

Terminal 119

για την κοινωνική και ατομική αυτονομία

τρίτο τεύχος
«ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ ΒΙΑΣΜΟΥ!»

Ιούνιος 2007- Ιούλιος 2008

Terminal 119

για την κοινωνική και ατομική αυτονομία

**Ενάντια στην εξουσία
του έθνους
και του φύλου**

**Κείμενα της ομάδας
Φλεβάρης 2006 - Φλεβάρης 2008**

Συλλογή κειμένων από το site του Terminal 119

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Editorial	6
Συγκρότηση του Υποκειμένου και Φύλο	9
Ενάντια στην Κουλτούρα του Βιασμού: εισαγωγικό	23
A' ΜΕΡΟΣ	
Νέα Πορνογραφία: ένα μεγάλο νεκροταφείο!	41
Στιγμές ελληνικής δικαιοσύνης για το βιασμό και τη βία κατά των γυναικών [ο νόμος, τα εγκλήματα τιμής, η αυτοδικία]	53
Το βίωμα	73
Sex: η ηγεμονία της σιωπής	85
[Παράρτημα: Η λατρεία του θηλυκού ως η υποβάθμισή του]	97
B' ΜΕΡΟΣ	
Ο βιασμός ως μέσο πολέμου	101
[Παράρτημα: Οι βιασμοί στους πολέμους του ελληνικού εθνικισμού]	109
Εθνικοί λόγοι για το φύλο: Δημογραφικό και Έκτρωση	117
Καμάκι, Σεξουαλισμός, Trafficking: 3 ξεχωριστές συναντήσεις έθνους και φύλου	123
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:	
Η περίπτωση του Ravensbruck και των στρατοπέδων συγκέντρωσης γυναικών	133
ΈΞΟΔΟΣ-πρόταγμα	149
Βιβλιογραφία	153

Τον Ιούνιο του 2007 αποφασίσαμε να εκδώσουμε αυτό εδώ το τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας. Όσοι ήμασταν στο terminal ήδη, μαζί με την είσοδο νέων συντροφισσών στη συνέλευση καθώς και την πολύτιμη αρωγή άλλων που παρακολουθούσαν τις συζητήσεις από μακριά. Ως «συνέλευση ενάντια στην κουλτούρα του βιασμού», που είχε σκοπό να φέρει εις πέρας την έκδοση αυτού του τεύχους, υπήρξαμε από τον Ιούνιο του 2007 ως και τον Ιούνιο του 2008. Διάβασμα, ψάξιμο, γράψιμο, δράσεις, αφισοκολλήσεις, συνεντεύξεις, συμμετοχή σε εκδηλώσεις καθώς και αρκετές συναντήσεις ήταν οι κυριότερες δουλειές αυτής της συνέλευσης. Για το terminal 119 με αυτό το τεύχος κλείνει ένας κύκλος ζωής. Από τον Νοέμβριο του 2005 ως και σήμερα, συμπληρώνουμε άλλα 2,5 χρόνια κριτικής «ενάντια στην εξουσία του φύλου και του έθνους».

Το τεύχος επιλέξαμε να ενσωματώνει ανταποκρίσεις, θεωρητικές ή μη επεξεργασίες, και στοιχεία από έναν αφανή πόλεμο που διεξάγεται μέσα στη Δύση κι αλλού και, ειδικότερα, στην Ελλάδα, έναν αφανή πόλεμο που καθημερινά και επιμελώς προετοιμάζεται από αυτό που ονομάζουμε καθημερινή «κουλτούρα του βιασμού». Ο βιασμός ως φαινόμενο αποσιωπημένης και σεξουαλικοποιημένης βίας αποτελεί για μας έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες οργάνωσης της σύγχρονης κανονιστικής αρρενωπότητας, σχέση που με τη σειρά της διαιωνίζει την εκμετάλλευση, την καθυπόταξη και την καταπίεση των όσων αποκλίνουν και αποκλείονται από το ηγεμονικό ανδρικό κοινωνικό φύλο.

Σκοπός της συνέλευσης δεν ήταν απλώς να γίνει μια στείρα συζήτηση που θα αποτύπωνε στο τέλος κάποια μη σχετιζόμενα με την πράξη μας πορίσματα. Επίσης, αναγκαίο και αντικειμενικό όριο ήταν πως δεν θα μπορούσαμε να εξαντλήσουμε το θέμα. Ωστόσο, α) η απουσία του θέματος του βιασμού ως πολιτικού ζητήματος μέσα στον λόγο του λεγόμενου ριζοσπαστικού χώρου και, γενικότερα, β) η έλλειψη μιας συνεκτικής ανάλυσης για αυτό το ζήτημα αποτέλεσαν κάποια από τα κίνητρα μας. Ο λόγος γύρω από τον βιασμό και τη βία κατά των γυναικών θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί μια εστίαση σε μια πιο συγκεκριμένη οπτική της κριτικής των σεξιστικών κοινωνικών σχέσεων. Και όχι μόνον αυτό. Το άλμα από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο δεν γίνεται πάνω σε ένα τυχαίο θέμα αλλά, πιστεύουμε, πάνω σε έναν από τους σημαντικότερους κόμβους του κυρίαρχου σημερινού σεξισμού, μιας και η βία κατά των γυναικών στοχεύει γενικότερα στη διατήρηση των σεξιστικών προνομίων και προκαταλήψεων μιας κανονιστικής αρρενωπότητας αλλά, ευρύτερα και στη διάχυση του φόβου για τις αποκλίνουσες από την ετεροσεξουαλική κλίμακα έμφυλες συμπεριφορές.

Μιλάμε για αρρενωπότητα μιας και δεν θέτουμε ζητήματα ανατομίας ή βιολογίας εδώ μέσα, αλλά προφανώς ζητήματα θέσμισης και φαντασιακών σημασιών. Η αρρενωπότητα αυτή αποτελεί ένα μάγμα σημασιών που ενσωματώνουν αντιλήψεις, λόγους και πρακτικές γύρω από το πώς διακρίνονται τα φύλα ιεραρχικά. Η αρρενωπότητα αυτή λέμε ότι είναι κανονιστική, στο μέτρο που θεσμίζει, διά των υποκειμένων της, διά των κοινωνικών σχέσεων που τη φέρουν, σύνολα κανόνων που τηρούνται απαρήγκλιτα και βίαια, ανεξαρτήτως των επιμέρους μεγαλύτερων ή μικρότερων διαφοροποιήσεών τους.

Ο βιασμός μέσα σε μια κοινωνία όπως η ελληνική αποτελεί μια σιωπηρή ιστορία με «σκοτεινούς αριθμούς», βασικά ένα προσωπικό ζήτημα καταδικασμένο με ντροπή να συζητείται στην ιδιωτική σφαίρα, στην καλύτερη περίπτωση ένα θέμα για τα αστυνομικά δελτία ειδήσεων. Η κουλτούρα, δε, του βιασμού – που για μας αποτελεί όλο το έδαφος προετοιμασίας του εγκλήματος – είναι απλώς αυτονόητη. Από το πορνογραφικό συνεχές στη σιωπηρή υποβάθμιση του λόγου της «άλλης», από τους νόμους του κράτους μέχρι το νίνιξιμο χώρων για την έκφραση των γυναικείων βιωμάτων, από την οργάνωση «του κρεβατιού» ως τους δόθεν «ριζοσπαστικούς» λόγους για τα φύλα – κι αυτά είναι μόνο κάποια από τα βασικά – το δόγμα της ελληνικής κατάστασης μοιάζει να λέει: «υπάρχουν Χίλιοι Λόγοι να δείρεις και να βιάσεις μια γυναίκα! Ούτε ένας λόγος να το καταγγείλεις!».

Το ότι έπρεπε να δώσουμε έμφαση και να φωτίσουμε το τι συμβαίνει στην Ελλάδα, μας οδήγησε σε μια δομή τεύχους που πηγαιίνει από το γενικό στο ειδικό και, συγκεκριμένα, από το διεθνές

στο ελληνικό. Ιδιαίτερα, δε, στο δεύτερο μέρος του τεύχους ψάχνουμε να βρούμε τους τρόπους που η κουλτούρα του βιασμού διαπερνιέται από εθνικές ελληνικότερες σημασίες. Η γυναίκα ως αναπαραγωγική μήτρα και ο βιασμός ως μέσο πολέμου, δημογραφικό και έκτρωση, το καμάκι στα νησιά «μας», τα σεξοπάζαρα και η σωματεμπορία, οι γάμοι των ελληναράδων στην Ουκρανία αλλά και τα πορνο-καταναλωτικά τους ταξίδια στο Σαντάνσκι της Βουλγαρίας είναι μικρά-μικρά θέματα και, φαινομενικά, ασύνδετα μεταξύ τους που όμως συναντώνται όσο ποτέ άλλοτε με το... αόρατο νήμα της ελληνικής κανονιστικής αρρενωπότητας. Για μας, αυτό το μέρος του τεύχους – όπου μια έμφυλη κριτική του έθνους συναντά μια αντεθνική κριτική του φύλου – αποτελεί από δω και πέρα βασικό συστατικό στοιχείο ενός γενικότερου αντεθνικιστικού ανθελληνικού λόγου. Υπό ένα γενικότερο πρίσμα, λοιπόν, κι αυτό το τεύχος μας συμβάλει στον αντεθνικιστικό λόγο στον οποίο, τον τελευταίο καιρό, συνέβαλαν από διάφορες πλευρές συγγραφείς και οργανώσεις του ριζοσπαστικού χώρου: να αναφέρουμε ενδεικτικά το Café Morgenland, την Αντιεθνικιστική Κίνηση, την Αντιναζιστική Πρωτοβουλία στην περίπτωση της δίκης Πλεύρη, ένα μικρό κομμάτι αναρχικών και αυτόνομων ομάδων καθώς και την Αλεξάνδρα Χαλκιά, τον Γιάννη Γκολφινόπουλο, τον Άκη Γαβριηλίδη, τον Αντρέα Χριστινίδη και άλλους.

Ευχαριστούμε για τη βοήθειά τους τη **Ρεβέκκα**, το **Στέκι Γυναικών Θεσσαλονίκης**, την **Άννα Μιχοπούλου** από το Γυναικείο Αρχείο Δελφύς, τη **Μαρίνα Δημητρά**, τον **Φίλιππα Κυρίτση** και την **Αλεξάνδρα Χαλκιά**.

Το terminal 119 είναι πάντα ανοιχτό για επικοινωνία στο contact@terminal119.gr
Παλιότερα κείμενα και τεύχη μας θα βρείτε στο www.terminal119.gr

Τη «συνέλευση ενάντια στην κουλτούρα του βιασμού» που εξέδωσε το 3ο τεύχος του terminal 119 αποτέλεσαν οι: Κορίνα, Σάββας, Χρήστος Π, Σάνη, Ελένη, Χρήστος Κ, Νεκτάριος, Νικήτας, Μαριέτα, Αχιλλέας, Αποστόλης, Φραντσέσκα.

Ιούνης 2007 – Ιούλης 2008
Θεσσαλονίκη

Συγκρότηση του υποκειμένου και Φύλο

1

Η μετουσίωση των γυναικείων προσωπικών βιωμάτων έπρεπε αναγκαστικά να συναντήσει την παράλληλη διεύρυνση της μαρξιστικής θεωρίας. Αυτή η συνάντηση ωστόσο έμελλε να είναι αποτυχημένη και τα αποτελέσματα ενός γάμου της φεμινιστικής θεωρίας με τη μαρξιστική ένα ελλιπές εγχείρημα· το ίδιο και οι προσπάθειες της ένωσης της φροϊδικής θεωρίας με τη μαρξιστική. Αν και η φεμινιστική θεωρία, η οποία αναφέρεται κριτικά στον Freud, ή καλύτερα στην ψυχανάλυση γενικά, δε συγκρίνεται με την φροϊδική, είναι φανερό που τέμνονται οι δυο τους: και οι δυο ασχολούνται με κάτι το οποίο θεωρείται προσωπικό, ετικέτα η οποία αντιμετωπίζεται με υποτίμηση.

Η υποτίμηση του «προσωπικού» βασίζεται στον ανά τους αιώνες διαχωρισμό του δημόσιου και του ιδιωτικού, (της σκέψης και του συναισθήματος, κτλ) το οποίο πάντοτε αποτέλεσε εργαλείο της εξουσίας και το οποίο μπορούμε να το ανιχνεύσουμε από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, που δηλώνεται σε φιλοσοφικό επίπεδο αλλά δε βρίσκει την πλήρη πραγμάτωση του, μέχρι και την ανάδυση του στο Διαφωτισμό απ' όπου οδηγείται στην τελειοποιημένη του μορφή στην καπιταλιστική *Vergesellschaftung*¹, όπου αποτελεί ήδη προϋπόθεση για την αγαστή συνεργασία της παραγωγής και της αναπαραγωγής, της τόσο απαραίτητης για την παραγωγή υπεραξίας.

Ο διαχωρισμός αυτός διαπερνά τόσο όλα τα φαντασιακά επίπεδα όσο βρίσκει και την υλική εφαρμογή του στα υπάρχοντα υποκείμενα στην μορφή που απευθύνεται από τη μια μεριά στο ένα φύλο και από την άλλη στο άλλο.

Στη σημερινή εποχή τελικά δε διαχωρίζονται πλέον μόνο το προσωπικό και το πολιτικό αλλά και όλος ο άνθρωπος στο είναι του, μέσω του καταμερισμού της εργασίας: ειδικευση στα επαγγέλματα, αποσύνδεση των κλάδων επιστημών (ακόμη και στο ίδιο το σώμα μέσω της δυτικής ιατρικής).

Η επαναστατική θεωρία δεν αποτελεί εξαίρεση: ελάχιστες φορές έγινε η προσπάθεια να εξηγηθούν τα φαινόμενα σε ένα ολικό επίπεδο· περισσότερο δόθηκε βάρος στην ανάλυση κάποιων μορφών εξουσίας οι οποίες διαπερνούσαν όλες τις υπόλοιπες μορφές, αλλά δεν τις παρήγαγαν ή δεν τις ήλεγχαν, και με αυτό τον τρόπο οι πρώτες θεωρήθηκαν περισσότερο σημαντικές. Αναλύοντας την κοινωνική σύνθεση, φτάνει κανείς στο συμπέρασμα της συστατικής σχέσης μεταξύ των μορφών των διάφορων εξουσιών.

Οι εξεγερμένοι του 60' αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως υποστηρικτές της συνολικής οπτικής και ως αυτοί που αποκάλυπταν την ολική αλήθεια· έτσι οι αντιπαράθεσεις μεταξύ μαρξιστών και ψυχαναλυτών με έργα σαν τα ακόλουθα: «σεξουαλικότητα και ταξικός αγώνας», «ψυχανάλυση και μαρξισμός», «μαρξισμός, ψυχανάλυση, *sexpol*», «νεύρωση και ταξικός αγώνας»² προσπαθούσαν να αποδείξουν αυτή την ολική οπτική. Στον Marx ανακάλυψαν το θεωρητικό της αποφετιχοποίησης των αντικειμενικών συνθηκών επιβίωσης και στον Freud τον αναλυτή των υποκειμενικών συνθηκών της Ύπαρξης. Οι δυο θεωρίες μαζί, έτσι θεωρήθηκε τουλάχιστον, με λίγη προσπάθεια θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια κριτική του κοινωνικού «όλου», αφού τα δυο σχήματα θεωρίας και κριτικής υποβάλλονται σε μια ομοιότητα σε ότι αφορά το σκοπό της απελευθέρωσης του ανθρώπου από τους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς καταναγκασμούς. «Ο περίεργος γάμος μεταξύ του Marx και του Freud»³, που συνάφθηκε πάνω σε αμφίβολες προϋποθέσεις, δεν διήρκεσε πολύ: όσο η *Protest Generation* του 68' κατάλαβε ότι τη θεωρία του ταξικού αγώνα και τη θεωρία του υποσυνείδητου τις χωρίζει κάτι παρά πάνω από κάποια βήματα μεσολάβησης⁴, χάθηκε και το αμοιβαίο ενδιαφέρον.

Το δεύτερο κίνημα γυναικών, προερχόμενο από αυτή τη σημαντική ιστορική εποχή είχε την ίδια συνολική οπτική σαν αφετηρία, η αποτυχία της οποίας θα εξεταστεί τώρα.

¹ *Vergesellschaftung* είναι μια έννοια του Αντόρνο, την οποία θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε κατά προσέγγιση ως «κοινωνιοποίηση». Ενώ η κοινωνικοποίηση στα ελληνικά αφορά στην ενσωμάτωση κυρίως του ατόμου στην κοινωνική θέσμιση, η «κοινωνιοποίηση» αφορά στη διαδικασία της θέσμισης εν όλω, του πως ολόκληρη η κοινωνία «κοινωνικοποιείται».

² *Sexualität und Klassenkampf. Zur Kritik repressiver Entsublimierung*, του Reimut Reiche (Berlin, 1968), *Psychoanalyse und Marxismus*, του H.-J. Sandkühler, (Frankfurt/M 1970), *Marxismus, Psychoanalyse, Sexpol* του Gente, H.-P. (Hg, 1970) / **Neurosis and Class Struggle: Toward a Pathology of Capitalist Commodity Society** του Michael Schneider (New German Critique, No. 3, 1974), σ. 109-126.

³ *Dialektische Phantasie*, M. Jay (Frankfurt, 1976), σ. 113

⁴ «Αδύνατον (...) το να επεξεργάζεται κανείς/-μια τους καιρούς μας πνευματικά χωρίς τον Φρόιντ και τον Μαρξ, και μάταιο να προσπαθεί τους ενώσει». **Überleben - aber wie?** Jean Amery (Επιβιώνοντας – αλλά πως;) Essays 1968-78. Stuttgart.

Το δεύτερο κίνημα γυναικών ήταν στενά συνδεδεμένο με τα αριστερά ριζοσπαστικά κινήματα. Οι πρώτες αυτόνομες γυναικείες ομάδες δημιουργήθηκαν ακριβώς μέσα σε αυτούς τους κύκλους. Γυναίκες, οι οποίες είχαν περάσει από μια γενικότερη ριζοσπαστική πολιτικοποίηση και που ήταν οργανωμένες σε αριστερές ομάδες που στοχάζονταν για την καταπίεση έξω στο μακρινό κόσμο, αναγνώρισαν σε αυτό το συμφραζόμενο τη δική τους καταπίεση. Οι βασικές γνώσεις των αριστερών ομάδων αποτελούσαν ήδη τα θεμέλια της θεώρησης για το γυναικείο ζήτημα.

Όταν ήδη είχαν αποκτήσει μια γνώση για τον καπιταλισμό, τον ιμπεριαλισμό κτλ συνειδητοποίησαν ότι η καταπίεση δεν ξεκινά κάπου εκεί έξω και σταματά στην πόρτα του σπιτιού σου. Μέσω της αναγνώρισης ότι η εξουσία δεν εκφράζεται μόνο καταπιεστικά αλλά λειτουργεί και παραγωγικά οι γυναίκες απέκτησαν μια περαιτέρω γνώση για αυτό που βίωναν στο πετσί τους. Η αλληλεξάρτηση της εξουσίας, της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, από τη μία πλευρά, και της αντίστασης και της ανατροπής, από την άλλη, ήταν ήδη πολύ πιο περίπλοκη ώστε να μη χωρέσει στα απλά σχήματα του καλού και του κακού. Οι σύντροφοι έβγαζαν πύρινους λόγους για την καπιταλιστική εκμετάλλευση, δεν έβγαζαν, όμως, μιλιά για το τι συνέβαινε στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού τους. Η αναγνώριση ότι η εξουσία διαπερνά το ίδιο το σώμα δεν μπορούσε να αποφευχθεί.

Το συνήθως αναφερόμενο επιχείρημα ότι οι γυναικείες ομάδες ασχολήθηκαν με μερικές αναλύσεις και ιδιαίτερα αυτές που αφορούν τη δική τους απελευθέρωση είναι λανθασμένο και λειτουργεί διαστρεβλωτικά (και μυστικοποιητικά) για την όλη παρουσίαση της ιστορίας. Ενώ οι γυναίκες αποκάλυψαν τις ελλείψεις στις συνηθισμένες αριστερές θεωρίες και θέλησαν να γεμίσουν τα κενά τους, οι άνδρες οχυρώθηκαν πίσω από φράγματα άμυνας ώστε να αποφευχθεί η ενσωμάτωση οποιασδήποτε θεωρίας που θα αφορούσε τον εαυτό τους στην ημερήσια διάταξη της επαναστατικής θεματολογίας.

Το συγκεκριμένο συναίσθημα της άμυνας έπρεπε βέβαια να αναλυθεί με ορθολογικά επιχειρήματα, πράγμα το οποίο συνέβαινε μέσω της κατηγορίας του ρεφορμισμού προς τις γυναίκες και έτσι αποτελούσε την τέλεια πρόφαση ώστε να μην ασχοληθούν καν με τη φεμινιστική θεωρία. Οι γυναίκες, από την άλλη, οι οποίες αντιμετώπιζαν μια απόρριψη, στην προσπάθεια της θεματοποίησης της ανισότητας στους δικούς τους κύκλους, κάποια στιγμή συμπέραναν ότι τα δικά τους βιώματα συνεχώς αποκλείονταν και ότι αυτό θα συνεισέφερε σε μια αναπαραγωγή των ιεραρχικών σχέσεων, η ανατροπή των οποίων θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μέσω μιας κοινότητας ενδιαφερόντων.

Η αποκοπή, λοιπόν, των αυτόνομων γυναικείων ομάδων από το γενικότερο συμφραζόμενο τους και η «κλοπή», έτσι, του πολιτικού τους υπόβαθρου αποτελεί μια ιστορική διαστρέβλωση των πραγμάτων. Ενώ η άγνοια των ανδρών άφησε να φανεί μια διαχωρισμένη οργάνωση απαραίτητη, στην ουσία δεν μπορεί να μιλήσει κανείς για έναν πραγματικό διαχωρισμό αφού οι περισσότερες γυναικείες ομάδες έμειναν στενά συνδεδεμένες με την άκρα αριστερά· οι περισσότερες από αυτές προσδοκούσαν την πίστη σε ένα επαναστατικό κίνημα, ήθελαν όμως παράλληλα να θεματοποιούν τα γυναικεία ζητήματα. Στενά συνδεδεμένο με την Αριστερά το κίνημα γυναικών θα δοκίμαζε όμως την ίδια μοίρα: μέρη της επιχειρηματολογίας του μετασχηματίστηκαν και αφομοιώθηκαν, έγιναν αντικείμενο στέρσης του επαναστατικού τους συμφραζομένου. Τα ριζοσπαστικά μέρη διασπάστηκαν και οι εκπρόσωποί τους απομονώθηκαν και ποινικοποιήθηκαν. Η προβαλλόμενη κατηγορία του ρεφορμισμού από τους άνδρες ερμηνεύτηκε έπειτα δικαιολογημένα σε στοιχείο της εξασφάλισης της εξουσίας τους.

Σε αντίθεση με τον προβαλλόμενο ισχυρισμό της «μερικής ανάλυσης» και της «προσωπικής απελευθέρωσης», αρχικά ο στόχος των γυναικείων ομάδων ήταν υψηλός: στη Γερμανία πχ ιδρύθηκαν οι πρώτες γυναικείες ομάδες από το SDS (Students Democratic Society) και τον κύκλο του σαν αναγνώριση του ότι «τα προβλήματά μας δε λύνονται σε ατομικό επίπεδο», η λύση τους μπορεί να βρισκεται μονάχα στην κατάργηση/ ξεπέραςμα (Aufhebung) του διαχωρισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού, η οποία είναι δυνατή μόνον μετά την ανατροπή των σχέσεων παραγωγής και των ιεραρχικών σχέσεων. Σκοπός, άρα, ήταν να αναλυθεί η σχέση καπιταλισμού-πατριαρχίας.

Αυτή η συνολική προσέγγιση ήταν σπάνια και θα έπρεπε να εξεταστεί στο χρονικό της

συμφραζόμενο: τα κινήματα του 60' χαρακτηρίστηκαν κυρίως από τη θεματοποίηση της ιδιωτικής σφαίρας και αποτελούσαν μια εξέγερση της νεολαίας ενάντια στους συντηρητικούς της προηγούμενης γενιάς. Έτσι, επιτέθηκαν τόσο στην επικρατούσα ηθική όσο και στις επικρατούσες σχέσεις παραγωγής. Όπως αναφέραμε και πριν, η συνάντηση της ανάλυσης των εσωτερικών και των εξωτερικών καταναγκασμών των ανθρώπων είναι σπάνια στιγμή στην ιστορία των ακροαριστερών κινήματων και, έτσι, η συνάντηση αυτών των δύο διαφορετικών αφετηριών στα τέλη του 60' ήταν μικρής διάρκειας. Αυτό θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί στο παράδειγμα των ΗΠΑ, από το κίνημα ενάντια στον πόλεμο στο Βιετνάμ μέχρι τους Hippies και από το κίνημα για τη σεξουαλική απελευθέρωση μέχρι και το οικολογικό, καθώς και στο παράδειγμα των φοιτητικών κινήματων στην κεντρική Ευρώπη.

Στη Γερμανία, στον κύκλο του φοιτητικού κινήματος, δημιουργήθηκαν τόσο τα πολιτικά όργανα και οι οργανώσεις όσο και οι κομμούνες. Οι τελευταίες ήταν αυτές, ωστόσο, που προσδοκούσαν το ξεπέρασμα του δημόσιου και του ιδιωτικού όσο βέβαια και το ξεπέρασμα όλων των αστικών σχέσεων – άρα και την κατάργηση της οικογένειας, την οποία κατηγορούσαν σαν εστία του αντί-Διαφωτισμού. Μετά από το μικρό χρονικό διάστημα της κοινής τους αφετηρίας οι δύο προσεγγίσεις (οργανώσεις και πολιτικά όργανα, από τη μια, και κομμούνες, από την άλλη) οδηγήθηκαν σε διάσπαση, η οποία κουβαλούσε την διάσπαση της πολιτικής και της πολιτιστικής εξέγερσης μαζί της. Ενώ οι μὲν επέμεναν στην ανάλυση των κυρίαρχων σχέσεων, για τους δε η απελευθέρωση δεν αποτελούσε πλέον αποτέλεσμα κοινωνικής δράσης αλλά μάλλον ατομικής ενασχόλησης. Η τελευταία αυτή τάση μπορούσε, όμως, εύκολα να ξεφύγει προς τον εσωτερισμό ή να οδηγηθεί τουλάχιστον σε μία σχετική εχθρότητα προς τη θεωρία επειδή μέσω της αγιοποίησης της άμεσης ζωής και της απόρριψης της διανοητικότητας ξεχάστηκε ότι η αντι-αστική στάση και «ο αγώνας ενάντια στον πρωκτικό χαρακτήρα»⁵ πρέπει να οικειοποιηθούν την αστική κουλτούρα - η οποία δεν είναι μόνο η επικρατούσα έκφραση της χειραγώγησης και της καταστολής αλλά εκεί μέσα έγκειται και η δυνατότητα της ανάλυσης των κυρίαρχων σχέσεων ώστε να αναδεικνύεται το ξεπέρασμά τους.

Εκτός από αυτά, οι εμπειρίες της κομούνας έδειξαν ότι η πατριαρχική σχέση του φύλου διαπερνά και τις εναλλακτικές νησίδες. Η κοινωνικοποίηση με βάση το φύλο δεν μπορούσε να είχε διαλυθεί και στις κομμούνες οι γυναίκες βίωνανε, μέσω μιας συνεχούς απαξίωσης του συναισθηματικού – το οποίο ήταν συνειρμικά συνδεδεμένο με το θηλυκό, μια καινούργια αίσθηση της κατωτερότητάς τους. Οι δικές τους ικανότητες που αποκτήθηκαν μέσα από την κοινωνικοποίησή τους, δηλαδή η ετοιμότητα για σύναψη δεσμών, η ανάγκη για αγάπη και σχέσεις, τώρα, θεωρήθηκαν απλώς «αστικές» ενώ η αχαλίνωτη ανδρική ορμή δεν αποτέλεσε σε καμία περίπτωση ένα εξίσου αστικό προϊόν αλλά ίσα-ίσα υπερτιμήθηκε και ως σοσιαλιστική αξία.

Απελπισμένες από τις θεωρητικές και πρακτικές λέσχες ανδρών προσπαθούσαν οι γυναίκες να ανιχνεύσουν τις ρίζες της ανδροκρατίας. Έτσι, όμως, έμπαιναν παράλληλα μέσα σε μια terra incognita... Ο κλασικός μαρξισμός που επικρατούσε τότε δεν προσέφερε τίποτα για μια επαρκή ανάλυση του γυναικείου ζητήματος: το ίδιο και οι αντι-εξουσιαστικές κοσμοθεωρίες. Η προλεταριακή στροφή που ακολούθησε την αμηχανία μετά τις επαναστάσεις του 68', οι οποίες έχοντας προκαλέσει το Κράτος έθεταν σοβαρά ένα ζήτημα εξουσίας, αντιμετώπιζαν όμως την αδράνεια των προλεταριακών μαζών που δεν ήθελαν να ακούσουν τίποτα για την επανάσταση – και γι' αυτό έθεταν σύμφωνα

⁵ **Πρωκτικός χαρακτήρας:** έννοια του Φρόιντ που έχει να κάνει με τη δεύτερη φάση ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού (το πρωκτικό στάδιο εμφανίζεται στην ηλικία των 2 ετών) κατά την οποία το κέντρο απόλαυσης και συγκρούσεων του παιδιού εντοπίζεται στον πρωκτικό περιοχή. Σε εκείνη ακριβώς τη χρονική περίοδο το παιδί μαθαίνει και αποκτά «το ενδιαφέρον», σύμφωνα με τον Φρόιντ, για τάξη, καθαριότητα, ακρίβεια στις κινήσεις, οικονομία κτλ. Η καθήλωση, ωστόσο, σε αυτό το στάδιο θεωρήθηκε ότι παράγει έναν συγκεκριμένο τύπο αστού πολιτισμού, οι ιδιότητες του οποίου εντοπίζονται πχ στην τσιγκουνιά, στην τελειομανία σε σχέση με τις καθημερινές ανάγκες για τάξη και καθαριότητα κοκ. Η σχολή της Φρανκφούρτης και, μετέπειτα, κινήματα όπως το φοιτητικό ανέλαβαν την κριτική στον πρωκτικό αυτό χαρακτήρα ως τμήμα της συνολικής τους κριτικής στο υποκείμενο.

με τον Λένιν το ζήτημα της οργάνωσης – επηρέασε και το κίνημα γυναικών... Το αντικείμενο που έπρεπε να κινητοποιηθεί ήταν πλέον η εργάτρια, η οποία ήταν διπλά εκμεταλλεόμενη μέσω της οικιακής και της μισθωτής της εργασίας – άρα και (υποτίθεται) πιο άμεσα ενδιαφερόμενη για την επανάσταση.

Ο μαρξιστικός φεμινισμός μέχρι σήμερα δεν έχει να μας προσφέρει σχεδόν τίποτα πέρα από αυτή την ανάλυση, η οποία είναι εγκλωβισμένη σε μια λογική αναγωγισμού (της πατριαρχίας στον καπιταλισμό) είτε σε έναν απλό παραλληλισμό των δύο σχέσεων χωρίς να διερευνάται η μεταξύ τους διαμεσολάβηση.

Η κυρίαρχη κριτική στη μαρξιστική θεωρία μένει ότι η οικιακή εργασία δε θεωρείται σαν παραγωγική. Αυτή η ανάλυση όμως κάνει το λάθος ότι η έννοια της παραγωγικής εργασίας είναι μία αναλυτική και όχι μια αξιολογική έννοια. Στη μαρξιστική ανάλυση του καπιταλισμού η έννοια της παραγωγικής εργασίας υποδεικνύει ότι μέσα στην καπιταλιστική οικονομία σαν παραγωγική εργασία ισχύουν μόνο αυτές οι δραστηριότητες που παράγουν υπεραξία – η οποία εκφράζεται στα χρήματα. Οι εργάτες και οι εργάτριες παίρνουν ένα μισθό για την υπηρεσία τους στο κεφάλαιο μέσω ενός συμβολαίου εργασίας και ο μισθός αυτός εμπεριέχει τα έξοδα αναπαραγωγής εν σχέσει με το μέτρο των εκάστοτε κοινωνικών/ πολιτισμικών σταθερών. Για το μισθωτό άνδρα αυτό σημαίνει ότι εκεί εμπεριέχεται και η διατροφή της οικογένειας, συμπεριλαμβανόμενης της γυναίκας, η οποία κρατάει το νοικοκυριό του. Για τη γυναίκα ο μισθός θεωρείται, αντίθετα, μόνο σαν επιπλέον έσοδο για την οικογένεια επειδή ούτως ή άλλως δε θεωρείται ότι είναι αυτή η νγέτιδα της οικογένειας. Η οικιακή εργασία ανήκει, στις υπάρχουσες καπιταλιστικές συνθήκες, στις απαραίτητες δραστηριότητες της αναπαραγωγής του (ανδρικού) εργατικού δυναμικού αλλά αν υπάρχει το αίτημα το να μετρείται η οικιακή εργασία σαν παραγωγική εργασία για την καπιταλιστική οικονομία, σημαίνει ότι μετασχηματίζεται σε μισθωτή εργασία. **Αυτό όμως σημαίνει το να διευρύνεται απλώς η έννοια των μισθωτών δραστηριοτήτων (και η έννοια του γυναικείου ρόλου ως αναπαραγωγικής μήτρας) παρά το να οδηγεί στην κατάργησή της, συμπεριλαμβανόμενης της καπιταλιστικής έννοιας της εργασίας γενικά.**

Μια νέα προσπάθεια ανάλυσης της σχέσης καπιταλισμού και πατριαρχίας έγινε, βέβαια, αργότερα από τις φεμινίστριες κυρίως που ξεπέρασαν την προσκόλληση τους στον εργατικό μαρξισμό αλλά και μέσα στα πλαίσια της Κριτικής της Αξίας⁶.

Οι Ιταλίδες φεμινίστριες είχαν κάνει λίγο περισσότερα θεωρητικά βήματα καθόσον, παράλληλα με τη διατύπωσή τους για την παραγωγή υπεραξίας από τη νοικοκυρά, ένας ισχυρισμός ο οποίος μέσω των μακρόχρονων συζητήσεων περί της σχέσης της οικιακής εργασίας (αναπαραγωγής) και του Κεφαλαίου όξυνε την αριστερή συνείδηση γενικά, επιτέθηκαν τουλάχιστον με βάση την εργατιστική (οργεαίσμο), προλεταριο-κεντρική ερμηνεία της μαρξιστικής θεωρίας στην εργοστασιακή πειθαρχία, στην οποία είχε υποταχθεί η ανδρική μισθωτή εργασία. Αν και η Dallacosta δεν εξηγεί πως η οικιακή και η παραγωγική εργασία αποτελούν κάτι παραπάνω από παραγωγή αξίας χρήσης η θέση της είναι πιο ριζοσπαστική όταν ισχυρίζεται: «Η σκλαβιά στην αλυσίδα παραγωγής δεν αποτελεί απελευθέρωση από τη σκλαβιά του νεροχύτη» και επιπλέον όταν προσπαθεί να αποφύγει μια κατηγοριοποίηση της γυναίκας με βάση την οικιακή εργασία μέσω της προπαγάνδας της συμμετοχής στους κοινωνικούς αγώνες θεματοποιώντας εκεί την ανάγκη μιας γυναικείας σεξουαλικής αυτοδιάθεσης και το πρόβλημα του συνδυασμού των γυναικείων αγώνων με εκείνων του προλεταριάτου.

⁶ Ακόμα και η μαρξιστική ομάδα Krisis που έχει σαν βάση της την Κριτική της Αξίας έκανε σε μια συνέντευξή της το ακόλουθο σχόλιο αυτοκριτικής: «Όπως οι περισσότερες θεωρητικές ομάδες, έτσι είναι και η Krisis και ο κύκλος της κυρίως αλλά όχι τυχαία ανδροκρατούμενη. Αφού η μοντέρνα θεωρητική σφαίρα καθαυτή είναι συνειρμικά συνδεδεμένη με το αρσενικό και αποτελεί συστατική στιγμή μιας συγκεκριμένης σχέσης φύλου, έτσι κι εμείς αναπτύξαμε την Κριτική της Αξίας για αρκετό καιρό χωρίς να συμπεριλαμβανόμε συστηματικά το πρόβλημα της σχέσης φύλου το οποίο κάπως «ενοχλούσε», συνεχώς διασταυρωνόμενο με την ανάλυση, κάτι το οποίο αντιληφθήκαμε αλλά μέσω της Κριτικής της Αξίας δεν μπορούσε να διαγαστεί.» Και αποκαλύπτοντας ένα πατριαρχικό φαντασιακό στην θεωρία τους μας λένε: «Γενικά (η σχέση φύλου) φαινόταν... σα μια κοινωνική σφαίρα, μία ανάμεσα στις πολλές, που... καθορίζεται από την Αξία (έτσι, περίπου όπως λένε ότι η Εύα ξεπύδησε από το πλευρό του Αδάμ)» (Τι είναι η Κριτική της Αξίας, 1998)

Πέρα από αυτές τις προσπάθειες η επικρατούσα μαρξιστική-λενινιστική ανάλυση διατηρήθηκε και έτσι οι γυναίκες έφτασαν ξανά εκεί που βρίσκονταν και πριν· τα βιώματά τους αποτελούσαν απλώς τη δευτερεύουσα αντίθεση και έμειναν εκτός του ορατού, εκεί όπου κανείς δεν τα αγγίζει... Το προσωπικό ήταν ξανά το προσωπικό και η κοινωνική σημασία του αντικείμενο αμφισβήτησης. Το συγκεκριμένο συναίσθημα καταπίεσης έμεινε, δεν μπορούσε όμως να εξηγηθεί μέσω αυτής της ανάλυσης. Ταυτίζοντας όμως το μαρξισμό-λενινισμό με τη μαρξιστική θεωρία γενικά απέρριψαν κάθε αναφορά στο Μαρξ και στερούσαν από τον εαυτό τους σημαντικές δυνατότητες ανάλυσης. Το ψάξιμο στο μαρξισμό δεν προσέφερε τίποτα παραπάνω· στο Κεφάλαιο δεν υπήρχε τίποτα σχετικό με το θέμα. Στη Γερμανική Ιδεολογία μόνο υπάρχει μια σημαντική νύξη από το ακόλουθο απόσπασμα: «Με τον καταμερισμό της εργασίας, στην οποία βρίσκονται όλες οι άνισες σχέσεις και ο οποίος θεμελιώνεται καθαυτός στο φυσικό καταμερισμό της εργασίας στην οικογένεια, καθορίζεται ταυτόχρονα η άνιση, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, κατανομή της εργασίας και των προϊόντων τους, δηλαδή η ιδιοκτησία, η οποία έχει την πρώτη μορφή – τον πυρήνα της – στην οικογένεια όπου γυναίκα και παιδιά είναι σκλάβοι του άνδρα».

Και επειδή το προσωπικό ήταν ξανά προσωπικό, προσπαθούσαν να βρουν τη ρίζα του κακού και να προσεγγίσουν μέσω διάφορων θεωριών του υποκειμένου την προέλευση της πατριαρχικής εξουσίας. Οι φεμινίστριες εισχωρούσαν σε ένα θεωρητικό κενό, όχι μόνο επειδή αποκάλυψαν τα όρια της μαρξιστικής θεωρίας αλλά και επειδή κατανόησαν τα όρια στην ομιλία για τον ίδιο τον εαυτό. Το ότι κοινωνικά δεν ήταν πουθενά αντιπροσωπευμένες, έγινε αισθητό και στην προσωπική σφαίρα. Ενώ, λοιπόν, το πρώτο κίνημα γυναικών προσπαθούσε να φτάσει το ανδρικό status υποκειμένου, κυρίως μέσω της νομικής ισότητας (άρα την πρόσβαση σε επαγγέλματα, πανεπιστήμια κτλ), το δεύτερο κίνημα έθεσε σοβαρά το ζήτημα της ανεξαρτησίας... μέσω της πολιτικοποίησης του προσωπικού, τον αγώνα ενάντια στη σεξουαλικοποιημένη βία εναντίον των γυναικών, του να κάνεις ορατή την ιστορία και την εργασία των γυναικών, της δημιουργίας των χώρων χωρίς βία και των στεκιών από και για γυναίκες, όσο και ο σύνδεσμος με διεθνείς αγώνες για ελευθερία και δικαιοσύνη, ώστε να φτάσουν σε ένα αληθινό δικό τους status υποκειμένου.

Σε αυτό το θεωρητικό κενό στο οποίο βρίσκονταν τότε δεν υπήρχαν πεπατημένες και έτοιμα θεωρητικά εργαλεία. Απολύτως σωστά διατυπώθηκε ότι οι γυναίκες ως τότε δεν αντιπροσωπεύονταν, πέρα από λίγες εξαιρέσεις, στην πνευματική σφαίρα, ούτε στην Ιστορία, ούτε στη Γλώσσα, ούτε στην Ψυχανάλυση. Όλοι αυτοί οι τομείς αποκαλυφθήκαν τότε σαν ανδροκρατούμενοι και έτσι αναγνωρίστηκε ο συνολικός κοινωνικός χαρακτήρας της πατριαρχίας. Το συλλογικό υποκείμενο «γυναίκα», που σήμερα στο πλαίσιο των μεταστρουκτουραλιστικών συζητήσεων δικαιολογημένα δέχεται κριτική σαν «πολιτική της ταυτότητας», βασίζεται όμως σε λάθος ιστορική ανάλυση, δεν υπήρχε πουθενά: Οι γυναίκες του δεύτερου κινήματος δημιούργησαν το συλλογικό υποκείμενο για να αποκτήσουν πολιτική ικανότητα δραστηριότητας. Αυτό το ασφαλώς απαραίτητο πολιτικό κατασκεύασμα ναυάγησε καθόσον οι γυναίκες προσπαθούσαν να αντιπαρατίθενται στον οικουμενικό πατριαρχικό χαρακτήρα με ένα «φυσικό» γυναικείο χαρακτήρα, διαμετρικά αντίθετο από τον πατριαρχικό, ο οποίος όμως ήταν επίσης «κατασκευασμένος» από την πατριαρχική κοινωνικοποίηση.

Μέσω της μακρόχρονης εργασίας στις αυτόνομες γυναικείες ομάδες οξύνθηκε η συνείδηση της πατριαρχικής κοινωνικοποίησης, άρα και η δυνατότητα αντίστασης, δημιουργήθηκε η γυναικεία αλληλεγγύη και συζητήθηκαν πολιτικές δυνατότητες δράσης. Ο φυσικός γυναικείος εαυτός καθαυτός δεν μπορούσε όμως να αποκαλυφθεί. Επειδή δεν υπήρχε: **Ο, τι φαίνεται ως η δόθεν «οντολογική ουσία» της γυναίκας είναι απλά η προς αυτήν αποδιδόμενη κοινωνική σφαίρα, η οποία δεν πραγματοποιείται ως εργασία.**

⁷ Dalla Costa, Mariarosa: Die Frauen und der Umsturz der Gesellschaft, in: Dalla Costa, Mariarosa / James, Selma: **Die Macht der Frauen und der Umsturz der Gesellschaft**, («Οι γυναίκες και η ανατροπή της κοινωνίας») (Berlin, 1973).

⁸ Marx, Karl και Engels, Friedrich: **Die Deutsche Ideologie** (Γερμανική Ιδεολογία), στο: Marx Engels Werke (MEW εφεξής), τόμος 3, σ.32,

Το αληθινό status υποκειμένου δεν εκπληρώθηκε ποτέ επειδή, όπως το αναγνώρισαν ακόμη σωστά και οι γυναίκες της επανάστασης του 68', η απελευθέρωση της γυναίκας θα μπορούσε να αποκτηθεί μόνο μέσα σε μια συνολική κοινωνική ανατροπή και άρα όχι μόνον μέσα από την αναδιανομή των παραγωγικών μέσων. Το status υποκειμένου είναι a priori ανδρικό και υπήρξε ως προϋπόθεση της καπιταλιστικής “κοινωνιοποίησης”.

«Η ανθρωπότητα έπρεπε να προξενήσει στον εαυτό της πολλά δεινά ώσπου να δημιουργηθεί ο εαυτός, ο ταυτόσημος ανδρικός χαρακτήρας των ανθρώπων που προσανατολίζεται προς ταγμένους σκοπούς, και κάτι από αυτά επαναλαμβάνεται ακόμη σε κάθε παιδική ηλικία»
(Αντόρνο/ Χορκχάιμερ⁹)

Ήδη ο Μαρξ έγραφε «εάν το χρήμα (...) έρχεται στον κόσμο (γεννιέται) με φυσικά σημάδια από αίμα στο μάγουλο, τότε το κεφάλαιο από την κορυφή ως τα νύχια γεννιέται και στάζει από όλους τους πόρους αίμα και βρώμα», περιγράφοντας ότι η γέννηση του νεωτερικού καπιταλισμού δεν ήταν σε καμία περίπτωση μια ειρηνική διαδικασία αλλά αντιθέτως μια βαθιά βίαιη. Η διατύπωση ότι από την προσωποποιημένη σχέση εξουσίας στη φεουδαρχία γεννιέται/ εξελίσσεται μία «άνευ υποκειμένου» (subjectless) σχέση εξουσίας με νομικά ίσα υποκείμενα, μας βοηθά να συμπεράνουμε ότι η εξουσία εσωτερικεύεται. Ο μισθωτός εργάτης είναι ο κύριος του εαυτού του και ο δήθεν εθελοντής που πάει να πουλήσει το εργατικό του δυναμικό.

Με μια δεύτερη ματιά, αυτή η ελευθερία ξεσκεπάζεται ως δήθεν ελευθερία. Η εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων (τυπικών ελευθεριών) βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με την εσωτερικευμένη σχέση εξουσίας. Το πως το άτομο κατανοεί την αναγκαιότητα της δικής του καταναγκαστικής υποδούλωσης, από τώρα θα έπρεπε να πηγάζει από το δικό του Λόγο (Vernunft). Γι' αυτό, η έννοια του Λόγου διαπλέκεται εξαρχώς με τις μορφές της κυριαρχίας. Αν και ταυτόχρονα αποτελεί πηγή του ξεπεράσματός τους. Με αυτή την τελευταία έννοια, κι ο Καστοριάδης έκανε χρήση του σχήματος της βεμπεριανής διάκρισης ορθολογισμού και ορθολογικότητας (εργαλειακής ορθολογικότητας δηλαδή), διαπιστώνοντας πως οι τυπικές ελευθερίες δεν είναι καθόλου «τυπικές» στον καπιταλισμό. Το ίδιο συμβαίνει και με την βαθύτατα ουσιώδη ορθολογική κρίση, το ίδιο και με τη δυνατότητα καταγγελίας του Λόγου (της Ratio, της συνολοταυτιστικής λογικής) μέσα από τα ίδια τα σπάργανα του ορθολογισμού.

Τι μας μαθαίνει ο Διαφωτισμός;

Το 16ο και το 17ο αιώνα οι αρχές της συγκρότησης της καπιταλιστικής κοινωνίας χαρακτηρίζονται από μακρές περιόδους ακραίων κρίσεων: κοινωνικές αναταραχές, ολόκληρος ο ευρωπαϊκός κόσμος αναστατώνεται, θρησκευτικοί πόλεμοι, η Μεταρρύθμιση και η αντι-Μεταρρύθμιση, πόλεμος αγροτών, καταδίκωση και η καύση απίστων και αιρετικών, η διάλυση των επαγγελματικών συντεχνιών, η δημιουργία νέων παραγωγικών μέσων.

«Εξαιτίας του αυξανόμενου τρόμου από την επιβολή των αστικών καπιταλιστικών σχέσεων θεωρήθηκε ότι τα ανθρώπινα πάθη είναι δύσκολο να πιθασευτούν. Η ιδιοκτησία καθώς και «το σώμα και η ζωή» (γερμανική παροιμία) έμοιαζε να βρίσκονται συνεχώς σε κίνδυνο. Για να διασφαλίσουν την ιδιοκτησία οι πολίτες έπρεπε σύμφωνα με τις εφαρμοσμένες θεωρίες του Hobbes και του Rousseau να εγκαταλείψουν ένα μέρος της ελευθερίας τους και να υποταχθούν στο Κράτος. Μόνο αυτό θα μπορούσε να πειθαρχήσει τα θανατηφόρα πάθη. Με τον καιρό, όμως, η κυριαρχία, δηλ. ο αρχηγός του Κράτους εσωτερικεύτηκε όλο και περισσότερο. Το Κράτος αντικαταστάθηκε από τη Λογική. Με αυτήν ο καθένας είχε τη δυνατότητα να ελέγχει τα πάθη του. Το να είσαι κύριος του εαυτού σου και να διαμορφώνεις μια σχέση εξουσίας με τον εαυτό σου, επομένως να γίνεσαι υποκείμενο, ήταν η προϋπόθεση να είσαι καλός πολίτης, δηλ. να μπορείς να διαχειρίζεσαι την περιουσία και να λειτουργείς σαν αρχηγός της οικογένειας. Στόχος των φιλοσόφων, μέχρι και τον Kant, οι οποίοι αισθάνθηκαν υποχρεωμένοι απέναντι στην αστική κοινωνία και τον Διαφωτισμό, ήταν

⁹ Αντόρνο/ Χορκχάιμερ, **Διαλεκτική του Διαφωτισμού**, Νήσος, Αθήνα 1996, σ.74

¹⁰ Mew 23 σ.788 (Κεφάλαιο, τόμος I, γερμανικό)

¹¹ Hobbes, Thomas, **Leviathan** («Λεβιάθαν») και Rousseau. Jean-Jacques: **über den Ursprung und der Ungleichheit unter den Menschen** (1755), («Περί της προέλευσης και της ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων»).

«να πάρουν οι άνθρωποι τη μοίρα τους στα χέρια τους», επομένως να γίνουν δρώντα υποκείμενα. Όμως, υπό την κυριαρχία της αξίας αυτό προφανώς παρέμεινε ιδεολογία».

Το να περιφραχθούν τα ένστικτα και τα πάθη μέσω του Λόγου ήταν ένα σχεδιασμένο act (κοινωνική δράση) που έφερε προοδευτικές σημασίες, καθόσον οι επικρατούσες κοινωνικά σχέσεις κατανοούνταν σχεδιασμένα και όχι πλέον εκ φύσεως (φύσει), αλλά από αυτό που μπορεί κανείς να συνάγει ιστορικά, μέσω του Hobbes γίνεται κάτι το διιστορικό, ένα «έτσι είναι ο άνθρωπος». Αυτή η αντίληψη διαμορφώνει έτσι ένα διπολισμό ενός «φυσικού» και ενός «κοινωνικού» χαρακτήρα (χαρακτηροδομής). Στο φυσικό χαρακτήρα κυριαρχεί το χασοτικό ενώ στον πολιτισμικό χαρακτήρα επικρατεί η Τάξη, η Προστασία και η Ασφάλεια.

Στη «φυσική κατάσταση» τα απομονωμένα άτομα αποτελούν κυρίαρχα της δικής τους ζωής και η βία αποφασίζει ποιο θα επιβάλλεται. Μέσω του κοινωνικού συμβολαίου τα άτομα παραχωρούνε τα δικαιώματά τους στον κυρίαρχο ο οποίος επιβάλλει την κατάσταση έκτακτης ανάγκης και με τη βία, ενώνει όλες τις βουλήσεις και γίνεται, έτσι, ο «συνολικός άνθρωπος», δηλ. ο άνθρωπος της «κοινωνικής κατάστασης».

Το ότι μπροστά στο νόμο όλοι είναι ίσοι αποτελεί, λοιπόν, και εξουσία. Η κρατική επιβολή κατανοείται σα φυσικό δικαίωμα του ανθρώπου, το ανθρώπινο δικαίωμα. Η αποτροπή της δολοφονίας και του σκοτωμού θα έπρεπε να διεξάγεται/ εκτελείται/ πραγματοποιείται με το τίμημα της εξουσίας πάνω σε και αποκλεισμού αυτής της πλευράς του ανθρώπου που κατανοήθηκε ως ωμή/ γυμνή φύση.

Ο Λόγος τίθεται στην υπηρεσία της διατήρησης της κοινωνικής τάξης μέσω της αναγωγής/ υποβίβασής του σε ένα απλό μέσο, το οποίο σκοπεύει στην ανάλωση του εργατικού δυναμικού του καθενός, και σε μια εργαλειακή ορθολογικότητα.

Είναι φανερό, λοιπόν, το ότι έτσι έλαβε χώρα ήδη ο πρώτος διαχωρισμός μεταξύ, από τη μια, Λόγου = Διάνοιας = Σκέψης και, από την άλλη, της Φύσης, άρα μεταξύ Λόγου και Συναισθήματος. Το γεγονός, όμως, ότι η Φύση ελλοχεύει για τον άνθρωπο (= τον άνδρα) παντού και τον απειλεί ότι θα χάσει το Λόγο, άρα το status υποκειμένου του, αυτό πρέπει να ανιχνευθεί στον «Άλλο», όπου ο τελευταίος πρέπει να γίνει αντικείμενο εξουσίας, συστατική συμπεριφορά του οποίου θεμελιώνει το ίδιο το υποκείμενο και η αυτό-πειθάρχησή του¹³. Ενώ ο ίδιος εκπροσωπεί το Λόγο, ένα άλλο μέρος του πληθυσμού έπρεπε να ταυτιστεί με την ωμή φυσική κατάσταση και το γιατί αυτός ο ρόλος αποδόθηκε στη γυναίκα, θέλουμε να το δείξουμε με μια συνοπτική ιστορική επισκόπηση.

«...από το υποκείμενο της οικειοποίησης της Φύσης στο αντικείμενο της εξουσίας από τη Φύση...»¹⁴

Μια σειρά θεσμικών εξελίξεων εμφανίστηκαν ταυτόχρονα κατά την περίοδο του 8ου αιώνα προ Χριστού: οι συνελεύσεις πολιτών, η εμφάνιση της φιλοσοφίας, ο διαχωρισμός λόγου και μύθου¹⁵, ύλης και σκέψης, τα δικαστήρια, οι τραγωδίες, η κοπή του χρήματος, το διευρυνόμενο εμπόριο, η

¹² Kantsches Vernunft Modell: Ο Καντ διακρίνει μεταξύ της Διάνοιας = Verstand, και του Λόγου = Vernunft. Το καντιανό μοντέλο χωρίζει τη λειτουργία του ανθρώπινου μυαλού σε 4 διαφορετικά επίπεδα, από τα οποία ο Λόγος αποτελεί το ανώτερο, είναι αυτό που παράγεται η ελεύθερη σκέψη κτλ.

¹³ «Κάθε προσπάθεια απαλλαγής από τον αυτοέλεγχο πρέπει να αποκρουστεί, κάθε επιθυμία αποφυγής της πειθάρχησης πρέπει να απωθηθεί. Η προσπάθεια και η επιθυμία γίνονται αντικείμενα μίσους μέσω της προβολής σε εκείνους που εικάζεται ότι τις πραγματοποιούν. Η προβολή αυτή κατευθύνεται, όπως θα αποδειχτεί, στις «γυναίκες» ή στους «ομοφυλόφιλους»», **Das bürgerliche Subjekt und sein Anderes**, Andrea Trumann, Phase 2, τεύχος 13, Berlin 2004.

¹⁴ Bovenschen, Silvia: Die aktuelle Hexe, die historische Hexe und der Hexenmythos. Die Hexe: Subjekt der Naturaneignung und Objekt der Naturbeherrschung. Βλέπε: Becker, Bovenschen, Brackert κ.α.: **Aus der Zeit der Verzweiflung**. Frankfurt/Main, 1977. σ. 292. («Από την εποχή της απελπισίας»)

¹⁵ Ο Αντόρνο και ο Χορκχάιμερ δείχνουν στην Διαλεκτική του Διαφωτισμού πως η ίδια η ορθολογική σκέψη από την τελετή της «θυσίας» μετουσιώνεται σε «ανταλλαγή».

στρατιωτική φάλαγγα κοκ, εν ολίγοις η δημιουργία ενός ριζικά νέου δημόσιου χώρου, της πόλεως. Θα επιμείνουμε στην έμφυλη διαπραγμάτευση της εμφάνισης του, οργανωμένου από την πόλιν, Λόγου. Η ομιλία στα δικαστήρια και στις λαϊκές συνελεύσεις έγιναν, όπως είπαμε, σημαντικές. Έπρεπε να επιχειρηματολογεί κανείς σε αφηρημένο ορθολογικό επίπεδο για να ασκεί εξουσία και επιρροή. Αυτή η δημόσια σφαίρα που οδήγησε στη διαμόρφωση της διαλεκτικής της τυπικής λογικής κτλ προβλεπόταν, όμως, αποκλειστικά για τους αρσενικούς πολίτες. Οι Αθηναίες εξορίστηκαν στο σπίτι (ο ί κ ο ς), από το οποίο δε θα έπρεπε να φύγουν σε καμία περίπτωση¹⁶. Κεντρική αποστολή της γυναίκας ήταν να γεννήσει ένα γιο. Αν δε γινόταν αυτό, αστοχούσε και το νόημα της ζωής της. Η υπόσταση της καινούργιας δημόσιας σφαίρας η οποία απαίτησε μια αφηρημένη και ορθολογική συμπεριφορά και σκέψη συνοδεύτηκε με μια υποβάθμιση της σεξουαλικότητας γενικά. Η ανάδυση της ορθολογικής σκέψης έλαβε χώρα, σε μεγάλο βαθμό, μαζί με τον αυτόν τον νέου τύπου αποκλεισμό των γυναικών. Η δημόσια σφαίρα, στην οποία ανήκε και ο τομέας της διαμόρφωσης της γνώσης, χρειαζόταν έναν αντίθετο πόλο στη μορφή της προσωπικής σφαίρας, τον οποίο θα μπορούσε να απαξιώσει/ να κοιτάξει αφ' υψηλού. Ο άντρας χρειαζόταν τη γυναίκα ως φυλικό «αντίον» στο οποίο πρόβαλλε ο,τι απαγορευόταν στη δημόσια σφαίρα και ο,τι είχε σχέση με αυτή. Γι' αυτό στην αρχαία Αθήνα η γυναίκα θεωρήθηκε ήδη λάγνα, ηθικά κατώτερη, ανορθολογική και άνευ διανοητικών δυνάμεων (ατάλαντη)¹⁷.

Η Αναγέννηση δεν αποτελούσε μόνο την αναγέννηση του αρχαίου πνευματικού κόσμου αλλά συνδέθηκε παράλληλα και με μια αντίστοιχη αλλαγή των θεμελιωδών κοινωνικών σχέσεων.

Την προ Χριστού εποχή μπορεί να αποδειχθεί μια πίστη σε μια ιδιαίτερα κοντινή σχέση της γυναίκας προς τη Φύση. Η γυναίκα λόγω της αναπαραγωγικής της ικανότητας συνδέθηκε συνειρμικά με τη γονιμότητα, άρα τη Φύση γενικά. Οι δαίμονες θεωρήθηκε ότι κυριαρχούν τη Φύση. Και το ίδιο θεωρούταν και για τη γυναίκα κατά τη γέννα και την εγκυμοσύνη. Από την άλλη, η γυναίκα θεωρήθηκε ότι είναι σε θέση να εξορκίσει τα πνεύματα και να διώξει τους δαίμονες – το οποίο αντιστοιχούσε σε μια πραγματική συνθήκη «της εξουσίας της».

Ακόμη και μετά το χριστιανισμό δεν άλλαξε και πολύ αυτή η λαϊκή πίστη, άρα δεν άλλαξε και πολύ αυτή η εικόνα της γυναίκας που απέρρευε από αυτήν. Η αντιμετώπιση της Φύσης βασιζόταν ακόμα σε εξορκισμούς, μόνο που οι δαίμονες αντικαταστάθηκαν από το Διάβολο και η θεραπευτική ιδιότητα αποδόθηκε στο Θεό.

Το 12ο αιώνα αντιτέθηκε στην εικόνα της αμαρτωλής Εύας αυτή της ιερής Μαρίας και σύμφωνα με αυτή την εικόνα η γυναίκα βρήκε το ιδανικό της σε ένα από-σεξουαλικοποιημένο ον. Σύμφωνα με τον Παύλο (Προς Κορινθίους) η γυναίκα οφείλει να σιωπά και να αποκλείεται από το δημόσιο χώρο. Επειδή ο τελευταίος, όμως, περιοριζόταν στο χώρο της Εκκλησίας ενώ η πραγματική ζωή συγκεντρωνόταν γύρω από την παραγωγική οικογένεια (αγροτικές οικογένειες αυτάρκειας), η κοινωνική σημασία αυτής της γυναικείας φιγούρας ήταν περιορισμένη.

Πρώιμη Νεωτερικότητα

Στην αρχή της νεωτερικότητας η Εκκλησία άλλαξε τη θέση της. Οι μάγισσες και η μαγεία γενικά ήδη απαξιωνόνταν αλλά από τώρα θα έπρεπε να εξοντωθούν.

Όσο περισσότερο προχωρά η αστικοποίηση και διευρύνονται τα όρια του δημόσιου χώρου, αυξάνει η κρατική δικαιοδοσία και αναπτύσσεται η θεσμισμένη επιστήμη, τόσο περισσότερο περιθωριοποιείται και ο ρόλος της γυναίκας.

Ήδη στο Μεσαίωνα το ζήτημα της θέσης της γυναίκας αποτελεί ένα διφορούμενο. Στη

¹⁶ Παράλληλα, μπορούσαν να γράφονται έργα όπως η «Λυσιστράτη» κτλ, μην ξεχνώντας πως η αθηναϊκή θέσμιση ουκ ολίγες φορές συμπεριέλαβε το «έτερο» στη θέσμισή της, στοιχείο συστατικό της ακραιφνούς δημιουργικής δυνατότητας του συνόλου της πόλεως.

¹⁷ Βλ. **Ehe, Hetärenum und Knabenliebe im antiken Griechenland** (Broschiert), της Reinsberg, 1989 και **Frauenleben im klassischen Altertum** (Gebundene Ausgabe), της Pomeroy, 1985.

χριστιανική κοσμοαντίληψη η γυναίκα θεωρούταν θεματοφύλακας της ειδωλολατρικής, προληπτικής κουλτούρας, άρα διατηρούσε μια σχέση με το μαγικό εν γένει. Ταυτόχρονα, όμως, υπήρχε και η «υπαρκτή» γυναίκα της οποίας αρμοδιότητα ήταν η γέννα και η θεραπευτική γνώση. Ακόμα κι αυτή η θέση όμως ετίθετο εν αμφιβόλω καθώς και η επιτυχία και η αποτυχία της κατά τη θεραπεία θεωρούταν αποτέλεσμα της διαμεσολάβησης των δυνάμεων του απόκοσμου (με τη μορφή των καλών ή των κακών δαιμόνων). Άρα τη φοβούνταν και τη σέβονταν παράλληλα. Ήταν μάγισσα και νεράιδα.

Επειδή όμως η μαγεία δεν ήταν μια συγκεκριμένη ικανότητα αλλά ταυτιζόταν με το θηλυκό εν γένει, η κατηγορία της μαγείας μπορούσε να στραφεί εναντίον κάθε γυναίκας και εναντίον αυτών που ήταν εξειδικευμένες σε κάποια θεραπευτική γνώση.

Επομένως, οι κατηγορίες δεν αφορούσαν μόνο τις ιάσεις αλλά και τη «μαγεία» που είχε σχέση με τις προβλέψεις για το μέλλον, την επιρροή του καιρού, τον έρωτα, το κλέψιμο κτλ. Ο μαγικός κόσμος ο οποίος ήταν συνειρμικά συνδεδεμένος με το θηλυκό ήταν αυτός που έπρεπε να καταστραφεί και να καεί στην πυρά.

Έτσι, το κυνήγι μαγισσών δεν έλαβε χώρα στο Μεσαίωνα αλλά στην αρχή της νεωτερικότητας και αποτέλεσε τη μετάβαση προς αυτή. Καθώς επίσης δεν έλαβε χώρα στις επαρχίες αλλά στα αστικά κέντρα της προοδευτικής διανόησης¹⁸, φαίνεται ότι περισσότερο αποτελούσε επινόηση μιας νεοεμφανιζόμενης εποχής παρά κατάλοιπο των dark ages. Οι πρώτες καύσεις διεξήχθησαν στο τέλος του 15^{ου} αιώνα¹⁹ και οι τελευταίες στο τέλος του 18^{ου} αιώνα. Η Εκκλησία κι αυτή ζούσε μέσα σε ένα διφορούμενο. Από τη μια ήταν αυτή που απειλούταν από την έλευση του νέου κόσμου. Από την άλλη, ήθελε να κρατήσει τους ανθρώπους μέσω του φόβου. Χτυπώντας την ειδωλολατρική πίστη αποζητούσε την καθαρή ουσία του χριστιανισμού. Παρά, λοιπόν, την εχθρότητα της προς την πρόοδο, άνοιξε το δρόμο για αυτήν μέσω του κυνηγιού μαγισσών.

Τι γίνεται στη Νεωτερικότητα

Με τη διεύρυνση του εμπορίου χρήματος και εμπορευμάτων και τη δημιουργία της μανιφακτούρας, η ορθολογική αντίληψη της Φύσης που σταδιακά επικρατεί, είναι αυτή που θεμελιώνει μια καινούργια συγκρότηση της σχέσης των φύλων. Από την Αναγέννηση και έπειτα οι θετικές επιστήμες και η πρακτική εφαρμογή τους συνεισέφεραν σε μια όλο και μεγαλύτερη κυριαρχία (δαμασμός) επί της Φύσης. Με την επικράτηση της νεωτερικής ορθολογικότητας έπρεπε να βγει από τη μέση αυτό που ως τότε εκπροσωπούσε η γυναίκα. Οι Διαφωτιστές και οι υποστηρικτές του Ορθού Λόγου ήταν ασφαλώς συμμέτοχοι του κυνηγιού μαγισσών παρόλο που κατόπιν το κατηγόρησαν στο όνομα του Διαφωτισμού. Τότε πλέον ήδη δεν θεωρούσαν τη μαγεία, την προφητεία και τους δαίμονες ως ανταγωνιστικό πόλο προς αυτούς αλλά ως παλιμπαδισμό που έπρεπε να αντιμετωπιστεί με τα μέσα του Διαφωτισμού. Δεν υπήρχε λόγος πλέον η Φύση να γίνεται αντικείμενο φόβου γιατί ο άνθρωπος την είχε δαμάσει. Γι' αυτό τον ορθολογικό δαμασμό της Φύσης έπρεπε να επικρατήσει και μια ορθολογική επιστήμη γενικά.

Η μαγεία και η ορθολογικότητα ήταν μόνο φαινομενικά αντιτιθέμενες αν και κι οι δύο τους είχαν τον ίδιο σκοπό, την εργαλειοποίηση της Φύσης. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι αλχημιστές οι οποίοι με το ένα χέρι έκαναν τα πειράματά τους και με το άλλο τους εξορκισμούς... Η μαγεία κινούταν μέσω της μίμησης και η ορθολογικότητα μέσω της ανίχνευσης των στη Φύση συνεπαγόμενων νόμων. Με την εξόντωση της μαγείας έπρεπε να απωθηθεί και η ανάμνηση στην κοινή προέλευσή τους. Έτσι, δεν μπορούμε να πούμε ακριβώς ότι οι θετικές επιστήμες ανακάλυψαν, αλλά μάλλον

¹⁸ Βλ. Heinemann 1989

¹⁹ Το «Hexenhammer» αποτελεί το «ιδεολογικό υπόβαθρο» για το κυνήγι μαγισσών, γράφτηκε το 1487 και περιγράφει όλα τα κακούργηματα για τα οποία κατηγορεί τις μάγισσες, πως δείχνεται η «ενοχή» και πως θα έπρεπε να τιμωρηθούν.

κατασκεύασαν την αλήθεια. Η γυναίκα βρέθηκε στο μέσο αυτής της διαμάχης.

Σε εποχές κοινωνικών αναταραχών αναζητούνταν οι ένοχοι και έτσι η γυναίκα συνδεδεμένη με το μαγικό έγινε η υπεύθυνη. Τα ένστικτα πρέπει να αποσπαστούν και να τίθενται υπό έλεγχο. Τα ένστικτα φαίνονταν ότι δεν μπορείς να τα ελέγξεις πλήρως αλλά υπήρχε ο κίνδυνος να ξεσπάσουν ξανά, με κίνητρο το φόβο, ανεξέλεγκτα. Κι έτσι προβάλλονταν σε άλλους. Η αλχημεία δεν αντιστοιχούσε σε αυτή την επιθυμία οριοθέτησης/ απόσπασσης. Στα μάτια της μηχανιστικής σκέψης το μαγικό απαξιώθηκε όσο και καταδιώχθηκε.

Οι θετικές επιστήμες αντιστοιχούσαν στην αξίωση του να γίνει μια αφαίρεση από τον σκεπτόμενο εαυτό, τη σωματικότητα και την αίσθηση του υποκειμένου. Για να φτάνεις σε ένα αντικειμενικό συμπέρασμα πρέπει τόσο να παίρνεις απόσταση από τα αντικείμενα, όσο και να αρνείσαι τη δική σου υποκειμενικότητα. Ο επιστήμονας είναι νηφάλιος παρατηρητής ο οποίος έχει υπό έλεγχο τον εαυτό του και το αντικείμενο. Αυτή η εικόνα αναγκαστικά δημιουργεί συνειρμούς με το αρσενικό αφού δημιουργήθηκε οριοθετημένη ακριβώς σε σχέση με το αντικείμενο της φαντασίωσης του, το θηλυκό. Αυτές οι ιδέες υπάρχουν ακόμα επειδή έχουν ακόμη την πολιτισμική τους ισχύ.

Λόγω της ανόδου της ταξικής κοινωνίας, του καταμερισμού εργασίας και του εξορθολογισμού της γνώσης καθώς και της επιταχυνόμενης κυριαρχίας επί της Φύσης μπορούσε να χαλαρώσει και το αίσθημα φόβου προς τη γυναίκα. Ο διαχωρισμός όμως της Φύσης έμεινε· από τη μια, η δίκως ψυχή μηχανιστική φύση και, από την άλλη, η αισθησιακή της μορφή. Για να φτάσεις στη γνώση (στο αντικειμενικό συμπέρασμα) πρέπει να κάνεις τη θεωρητική αφαίρεση από τον αισθησιακό κόσμο των φαινομένων. Εκεί που κάποτε υπήρχαν μόνο οι δαίμονες, τώρα πλέον απλώνεται η βάση των θετικών επιστημών την οποία αποτελούν οι, επιδεκτικοί κυριαρχίας, φυσικοί νόμοι. Η Φύση γίνεται αφηρημένη φύση, ύλη για τους ανθρώπους. Ο,τι αποτελούσε απελευθέρωση από τον καταναγκασμό της Φύσης γίνεται στην καπιταλιστική πραγματικότητα προσταγή εκμετάλλευσης.

Από την εποχή που θεωρούταν ότι η Φύση εξουσιαζόταν με επιτυχία, και άρα ότι μπορούσε να φανεί ελέγξιμη και ρομαντική, αυτό το ρομαντικό βλέμμα δεν αντιστοιχούσε παρά στην έκφραση του δαμασμού. Και όπως άλλαξε το βλέμμα προς τη Φύση, έτσι άλλαξε και το βλέμμα προς τη Γυναίκα. Αυτό που ήταν παλιά το δέος προς τη μάγισσα διαμορφώθηκε και προβλήθηκε μέσα σε δύο άλλες εικόνες. Την κακόβουλη κάτοχο του μαγικού κατά τη νεωτερικότητα, αφενός, αντικατέστησε η πνευματική Μαρία, το χωρίς σωματικότητα και αισθησιασμό ιδανικό της καθαρότητας. Την κάτοχο των ικανοτήτων ελέγχου της ανδρικής λαγνείας, αφετέρου, αντικατέστησε η πόρνη - ο αντίθετος πόλος στην Παρθένο, την ιδανική νοικοκυρά και μητέρα.

Αυτή η εικόνα ενισχύθηκε έντονα (απολαμβάνει μια άλλη ποιότητα) με την προπαγάνδη από το Λούθηρο του ιδανικού της μητέρας. Για τον Λούθηρο η γυναίκα ήταν υπεύθυνη για το νοικοκυριό, η σημασία του οποίου αμβλύθηκε. Ο άντρας, αντίθετα, ήταν προορισμένος για το εμπόριο, την πολιτική και τη δικαιοσύνη, η σημασία των οποίων οξύνθηκε. Η μητρότητα για τον Λούθηρο ήταν το επάγγελμα της γυναίκας και η σεξουαλικότητά της (ο αισθησιασμός της) φυγαδεύτηκε, σε αντίθεση με το Μεσαίωνα, στην εξορία του γάμου. Πάνω στο ιδανικό του Λούθηρου για τη μητέρα-νοικοκυρά συνδέθηκαν οι εικόνες της μάγισσας και της παρθένου. Η δαμασμένη αστική γυναίκα που αντιπροσώπευε την υπακοή, την αγάπη και την ταπεινότητα «βρήκε» την ερωτικά ελέγξιμη μορφή της στη σφαίρα του οίκου. Αυτή η αυστηρή διαφοροποίηση σχετικά με το δημόσιο και το ιδιωτικό δεν μπορούσε να εφαρμοστεί τόσο στενά στην αρχή, ιδιαίτερα στην επαρχία· αλλά αυτή η επινόηση της θηλυκότητας σε αστική μορφή, σαφώς προσανατολισμένη στην οικογένεια, διαπερνά με τον καιρό όλες τις τάξεις και σφαίρες και η υπόλοιπη εξέλιξη απλώς χαρακτηρίζεται από αυτή. **Δαμασμός σημαίνει όχι φυσική εξάλειψη αλλά τάση για ψυχική εξαφάνιση της γυναίκας πίσω από τον άνδρα.**

Διαφωτισμός

Με το Διαφωτισμό αυτές οι εικόνες δεν αποτελούν πλέον μια αξίωση για τη γυναίκα, έναν προσδιορισμό στον οποίο πρέπει να υπακούει αλλά, αντιθέτως, φαίνεται να έχει αυτές τις ιδιότητες εκ φύσεως: η λάθος συμπεριφορά δεν αποτελούσε πλέον κακή συνήθεια ή ανηθικότητα αλλά εναντίωση στη Φύση.

Η διπλή έννοια της γυναίκας ως αγίας και ως πόρνης αποκρυσταλλώθηκε στον Rousseau: η υπακοή προς τον άνδρα, η μετριοφροσύνη, η αγνότητα, η εγκράτεια φαίνονται σαν οι κύριες αρετές της γυναίκας – ταυτόχρονα, όμως, είναι πονηρή και φιλάρεσκη εκ φύσης. Αυτές οι τελευταίες ιδιότητες θα έπρεπε, κατά τον Rousseau, να περάσουν από το κόσκινο του πολιτισμού: οι γυναίκες να γίνουν υποτακτικές προς τον άνδρα λόγω της γενικά, φυσικής αδυναμίας τους σε επίπεδο σώματος, πνεύματος και χαρακτήρα²⁰. Ο Rousseau τότε στις αντιλήψεις του ήδη «προέβλεψε» πολλά για το γυναικείο ρόλο – στην ουσία επιθύμησε – απ' ότι παρουσιαζόταν για τις γυναίκες κατόπιν ως πραγματικότητα... Το κατώτερο, εξαρτημένο από τους άνδρες, status υποκειμένου της αποτέλεσε δικαιολογία για να της αρνηθούν μια ανεξάρτητη ζωή, ώστε να υποταχτεί και πάλι στην εξουσία τους.

Όλα αυτά επιτελούσαν μια κοινωνική λειτουργία. Γυναίκα και οικογένεια έπρεπε να αποτελούν έναν άλλον κόσμο σε σχέση με τον εξωτερικό ο οποίος βρισκόταν βέβαια υπό την κυριαρχία της εργαλειακής ορθολογικότητας. Η γυναίκα δεν έπρεπε απλά να είναι η υποδειγματική νοικοκυρά αλλά και να κάνει τη ζωή του άνδρα της πιο αρεστή σ' αυτόν μέσω της συμμετοχής, της φροντίδας και της στοργής της. Αυτά τα επιπλέον καθήκοντά της αποτελούν μια καινοτομία (novum).

Γάμος και μητρότητα γίνονται έτσι το τελευταίο και μοναδικό μέρος στο οποίο κινείται η (ασκή) γυναίκα, η οποία είναι πλήρως εξαρτημένη από τον άνδρα της. Ο δαμασμός της γυναίκας, μάλιστα, έλαβε στο τέλος του 19ου αιώνα μια τόσο ακραία μορφή ώστε της αρνούνταν ακόμη και το ισχυρό σεξουαλικό ένστικτο, το οποίο βέβαια της καταλογιζόταν για τόσους αιώνες. Έλαβαν χώρα παράδοξες αντιπαραθέσεις μεταξύ ανδρών ακόμη και για το αν γενικά η γυναίκα έχει κάποια ικανότητα σεξουαλικής αίσθησης, ώστε να την κατασκευάσουν ως απόσεξουαλικοποιημένο ον.

Επιλέξαμε να αρκεστούμε εδώ σε μια ιστορική-θεωρητική ανάλυση περί της συγκρότησης του αρσενικού υποκειμένου στη Δύση, καθώς και του άλλου του... μισού. Στα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν γύρω από το θέμα του βιασμού, πιστεύουμε θα γίνουν καταφανείς οι πολλαπλές συνδέσεις του θέματός μας με αυτήν εδώ την επεξεργασία.

²⁰ Rousseau, Jean-Jacques, σ. 719 ff.. *Emile oder Über die Erziehung* («Εμίλ ή περί διαπαιδαγωγικής»).

Ενάντια στην Κουλτούρα του Βιασμού

2

«[η] 27χρονη Ελένη Τόλη που αρνήθηκε να κακοποιηθεί σεξουαλικά χωρίς να διαμαρτυρηθεί μέσα στο κέντρο της Αθήνας, στέργει τους περαστικούς από κει Αθηναίους από το θέαμα του βιασμού της και χτύπησε με μαχαίρι τον επίδοξο βιαστή της, μια που δεν μπορούσε να αντιδράσει μ' άλλον τρόπο, γιατί ο επίδοξος βιαστής της ήταν εξαιρετικά ογκώδης. Οι δικαστές αντί ν' ασκήσουν δίωξη στον επίδοξο βιαστή της για απόπειρα βιασμού, ασκήσανε δίωξη στο θύμα και κλείσανε την κοπέλα στην φυλακή, όπου σκοπεύουν να την κρατήσουν πολλά χρόνια, ίσως και όλην της τη ζωή. Η περίπτωση της μου θυμίζει ένα θύμα του Νουαρσέϊγ, ενός ήρωα μυθιστορήματος του Μαρκίσιου Ντε Σαντ, ο οποίος αφού βίασε και βασάνισε απάνθρωπα μια κοπέλα, την Γκαντ, την έκλεισε μετά στην φυλακή-ψυχιατρείο Μπισέτρ, για να περάσει εκεί την υπόλοιπη ζωή της, καταδικασμένη για κλοπή που δεν έκανε. Τέτοιοι δικαστές μπορούν δίκαια να καυχηθούν ότι εκφράζουν το λαϊκό αίσθημα και την αντίληψη που έχει ο μέσος Έλληνας για την δικαιοσύνη. Αυτό αποδείχτηκε από τις συζητήσεις που κάνανε μεταξύ τους οι Αθηναίοι, τις μέρες που το επεισόδιο είδε το φως της δημοσιότητας. Για τους περισσότερους Αθηναίους η Ελένη Τόλη, όπως και όλες οι γυναίκες που αντιστέκονται στον βιασμό είναι πουτάνες, και γι' αυτό καλά κάνουν οι δικαστές που εξαπολύουν τον δολοφονικό μηχανισμό της αστυνομίας και των φυλακών εναντίον τους. Αυτές τις συζητήσεις τις άκουσαν και οι δικαστές και τους άρεσαν τόσο πολύ, που τις περιλάμβανε και στο βούλευμα που παραπέμπει την ακόμη και σήμερα φυλακισμένη Τόλη, για να δικαστεί για απόπειρα ανθρωποκτονίας. Στο βούλευμα η κοπέλα αναφέρεται σαν πουτάνα ("ιερόδουλος" για την ακρίβεια). Πάρτε το χαμπάρι, όσοι από τους αναγνώστες αυτού του ημερολογίου είσατε γυναίκες: Όσες αντιστέκεστε στον βιασμό είσατε πουτάνες για την δημοκρατική κοινωνία της χώρας μας. Αν θέλετε να υπερασπίξετε την πατρίδα, την θρησκεία και την οικογένεια, να δέχεστε τον βιασμό, ακόμα κι αν προσφέρει την ευκαιρία για ηδονοβλεψία (κοινώς μπανιστήρι)»¹.

«Το όνειρο της Ελληνικής κοινωνίας είναι μια **“Ελλάς, Ελλήνων βιαστών”**»²

¹ Το Τρελόχαρτο (ημερολόγια 1987), του Φίλιππα Κυρίτσου, σελ. 342-3

² Βλέπε ό.π., σελ. 270-1

Σε τι είδους πόλεμο ζούμε;

Οι βιασμοί στην Ελλάδα υπολογίζονται γύρω στις 4,500. Δεν μπορούμε να βρούμε ικανό στατιστικό ή άλλο μέσο, ωστόσο, για να μετρήσουμε τις σεξουαλικές παρενοχλήσεις, τις κακοποιήσεις, τις λεκτικές παρενοχλήσεις, αυτά που σε μια νομοτεχνική διάλεκτο θα αποκαλούνταν «ασέλγεια» ή δεν θα αναγνωρίζονταν καθόλου ως κοινωνικά προβλήματα. Με τη σεξουαλική, σωματική ή λεκτική, παρενόχληση θα έπρεπε να μάθει καμιά να ζει. Η κακοποίηση αποτελεί κοινό μυστικό. 4,500 όμως βιασμοί (από τους οποίους το 34% γίνονται εις βάρος ανήλικων κοριτσιών!) δεν σας φαίνεται ότι είναι ένα πολύ μεγάλο νούμερο; Δηλαδή τι; 12 βιασμοί την ημέρα; Ένας βιασμός κάθε δύο ώρες, μόνο στην ελληνική επικράτεια; Και είναι αυτοί οι αριθμοί ικανοί να μας κάνουν να συνειδητοποιήσουμε το μέγεθος της βίας που δέχονται καθημερινά άτομα ενός ορισμένου κοινωνικού φύλου; Μια καθημερινή παράθεση των βίαιων περιστατικών θα μας έπειθε για να καταλάβουμε σε τι είδους πόλεμο ζούμε, σε τι είδους πόλεμο είμαστε μπλεγμένες, μπλεγμένοι; Το ελληνικό κράτος, η πατριαρχικών δομών ελληνική κοινωνία κάνουν ότι μπορούν για να κρύψουν επιμελώς τη συνέργιά τους στους βιασμούς. Στην Ελλάδα έχουμε συνηθίσει πλέον να μιλάμε για «σκοτεινούς αριθμούς» στα στατιστικά της κακοποίησης, των βιασμών και γενικά της βίας κατά των γυναικών.

Ταυτόχρονα, οι βιασμοί, οι κακοποιήσεις, οι δολοφονίες γυναικών δεν αποτελούν ελληνικό φαινόμενο αλλά παγκόσμιο, οικουμενικό δεδομένο. Η βία κατά των γυναικών δεν κάνει διακρίσεις σε πολιτισμένες ή μη χώρες, σε μορφωμένους ή μη δράστες, σε καλούς προλετάρους ή όχι. Αρκεί μια προϋπόθεση: ο γνήσιος άντρας. Στην πολιτισμένη Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, **η βία κατά των γυναικών είναι η πρώτη αιτία θανάτου των γυναικών της Ένωσης πριν τα αυτοκινητιστικά και τον καρκίνο!** Πριν προλάβει κανείς να συνδέσει αυτού του είδους τη βία με περιθωριακές χώρες του σπιλ Σαουδική Αραβία ή Μεξικό, Νιγηρία ή Ιράν, θα έπρεπε να μην αγνοεί αυτό το στοιχείο για όσους διατείνονται τους πολιτισμένους μηροστά σε όλα τα υπόλοιπα κράτη. Και, βέβαια, στην Ευρώπη ανέκαθεν «οι βιασμοί είχαν αναμφίβολα έναν τεράστιο “σκοτεινό αριθμό”, καθώς ανέκαθεν τα θύματα απέφευγαν να κάνουν καταγγελία. Ακόμη και στην εποχή μας, οι εγκληματολόγοι υποπεύονται ότι πάνω από το 95% των σεξουαλικών αδικημάτων δεν καταγγέλλονται»³. Φυσικά, ο θεωρούμενος τρίτος κόσμος δεν μπορεί να εξαιρεθεί από τις εγκληματικές αυτές πρακτικές. Για παράδειγμα, «κάθε μέρα δέκα νέες γυναίκες και κορίτσια που βιάζονται», εμφανίζονται στο νοσοκομείο του δρ. Mukwege στο νότιο Κίνου, μια επαρχία του Κongo που έχει χαρακτηριστεί τα τελευταία χρόνια «επίκεντρο της επιδημίας των βιασμών στο Κονγκό», μια επαρχία όπου άλλωστε τα Ηνωμένα Έθνη έχουν καταγράψει 27,000 σεξουαλικές επιθέσεις μόνο για το 2006!⁴

Το μόνο που αλλάζει εδώ, στον ελλαδικό χώρο, είναι ότι δεν υπάρχει και καμιά διάθεση να αλλάξει κάτι δραματικά. Η υπεράσπιση των προνομίων ξεκινά από την όλο και εντονότερη εκμάθηση μιας βίαιης κουλτούρας αρρενωπότητας, στα σχολεία, στα γήπεδα, στα καφενεία, στα μπουρδέλα, εκεί «όπου ο Έλληνας αναστενάζει»... και τελειώνει στη μηδενική ύπαρξη ξενώνων κακοποιημένων γυναικών, στη μηδενική ύπαρξη γραμμών βοήθειας, στη γενικότερη μηδενική υποδομή περίθαλψης γυναικών που έχουν υποστεί βία, στη μηδενική πρόληψη και καταστολή του φαινομένου. Αυτό με λίγα λόγια μας λέει πως οι έλληνες χρειάζονται να ξεδίνουν με αυτό τον τρόπο στις φίλες τους, τις γυναίκες τους, τις ερωμένες τους, ακόμη και στις άγνωστές τους.

Για παράδειγμα, δύσκολα θα έβρισκε κανείς οδηγίες στις ελληνίδες ή και στις τουρίστριες από το ελληνικό κράτος για το τι τους περιμένει σε μια συγκεκριμένη σεζόν του χρόνου στα ελληνικά νησιά... Αντιθέτως, στην Αγγλία, τη Γερμανία ή άλλου, έχουν αρχίσει ήδη να γίνονται γνωστοί οι παράδεισοι των βιασμών, στην Κρήτη ή αλλού, έστω για να προστατέψουν τους πολίτες τους.

³ *Ιστορία των γυναικών στην Ευρώπη (1500-1800)*, Όλουεν Χάφτον (Νεφέλη, 2003), σελ. 311.

⁴ *Rape Epidemic Raises Trauma of Congo War*, New York Times (7 October 2007)

«Η κατάθεση της γυναίκας στην κατάμεστη αίθουσα κράτησε πεντέμισι ώρες. Στο ακροατήριο, όλο το χωριό. Και το πιο εντυπωσιακό: οι γυναίκες του χωριού. Μάρτυρες υπεράσπισης ο ιερέας του χωριού, ο εκπρόσωπος της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο δημοσιογράφος του μεγάλου τηλεοπτικού καναλιού, ο εργολάβος οικοδομών και άλλοι. Όλοι διαρρήγγυαν τα ιμάτιά τους για τα χρυσά ήθη του κατηγορούμενου και την εξαιρετική ποιότητα του χαρακτήρα του. Τι κι αν η γυναίκα, θύμα σωματεμπορίας, αναγκάστηκε να περιγράψει κατά την ακροαματική διαδικασία ανατριχιαστικές λεπτομέρειες: Πώς την έδεσε με χειροπέδες στο καλοριφέρ, την άφησε χωρίς νερό και τροφή και τη βίασε, διότι ζήτησε από έναν πελάτη να τη βοηθήσει να δραπετεύσει... Και ο πελάτης, φυσικά, είχε πληροφορήσει αμέσως τον σωματέμπορο, φίλο και συντοπίτη του, για να τον «προστατέψει» από την ανυπακοή της... Πώς την εξανάγκαζε να κάνει έρωτα με τους πελάτες όλες τις ημέρες του μήνα. «Και τις ημέρες της έμμηνου ρύσης»; «Ναι, μ' ένα ειδικό ταμπόν» απάντησε το θύμα στην ερώτηση του προέδρου του δικαστηρίου... Τι κι αν την έδερνε, αλλά όχι στο πρόσωπο... Τι κι αν της επαναλάμβανε πως «Αμα προσπαθήσεις να ξεφύγεις, θα πω στο κύκλωμα να σκοτώσει τα παιδιά σου στην Ουκρανία» ή ότι διατηρούσε στενές σχέσεις με την αστυνομία... Όταν κάποια στιγμή ο πρόεδρος του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου ρώτησε ποιοι ήταν πελάτες της κοπέλας, σχεδόν όλοι οι άνδρες που παρευρίσκονταν στην αίθουσα σήκωσαν το χέρι. Κανέναν δεν απασχολούσε το γεγονός ότι το θύμα προέβαινε σε ικανοποίησή τους υπό καθεστώς βίας, εκφοβισμού και ξυλοδαρμού. Την αγόρασαν από τους μεταφορείς αντί 3.000 ευρώ και της είπαν ότι προκειμένου να εξαγοράσει την ελευθερία της θα έπρεπε να εργασθεί μέχρι να συγκεντρώσει το «οφειλόμενο» ποσό. Κάθε φορά που εκδιόταν πληρωνόταν 60 ευρώ. Από αυτά τα 45 κρατούσε ο σωματέμπορος και τα 15 η ίδια. Ομως, ποτέ δεν πήρε χρήματα στα χέρια της. Το βράδι την κρατούσαν κλειδωμένη στο μπαρ και τη φρουρούσαν...»⁵.

Όχι μόνο κανείς δεν ενδιαφέρεται για τους βιασμούς, αλλά όλοι τρέχουν να υποστηρίξουν τους καημένους βιαστές που είναι είτε «παραστρατημένοι άνθρωποι», «ψυχικά διαταραγμένοι», «είτε προκλήθηκαν από το θύμα» είτε... οτιδήποτε. Η αμφισβήτηση του θύματος είναι ο κανόνας. Οι ψευδείς καταγγελίες βιασμών είναι το ψωμοτύρι του κάθε άντρα που συζητά για το θέμα.

Μόνο ένας τρόπος υπάρχει να συζητηθεί ο βιασμός ευρύτερα: το θύμα να είναι υπερήλικο ή ανήλικο, ώστε να υπάρχει ένα γκροτέσκο στοιχείο, το έγκλημα να είναι αποτρόπαιο και ειδικώς, ώστε να εγείρει γενικότερα κοινωνικά ερωτήματα, το θύμα να είναι επώνυμο, ώστε να έχει μια πικάντικη διάσταση το θέμα, ο θύτης τέλος να είναι ξένος, ώστε να γίνει εθνικιστική χρήση του περιστατικού. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι και πάλι ο ίδιος ο βιασμός που συζητείται, ο χαρακτηρισμός του, οι συνέπειές του για το θύμα και το τι θα γίνει μετά για να μην ξαναγίνει αλλά... ίσα-ίσα κάτι άλλο. Ο βιασμός θα είναι δευτερεύουσα αφήγηση, παρεμπίπτον ζήτημα. Τα δυτικά έθνη, και όχι μόνον, όταν ήταν να μιλήσουν για βιασμούς, για παράδειγμα, έθεταν στο προσκήνιο τους βιασμούς των γυναικών των δικών τους εθνών για να δικαιολογήσουν μια στάση άμυνας-επιθεσης, όπου ο παραλήπτης του μηνύματος θα έπρεπε να καταλάβει ότι έπονται για αυτόν χειρότερα. Είναι αυτό που εξηγήθηκε καλά από τους Horkheimer και Adorno «ως “παθική προβολή”»: ένα φαινόμενο όπως ο βιασμός ξεδιαλέγεται, συστηματικά εθνικοποιείται και, τελικά, πάνω στη βάση των τοιπάτων του Κορανίου και τον καταλογισμό μιας συλλογικής αραβικής ψυχής, ερμηνεύεται είτε ως μια μεθοδική διαδικασία για την κατάκτηση της Ευρώπης, είτε ως μια ουσιοκρατική έκφραση μιας “κουλτούρας” που δεν μπορεί να εναρμονιστεί με τη Δύση. Οι απαιτήσεις, συνεπώς, είναι η απέλαση, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η άρνηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και η επιβολή αυστηρότερων νόμων για τους μετανάστες»⁶. Εξάλλου, η Griffin σωστά είχε επισημάνει ότι σε τέτοιες περιπτώσεις το θέμα είναι απλώς το ποιος στόχος θα βρεθεί για να καταβροχθιστεί από τον όχλο και ότι η ίδια η κατάσταση της γυναίκας δεν έπαιζε κανένα ρόλο. Για παράδειγμα σε προηγούμενες δεκαετίες στις ΗΠΑ όταν ένας μαύρος άνδρας «είχε βρεθεί να έχει σχέσεις με μια γυναίκα, η γυναίκα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το προνόμιο του χρώματος του δέρματος και να ισχυριστεί ότι είχε πέσει θύμα

⁵ Μια ξένη μόνη απέναντι σε όλο το χωριό, Καθημερινή, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_252346_18/06/2006_187742

⁶ Ισλαμόφοβοι ενάντια στην ομοφοβία; , Georg Klauda, Νοέμβριος 2007, (μτφ terminal119).

βιασμού. Στην περίπτωση αυτή ο μαύρος άνδρας λιντσαριζόταν. Αν η γυναίκα δεν ισχυριζόταν βιασμό, υποβαλλόταν αυτή σε λιντσάρισμα»⁷.

Αυτές οι παραδρομές των όρων και των συνθηκών συμβαίνουν μόνο και μόνο γιατί υπάρχουν εξωτερικές ερμηνείες του βιασμού, όχι από το ίδιο το υποκείμενο που τον υφίσταται. Και ένας πολύ σημαντικός λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί έχουν αφαιρέσει από αυτό το υποκείμενο το υπόβαθρο και το χώρο για να μιλήσει. Το μοναδικό κίνημα – κινήματα μάλλον – που έχει μιλήσει από την πλευρά του θύματος είναι αναμφίβολα ο φεμινισμός. Για αυτό και μόνο το λόγο, οι όποιες πολιτικές σπέκουλες και τα όποια παιχνίδια των λέξεων από τα αντρικά κινήματα θα έπρεπε να απορριφθούν άμεσα. Θα έπρεπε να αποδεχτούμε a priori και αξιωματικά όσα οι φεμινισμοί αποπειράθηκαν να εφαρμόσουν γύρω από την αντιμετώπιση του βιασμού. Αυτή είναι και μια πρώτη βάση για να συζητάμε. Δουλειά μας, από κει και πέρα, είναι να αποδομήσουμε το «αντρικό ζήτημα», να χτυπήσουμε τον ηγεμονικό χαρακτήρα της αρρενωπότητας και την ομοφοβία του, παράγοντας που είναι συνυπεύθυνος για τη σημερινή βία των έμφυλων σχέσεων εξουσίας.

«Δεν υπήρχε καμία πιθανότητα (επιβίωσης) για τον Rainer Sache όπως πιστοποίησε και ο παπάς στη νεκρολογία που εκφώνησε κατά τη διάρκεια της κηδείας του στο Almstedt της κάτω Σαξονίας. “Επειδή η κοινότητα του χωριού αρνήθηκε τότε όπως και τώρα να σεβαστεί, να ανεχθεί, για να μην αναφέρουμε το να αφομοιώσει ανθρώπους που σκέφτονται και νιώθουν διαφορετικά”, είπε ο παπάς στο κήρυγμά του. Ο Rainer Sachse, “η αδελφή με την πανούκλα” (the queer with the plague), όπως τον αποκαλούσαν οι κάτοικοι. Μετά από πολλά χρόνια φυγής στα οποία έψαξε την ευτυχία του στη μεγάλη πόλη, επέστρεψε στο χωριό του. Ήθελε να περάσει την τελευταία περίοδο της ζωής του με τη μητέρα του. Αλλά η διαδικασία της παρακμής και της αποσύνθεσης από (ή μέσω) την κοινότητα του χωριού ήταν πιο γρήγορη και πιο αποτελεσματική από τον ιό στο κορμί του. “Κυνηγήθηκε μέχρι θανάτου”, λεγόταν από αυτούς που του στάθηκαν. Πρώτα η απογοήτσή του από την μόνη rub του χωριού. Έπειτα οι επιθέσεις στο σπίτι του. Τα βράδια πετούσαν πέτρες. Σπάζανε τα τζάμια των παραθύρων του. Οι τοίχοι του σπιτιού του κηλιδώνονταν με σβάστικες. Δεν του επέτρεψαν ούτε μια παύση για να ανασάνει. Παρενοχλήσεις και, πάνω από όλα, εκείνες οι ματιές μίσους και τα συνθήματα εξόντωσης: “Πίσω στο στρατόπεδο συγκέντρωσης!” και άλλα τέτοια φωνάζονταν από τους γείτονες και από άλλους. Νέοι και γέροι, γυναίκες και άντρες, ο δήμαρχος και η νεαρή πωλήτρια, ο φούρναρης και οι θαμώνες της rub. Όλοι τους. Ο Rainer Sachse μπορούσε να δραπετεύσει από αυτούς μόνον κλειδώνοντας τον εαυτό του μέσα στο σπίτι. Για μήνες. Μέχρι ο ιός να τον αποτελειώσει. Πράγματι, δεν είχε πιθανότητα επιβίωσης. Ούτως ή άλλως. “Οι μεταξύ των πολιτών επιθέσεις χτυπούν κατευθείαν στην καρδιά και δημιουργούν ένα κλίμα στο οποίο δεν μπορεί κανείς να ζήσει απροστάτευτος”, δήλωσε ο παπάς κλείνοντας το κήρυγμά του. Το Almstedt, ένα ειδυλλιακό εξοχικό θέρετρο, ένας λάκκος κοπριάς και δολοφόνων ταυτόχρονα, κάπου στην κάτω Σαξονία, στη Γερμανία. Με δομές άθικτες»⁸.

Ο βιασμός, για μας, δεν αποτελεί εξαίρεση του κανόνα αλλά τον ίδιο τον κανόνα της βίας. Δίπλα στο θεσμό της πορνείας αλλά και αυτόν της πορνογραφίας, αν και με ξεχωριστούς τρόπους, δημιουργούν ένα τρίπτυχο νομιμοποιημένης βίας εις βάρος των γυναικών που ακάθεκτο αλωνίζει στη Δύση και αλλού. Μέσα από αυτό το τρίπτυχο, οι άντρες καταφεύγουν στη βία ή την απειλή ενάντια στις γυναίκες εξυπηρετώντας, μεταξύ άλλων, και τους εξής δύο σκοπούς: τον αποκλεισμό των γυναικών από ορισμένους τομείς της κοινωνικής ζωής (ή τουλάχιστον τον περιορισμό της δράσης τους) και τον διά του φόβου εξαναγκασμό τους σε ορισμένες συμπεριφορές¹. Αυτό το πρακτικό νόημα μεταξύ άλλων έχει και ο συνεχής φόβος του βιασμού που διακατέχει μια γυναίκα,

⁷ **Rape: The all - american crime**, Griffin, S. (1977), L.G. Schultz (eds): Rape victimology, κεφ. 3, σημ. 4, σελ. 35.

⁸ “Μανία Εξόντωσης και άλλα γερμανικά αισθήματα” - Cafe Morgenland (<http://www.cafe-morgenland.com/vernicht.htm>)

⁹ **Βία και Κοινωνικός έλεγχος των γυναικών**, Janna Hammer, από το Questions Feministes (Δεκέμβρης 1977), μτφ. Γ. Παπαγεωργίου.

δηλαδή τη δημιουργία μιας συνεχούς θέσης της ύπαρξής της εν αμφιβόλω μέσα στο υπάρχον κοινωνικό πλαίσιο. Σε αυτές εδώ τις ενότητες του τεύχους θα εξηγηθούμε καλύτερα σε σχέση με αυτή τη συνάρτηση βιασμών και πορνογραφίας, αφιερώνοντας στην τελευταία κάποιες δικές μας σκέψεις.

Take back the night

Έχει μεγάλη αξία, παράλληλα, να ασχολούμαστε με το ποιες επιλογές αναζήτησε να κάνει το ίδιο το γυναικείο κίνημα σε σχέση με τη βία κατά των γυναικών. Σε όλο το τεύχος θα σταθούμε, αποσπασματικά, σε μερικές τέτοιες κινηματικές επιλογές. Για παράδειγμα, οι παρενοχλήσεις, οι κακοποιήσεις και οι βιασμοί ήταν ανέκαθεν κοινό μυστικό ότι συνέβαιναν σε μεγαλύτερο βαθμό τα βράδια. Αυτό ήταν γνωστό στους φεμινισμούς από πολύ νωρίς.

Ο βιασμός αποτέλεσε, έτσι, ένα κοινωνικό μέσο ελέγχου των γυναικών από την αντρική κυριαρχία. Ο μετριασμός ή η εξάλειψη της ελευθερίας κίνησης ήταν δεδομένη για τους μισούς ανθρώπους του κόσμου.

Μάλιστα, για την κατάδειξη ενός τέτοιου προβλήματος είχε δημιουργηθεί μια πετυχημένη καμπάνια στη Γερμανία που πήρε το όνομα «Take back the Night» (Να πάρουμε πίσω τις νύχτες). Η πρώτη διαδήλωση take back the night έγινε το 1973 στη Γερμανία. Το 1978 έγινε και η πρώτη take back the night διαδήλωση στο Σαν Φρανσίσκο των ΗΠΑ με τη συμμετοχή 5,000 γυναικών από 30 πολιτείες. «Συχνά λέγεται στις γυναίκες να είναι εξαιρετικά προσεκτικές και να παίρνουν προφυλάξεις όταν βγαίνουν τα βράδια. Σε κάποιες μεριές του κόσμου, ακόμη και σήμερα, δεν επιτρέπεται στις γυναίκες να βγουν έξω τη νύχτα. Οπότε, όταν οι γυναίκες παλεύουμε για ελευθερία, πρέπει να ξεκινάμε στην αρχή με το να αγωνιζόμαστε για την ελευθερία κίνησης, την οποία δεν είχαμε και εξακολουθούμε να μην έχουμε σήμερα. Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η ελευθερία κίνησης είναι μια προϋπόθεση για οτιδήποτε άλλο. Είναι πολύ σημαντικότερη ακόμη και από την ελευθερία του λόγου καθώς η τελευταία δεν μπορεί στην πραγματικότητα να υπάρξει χωρίς την ελευθερία κίνησης»¹⁰.

Σύμφωνα με τις έρευνες που έφερε στο προσκήνιο η take back the night¹¹, οι περισσότερες γυναίκες νιώθουν φόβο όχι μόνο όταν κυκλοφορούν έξω τα βράδια αλλά και όταν μένουν σπίτι. Και, έτσι, παίρνουν για αυτό το λόγο συγκεκριμένες προφυλάξεις: αποφεύγουν μέρη τα οποία θεωρούν επικίνδυνα, εγκαθιστούν συσκευές ασφάλειας στο σπίτι τους, αλλάζουν κλειδαριές, παίρνουν σκύλο, αλλάζουν τον αριθμό του τηλεφώνου τους ή παρακολουθούν και μαθήματα αυτοάμυνας. Άλλες κουβαλούν κάτι σαν όπλο, κλειδώνονται στο σπίτι όταν είναι μόνες, επιλέγουν να μένουν στο σπίτι κάποια βράδια, σχεδιάζουν τη διαδρομή από πριν για το πώς θα γυρίσουν σπίτι ή τσεκάρουν σχεδόν πάντα την πίσω θέση του αυτοκινήτου πριν μπουν στο αυτοκίνητο για να οδηγήσουν! Ενώ το ποσοστό των γυναικών που νιώθουν ανασφαλείς τα βράδια ήταν γύρω στο 40%, το αντίστοιχο ποσοστό για τους άντρες ήταν γύρω στο 10%. Στη, δε, **Ελλάδα**, πάντως, το 56% των γυναικών έχει παραδεχτεί πως έχει υποστεί κάποια μορφή κακοποίησης (σωματική, ψυχολογική, λεκτική) ενώ η παρενόχληση είναι ψωμοτύρι για τον έλληνα μιας αν δεν κοιτάξει τον κώλο μιας γυναίκας που περνάει από μπροστά του για να πει ένα τουλάχιστον σχόλιο, θα είναι σα να χάνει την ελληνικότητά του...¹²

¹⁰ Βλέπε <http://crisis.vianet.on.ca/march.htm>, η μετάφραση του αρχικού κειμένου και στο www.terminal119.gr

¹¹ Βλέπε βασικά τις έρευνες **Executive Summary/The Canadian Panel on Violence Against Women 1993** και **Women in Canada a Statistical Report Third Edition 1993**

¹² Είναι σαφές ότι μια τέτοια συζήτηση θέτει το θέμα της ασφάλειας στο δρόμο από μια σκοπιά που δυσκολεύεται να συλλάβει και η ίδια η ελληνική αριστερά και αντιεξουσία, οι οποίες τις συζητήσεις περί ασφάλειας τις έχουν λίγο-πολύ χρεώσει εξολοκλήρου στο κράτος. Πόσο πιο συνολική εικόνα θα είχαμε βέβαια για τα της ασφάλειας αν δεν κρατούσαμε κλειστές τις πόρτες σε μια έμφυλη κριτική του ζητήματος, δεν μπορούμε να το ξέρουμε σήμερα εφόσον η κριτική του φύλου έχει με βάση έναν περιεργο καταμερισμό εργασίας εναποτεθεί στους «αντισειστές» ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των επαναστατών συνεχίζουν να μονοπωλούν το ζήτημα με μια καθιερωμένη αντικρατική πολιτική.

Ήλιος, Θάλασσα και... Βιασμοί

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η αληθινά επαναστατική δουλειά θα ήταν μια αντεθνική καμπάνια διασυρμού κάθε τι ελληνικού μόνο και μόνο για να επιτευχθούν κάποιοι όροι επιβίωσης των γυναικών στην Ελλάδα. Έτσι, αντί ο οποιοσδήποτε επαναστατικός χώρος, εντός των δικών του πλαισίων ασφάλειας, να καταφεύγει φουριόζος τα καλοκαίρια στις παραλίες του (όπου ενδημούν και οι φιλόξενοι, γραφικοί έλληνες νησιώτες βιαστές), καλό θα ήταν να φροντίζει να έχει φτιάξει, από πιο πριν, και έναν χάρτη με no-go-areas σε όλη την Ελλάδα όπου θα ήταν απαγορευμένο για λόγους επιβίωσης να πηγαίνει κάποια μόνη της! Αν δεν μπορούμε να το σταματήσουμε, τουλάχιστον ως προσπάθισουμε να το προλάβουμε ή να δείξουμε ότι είμαστε αντίθετοι!

Θα έπρεπε, λοιπόν, τα καλοκαίρια που γνωρίζουμε πως οι έλληνες έχουν κάψες... να διαδίδουμε και άρθρα όπως αυτά του αγγλικού Guardian [το 2004] όπου ούτε λίγο ούτε πολύ στην Ελλάδα απονέμεται ο τίτλος της «Πρωτεύουσας των Βιασμών στην Ευρώπη»! «Τα στατιστικά του Υπουργείου Εξωτερικού [της Αγγλίας] αποκαλύπτουν πως το ένα τρίτο των Αγγλίδων γυναικών που βιάζονται στο εξωτερικό, δέχονται τις επιθέσεις αυτές στην Ελλάδα. Περισσότερες από 60 γυναίκες έχουν βιαστεί τα τελευταία δύο χρόνια – μια αύξηση 75% σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. [...] Το τελευταίο καλοκαίρι, επίσης, η αστυνομία της Κέρκυρας εξερευνά το βιασμό 5 γυναικών από τη Βρετανία μέσα σε μια εβδομάδα. Οι πιο πολλές από τις επιθέσεις έλαβαν χώρα γύρω από την πόλη του Κάβου, την Μέκκα των κλάμπερς. Ο αρχηγός της αστυνομίας Γιώργος Καβυθιάς ρίχνει το φταίξιμο στη συμπεριφορά των νεαρών τουριστριών από τη Βρετανία». Υπάρχει ακόμη κανείς που να μη νιώθει τι σημαίνει το βάρος του να κατάγεσαι και να μένεις στην πρωτεύουσα των βιασμών στην Ευρώπη;

Τι κάνουν οι ακτιβιστές;

«- Η Λάντζα Γόγκα είναι μεγάλη ιστορία... Εμείς είμαστε άντρες, έτσι;

Μέσα στο DNA μας το έχουμε αυτό το «αντρικό».

Το να γίνει η γυναίκα «άνθρωπος» συζητήθηκε πρώτη φορά το 582μΧ να πούμε.

Και επίσημα έγινε άνθρωπος το 1452μΧ στη Συνθήκη του Τριδέντου, έτσι;

Μέχρι τότε δεν ήταν άνθρωπος...

Ε, αυτό εμείς το 'χουμε ποτισμένο μέσα μας.

- «Λάντζα Γόγκα» δηλαδή ήτανε η «γυμναστική» του να πλύνει η γυναίκα κάνα πιάτο;

- Ναι, η ηρεμία της Λάντζας...

Δηλαδή «Πήγαινε πλύνε κανένα πιάτο να χαλαρώσεις, να μας αφήσεις ήσυχους»,

«Πήγαινε πάρε μας κρασί!», «Πήγαινε πάρε μας τσιγάρα!»

-αυτό ήταν οι γυναίκες.

Διότι, ξέρω 'γω, μιλούσαμε για την ποίηση του Γιάννη του Σκαρίμπα,

Ε, τώρα μια κοπελίτσα εκεί πέρα τι να πει;

Άσε που συνήθως πεταγόταν και έλεγε κάτι άσχετο, πορδολογούσε...

- Στις αντιρρήσεις μπορούσε να πέσει και ξύλο;

- Ξύλο; Ξύλο να δουν τα μάτια σου...

Τέλος πάντων, καλά όμως έκανε ο Νικόλας, ν' αγιάσει το χέρι του...

Έτσι έπρεπε να φερόμαστε στις γυναίκες.

Γιατί δε φερόμασταν έτσι, και είδες που καταστήσαμε»¹³.

¹³ Συνέντευξη με τον Νίκο Σαββίδη για το τραγούδι Λάντζα Γόγκα του Νικόλα Άσιμου (25.05.98), από το βιβλίο **Δίχως Καβάζα Καμιά. Βίος και Πολιτεία του Νικόλα Άσιμου**, του Γ. Αλλαμάνη (Νέα Σύνορα, Αθήνα 2000).

Ο ριζοσπαστικός χώρος, όμως, πολλές φορές έχει να συζητήσει σημαντικότερα θέματα από αυτά. Ενώ, υπάρχει και η άλλη πλευρά. Συχνά, είναι συνένοχος σε εγκλήματα κατά γυναικών. Εφόσον ο ελληνικός ριζοσπαστικός χώρος είναι πρωτίστως ελληνικός και μετά οτιδήποτε άλλο, έχει σαν καταστατικό μέρος της ύπαρξής του τις παρενοχλήσεις, τις κακοποιήσεις, βιασμούς κτλ. Δεν είναι μυστικά, δεν είναι περιθωριακά γεγονότα, οι δράστες είναι γνωστοί, ανάμεσά μας και χαίρουν άκρας υγείας και εκτίμησης! Και δεν είναι μόνο αυτό. Κακοποιήσεις και ξυλοδαρμοί υπάρχουν και εδώ, μέσα στους αριστερούς, ακροαριστερούς και αναρχικούς χώρους, για να αφορούν μόνο στα προσωπικά του θύματος και του δράστη. Ε, εντάξει έφαγε κι αυτή δύο σφαλιάρες και τι έγινε; Ε, εντάξει της έκαψαν το κείμενό της σε συνέλευση αναρχικών, και τι έγινε; Ε, εντάξει, την πέταξε ο σύντροφος σε μια βουνοπλαγιά από τη μηχανή του, και τι έγινε; Ε, εντάξει, ο σύντροφος της αναποδογύρισε το τραπέζι με τις μπίρες και την απείλησε, και τι έγινε; Ε, εντάξει τη χτύπησε, και τι έγινε; Στην Ελλάδα, οι σύντροφοι [και δυστυχώς και οι συντρόφισσες] του βίαιου συντρόφου σιωπούν γιατί αρνούνται με την πρακτική της όξυνσης και της διαφοροποίησής τους να χάσουν την εκτίμηση [και ποιος ξέρει τι άλλο;] της κοινότητας των αντρών συντρόφων εν γένει. Ενώ τα περιστατικά δεν είναι άγνωστα, όχι μόνο δεν υπάρχει διώξιμο του θύτη [διώξιμο του θύματος υπάρχει πάντως!], όχι μόνο δεν υπάρχει στιγματισμός του θύτη, αλλά υπάρχει και ενίσχυσή του με κάθε τρόπο [ψυχολογικά, υλικά κτλ]. Η Ελλάδα, παντού, και στα πιο ριζοσπαστικά της κομμάτια, είναι ένας τόπος περίθαλψης βιαστών. Είναι κάτι σαν την έλλειψη φορολογίας που είχαν τα εμπορικά πλοία που έφεραν σημαία Παναμά. Όσοι φέρουν ελληνική σημαία [στην καρδιά τους], δικαιούνται άσυλο να ξυλοφορτώνουν και καμιά γυναίκα... Το ότι πολλοί βλέπουν το πέρασμά τους από τους χώρους αυτούς σαν κόμπι ή ότι απλά δεν θέλουν να στεναχωρήσουν κάποιους φίλους τους είναι αρκετοί λόγοι για να μη μιλά κανείς. Κατά τα άλλα, μπορούμε να γράφουμε συνθήματα του τύπου «όσες σιωπούν, καίγονται» εν είδει ειρωνικής διαπίστωσης του δικού μας ασύλου στους θύτες. Ούτε για μια στιγμή δεν θα έπρεπε να ξεγελαστεί κανείς για το αν είναι καλύτερα εντός ή εκτός ριζοσπαστικού χώρου για μια γυναίκα: είναι ακριβώς το ίδιο. Απλά είναι φίλοι μας, είναι συγγάτοικοί μας, είναι αδέρφια μας, είναι... Το πρόσωπο του βιαστή δεν είναι άσχημο και απρόσωπο, κακό και μοχθηρό. Το πρόσωπο του βιαστή είναι καθημερινό και μπορεί και φιλικό, υψηλά ιδεολογικό και ίσως και ηρωικό. Απλά το θέμα είναι προσωπικό, σε όλες του τις εκφάνσεις. Οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες του δράστη πιστεύουν ότι το θέμα δεν τους αφορά, κανείς δεν τους έχει ρωτήσει εξάλλου. Περιμένουν ίσως να τους πάρουν προσωπικές συνεντεύξεις για να πάρουν θέση στο ζήτημα! Εξάλλου, οι ordinary σεξιστές ίσως πουν καμιά κουβέντα για τον δράστη σε κάνα καφενείο, έτσι για να φύγει από πάνω τους κάθε υποψία. Εγκληματική αδιαφορία ή συνέργια; Ποιος ξέρει; Ίσως από τη στιγμή που οι γυναίκες πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους, ίσως, ίσως κάτι αλλάξει. Ίσως από τη στιγμή που τέτοια περιστατικά θα βγουν από τις καφενειακές κουβέντες και θα μπουν σε πολιτικές συνελεύσεις, ίσως δούμε κάτι άλλο να συμβαίνει. Μέχρι τότε, φόβος και σιωπή για τα θύματα. Μέχρι τότε, κάλυψη και επιβραβεύσεις για τους θύτες.

Μια ιστορική σκοπιά του βιασμού

«Στους πρώιμους νεότερους χρόνους, όταν η παρθενία ήταν πολύτιμη και οι γυναίκες φοβούνταν είτε την υποτίμηση τους στην αγορά γάμου είτε τον πατρικό θυμό, αν αποκάλυπταν τι είχε συμβεί – ιδίως αν είχαν απομακρυνθεί από το σπίτι ή είχαν βρεθεί σε συνθήκες που διευκόλυναν τον βιασμό τους – η τάση αυτή [να μην το καταγγέλλουν] πρέπει να ήταν πολύ έντονη. Υπήρχε επίσης ο πολύ πραγματικός φόβος ότι τυχόν καταγγελία θα οδηγούσε σε εξονυχιστική έρευνα της σχέσης ανάμεσα στο θύμα και το θύτη: η παραμικρή ένδειξη ενθάρρυνσης, στοιχεία που μπορούσαν εύκολα να κατασκευαστούν από τους φίλους του δράστη, εκμηδένιζαν τις πιθανότητες μιας κοπέλας να επανακτήσει τη χαμένη της αξιοπρέπεια. **Το χειρότερο από όλα ήταν, αν ο βιασμός συνοδευόταν από μια εγκυμοσύνη, ότι επικρατούσε η άποψη, την οποία δεχόταν και το δικαστήριο, ότι δεν είχε σημειωθεί βιασμός, καθώς η ευχαρίστηση της γυναίκας θεωρούταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύλληψη.** [...] Στην πραγματικότητα, οι κατηγορούμενοι μπορούσαν να είναι σχεδόν βέβαιοι για την αθώωσή τους στις περιπτώσεις που δεν είχαν πειράξει παιδιά, γνώριζαν το θύμα, ανήκαν στην ίδια κοινωνική τάξη και το θύμα είχε φοβηθεί να καταγγείλει το βιασμό τις πρώτες πέντε ημέρες. Μετά το σύντομο αυτό διάστημα, η πράξη του βιασμού παραγραφόταν και οι ένορκοι είχαν οδηγίες να μη δώσουν σημασία. Η άρνηση εκδίκασης υποθέσεων όταν είχε περάσει μια εβδομάδα, συνηθιζόταν σε όλη την Ευρώπη». Αυτά μας λέει η Όλουεν Χάφτον στην Ιστορία των Γυναικών στην Ευρώπη¹⁴ κάνοντας μια αναδρομή στην αντιμετώπιση του φαινομένου του βιασμού 4 και 5 αιώνες πριν. **Το έγκλημα του βιασμού, λοιπόν, σε παλιότερες εποχές στην Ευρώπη θεωρούταν έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας** – ως κλοπή της σεξουαλικής ιδιοκτησίας του πατέρα ή του συζύγου-αφέντη. Έτσι, το άμεσο θύμα του βιασμού δεν ήταν η ίδια η γυναίκα που τον είχε υποστεί αλλά ο κύριος της, ο κάτοχός της, μιας και η ίδια αποτελούσε περιουσιακό στοιχείο του «αντρός της» και, άρα, ο βιασμός της με «μείωση της αξίας της περιουσίας». Ή θα έπρεπε, λοιπόν, να λιθοβολήσουμε, να απαχονίσουμε τον «κλέφτη» ή τουλάχιστον ο «κλέφτης» να αποζημιώσει τον «ιδιοκτήτη»! Ακόμη και σήμερα ο νομικός ορισμός του βιασμού στην Ελλάδα έχει ψήγματα αυτής της νοοτροπίας, ενώ ένα από αυτά καταργήθηκε μόλις το 1984 όταν ο βιασμός έπαψε να θεωρείται ως έγκλημα κατά των (κοινωνικών) ηθών!

Ο Vigarello στο βιβλίο του «Ιστορία του Βιασμού» μας λέει ότι ουσιαστικά ο βιασμός δε νοούταν καν σαν έγκλημα. Αυτό συνέβαινε για τον απλούστατο, αν και δύσκολα κατανοητό σήμερα από μια άποψη, λόγο ότι το γυναικείο υποκείμενο απουσίαζε. Η απουσία του υποκειμένου κάλυπτε τη βία. Αυτό παρά τη φοβερή επανάσταση των ηθών και των αντιλήψεων που έφερε μαζί του ο Διαφωτισμός, δεν άλλαξε δραματικά. Για τους ίδιους τους Διαφωτιστές – τον Βολτέρο, τον Ντιντερό και τον Ρουσό – ο βιασμός που επιχειρείται από έναν άντρα μόνο του σε βάρος μιας γυναίκας αποφασισμένης να αντισταθεί, θεωρείται αδύνατος καθώς το γυναικείο σθένος επαρκεί για την άμυνα της! Για τις αντιλήψεις αυτές, ένας ολοκληρωμένος βιασμός (ολοκληρωμένος = διείδυση) σημαίνει αυτομάτως και πλασματικά τη συναίνεση της γυναίκας. Όπως ωραία το έχει διατυπώσει ο Ρουσό «η φύση έχει εφοδιάσει και τον πιο αδύναμο με όση δύναμη χρειάζεται για να αντισταθεί όποτε το θελήσει». Επίσης, ο Ρουσό θεωρεί την «ψευδή παραίτηση» της γυναίκας στοιχείο της φύσης της: ένα θηλυκό τέχνασμα, το δικαίωμα να είναι αδύναμη όποτε την συμφέρει. Έτσι, η συμπεριφορά της θεωρείται προκαθορισμένη, η βούλησή της υποκαθίσταται από τις αντρικές αφηγήσεις-φαντασιώσεις και τα υποκειμενικά στοιχεία του θύματος παραγνωρίζονται. Είναι περιττό να πούμε ότι εδώ μιλάμε για **κλασικές περιπτώσεις βιασμών**, καθώς στους οίκους ανοχής ούτε τότε φυσικά αναγνωριζόταν ότι μπορεί να συμβεί κάποιος βιασμός. Βιασμός εναντίον πόρνης δεν υφίσταται. Αντιθέτως, η ενοχοποίηση των θυμάτων «των κλασικών βιασμών» είναι πολύ πιθανό να τις φέρει αντιμετώπιες με το χαρακτηρισμό τους ως πόρνες! Η ανυπαρξία του βιασμού δηλωνόταν βέβαια και στη γλώσσα: ο βιασμός εξομοιούνταν με την ιδιοποίηση της γυναίκας από κάποιον ξένο

¹⁴ Βλέπε Όλουεν Χάφτον, ό.π., σελ.311

που προσέβαλε την περιουσία του αντρός της, έτσι ο βιασμός εξομοιούταν με ένα είδος απαγωγής και σημειούνταν από τη λέξη *rapt* που δήλωνε την απαγωγή. Στη μετεξέλιξή της η λέξη έγινε *Rape*. Εν ολίγοις, ο *Vigarello* μας λέει ότι πριν τον 18ο αιώνα η σχετική απάθεια απέναντι στη βία, η ντροπή που καλλιεργούνταν να νιώθει το θύμα, η υποψία εις βάρος της για το ότι έδωσε τη συναίνεσή της και η κατάταξη τόσο αυτής όσο και του δράστη αδιακρίτως σε μια κλίμακα παραβίασης των ηθών, είναι στοιχεία που μπορεί να συνοψίσουν όλη τη συζήτηση γύρω από το βιασμό.

Χωρίς να παραβλέπουμε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, ας πάμε να δούμε τι έγινε μετά τον 18ο αιώνα σε σχέση με την πρόσληψη του βιασμού στην Ευρώπη. Γιατί βλέπουμε ότι εδώ κάτι αλλάζει όντως. Η ανατροπή αυτή στην πρόσληψη του βιασμού θα ταυτιστεί με τις εξελίξεις που έφεραν στο προσκήνιο οι ευρωπαϊκές αστικές επαναστάσεις. Ο νέος επαναστατικός κώδικας αναμένεται να ξεριζώσει τις ηθικές διαστροφές του παλιού κόσμου, ο οποίος προσωποποιείται ιδιαίτερα στους αγρότες και στους παλιούς αριστοκράτες, τους «ελευθεριάζοντες ευγενείς». Εξάλλου, μια νέα ευαισθησία αναδύεται γύρω από τα δικαιώματα και την προσωπικότητα του παιδιού έτσι ώστε το παιδί να απογίνει σύμβολο της σεξουαλικής θυματοποίησης και η προστασία του να αποδειχθεί ιδιαίτερα αυστηρή. Στιγματίζεται, επίσης, η επιείκεια των δικαστών στις υποθέσεις για βιασμό. Φυσικά, όπως είπαμε, η εμμονή του νέου καθεστώτος θα περιστραφεί γύρω από τους θεωρούμενους εχθρούς του καθεστώτος. Οι βιασμοί στα χωριά και τις επαρχίες, στις «άγριες ζώνες και τις απολίστες περιοχές» θα κερδίζουν περισσότερη προσοχή και, με αυτό τον τρόπο, ο Διαφωτισμός θα προβάλλει τις ανησυχίες του για τα «απομεινάρια αρχαϊσμού και βαρβαρότητας» απέναντι στα οποία προβάλλει τη νεωτερικότητα που φέρει ο ίδιος. Πλέον, δεν είναι η βλασφημία που απειλεί την κοινωνία αλλά τα ίδια τα ένστικτα που απειλούν την πρόοδο. Ο βιαστής είναι ένα ον της πρωτόγονης βίας, τέρας, κανίβαλος, βάρβαρος, απομονωμένο ζώο. Η αγροτική κοινωνία παρουσιάζεται, έτσι, εξοικειωμένη με τον βιασμό. Οι ευγενείς, επίσης, παρουσιάζονται σαν άρπαγες, σαν άγριοι προνομιούχοι. Σε αυτήν εδώ την χρονική περίοδο είναι που θα καταγραφούν οι κατηγορίες της ασωτίας, οι διαστροφές, οι αντίθετες με τα χρηστά ήθη (πχ πεολεικία). Σε ότι αφορά στα παιδιά, αυξάνεται κατακόρυφα η συχνότητα των μηνύσεων σε σχέση με την παιδική κακοποίηση και τους βιασμούς εις βάρος κοριτσιών. Ο βιασμός εις βάρος αγοριών δεν έχει αναγνωριστεί ακόμη. Ωστόσο, η αύξηση των μηνύσεων δεν θα φέρει και κύμα καταδικαστικών αποφάσεων για τους βιαστές. Το 70% των δραστών αθώνεται στα δικαστήρια.

Είναι ενδεικτικό ότι οι πρώτοι δικαστές της επανάστασης, στο συγκεκριμένο των καταγγελιών της παλιάς τάξης πραγμάτων, υπόσχονταν ότι θα αλλάξουν τα πάντα, ιδιαίτερα σε σχέση με τις δίκες «νηθών». Το δίκαιο απέκτησε πράγματι μια νέα θεώρηση σε σχέση με το ποιος ήταν το θύμα και πως θα αποφασιζόταν η ποινή για τον βιαστή. Ενώ, παράλληλα, η έννοια του αμαρτήματος στον βιασμό σταδιακά αντικαθίσταται από το αγαθό της σωματικής ακεραιότητας που τίθεται σε κίνδυνο. Επίσης, η κοινωνική απειλή που σημαίνει ο βιασμός δεν αφορά στη βλασφημία τόσο όσο πλέον στον κίνδυνο που απειλεί την ίδια την κοινότητα των ανθρώπων μιας περιοχής. Ο βιασμός, ως έγκλημα, αποκτά μια δική του αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση που είναι πλέον άσχετη και ανεξάρτητη από την απαγωγή ή συναφή αδικήματα. **Το θύμα, μέσα στο νόμο, είναι πλέον ένα υποκείμενο, η δε βλάβη του αφορά στη δική του ατομική οντότητα και όχι στους κηδεμόνες του¹⁵. Ο βιασμός εν ολίγοις θεωρείται τραύμα και όχι υπεξαίρεση!** Αντίστοιχα, η κοινωνική θέση του κηδεμόνα δεν καθορίζει τη σοβαρότητα του παραπτώματος. Το μόνο που μετράει πλέον για το νόμο είναι η βιαιότητα της προσβολής.

Η ανατροπή αυτή των ηθών μέσα στον 18ο αιώνα, όπως είδαμε, σηματοδότησε όντως μια αλλαγή στην πρόσληψη του βιασμού. Ωστόσο, η ανατροπή αποδείχτηκε επιφανειακή, πρόσκαιρη και τυπική, δηλαδή σε πολλές περιπτώσεις έμεινε στο νομοθετικό πλαίσιο. Η αλλαγή μάλιστα υπήρξε...

¹⁵ Αντίστοιχη προοδευτική νομοθεσία θα υπάρξει σε όλη την Ευρώπη για θέματα που άπτονται του γυναικείου ζητήματος, όπως πχ το διαζύγιο, το οποίο αποτέλεσε την περίοδο εκείνη δικαίωμα των γυναικών. Κρατίστε, βέβαια, και «μικρό καλόθι»... για όσα θα επακολούθησαν.

θεωρητική στο βαθμό που τα κείμενα του νόμου έχουν απόσταση πάντοτε από τα γεγονότα. Η θεωρητική αυτονομία της γυναίκας δεν θα μπορούσε να ισχύσει στην πράξη από τη στιγμή που η οικογένεια – ακόμη τότε ο σκληρός πυρήνας της κοινωνίας – έθετε στη θέση του αρχηγού της τον πατέρα εκφράζοντας έτσι σε ένα καταστατικό επίπεδο τις σχέσεις ανισότητας. **Οι πεποιθήσεις** ότι η γυναίκα ανήκει στον κηδεμόνα της **δεν μπόρεσε να αλλάξει** τόσο εύκολα όσο ο νόμος. Τα ήθη εξάλλου επιβάλλονταν πέρα από όσα μπορούσε να προβλέψει ο νόμος. Και ο ίδιος ο Αστικός Κώδικας βέβαια, αφενός, διατηρεί εντός του ορισμένες μορφές ανδρικής κηδεμονίας, όπως πχ την διαχείριση της περιουσίας και κάποιες άλλες πατρικές εξουσίες. Και η οικογενειακή πατριαρχική ισχύς, αφετέρου, δεν είναι δυνατόν να σπάσει απλώς από κάποια νομικά κείμενα για τα οποία δεν υπάρχουν περαιτέρω εκέγγυα. Έτσι, το πολιτικό δίκαιο πρέπει να θεωρούμε ότι συνεχίζει εσκεμμένα να παραβλέπει τη θέση των γυναικών. Δίπλα σε αυτό, νέες ιατρικές πεποιθήσεις θα αναδυθούν και νομιμοποιηθούν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με βάση τις οποίες και καινούργιες εξουσίες θα παγιώσουν την ανισότητα. Με βάση αυτές, «Η ύπαρξη της γυναίκας δεν είναι παρά ένα τμήμα της ύπαρξης του άντρα!».

Αν και είδαμε, λοιπόν, πως γίνεται μερικώς μια προσπάθεια να αναγνωριστεί η αυτονομία ενός γυναικείου υποκειμένου, αυτή η αυτονομία αποδεικνύεται λειψή. **Είναι μια αυτονομία που αναγνωρίζεται αλλά και οριοθετείται, επικυρώνεται αλλά και περιορίζεται.** «Παρ' όλη τη θέρμη τους υπέρ του ατόμου, οι άνδρες του 1789 δεν θεωρούν τις γυναίκες ως “αληθινά άτομα”... Η ιατρική προσθέτει μια νομιμότητα σ' αυτή την εξάρτηση της γυναίκας που έρχεται σε αντίφαση με τα δικαιώματα του 1789, υποκαθιστώντας το νόμο, θεμελιώνοντας την ανισότητα πάνω σε στοιχεία του σώματος, καθιστώντας την υποταγή «αποδεδειγμένη» αναγκαιότητα. Έτσι, η φαντασιακή αναφορά του παλαιού καθεστώτος ότι η επίθεση προσβάλλει καταρχήν τους κηδεμόνες παρατείνει την επικυριαρχία του.

Για να δηλώσουμε πιο ξεκάθαρα αυτό τον διπλό χαρακτήρα που είχε αυτή η... γυναικεία αυτονομία, θα δώσουμε δύο παραδείγματα για τον τρόπο που τα νέα δικαιώματα της γυναίκας θα μπορούσαν να είχαν εξίσου καταστροφικά για αυτήν αποτελέσματα:

Το γεγονός ότι αναγνωρίστηκε νομικά ένα γυναικείο υποκείμενο άρχισε να περιορίζει την συζήτηση γύρω από τον εξαναγκασμό, τον εκβιασμό, την εξαπάτηση με δόλο, την αποπλάνηση των γυναικών-θυμάτων βιασμού. Μια... περιέργη πρόσληψη της αρχής της ατομικής ελευθερίας οδήγησε τις συζητήσεις, αντίθετα, στο θέμα της έλξης-σαγήνης που αυτεξούσια θα έθετε σε κίνηση το «υποτιθέμενο θύμα» ώστε η ίδια να αποπλανήσει τον βιαστή της. Η ψεύτικη συναίνεση, έτσι, του θύματος βιασμού ύστερα από έναν ηθικό καταναγκασμό ή μια εξαπάτηση που υπέστη, δεν μπορούσε να υποστασιοποιήσει τον βιασμό. Σύμφωνα με τους νέους – τότε – νομοθέτες δεν μπορούσε να διαχωριστεί η επίδραση της αποπλάνησης από την εθελούσια παράδοση. Επομένως, η ελεύθερη συναίνεση και η συναίνεση μετά από εξαναγκασμό δεν διαχωρίζονταν! Βία ψυχολογική, βέβαια, δεν αναγνωριζόταν παράλληλα. Με αυτό τον τρόπο η καινούρια αυτονομία της γυναίκας μπορούσε να την ζημιώσει εξίσου.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο δρόμος που πήρε η συζήτηση για τα όρια της συνείδησης, μετά από αυτή την παραχωρημένη αυτονομία από τους νομοθέτες. Η νέα νομική λογική σχετικά με την ατομικότητα και την αυτονομία είχαν οξύνει την έρευνα πάνω σε αυτό το πεδίο που ήταν βέβαια απαραίτητο για να καταλογίσεις σε κάποιον τις πράξεις του! Σε αυτό φυσικά βοήθησε και η ιατρική η οποία προσπαθούσε ανέκαθεν να παθολογικοποιεί τους βιαστές και, έτσι, από εγκληματίες να τους θεωρεί ασθενείς και έτσι να τους αθώνει εν τέλει. Υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα για τα οποία δεν έχουμε χώρο και χρόνο εδώ να τα διαπραγματευτούμε. Η πρακτική συνέπεια όλων αυτών είναι εξάλλου η σπανιότητα των δικών για βιασμό να είναι ακόμη ολοφάνερη...

Σε σχέση με την ιατροποίηση της αντίδρασης του βιαστή (μιας υποτιθέμενα «παθολογικής» αλλά τελικά καθ' όλα «φυσιολογικής» αντίδρασης προς ικανοποίηση του αισθήματος του επιτιθέμενου) μια ιδιαίτερη κατηγορία βίας εμφανίζεται στους κώδικες: η βία του παράφρονου, η ακατάσχετη βία που διαπερνά το υποκείμενο παρά τη θέληση του. **Η παρόρμηση απαλλάσσει.**

Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τη νέα σκέψη για την ελευθερία, την πρόθεση, τις ευθύνες. Η τρέλα αλλάζει πρόσωπο: όχι πια ολοκληρωτική συσκότιση του νου αλλά συνειδητή παραφορά, **ακαταμάχητη δύναμη με επίγνωση**. Μια παραφροσύνη που συνυπάρχει με ακέραη διανοητική λειτουργία. Διαγράφονται, έτσι, οι απαρχές μιας ψυχοπαθολογίας που συγκροτεί την ιατρική εικόνα του σεξουαλικού εγκληματία. Ωστόσο, οι ιατρικές επισημάνσεις δεν λαμβάνονται ακόμη υπόψη στις δίκες, καθώς βρισκόμαστε ακόμη μπροστά σε ένα πρώτο σχεδιάγραμμα κατηγοριών και μορφών διαταραχών με αναφορές στην προσωπικότητα του εγκληματία.

Μία νέα αλλαγή που σημειώνεται στις αρχές του 19ου αι. είναι ο επαναπροσδιορισμός του φάσματος των σεξουαλικών παραβάσεων και η συγκρότηση μιας νέας κατηγορίας εγκλημάτων. Ο νέος όρος «**προσβολές κατά των ηθών**» αφορά στο σύνολο των σεξουαλικών προσβολών. Η εμμονή σε αυτό που προσβάλλει τα ήθη επιβεβαιώνει ότι η σοβαρότητα δεν βρίσκεται στο αμάρτημα αλλά στην **απειλή κατά της ασφάλειας**. Ενώ η λέξη «ήθη» στοχεύει στη σεξουαλικότητα, η λέξη «προσβάλλω τα ήθη» σημαίνει προκαλώ κοινωνική βλάβη με τη σεξουαλική ανηθικότητα, προσβάλλω την ηθική ασφάλεια των ατόμων και παραβιάζω τον χώρο του σώματος τους. Υπάρχει μια συνεχής **επεξεργασία της κλίμακας των βιαιοτήτων** και μια προσπάθεια να οριστούν πράξεις διαφορετικές από το βιασμό (προσβολή αιδούς με ή χωρίς βία). Ωστόσο, το περιεχόμενο της προσβολής των ηθών εξαρτάται από την εποχή: **η μοιχεία**-που είχε καταργηθεί στους επαναστατικούς κώδικες ως ασυμβίβαστη με την ατομική ελευθερία- **επανερχεται σε βάρος των γυναικών**, με αποκλειστική καταδίκη της γυναικείας μοιχείας. Η επαναφορά της μοιχείας σε συνδυασμό με την κατάργηση του διαζυγίου (που, όπως είπαμε, είχε θεσπιστεί κατά την επαναστατική περίοδο) επικυρώνει και νομικά την αναγνώριση της ανωτερότητας του συζύγου και την εξάρτηση της γυναίκας κάνοντας αισθητή την καθυπόταξη.

Ο προβληματισμός πάνω στα όρια της ελεύθερης βούλησης, της βίας και της μη συναίνεσης συνεχίζεται στο δεύτερο μισό του 19ου αι. Η ανάλυση της ελεύθερης βούλησης αλλάζει, το πεδίο του εξαναγκασμού διευρύνεται. Διαφαίνεται μια νέα ευαισθησία που αναγνωρίζει την κατάχρηση ατόμου παρά τη θέλησή του, ανεξάρτητα αν ασκήθηκε σωματική ή ηθική βία ή άλλο μέσο εξαναγκασμού ή αιφνιδιασμού. Οι πράξεις βιασμού ενήλικης επεκτείνονται πέραν της σωματικής βίας. Η νέα συνθήκη που εμφανίζεται είναι η «**απειλή**» (που μέχρι τότε δεν λαμβανόταν υπόψη) η οποία εξαναγκάζει τη συνείδηση, καθώς και ο εξαναγκασμός που εμφανίζεται με μορφή άλλη από την σωματική ή ηθική βία όπως π.χ. ο ρόλος της σωματικής αδυναμίας και της μέθης που προκαλείται επίτηδες. Ενδεικτικά, εμφανίζεται στους κώδικες του τέλους του 19ου αι. ένας ορισμός για τον βιασμό που, για πρώτη φορά, ξεκινά από την ελευθερία: «ενδιαφέρει να σημειώσουμε ότι για να υπάρξει βιασμός δεν είναι αναγκαίο να έχει χρησιμοποιηθεί σωματική βία ή σωματική δύναμη προκειμένου να εξαναγκαστεί το θύμα. Η ηθική βία η ασκούμενη με εκφοβισμό επαρκεί στο ακέραιο....υπάρχει βιασμός κάθε φορά που ακυρώνεται η ελεύθερη βούληση του θύματος». Οι αναλύσεις της ελεύθερης βούλησης οδηγούν στην **αναγνώριση της ηθικής βίας** και των εγκληματικών εξαναγκασμών ανεξάρτητα από την σωματική επιβολή και άσκηση δύναμης.

Η παραπάνω αλλαγή της νομικής σκέψης και νομολογίας δεν συμβαδίζει με την αντίστοιχη αλλαγή στην κοινωνική συνείδηση. Η πεποίθηση για την αδυνατότητα του βιασμού ενήλικης γυναίκας από έναν άντρα μόνο συνεχίζει να τρέφεται από την προκαταβολική αμφιβολία και την υποψία που υποθέτει εξαρχής δόλο στη μήνυση. Τα εγκλήματα εναντίον ενηλίκων συνεχίζουν να διώκονται ελάχιστα. Για να αναγνωριστεί η πράξη στο δικαστήριο, θα πρέπει να έχει συμβεί μπροστά σε μάρτυρες και **σε δημόσιο χώρο**. Εάν έλαβε χώρα στον ιδιωτικό χώρο δεν διώκεται και δεν τιμωρείται. Η απουσία μαρτύρων και η αμφιβολία περί συναίνεσης είναι υπέρ του κατηγορουμένου. Στον δημόσιο χώρο, δημόσιες και πιστοποιημένες πράξεις δανείζονται λεπτές αναφορές όσο αφορά την αμφιβολία σε βάρος της γυναίκας. Ποιος ήταν ο τρόπος ζωής της, ποια η κοινωνική της θέση; Τελικά, μήπως πήγαινε γυρεύοντας; Οι έρευνες που γίνονται για να καθοριστούν τα γεγονότα δείχνουν την έμμεση διαίωση των παλαιών υποψιών: οι χωροφύλακες ανακρίνουν τα θύματα για το σύνολο των κοινωνικών τους σχέσεων, τους αναγκάζουν να δικαιολογούν άλλες στιγμές της

ζωής τους. **Οι ερωτήσεις έχουν στόχο την ηθική του θύματος.** Πρακτικά, ο βιασμός ενήλικης γυναίκας απουσιάζει από τα αρχεία των δικαστηρίων ενώ σημειώνεται μια αύξηση των μηνύσεων και καταγγελιών για τα εγκλήματα σε βάρος παιδιών.

Το αίτημα για ελευθερία, όπως προέκυψε από τις αστικές επαναστάσεις, οδήγησε όχι μόνο στον επαναπροσδιορισμό του βιασμού αλλά και της ηδονής. Μια σκέψη πιο ελεύθερη για την ηδονή και την απόλαυση επιβάλλει την ηδονή ως δικαίωμα. Η σωματική απόλαυση και η «ικανοποίηση» είναι δικαίωμα. Πάνω σε αυτό το συμπραζόμενο, η **σεξουαλική επίθεση εμφανίζεται ως έκβαση της ματαιωμένης επιθυμίας.** Η ηδονή είναι νομιμοποιημένη, συνεπώς και η σεξουαλική επίθεση είναι εξίσου νομιμοποιημένη. Η ηδονή ως δικαίωμα σχετίζεται και με το νέο βλέμμα για τη στέρηση, που συνδυάζει σεξουαλική βία με **ψυχική δοκιμασία στον άνδρα.** Ο θύτης επίθεσης εμφανίζεται ως εύθραυστος, σωματικά αδύναμος, γεμάτος εντάσεις ανάμεσα στην επιθυμία, στα εμπόδια και στο άγχος, ελαττωματικός περισσότερο παρά άγιος.

Το τέλος του 19ου αι. συνιστά στιγμή –κλειδί στην ιστορία του βιασμού: ο ορισμός του, που λαμβάνει ολοκλήρα υπόψη την σωματική και την ηθική βία, αναγνωρίζοντας τον εκβιασμό, την απειλή ή τον αιφνιδιασμό, κατακτάται στην πορεία πολλών δεκαετιών. Η γέννηση της ψυχολογίας και ενός ενδιαφέροντος για το άτομο και την ελεύθερη βούληση του και οι πρώτες νύξεις για την πιθανότητα ψυχικού τραυματισμού, για τις ψυχικές συνέπειες και την εξέλιξη τους και όχι μόνο για τα σωματικά τραύματα, δείχνουν ότι στο νομικό και πολιτισμικό πεδίο η θεώρηση του βιασμού έχει εισέλθει στην εποχή μας.

Η πρώτη αποκαλυπτική αλλαγή των καιρών μας είναι η δίκη για βιασμό ενηλίκου. Το 1974, ο βιασμός δύο Βελγίδων, που είχαν κατασκηνώσει σε ένα ερημικό κολπίσκο κοντά στη Μασσαλία, οδήγησε σε δίκη-σύμβολο στο ορκωτό της Αιξ στην Προβηγκία, το 1978. Οι μηνύτριες δηλώνουν ότι θέλουν να προωθήσουν μια συζήτηση γύρω από τα ήθη. Στη δίκη αυτή, ο αγώνας κατά του βιασμού προσλαμβάνει και τη σημασία της απελευθέρωσης, όπως αναδεικνύεται μέσα από τα φεμινιστικά κινήματα της δεκαετίας του '70. Αποτελεί, λοιπόν, δίκη-σύμβολο: για πρώτη φορά, τα θύματα παίζουν έναν ρόλο που ποτέ άλλοτε δεν είχαν αναλάβει, καθώς αποφασίζουν να αναλάβουν συλλογική και όχι ατομική πρωτοβουλία, να προσανατολίσουν τις συζητήσεις, να συνδέσουν τα γεγονότα με ένα ζήτημα ηθών, να πολιτικοποιήσουν το «προσωπικό» και να **καταγγείλουν μια κοινωνία αντρών,** της οποίας οι αξίες συνιστούν εμπόδιο στην εκτίμηση του βιασμού. Στη δίκη διακηρύσσεται το δικαίωμα αυτοδιάθεσης: «το σώμα σας σας ανήκει και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να το ιδιοποιείται απίωρπτι». Η καινοτομία στη δίκη αυτή βρίσκεται στο ότι **τα θύματα παίρνουν τον λόγο** ενώ και η συμπεριφορά είναι στρατευμένη. Ο βιασμός αναδεικνύεται σε «κοινωνικό φαινόμενο», ενώ η αναθεώρηση των έμφυλων σχέσεων μέσα από τους αγώνες των φεμινιστικών κινήματων οδήγησε σε αναθεώρηση των δικαστικών αποφάσεων. Οι συνθήκες που συζητούνται στη δίκη της Αιξ ανακινούν συνεχώς το ζήτημα της ελευθερίας και της απελευθέρωσης: κορίτσια μόνα, που επιλέγουν οι ίδιες τις μετακινήσεις τους και τον τρόπο ζωής τους, κορίτσια που **δεν δέχονται πλέον να είναι θύματα.** Αυτή η Άρνηση έρχεται στο προσκήνιο με την δίκη.

Εμφανίζεται, επίσης, ρητά το θέμα **του τραύματος,** που τονίζει την εσωτερική «λεηλασία». Η αναφορά στο τραύμα γίνεται από τα κύρια επιχειρήματα προκειμένου να προσδιοριστεί η σοβαρότητα του εγκλήματος. Δεν είναι πια το ηθικό ή κοινωνικό βάρος, η προσβολή και η ατίμωση τα στοιχεία που δίνουν το μέτρο βαρύτητας της πράξης αλλά ο κλονισμός μιας συνειδησης. Η εμπειρία που βιώνεται στο βιασμό είναι η απομόνωση, η απώλεια της ταυτότητας, της ακεραιότητας, σε μια εποχή που προωθούνται οι ατομικές αξίες της ολοκλήρωσης του εαυτού και του υποκειμένου. Η πρώτη θέση που αποδίδεται στο τραύμα επικυρώνει την πρώτη θέση που αποδίδεται στην **αυτονομία.**

Μια άλλη νέα λογική που εγκαινιάζεται στη δίκη της Αιξ είναι η νομική. Έχει να κάνει με τον **ορισμό των γεγονότων,** του ορίου της βίας και της μη συναίνεσης. Το νομικό έργο επεκτείνεται σε έναν διαρκή επαναπροσδιορισμό της βίας. Στη δίκη αυτή διακηρύσσεται: όταν μια γυναίκα λέει όχι θα πρέπει να το καταλάβουμε μια για πάντα: είναι «όχι» δεν είναι «να», «αν μια γυναίκα δεν είναι υπεράνω υποψίας...οι άντρες αυτής της χώρας έχουν το δικαίωμα να τη βιάσουν...σε αυτό ακριβώς

είμαστε ενάντιες».

Οι αλλαγές που σημειώθηκαν ως αποτέλεσμα του επαναπροσδιορισμού των έμφυλων σχέσεων μέσα από τις διεκδικήσεις των φεμινιστικών κινημάτων αποκαλύπτουν βιαιότητες αόρατες ως τότε και φέρνουν βαθιές αλλαγές στη θεώρηση του εγκλήματος. Π. χ. μέχρι το 1980, ο βιασμός συζύγου αγνοούνταν σκόπιμα, ουσιαστικά δεν καθιστούσε έγκλημα. Αναγνωρίζονται νέες μορφές σεξουαλικοποιημένων βιαιοτήτων, ασύλληπτες σε προηγούμενες εποχές. Π. χ. στις **φυλακές** αναγνωρίζεται πλέον η **σεξουαλική βία ως μια αυστηρή σχέση εξουσίας**, υπογραμμίζοντας το ρόλο της στην παράδοση ενίσχυση του αντρισμού, στην συλλογική αναγνώριση της ανωτερότητάς του. Ο βιασμός αναγνωρίζεται ως ένα μέσο που χτίζονται οι ιεραρχίες στη φυλακή. Άλλο παράδειγμα αναγνώρισης σεξουαλικοποιημένων βιαιοτήτων φαίνεται στον προβληματισμό σχετικά με τους βιασμούς σε περίοδο **πολέμων** (π. χ. βιασμοί από τους Σέρβους στον πόλεμο της πρώην Γιουγκοσλαβίας, στρατολόγηση των Κορεατισσών «κοριτσιών της παρνηγορίας» παρά τη θέλησή τους στην «υπηρεσία» των Ιαπώνων στρατιωτών στον Β' Π Π), προβληματισμό στον οποίο θα επιστρέψουμε στο δεύτερο μέρος της μπροσούρας. Προς το παρόν, κλείνουμε τη μίνι ιστορική μας αναδρομή.

Ονόμασέ το! Αντιμετώπισέ το!

«Για να το ικανοποιήσεις, τίποτα λιγότερο από το να δέσεις τα χέρια στην πλάτη, έπειτα τα γόνατα το ένα μακριά από το άλλο και τα σώματα απλωμένα με χέρια και πόδια ανοιγμένα, κι έπειτα ιδρώτας και δάκρυα»

Jean Paulhan – 1965

Η περιγραφή αυτή ενός βιαστή μισό αιώνα πριν την εποχή μας αναπαριστά την εικόνα της κοινής γνώμης για έναν βιασμό. Ανδρική επιθυμία, γυναικεία αντίσταση, πόδια ανοιχτά, βία, δάκρυα κι ιδρώτας.. Όταν μάλιστα εμφανίζεται κι αίμα τότε η εικόνα του βιασμού είναι ξεκάθαρη.

Το πώς ορίζεται ο βιασμός διαφέρει ανάλογα με τον φορέα που τον καθορίζει (νόμος, θύμα, θύτης, κοινό) αλλά και ανάλογα με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές. Συμβολίζει δηλαδή την έννοια του βιασμού και τη σχέση μας με αυτόν. Έτσι σε παλαιότερες εποχές αποτελούσε κλοπή της σεξουαλικής περιουσίας του πατέρα ή του συζύγου, έπειτα σε έγκλημα κατά των θών και πλέον έγκλημά κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της μόνης ελευθερίας της γυναίκας που προασπίζεται η πατριαρχία. Όπως θα αναλυθεί και στο κεφάλαιο για τη δικαιοσύνη ο νομικός ορισμός του βιασμού περιλαμβάνει σεξουαλική επαφή με βίαιο καταναγκασμό. Ένας ορισμός που αναφερόμενος στο σεξ παραπέμπει αποκλειστικά στη διείσδυση και στον καταναγκασμό αυτής και αποκλείει από το πεδίο του βιασμού άλλες μορφές και εκφάνσεις της σεξουαλικότητας που θα αναπτυχθούν παρακάτω.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί πάντως είναι πως ο ήδη αυτός ο στενός νομικός ορισμός του βιασμού στενεύει ακόμα παραπάνω στις συλλογικές αναπαραστάσεις και το όριο της κοινωνικής εκτίμησης μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής είναι πολύ ψηλότερο από αυτό του νόμου.

Σύμφωνα με τον Field¹⁶, «οι πολίτες τείνουν να έχουν για το έγκλημα του βιασμού τις ίδιες παραστάσεις με τους βιαστές και τους αστυνομικούς. Οι παραστάσεις αυτές είναι θετικές για το βιασμό και αρνητικές για το θύμα του. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα της έρευνας του Field συγκροτήθηκε από 1.448 άτομα, από τα οποία 254 ήταν αστυνομικοί, 118 γυναίκες σύμβουλοι βιασμού, 20 βιαστές και τα υπόλοιπα 528 ήταν άνδρες και άλλες τόσες γυναίκες που προέρχονταν από μια μέσου πληθυσμού κοινότητα. Ακόμη, βρέθηκε ότι οι στάσεις των πολιτών ήταν περισσότερο ευθυγραμμισμένες μ' αυτές των βιαστών και των αστυνομικών, παρά μ' εκείνες των συμβούλων βιασμού». Στην Ελλάδα, αντίστοιχα, στην ερώτηση αν θα πρέπει να τιμωρείται κάποιος που βιάζει μια γυναίκα, η οποία, αφού στην αρχή δέχτηκε να ανταλλάξει μαζί του φιλία και χάδια, στο τέλος αντιστέκεται, το 62% των ερωτώμενων απάντησε ότι δεν πρέπει να τιμωρείται¹⁷.

Σύμφωνα με έρευνές τους οι Weis και Borges προσδιόρισαν μια κατάσταση κλασσικού βιασμού ως μια ξαφνική, βίαιη επίθεση, από έναν άγνωστο, σε έναν ερημικό, δημόσιο χώρο, μετά την οποία αναμένεται από το θύμα να παρουσιάσει αποδείξεις της επίθεσης και της ενεργητικής του αντίστασης.

«αν δεν μπορείς να τον αποφύγεις προσπάθησε να τον απολαύσεις»

«πήγαινε γυρεύοντας»

«είναι ευκολότερο να τρέξει μια γυναίκα με σπικωμένη τη φούστα παρά ένας άνδρας με σπικωμένο το παντελόνι»

Κουβέντες όχι και τόσο σπάνιες σε περιπτώσεις βιασμού που επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα

¹⁶ Παρατίθεται στο Α. Τσιγκρής, ό.π., από το Attitudes toward rape: A comparative analysis of police, rapists, crisis counselors, and citizens, H.S.Field, από το Journal of Personality and Social Psychology, τομ. 36, τευχ. 2, 1978, σελ. 156 - 179.

¹⁷ Παρατίθεται στο Α. Τσιγκρής, ό.π., από το **Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα**, Η. Δασκαλάκης και συνεργάτες, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. 1983, σελ. 32 (Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 2.000 άτομα από όλη την Ελλάδα, επιλεγμένα με αντιπροσωπευτική δειγματοληψία.).

των ερευνών για τη αρνητική αντιμετώπιση των θυμάτων από το κοινωνικό περιβάλλον, ακόμα και την ενοχοποίησή τους. Κανένας δεν περιμένει από ένα θύμα ληστείας να εναντιωθεί στον οπλισμένο θύτη του αλλά όλοι αντιμετωπίζουν καχύποπτα γυναίκες που δεν μπορούν να αποδείξουν, έστω και με τα κομματιασμένα τους σώματα, πως ήταν πρόθυμες να υπερασπιστούν την αγνότητά τους μέχρι θανάτου. Το 100% των γυναικών πρέπει να είναι αγνές, το 90% των θυμάτων γυναίκες και, επομένως, το γυναικείο φύλο, συνυφασμένο με το βιασμό, οφείλει να δοκιμάζεται ακόμα και μέσα από αυτόν.

Αυτό το χάσμα οδηγεί τις περισσότερες γυναίκες να μην αναφέρουν το βιασμό τους στην αστυνομία η ακόμα χειρότερα να μην παραδέχονται καν την εμπειρία του βιασμού που υπέστησαν, να μην μπορούν να αποδεχτούν και να στηρίξουν το δικό τους υποκειμενικό ορισμό του βιώματός τους. Εναντίον αυτής ακριβώς της υποκειμενικότητας είναι που η κοινωνία και οι τιμωροί της σφίγγουν τα χέρια πίσω από την κουρτίνα της σεξουαλικής επαφής με βίαιο καταναγκασμό.

Μια σεξουαλική επαφή όμως που ορίζεται αποκλειστικά ως διείσδυση και αφαιρεί από το σεξ την υποκειμενικότητα που φέρει. Διαφορετικές πρακτικές, διαφορετικές αντιλήψεις, διαφορετικοί ορισμοί της σεξουαλικότητας και τον ανθρώπων που τη φέρουν εκμηδενίζονται από τον πατριαρχικό διεισδυτικό φαλλό. Σκεφτείτε μόνο πως με αυτόν τον τρόπο ένα κομμάτι του πληθυσμού, οι λεσβίες, για τις οποίες το σεξ απέχει πολύ από σημάδια του πέους στον κόλπο τους αποκλείονται με αυτόν τον ορισμό από τη σφαίρα του βιασμού. Το σεξ, κι επομένως κι ο βιασμός, αποτελεί μία πολύπλοκη και καθαρά υποκειμενική διαδικασία και όχι μία ανταλλαγή βιολογικών υγρών.

Ένας ορισμός που καλύπτει πολλά από τα κενά του νομικού ορισμού είναι αυτός που διδάσκεται από τις υπηρεσίες Στήριξης για τη Σεξουαλική Επίθεση. «Σεξουαλική επίθεση συμβαίνει όταν ένα άτομο κάνει κατάχρηση της δύναμής του δρώντας με τρόπο σεξουαλικό παραβιάζοντας τα όρια ενός άλλου ατόμου χωρίς την άδειά του». Έχουμε, λοιπόν, νέα κριτήρια για το βιασμό: ανισορροπία δύναμης, ξεπέραςμα ορίων, απουσία συναίνεσης. Όλα τους υποκειμενικά.

Θα αναλυθεί και παρακάτω πως η συναίνεση είναι πολύ πιο σύνθετη από το «ναι» ή το «όχι». Ποιος/α μπορεί να ισχυριστεί αντικειμενικότητα στη συναίνεση όταν αυτή δίνεται μετά από απειλές, βία, ελλιπή ενημέρωση ή ακόμα χειρότερα όταν το άτομο απλά έχει ξεχάσει πως έχει το δικαίωμα να εναντιωθεί στην καταπίεση του; Ποιος/α μπορεί να ισχυριστεί πως μια γυναίκα που κάθε βράδυ παραδίδει το νεκρό κορμί της στις ορέξεις του συζύγου-αφέντη της δε βιάζεται καθημερινά γιατί ποτέ της δεν άρθρωσε το «όχι»; Η συναίνεση είναι υποκειμενική και ο μόνος σίγουρος τρόπος για να την αποσαφηνίσεις δεν είναι να εξετάζεις εξονυχιστικά και βασανιστικά για το θύμα την πράξη του βιασμού αλλά να εμπιστευθείς το βίωμα του που δεν είχε σε τίποτα να κάνει με τις δικές του ανάγκες και επιθυμίες..

«Ο βιασμός είναι ένα ταξίδι εξουσίας- μία πράξη επιθετικότητας και μία πράξη περιφρόνησης- και στις περισσότερες περιπτώσεις είναι „μόνο, κατά δεύτερο λόγο σεξουαλικό.»

Schwendinger & Schwendinger

Με τον παραπάνω ορισμό συμφώνησαν κι άλλοι επιστήμονες, όπως ο Groth που χαρακτήρισε το βιασμό ως μια 'ψευδο-σεξουαλική πράξη': ο βιασμός είναι ένα οχήμα σεξουαλικής πράξης που σχετίζεται πολύ περισσότερο με την κοινωνική θέση, την εκθρότητα, την εξουσία, παρά με την αισθησιακή ηδονή ή τη σεξουαλική ικανοποίηση. Είναι μία σεξουαλική συμπεριφορά στην πρωταρχική υπηρεσία μη-σεξουαλικών συμπεριφορών.

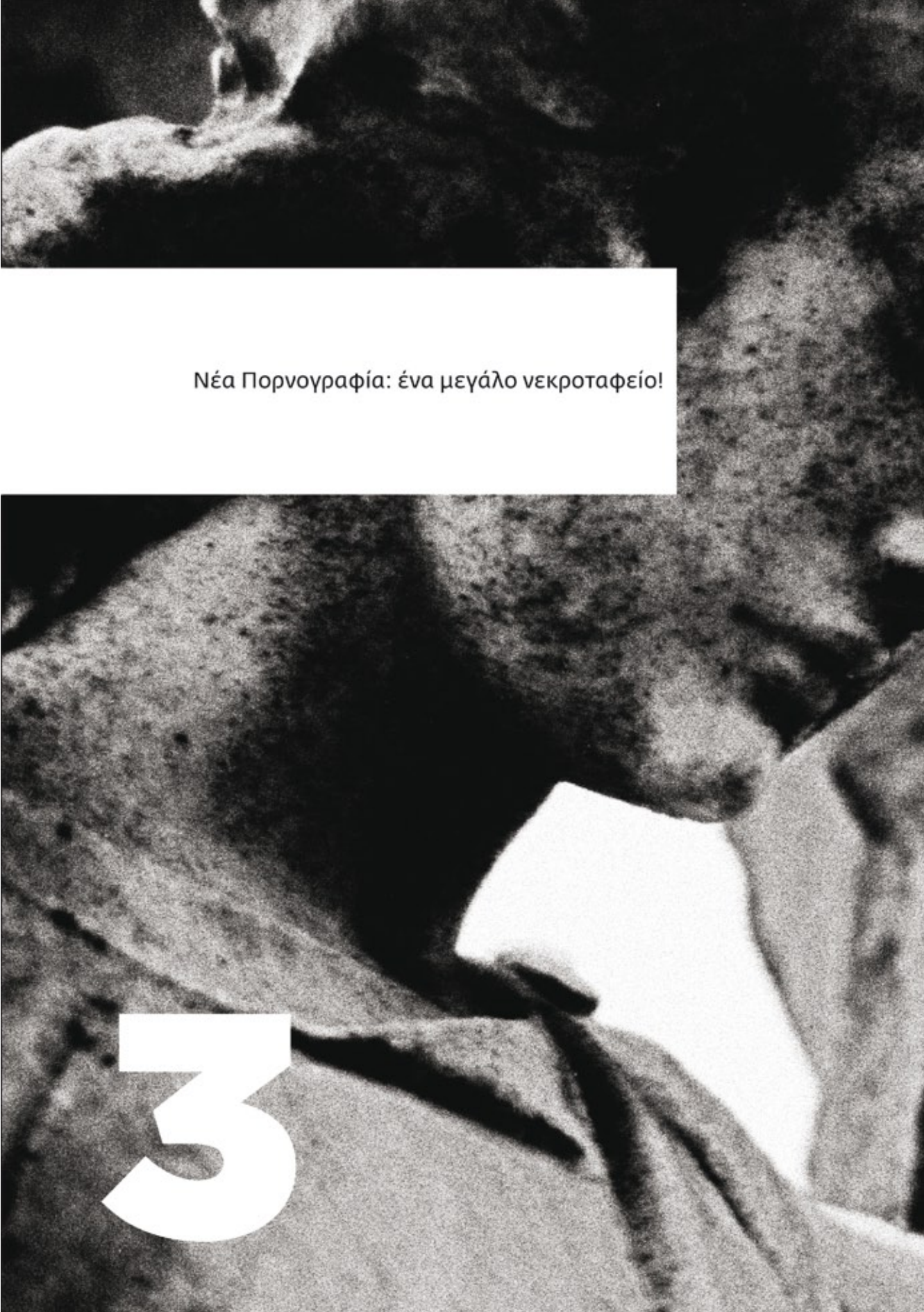
Συνεπώς, ο βιασμός δεν είναι παρά μία πράξη «σεξουαλικοποιημένης βίας», άσκηση εξουσίας και κυριαρχίας στο θύμα, τη γυναίκα, και επιβεβαίωση του ανδρισμού του θύτη πάνω σε αυτή. Ο όρος σεξουαλικοποιημένη εδώ χρησιμοποιείται όχι τυχαία αντί του όρου σεξουαλική βία γιατί, όπως ωραία εξηγούν κι οι έκ-φυλες, ο δεύτερος «εντάσσει αυτό το είδος της βίας στο πεδίο της σεξουαλικότητας όπου δικαιολογείται πιο εύκολα βάσει μιας πατριαρχικής αντίληψης και θεωρίας για τη σεξουαλικότητα, όπως π.χ. του Freud και δίνει έμφαση στο πρόσχημα της βίαιης δράσης του

θύτη, ενώ ο όρος σεξουαλικοποιημένη βία δηλώνει πως για το θύμα η πράξη αυτή δεν είναι τίποτα άλλο παρά βία». Από αυτή την σκοπιά λοιπόν, όπου βιώνεται η έμφυλη εξουσία, όπου βιώνεται η καταπίεση του γυναικείου υποκειμένου, όπου η αρρενωπότητα αφήνει τα βίαια σημάδια της, τότε μιλάμε για βιασμό.

Η έννοια των ορίων, όπως και το βίωμα της εξουσίας, είναι καθαρά υποκειμενική και διαφοροποιείται ανάλογα με το άτομο και το χρόνο. Η καθημία θέτει και διαμορφώνει τα όριά της πάντα με γνώμονα τα συναισθήματά της και τα θέτει παντού. Στο σπίτι, στο δρόμο, στο bar, στο σχολείο, στο κρεβάτι... Τα όρια αυτά δεν αφορούν μόνο το σώμα της αλλά και την ύπαρξη της όλη και για αυτό σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να ορίσουμε το βιασμό απλά σε μία βίαιη εισβολή στο σώμα. Με αυτό δεν υποβιβάζουμε σε καμία περίπτωση την αισχύροτητα μιας τέτοιας πράξης ούτε αναστέλλουμε την άνευ όρων στήριξή μας στα θύματα βιασμών.

Αυτό που θέλουμε να αναδείξουμε είναι πως ο βιασμός του γυναικείου υποκειμένου είναι καθημερινός, είναι λεκτικός, είναι ψυχολογικός, και φυσικά είναι και σωματικός. Τα θύματα βιασμών είναι αυτές που λαβώνονται πιο βαθιά στο πεδίο της μάχης μιας αέναης επίθεσης της αρρενωπότητας στη γυναικεία υπόσταση. Αυτές οι γυναίκες, μαζί με όλες τις υπόλοιπες, υπομένουν σιωπηρά, συχνά και ασυνείδητα, την καταπίεση της πατριαρχικής κοινωνίας. Κατεβάζουν τα μάτια στο δρόμο, κλείνουν τα αυτιά τους στα σεξιστικά πειράγματα, σφίγγουν τους μύες τους όταν τις αγγίζουν λες και έτσι θα το αποφύγουν, τρέχουν τις νύχτες στο δρόμο, κλειδαμπαρώνονται στα σπίτια, σκάνε δειλά χαμόγελα όταν τους το ζητάν, αλλάζουν κανάλι στις πορνοταινίες, λιμοκτονούν για να ικανοποιήσουν τα ανδρικά πρότυπα ομορφιάς, προσέχουν τι φορούν, τι θα πουν, κάνουν δουλειές, γεννούν παιδιά, ανοίγουν τα πόδια, δακρύζει το βλέμμα, βιάζονται ακατάπαυστα, προσπαθούν ακόμα και 'να το απολαύσουν όταν δεν μπορούν να το αποφύγουν' κι όμως... στο τέλος της μέρας ο απολογισμός είναι τραγικός.

Σχεδόν όλες βγαίνουν τραυματισμένες από τη μάχη. Άλλες λίγο, άλλες περισσότερο, άλλες με σημάδια, άλλες στα κρυφά. Όλες θύματα στο βωμό του ανδρισμού του αφέντη, πατέρα, συγγενή, συζύγου, εργοδότη, δημοσιογράφου, σωματέμπορα, συναδέλφου, φίλου, συντρόφου, ξένου βιαστή.. Ο Adorno έγραψε πως όποια αισθάνεται τον εαυτό της σαν πληγή, όταν ματώνει, ξέρει περισσότερο για τον εαυτό της από ότι εκείνη που φαντάζεται πως είναι λουλούδι, διότι αυτό βολεύει τον άνδρα της. Τόσο υποκειμενικός είναι λοιπόν ο ορισμός του βιασμού. Όσο ο πόνος ενός τραύματος που παλεύει να επουλωθεί. Ο καθιερωμένος από τους πατριάρχες ορισμός του βιασμού δεν έχει σα στόχο παρά να αποδείξει πως το θύμα δε νοιώθει όπως νοιώθει, πως είναι λουλούδι. Ο βιασμός όμως είναι μια πληγή που δε θα κλείσει όσο τα θύματά του ενοχοποιούνται που τη φέρουν, όσο το βίωμά του αμφισβητείται από ορισμούς και στερεότυπα, όσο αντί να απαλύνουμε τον πόνο εμείς αναζητούμε την αιχμή του δόρατος... Όταν μια γυναίκα υποστηρίζει πως έχει βιαστεί τότε το λιγότερο που έχουμε να κάνουμε είναι να την πιστέψουμε, να επαναπροσδιορίσουμε το βιασμό και να περιμένουμε καρτερικά την ώρα που οι γυναίκες θα μπήξουν μόνες τους το μαχαίρι στην πληγή.

Νέα Πορνογραφία: ένα μεγάλο νεκροταφείο!

3

Τη βλέπω στον ύπνο μου, το κόκκινο, τρομερό κορίτσι μου.
Κλαίει μέσ' από το τζάμι που μας χωρίζει.
Κλαίει και είναι οργισμένη.
Οι κραυγές της είναι γάντζοι που αγκιστρώνονται και τρίβονται σαν γάτες.
Με αυτούς τους γάντζους σκαρφαλώνει στην αντίληψή μου.
Κλαίει μπροστά στο σκοτάδι ή εμπρός στ' αστέρια
Τα τόσο μακρινά, που λάμπουν και περιστρέφονται.

Μου φαίνεται πως το μικρό κεφάλι της είναι σμιλευμένο στο ξύλο,
Ένα κόκκινο, σκληρό ξύλο, μάτια κλειστά και στόμα ορθάνοιχτο.
Κι από το ανοιχτό στόμα εξέρχονται οξείες κραυγές
Που γδέρνουν τον ύπνο μου σαν βέλη,
Γδέρνουν τον ύπνο μου, και χώνονται στο πλευρό μου.
Η κόρη μου δεν έχει δόντια. Το στόμα της είναι πλατύ.
Προφέρει τόσο σκοτεινούς ήχους που δεν μπορεί να σημαίνουν κάτι καλό.

(Sylvia Plath)

για τον ορισμό της πορνογραφίας

«**Η** λέξη πορνογραφία δεν σημαίνει «γράψιμο γύρω απ' το σεξ» ή «απεικονίσεις ερωτισμού» ή «απεικονίσεις σεξουαλικών πράξεων» ή «απεικονίσεις γυμνών σωμάτων» ή «σεξουαλικές αναπαραστάσεις» ή οποιονδήποτε άλλο παρόμοιο ευφημισό. Σημαίνει την **γραφική απεικόνιση γυναικών ως χυδαίων πορνών**¹. Η σύγχρονη πορνογραφία αντιστοιχεί ακριβώς και κατά γράμμα με το ριζικό νόημα της λέξης: αποτελεί δηλαδή γραφική απεικόνιση χυδαίων πορνών ή- για να χρησιμοποιήσουμε πιο σύγχρονες λέξεις - αναφέρεται σε «τσούλες», «έκφυλες γυναίκες», «γελάδες» (π.χ. «σεξουαλικό κτήνος», «σεξουαλικό σκεύος»), «μουνιά». Το νόημα της λέξης δεν έχει αλλάξει και το είδος παραμένει το ίδιο. Οι μέθοδοι γραφικής απεικόνισης έχουν πληθύνει σε αριθμό και σε είδος, αλλά το περιεχόμενο είναι το ίδιο, το νόημα είναι το ίδιο, ο σκοπός είναι ο ίδιος... Το γεγονός ότι από πολλούς πιστεύεται πώς η πορνογραφία συνίσταται σε «σεξουαλικές αναπαραστάσεις» ή «απεικονίσεις σεξουαλικών πράξεων», δίνει απλώς έμφαση στο ότι η **αξιολόγηση των γυναικών ως χυδαίων πορνών είναι πλατιά διαδεδομένη** και ότι η σεξουαλικότητα της γυναίκας γίνεται αντιληπτή σαν χυδαία και πορνική από την ίδια της τη φύση. Το γεγονός ότι η πορνογραφία πιστεύεται σε ευρεία κλίμακα ότι συνίσταται σε «απεικονίσεις ερωτισμού» σημαίνει απλώς ότι **ο εξευτελισμός των γυναικών θεωρείται σαν η πραγματική ηδονή του σεξ**.²

Όταν μιλάμε για πορνογραφία δεν μιλάμε για μια μεταμεσονύχτια ταινία «ακατάλληλη δι' ανηλικούς». Μιλάμε για ένα μεγάλο κομμάτι της σεξουαλικής μαθητείας των περισσότερων εφήβων, για ένα μάθημα «σωστής» σεξουαλικής συμπεριφοράς, για το πώς πρέπει (και κυρίως πώς δεν πρέπει) να περπατάνε, να μιλάνε, να καπνίζουν, να τρώνε, να ντύνονται, να κάνουν έρωτα οι άντρες κι οι γυναίκες, μιλάμε για μια από τις ποικίλες εκφράσεις της πατριαρχίας. Μιλάμε για μία από τις απεικονίσεις της ιεραρχικά κατασκευασμένης σεξουαλικότητας. Η κοινωνία κατακλύζεται από ένα παγκόσμιο θέαμα σεξουαλικότητας με εικόνες αρσενικής σεξουαλικής επιθυμίας και εκπλήρωσης: τα κυρίαρχα σεξουαλικά πρότυπα υπαγορεύουν την υποταγή της γυναίκας και την άσκηση εξουσίας από τον άντρα. Έτσι, η πορνογραφία υπάρχει in stricto και in lato sensu. Με τη στενή έννοια, τη διαβάζουμε και την βλέπουμε στα dvd. Με την ευρεία έννοια, είναι η διαφήμιση, το πορνογραφικό μάπι που ντύνει 5-6 χρονών κορίτσια ώστε να διαγράφονται οι «καμπύλες» τους πάνω στα ρούχα, η κατακόρυφη άνοδος της μόδας των amateur videos που διαχέουν την πορνοπαραγωγή και πορνοκατανάλωση παντού, τα κινητά με βιντεοκάμερες στα οποία τα ζευγάρια ποζάρουν – και ιδιαίτερα η γυναίκα, έτσι ώστε να περφηανεύεται την άλλη μέρα ο μαλάκας στους συναδέλφους του ή και να καυλώνει μόνος στο σπίτι, το spam με Viagra με το οποίο μας έχουν πρήξει στα mail μας (κατάρα!). Το είπαν οι εκ-φυλες ωραία: «το πορνό δεν ξεκινά και δεν τελειώνει στην πόρτα του βίντεο

¹ Σημείωση δική μας: Η λέξη «πόρνη» χρησιμοποιείται εδώ με την κυρίαρχη έννοια του όρου: η άμεσα χρησιμοποιούμενη, αυτή που πουλά το σώμα της χάνοντας κάθε δικαίωμα πάνω σε αυτό, η διαθέσιμη για όλους τούς άρρενες, η λιγότερο σεβαστή, η λιγότερο προστατευμένη απ' όλες τις γυναίκες. Ένας απόλυτα σεξουαλικός σκλάβος. Αυτήν που εφόσον την πληρώνεις, έχεις ο, τι θέλεις. Δίνεις χρήματα σε μια γυναίκα και από εκείνη τη στιγμή και μετά ο, τι και να της κανείς το αξίζει. Η πόρνη, έτσι, ξεπερνά το status κάθε εργαζόμενου στον καπιταλισμό: την πληρώνεις, για αυτό πρέπει να της αρέσει. Την πληρώνεις και για να προσποιηθεί. Ούτε ίχνος αυτής της συνθήκης δεν υπάρχει για τους λοιπούς εργαζόμενους αφού κανείς δεν υποστηρίζει ότι αφού πληρώνεται ο εργάτης στο εργοστάσιο, τότε θα πρέπει να το απολαμβάνει κιόλας. Η πόρνη χάνει και το ηθικό/ βουληπτικό της status.

Τον κυρίαρχο αυτό ορισμό προσπαθούν να μεταβάλλουν κάποιες εργαζόμενες γυναίκες της μη καταναγκαστικής σεξουαλικής εργασίας στη Δύση. Οι γυναίκες αυτές δεν δέχονται τον παραπάνω ορισμό της πόρνης, και προσπαθούν να τον μεταβάλλουν έτσι ώστε να θεωρείται πλέον ότι έχουν απόλυτο δικαίωμα πάνω στο σώμα τους, ότι αυτό το δικαίωμα δεν χάνεται ούτε με 5 ούτε με 500 ευρώ. Σε αυτές τις μορφές πορνείας, υποστηρίζουν, η γυναίκα αναδεικνύεται σε εταίρο μιας ανταλλαγής. Έτσι, αυτές οι σχέσεις αποτελούν χειραφέτηση (υποστηρίζει η Tabet). Αυτή η σκέψη έλκει την καταγωγή της από την φεμινιστική σκέψη της δεκαετίας του '70, που θεωρούσε την πορνεία όχι ως διακριτή μορφή σεξουαλικότητας αλλά ως μέρος του συνεχούς, ενός φάσματος παραλλαγών των ετερόφυλων σεξουαλικών ανταλλαγών και καταναγκασμών, το οποίο περιελάμβανε και το γάμο. Δυστυχώς, δεν μπορεί να υπάρξει παρόμοια διεκδίκηση από τις ετεροκαθοριζόμενες από τους νταβατζήδες γυναίκες και τις εξοθλωμένες γυναίκες του trafficking και των χωρών του σεξουαλισμού. Στην καταναγκαστική πορνεία ο οικονομικοσεξουαλική σχέση που υπάρχει δεν αποτελεί σχέση ανταλλαγής, καθώς δεν υπάρχει η δυνατότητα διαπραγμάτευσης. Εξάλλου, και η ίδια αυτή η δεύτερη άποψη πιο πολύ ασχολείται με τις λίγες εξαιρέσεις των πόρνων, μιας και οι 9 στις 10 εργαζόμενες στο χώρο της μη καταναγκαστικής πορνείας συνήθως λένε πως, εάν είχαν επιλογή, δεν θα διάλεγαν αυτή τη δουλειά – άρα αντιλαμβάνονται έναν καταναγκασμό ούτως ή άλλως.

² Andrea Dworkin, Πορνογραφία και ανδροκρατική κοινωνία, εκδ.Ουτοπία 1983, σελ. 160-1

κλαμπ ή του στριπτιζάδικου, ούτε στο περίπτερο με τα περιοδικά. Οι ίδιες εικόνες, ιδέες και αξίες διαπερνούν όλη την κοινωνία. Σε μια κοινωνία που είναι πατριαρχική και καταναλωτική, υπάρχει κάτι σαν πορνογραφικό συνεχές»³.

Η πατριαρχική εξουσία αναπαράγεται μέσα από διάφορους θεσμούς ελέγχου της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής λειτουργίας γυναικών: ο γάμος, η θρησκεία, η πορνεία και η πορνογραφία, η συστηματοποιημένη επιθετικότητα απέναντι στις γυναίκες είναι οι κυριότεροι απ' αυτούς. Η πατριαρχική μυθολογία έχει το θράσος να κάνει διακηρύξεις για τη γυναικεία συνείδηση της σεξουαλικότητας. Μιλάει εξ ονόματος των γυναικών αντανακλώντας πάνω τους τις αντρικές φαντασιώσεις. Στη γυναίκα δεν αναγνωρίζει άλλη σεξουαλικότητα από αυτή που της αξίζει: την «σεξουαλική της ελευθερία» του να κάνει αυτό που επιθυμούν οι άντρες.

Η κυρίαρχη ετεροσεξουαλική πορνογραφία, ως συλλογικός απρόσωπος αντρικός έλεγχος του γυναικείου σώματος, ωθεί στα άκρα τον αρσενικό και θηλυκό ρόλο. Στις πορνογραφικές αναπαραστάσεις ο άντρας είναι υποχρεωτικά επιθετικός, η γυναίκα παθητική και υποταγμένη (η άγρια αμαζόνα τελικά νικιέται από τον 100% αρσενικό και η στρίγγλα μπορεί να γίνει αρνάκι από έναν άντρα που είναι αρκετά άντρας), ενώ η σεξουαλική επίθεση και ο βιασμός γίνονται κάτι κοινότοπο. Το πορνογραφικό ψέμα συνίσταται στο ότι οι γυναίκες απολαμβάνουν τον πόνο, την ταπείνωση, την κυριαρχία. Οι φωνές των γυναικών φιμώνονται στο όνομα της ελευθερίας του λόγου με τα πατριαρχικά επιχειρήματα¹ να ποδοπατάνε σε ένα χορό αντιλογοκρισίας τα πραγματικά σώματα κακοποιημένων γυναικών και παιδιών. Όταν σε παραμυθιάζουν για το πώς πρέπει να είναι η σεξουαλικότητα σου, στο τέλος εσωτερικεύεις μια ψευδή εικόνα για αυτήν: εκπαιδεύεσαι στη σεξουαλική κακοποίηση, ερωτικοποιείς τους φόβους σου και την υποταγή σου και «διεγείρεσαι» από αυτό. Έτσι, η εξουσία ερωτικοποιείται. Και το σεξ γίνεται σεξισμός. Η περιφρόνηση των γυναικών, η οποία ενθαρρύνεται και μέσα από την πορνογραφία, και η σύνδεση που διενεργείται μεταξύ σεξουαλικής απόλαυσης και βίας ενισχύει την κυριαρχία των αντρών επί των γυναικών. Στην πορνογραφία η γυναίκα είναι το ημίγυμνο κορίτσι για εξώφυλλο, με τα ανοικτά πόδια και τον εκτεθειμένο κώλο, πάντα έτοιμη για την αντρική διείσδυση, πάντα διαθέσιμη για κάθε άντρα. Η γυναίκα είναι αυτό που περιμένουν να είναι: το πράγμα που προκαλεί στύση στον άντρα. Αυτή είναι η «αληθινή της φύση» και οφείλει να συμμορφώνεται χαρούμενα σε αυτήν. Ο μαζοχισμός γίνεται συνώνυμο της φυσιολογικής θηλυκότητας: όλες θέλουν βία. Η χαρούμενη υποταγή είναι ίδιον της γυναίκας. Οι αρσενικοί δεν βιάζουν· οι γυναίκες το επιδιώκουν, δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς τον εξαναγκασμό. Έτσι, ο εξαναγκασμός νομιμοποιείται και γίνεται αποδεκτός.

για τα πατριαρχικά ορθολογικά επιχειρήματα, γενικά

Η αλήθεια έχει δυο πλευρές: όταν η γυναίκα μιλά, προφανώς λέει ψέματα. Από τη φύση της ψεύτρα, της καταλογίζεται πως κρύβει και αρνείται την αλήθεια που αποκαλύπτει η πορνογραφία: **ότι της αρέσει η βία**. Ότι είναι μια «πόρνη» που εκλιπαρεί ή απαιτεί να την χρησιμοποιήσουν. Υπάρχουν δύο κυρίαρχες αναπαραστάσεις για τις γυναίκες, οι οποίες φαινομενικά είναι αντίθετες αλλά πρακτικά συμπληρώνουν η μία την άλλη: η πρώτη, **η δοξασία της γυναίκας σαν σεξουαλικής**

⁴ Τα επιχειρήματα μπορεί να εμφανίζουν μανδύα **ηθικολογικό ή επαναστατικό**: όταν το θύμα θα προσπαθήσει να μιλήσει για την καταπίεσή του θα βγουν **οι συντηρητικοί** και θα μιλήσουν για απώλεια της παραδοσιακής τάξης πραγμάτων, για προσβολή του Θεού, για ηθική παρακμή, θα βγουν και **οι επαναστάτες** για να μιλήσουν για πουριτανισμό: προφανώς του θύματος! Όταν οι γυναίκες μιλούν για την πατριαρχική εξουσία που ενθαρρύνεται από την κυρίαρχη πορνογραφία απλά ηθικολογούν. Ηθικολογούν επειδή καταπιέζονται, επειδή αισθάνονται ασφυκτικά και ανελεύθερα μέσα στον ρόλο που τους δόθηκε. Το πατριαρχικό τρικ συνίσταται στο ότι δεν μπορείς να καταγγείλλεις την ανισότητα που υφίστασαι καθώς θα κατηγορηθείς για λογοκρισία, σεπαρατισμό και φασισμό (π.χ. βλέπε κείμενα της ομάδας – ΑουΒ). Η πρωταγωνίστρια της ταινίας «το βαθύ λαρύγγι», Linda Marchiano ή Linda (Lovelace) Boreman, μια γυναίκα σεξουαλικά κακοποιημένη καταρχάς από τον πατέρα και τον θείο της, δίλωσε “When you see the movie Deep Throat **you are watching me being raped**”. Αυτό που επακολούθησε ήταν η επίθεση από ομάδες ενάντια στην λογοκρισία, όπως και τον πορνογράφο και συγγραφέα Hart Williams που επινόησε κιάλας τον όρο “Linda Syndrome”, το σύνδρομο που αναφέρεται σε πρώην πορνοστάρ που θέλουν την αποδοχή της κοινωνίας αποδοκιμάζοντας το παρελθόν τους... (καλά, δεν είναι εξοργιστικό).

πρόκλησης ή «πόρνης», σαν αδηφάγο σεξουαλικό κτήνος, που μπορεί δυνητικά να απειλήσει και να καταπιεί τον αρσενικό εραστή αλλά που στο τέλος ελέγχεται μόνον από το γνήσιο αρσενικό, εμφανίζεται στην πορνογραφία σαν η πρώτη αρχή του σεξ. **Η δεύτερη, η δοξασία ότι στη γυναίκα δεν αρέσει το σεξ ή δεν το χρειάζεται, ενώ το αρσενικό διακατέχεται από ένα χείμαρρο σεξουαλικής ορμής που πρέπει να εκτονωθεί**, ότι το αρσενικό είναι ένα θηρίο που αν δεν γαμήσει στην ώρα του είναι ικανό να κατασπαράξει το συμπάν. Οι σεξουαλικές παρορμήσεις της γυναίκας δεν λαμβάνονται υπόψη. Γιατί αυτή υπάρχει μόνο ως αντικείμενο. Και ενώ η αντίληψη αυτή είναι ισχυρότερη, η δοξασία της γυναίκας σαν σεξουαλικής πρόκλησης προβάλλει πάντα στις περιπτώσεις βιασμού. «Πήγαινε γυρεύοντας», κάτι επάνω της προκάλεσε την επίθεση: η «πορνογραφική» σεξουαλικότητά της. Όταν αντίθετα υπερισχύσει η δοξασία ότι οι γυναίκες έχουν εσωτερικές αναστολές ή χαμηλή σεξουαλική ορμή, κι ως εκ τούτου δεν επιθυμούν το σεξ όσο οι άντρες, τότε οι άντρες υποχρεώνονται να τις εξαναγκάσουν. **Η άρνηση σεξουαλικής επαφής των γυναικών με άντρες** δεν αντιμετωπίστηκε σαν δικαίωμα των γυναικών. Θεωρήθηκε σαν εσωτερική απαγόρευση ή μοραλισμός ή χαμηλή σεξουαλική ορμή του θηλυκού (η “ψυχρή γυναίκα”). Αυτό ήταν το δώρο της επιστήμης της σεξολογίας στις γυναίκες, την δεκαετία του '60. Κάθε άρνηση από μέρους της γυναίκας να συμμορφωθεί με τις αντρικές σεξουαλικές απαιτήσεις αποτελεί απόδειξη ανικανότητας ή αναστολής (σεμνοτυφία). Καθετί που **εμποδίζει το αρσενικό να χρησιμοποιήσει το θηλυκό κατά βούληση**: νόμος, προσωπική διαμαρτυρία, αντίσταση **αποτελεί γυναικείο μοραλισμό**, σεξουαλική καταπίεση που παραβιάζει την αντρική φύση. Δεν υπάρχει βιασμός: αυτός είναι πλάσμα της φαντασίας του υστερικού και ψευδολογικού θηλυκού, το οποίο, μαζοχιστικό από τη φύση του (όπως δεν παραλείπει να μας εξυμνεί η ετεροσεξουαλική πορνογραφία) δεν είναι δυνατόν να μην επιζητά την βία που υφίσταται. Ο στόχος είναι η αντρική σεξουαλική έκφραση. Συνδέεται έτσι, το κυρίαρχο πορνογραφικό πρότυπο με την νομιμοποίηση της σεξουαλικής κακοποίησης και την κουλτούρα του βιασμού, και όλα αυτά με την αναπαραγωγή της πατριαρχικής θέσμησης. Ο βιασμός έχει να κάνει μόνο με την εξουσία του άντρα και όχι με το σεξ.

για την κριτική στα αριστερά πατριαρχικά επιχειρήματα

Σήμερα, μετά από χρόνια φεμινισμού υπάρχει πολύ περισσότερη πορνογραφία από ποτέ: έντυπα, βίντεο, διαδίκτυο, τα soft πορνό ενσωματώνονται στα τηλεοπτικά σίριαλ (αλλά δεν μπορούν να κάνουν και θαύματα στην αντρική στύση!), το πορνό κυκλοφορεί σε ευρείας κυκλοφορίας έντυπα, κανάλια X, σεξ με παιδιά, snuff videos⁵. Οι σύμβουλοι γάμου ενθαρρύνουν τα ζευγάρια να βλέπουν μαζί πορνό (αν και αυτός που βολέυεται περισσότερο από αυτό δεν είναι η γυναίκα).

Αναγνωρίζουμε ότι η εξέλιξη της πορνογραφίας ως βιομηχανίας εκατομμυρίων δολαρίων μπορεί να είναι δυνατή μόνο μέσα στο συγκεκριμένο οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο (στον πατριαρχικό καπιταλισμό). Οι επαναστάτες ηδονοβλεψίες, ωστόσο, φαίνεται να αγνοούν αυτή την πραγματικότητα, και στη μάχη για την επικράτηση της πορνογραφίας κλέβουν από τα επιχειρήματα της ουσιαστικής αντιπαράθεσης των φεμινιστριών της δεκαετίας του '70 ό,τι θα ενίσχυε τα αντρικά τους προνόμια.

⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρώτο snuff βίντεο είχε για δημιουργό του, όπως έχει επισημάνει η Andrea Dworkin, τον Υπουργό Προπαγάνδας των Ναζί, τον Joseph Goebbels. Αφρούσε στο on camera ξεκοιλίασμα όσων αξιωματικών των SA προσπάθησαν, κατά τη Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών, να δολοφονήσουν τον Χίτλερ. Η παραδειγματική τους τιμωρία (κρέμασμα από ταγκέλια και απείρου διαστροφής βασανιστήρια...) προβλήθηκαν σε τάγματα των σκληρών SS οι οποίοι, εκτός όσων έκαναν εμετούς, διαμαρτυρήθηκαν για τη βιαιότητα των φιλμ. Ο Goebbels σταμάτησε, μετά την πρώτη προβολή, γιατί φοβήθηκε ανταρσία. Οι ίδιοι οι ναζί, περίφημοι για τη βία τους, απείσαν μπροστά στο θέαμα του να δέχονται τόσο αμετροεπή βία κάποιοι από τις τάξεις τους, κάποιοι Άριοι, κάποιοι πρώην αξιωματικοί. Το να βλέπεις snuff σημαίνει πρώτα να έχεις μια άποψη για το θύμα της “ταινίας”.

Παραθέτουμε, εδώ, μια εύστοχη κριτική της Dworkin σχετικά με τους αριστερούς επαναστάτες της εποχής της αλλά και της εποχής μας:

«υπάρχει μια δεξιά και μια αριστερή ιδεολογία για τη γυναίκα. Η δεξιά ιδεολογία ισχυρίζεται ότι η διάκριση μπτέρας και πόρνης είναι φαινομενολογικά πραγματική. Η αριστερή ιδεολογία ισχυρίζεται ότι η σεξουαλική ελευθερία βρίσκεται στην χωρίς φραγμούς χρησιμοποίηση των γυναικών, στη χρήση της γυναίκας με τη μορφή ενός συλλογικού φυσικού αγαθού που δεν ιδιωτικοποιείται, δεν γίνεται κτήμα ενός μόνο άντρα, αλλά αντίθετα χρησιμοποιείται από πολλούς.....Η πιο κυνική χρησιμοποίηση της γυναίκας εκφράστηκε στην Αριστερά – και είναι κυνική διότι η λέξη ελευθερία χρησιμοποιείται για να αποσπάσει την εμπιστοσύνη των γυναικών που θέλουν, όσο τίποτε άλλο, να είναι ελεύθερες και που κατόπιν αξιολογούνται και χρησιμοποιούνται σαν αριστερές πόρνες: συλλογικοποιημένα μουνιά... Η νέα πορνογραφική βιομηχανία είναι αριστερής απόχρωσης: ενθαρρυσμένη ιδιαίτερα από τα αγόρια της δεκαετίας του 60 σαν απλή απόλαυση, λάγνα διασκέδαση, δημόσιο σεξ, η πόρνη βγήκε από το αστικό(sic) σπίτι στους δρόμους για να μεταβληθεί σε δημοκρατικό καταναλώσιμο αγαθό ... η ελευθερία της, η σεξουαλικότητά της συνίσταται στο ότι είναι πόρνη του άντρα – και της αρέσει. Το γεγονός αυτό αποτελεί γι αυτήν πολιτική και συνάμα σεξουαλική βούληση: είναι η απελευθέρωσή της. Το μικρό βρώμικο μυστικό της αριστερής πορνογραφικής βιομηχανίας δεν είναι το σεξ αλλά το εμπόριο του σεξ... Η νέα πορνογραφική βιομηχανία θεωρείται, από τους άντρες της Αριστεράς, σαν δύναμη ριζοσπαστική. Το σεξ διακηρύσσεται από την Αριστερά σαν αριστερό φαινόμενο....Για την Αριστερά, η σεξουαλική απελευθερωμένη γυναίκα είναι η γυναίκα της πορνογραφίας. Η ελεύθερη αντρική σεξουαλικότητα θέλει, έχει το δικαίωμα, να παράγει και να καταναλώνει πορνογραφία γιατί η πορνογραφία είναι απόλαυση. Η ευαισθησία της Αριστεράς προωθεί και προστατεύει την πορνογραφία γιατί η πορνογραφία είναι ελευθερία. Ο πορνογραφικός κορεσμός θεωρείται άρτος και τριαντάφυλλα για τις μάζες. Ελευθερία είναι ή μαζική παραγωγή και πώληση της γυναίκας σαν πόρνης. Ελεύθερη σεξουαλικότητα για τη γυναίκα σημαίνει μαζική κατανάλωσή της, άρνηση της φύσης της σαν ατόμου, **άρνηση κάθε άλλης σεξουαλικής ευαισθησίας εκτός από εκείνη που εξυπηρετεί τον αρσενικό.** Ο καπιταλισμός δεν είναι κακός ή αγροίκος όταν το εμπόρευμα είναι ή πόρνη· το κέρδος δεν είναι κακό ή απαράδεκτο όταν ο αλλοτριωμένος εργάτης είναι ένα κομμάτι γυναικείο κρέας· η αφαίμαξη του κοινού δεν είναι κακή η απαράδεκτη όταν οι διάφορες εταιρίες, τα οργανωμένα συνδικάτα του εγκλήματος, πουλάνε μουνί· ο ρατσισμός δεν είναι κακός και απαράδεκτος όταν το «μουνί» κάθε φυλετικής απόχρωσης ανοίγει τα σκέλια του για την τέρψη οποιουδήποτε άντρα· η φτώχεια δεν είναι κακή ή απαράδεκτη όταν αφορά αποστερημένες γυναίκες που δεν έχουν να πουλήσουν τίποτε άλλο εκτός από τον εαυτό τους· η βία του δυνατό ενάντια στον αδύνατο δεν είναι κακή ή απαράδεκτη όταν ονομάζεται σεξ· η δουλεία δεν είναι κακή ή απαράδεκτη όταν είναι σεξουαλική δουλεία, τα βασανιστήρια δεν είναι κακά ή απαράδεκτα όταν οι βασανιζόμενοι είναι γυναίκες, πόρνες, «μουνιά». Η νέα πορνογραφία είναι αριστερής υφής, η νέα πορνογραφία είναι ένα μεγάλο νεκροταφείο όπου η Αριστερά πήγε να πεθάνει. Η Αριστερά δεν μπορεί να έχει τις πόρνες της και ταυτόχρονα την πολιτική της».

(Dworkin, σελ.272)

Η Αριστερά επιτέθηκε στις φεμινίστριες ενάντια στην πορνογραφία με κατηγορίες του τύπου ότι είναι ανπρωτικές, σεμνότυφες, απλουστευτικές, στενόμυαλες. Υποστήριξε, αντίθετα, ότι **η πορνογραφία είναι ένα όχημα για την απελευθέρωση των γυναικών.** Ότι η λύση στην κατασταλτική πολιτική θα ήταν η προώθηση της πορνογραφίας παντού, η ελευθερία αναπαραστάθηκε ως η απόκτηση μεγαλύτερων και περισσότερων οργασμών με κάθε μέσο, ακόμη και μόνιμης φυσικής βλάβης, σαν να είναι τελείως ξέχωρη από τη σεξουαλική βία και την υποταγή των γυναικών. Η πορνογραφία της Αριστεράς είναι επαναστατική, απελευθερωτική. Μετά την σεξουαλική απελευθέρωση οι γυναίκες πρέπει πλέον να υποκρίνονται την ηδονή, είναι υποχρεωμένες να βρίσκονται συνεχώς σε διαθεσιμότητα. Πρέπει να υφίστανται την ίδια έμφυλη σχέση αλλά τώρα πρέπει να την απολαμβάνουν (στο όνομα της σεξουαλικής απελευθέρωσης). Οι γυναίκες των κινημάτων λαχταρούσαν την ελευθερία. Αντ' αυτού, η πορνογραφία κυριάρχησε στις σχέσεις τους, δηλητηριάζοντας και διαστρέφοντας τη σεξουαλική τους ταυτότητα και φαντασία. Η πορνογραφία

δεν ρωτά για τις ανάγκες τους, τις επιθυμίες τους, οι ίδιες δεν ρωτάνε για τις επιθυμίες τους. Οι γυναίκες συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται με βάση αντρικά πρότυπα, χρησιμοποιούνται με την συναίνεσή τους, δεν έχουν εναλλακτική δυνατότητα να ζήσουν ελεύθερα την σεξουαλικότητα τους, συνεχίζουν να μην έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν και να φανταστούν την δική τους ερωτική επιθυμία.

[Λεσβιακό διάλειμμα]

Θα αρκεστούμε στο εξής: είναι γνωστό ότι μέσα στην υπάρχουσα πορνογραφία που απευθύνεται 100% στους ετερο-σεξουαλικούς άνδρες ενυπάρχει πάντα μια φαντασίωση γύρω από το λεσβιακό σεξ, φαντασίωση βέβαια που πάλι ουδεμία σχέση έχει με το λεσβιακό ή γυναικείο κοινό της πορνογραφίας, που άλλωστε είναι ήδη πολύ μικρό. Και η λεσβιακή σεξουαλικότητα, λοιπόν, μέσα στην πατριαρχική πορνογραφία απευθύνεται στους άντρες, καθώς και η θηλυκή σεξουαλικότητα είναι κατασκευασμένη βάσει της «αρσενικής ματιάς». Θέλουμε να πούμε ότι ουσιαστικά μόνο ένα φύλο είναι αυτό που υπάρχει στην πατριαρχία (το ανδρικό) και όλες οι υπόλοιπες επιτελέσεις, ανακοινώσεις κτλ του φύλου θεωρούνται ως κάτι «σε σχέση» με αυτό, άρα ότι δεν μπορεί να υπάρξει, και από την αντίστροφη, μια καθαρά αυτόνομη ματιά πάνω σε ένα ελεύθερο φύλο στη σημερινή κοινωνία. Οι γυναίκες, εκεί, στο λεσβιακό διάλειμμα «το κάνουν για να το δει ο άντρας» και όχι για κάποιον άλλο λόγο.

Δεν μπορεί καμιά/ κανείς, τέλος, να μην προσέξει τον διάχυτο ρατσισμό των πορνογραφικών απεικονίσεων: η ειδική σεξουαλική αξία της μαύρης γυναίκας στις ΗΠΑ, η υποτιθέμενη ζωώδης σεξουαλικότητα του μαύρου δέρματος χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογήσει τους βιασμούς των μαύρων γυναικών. Η δυτική λευκή «οφείλει» να είναι «σεξουαλικά ελεύθερη», η Ασιάτισσα-γκέισα εμφανίζεται ως ιέρεια του κάμα σουτρα από τη μια, κι από την άλλη ως αγνή-παρθένα λόγω της παράδοσης της οικογενειακής τιμής, η νοτιοαμερικάνα ή λατίνα φέρει το φλογερό πάθος κ.ο.κ.: σωρός από στερεότυπα που δημιουργούνται σε μια σεξιστική και ρατσιστική κοινωνία και αναπαράγονται από τον κυρίαρχο σεξουαλικοποιημένο λόγο μέσα στην πορνογραφία. «Η σεξοποίηση της φυλής μέσα σε ένα ρατσιστικό σύστημα είναι πρωταρχική επιδίωξη και συνέπεια της πορνογραφίας» γράφει η Dworkin.

πορνογραφία, αντρισμός και «φυσικοποίηση» της ετεροφυλοφιλίας ή «This is a man's world»

Οι περισσότερες πατριαρχικές κοινωνίες ταυτίζουν την αρρενωπότητα με την ετεροφυλοφιλία. Στην μάτσο πατριαρχική κοινωνία που ζούμε για να είσαι άντρας δεν πρέπει να είσαι ομοφυλόφιλος. Το αντίκρισμα ενός θηλυπρεπή άντρα προκαλεί τρομερή αγωνία σε πολλούς άντρες. Η ομοφοβία και η μισογυνία παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της αντρικής ταυτότητας. Επιπλέον, ο ανδρισμός πρέπει να εκδηλωθεί όχι μόνο ως σεξουαλική και κοινωνική αναπαραγωγική ικανότητα αλλά και ως δεξιότητα στην άσκηση βίας. **Ο ανδρισμός πρέπει να επικυρωθεί από άλλους άντρες** με εκδηλώσεις βίας: πρακτικές όπως **συλλογικοί βιασμοί, συλλογική επίσκεψη σε πορνεία**, είναι δοκιμασίες για την επιβεβαίωση της πιο βίαιης πλευράς του εαυτού τους, είναι ο αντρικός φόβος αποκλεισμού από τον κόσμο των αντρών χωρίς αδυναμίες.

Οι άντρες εκπαιδεύονται με την εικόνα του φύλου τους ταυτισμένη με την πρωτιά, τη νίκη, την επιβολή και τον απόλυτο έλεγχο. Από νωρίς βιώνουν το άγχος του ανταγωνισμού από τους ομόφυλους τους. Μόνον ο πιο αδίστακτος, ο πιο δυνατός θα τα καταφέρει. Πολλοί άντρες δομούν τον ανδρισμό τους τρεφόμενοι με σεξουαλικές φαντασιώσεις από τις πρακτικές της πορνογραφίας, όπου η αρσενική κυριαρχία σκηνοθετείται με γελοιογραφικό τρόπο. Κοντινά πλάνα στην αντρική στύση

και υπερβολική εκσπερμάτωση. Εκατομμύρια Viagra καταναλώνονται από το άγχος των αντρών ότι δεν είναι πραγματικοί άντρες. Αυτοί έχουν πάθος με τους υπεραρρενωπούς ρόλους και με την σύση τους, όχι οι γυναίκες. Αυτοί χρειάζονται τις **αντρικές στύσεις**, καθώς κάνοντας έρωτα με τον τρόπο που το κάνουν καθορίζουν τον εαυτό τους ως άντρες. **Οι παρεκκλίσεις** από την αντρική άσκηση εξουσίας αποθαρρύνονται από το αντρικό κατεστημένο. Άντρες που εκπίπτουν σε ρόλους άλλους από τον κυρίαρχο χάνουν τα αντρικά τους προνόμια: είναι πούστηδες, φετιχιστές, ανώμαλοι. Οι πορνογραφικές αναπαραστάσεις περιορίζουν την ελεύθερη σεξουαλική έκφραση – και το δόγμα του ορθόδοξου τρόπου έρωτα και της κυρίαρχης ετεροσεξουαλικής νόρμας δεν φαίνεται δυνατόν να χτυπηθεί προς την κατεύθυνση μιας απελευθερωμένης σεξουαλικότητας, μέσα στην οποία οι παραπάνω νόρμες θα αποτελούσαν απλώς μια μερική θέαση. **Η κυρίαρχη πορνογραφία δεν φαίνεται να αμφισβητεί ούτε στο ελάχιστο την ετεροσεξουαλική νόρμα.** Προβάλλει την ετεροφυλία σαν μια δήθεν «ερωτική σχέση» ενώ πρόκειται για έναν θεσμό.

Η πορνογραφία δεν περιγράφει απλώς. Μας υπαγορεύει σε τι θα έπρεπε να μοιάζουμε, σε τι συνίσταται ο πραγματικός εαυτός μας και το «κανονικό». Πώς και με ποιόν θα έπρεπε να κάνουμε έρωτα, σύμφωνα με το ανθρώπινο «ένστικτο». Ωστόσο, η θεωρούμενη ως φυσική, σεξουαλική παρόρμηση, το σεξουαλικό «ένστικτο» διαμορφώνεται πολιτισμικά. Η σεξουαλικότητα δεν αποτελεί μια αναλλοίωτη εγγενή ανθρώπινη ουσία. Η επιθυμία δεν είναι μια ανιστορική φυσική ουσία, η κάθε κοινωνία καθορίζει το ποια σώματα θεωρούνται ως επιθυμητά. Το σεξουαλικό «ένστικτο», το ενδιαφέρον που αισθάνονται οι άντρες αποκλειστικά για γυναίκες δεν αποτελεί αυτονόητο γεγονός βασισμένο σε μια χημική έλξη αλλά συνιστά πρόβλημα προς επίλυση. Η σεξουαλική επιθυμία είναι η ίδια κατασκευασμένη από τον πολιτισμό. Όσο αντιλαμβανόμαστε την σεξουαλικότητα ως βιολογικό φαινόμενο ή και ανιστορική επιθυμητική παραγωγή θα παραμένει αδιαπέραστη από την πολιτική ανάλυση. Ωστόσο, η σεξουαλικότητα είναι οργανωμένη σε συστήματα εξουσίας. Η σεξουαλικότητα είναι πολιτική. Όσοι θεωρούν τους εαυτούς τους προοδευτικούς χρειάζεται να αναγνωρίσουν την λειτουργία της σεξουαλικής ιεραρχίας. Να αναγνωρίσουν τις πολιτικές διαστάσεις της ερωτικής ζωής.

Αντιπαραθέσεις εντός των φεμινισμών

Στις αντιπαραθέσεις εντός του κινήματος για το ζήτημα της πορνογραφίας επικρατούσε ο διάλογος σχετικά με την αναγκαιότητα νόμων κατά της πορνογραφίας, από τη μια, και την λογοκρισία, την δυνητική σύγκρουση με την «ηθική πλειοψηφία» και την πιθανή αύξηση της εξουσίας του κράτους, από την άλλη.

Η επίθεση σε σχέση με την υποστήριξη νόμων κατά της πορνογραφίας κυμαινόταν ανάμεσα σε τρεις άξονες: ο ένας αφορούσε στην **ελευθερία λόγου** για όλους, ο δεύτερος στην ενδεχόμενη ποινικοποίηση μη φυσιολογικών σεξουαλικών συμπεριφορών από την **ψήφιση αντιδραστικών νόμων** και ο τρίτος στην **παρέμβαση του κράτους** στην σεξουαλική συμπεριφορά.

Όσον αφορά στον άξονα της **λογοκρισίας**, οι υπέρμαχοι της πορνογραφίας υποστήριζαν ότι όλες οι μορφές έκφρασης πρέπει να προστατεύονται. Το αντεπιχείρημα από την πλευρά των φεμινιστριών ενάντια στην πορνογραφία ήταν ότι εφόσον η πορνογραφία νομιμοποιεί την κακοποίηση πρέπει να βρεθεί μια ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία του λόγου και στην προστασία της ισότητας. Φαίνεται, ωστόσο, ότι οι υπερασπιστές της σεξουαλικοποιημένης βίας δεν ενδιαφέρονται για την κατασκευή της κοινωνίας, ούτε για την ιεραρχική καταπίεση. Η ελευθερία του λόγου στο όνομα της ισότητας των ανθρώπων έχει στραγγαλίσει την ίδια την ισότητα. Αυτοί που κατέχουν το Λόγο, τη δύναμη, την ανώτερη ιεραρχική θέση ξέρουν πολύ καλά να περιφρονούν την ισότητα και να εκθειάζουν την «ελευθερία» του λόγου (τους). Η φιλελεύθερη φιλοσοφία περί ελευθερίας του λόγου

δεν μπορεί να κρύψει την περιφρόνησή τους για τις αξίες της ισότητας. Αναρωτιούνται, λοιπόν, οι φεμινίστριες που δέχθηκαν τέτοια επίθεση: είναι φασιστικό να απαιτείς ανθρώπινα δικαιώματα και για τις γυναίκες; Μήπως οι συνήγοροι της ελευθερίας του λόγου ενδιαφέρονται μόνο για την ελευθερία αυτών που κακοποιούν γυναίκες; Η μήπως «για τους άντρες ελευθερία λόγου και για τις γυναίκες “βγάλτε τον σκασμό!”»;

Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα φιλελεύθερα κριτήρια υπεράσπισης της πορνογραφίας στις εξής φράσεις: «Όλα τα πρόσωπα έχουν δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης, εκτός αν βλάπτουν κάποιον τρίτο. Εξάλλου, και η πορνογραφία αποτελεί μια ιδιωτική συναλλαγή καταναλωτή και παραγωγού». Όμως, μετά από αρκετές δεκαετίες φεμινιστικής κριτικής στην πορνογραφία, αυτά τα κριτήρια έχουν αποκαθλωθεί σημαντικά. Ας τα αναλύσουμε ένα-ένα:

◆ Όλα τα πρόσωπα έχουν δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης

Όχι, απαντά μια φεμινιστική κριτική. Η πορνογραφία δεν είναι έκφραση και δεν μπορεί να ενταχθεί στην προστασία της ελευθερίας έκφρασης, είναι πραξοειδής και όχι λογοειδής δραστηριότητα. Αποτελεί βοήθημα για αυνανισμό και όχι για επικοινωνία. Εξάλλου, το sex αποτελεί έκφραση ισχύος, λέει μια άλλη παρεμφερής άποψη, που διατείνεται πως τα θύματα των βιασμών αλλά και οι star της πορνογραφίας εμφανίζουν κοινά βιώματα, πράγμα που δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για λογοειδή έκφραση: τα βιώματα αυτά αφορούν σε ένα αίσθημα απώλειας μιας αναντικατάστατης ακεραιότητας.

◆ εκτός αν βλάπτουν κάποιον τρίτο

Βλάπτουν ούτως ή άλλως απαντά μια φεμινιστική κριτική γιατί υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ πορνογραφίας και βίας κατά των γυναικών. Παράλληλα η Carol Smart επισημαίνει, για τις γυναίκες που αποδέχονται την πορνογραφία, πως απλώς αναπαράγουν την εξουσία που δέχονται γιατί έχουν μάθει να σκέφτονται «αντρικά». Εκείνη προτείνει τη «θεωρία της φεμινιστικής άποψης» που προϋποθέτει την κολεκτιβοποίηση και την επανερμηνεία της γυναικείας εμπειρίας.

Από μια άλλη μπάνα, η McKinnon μας λέει πως η εικόνα έχει, ούτως ή άλλως, μεγαλύτερη αθροιστική ικανότητα να βλάψει. Το κυρίως θέμα πάντως δεν είναι το άσεμνο που αποτελεί ηθική κατηγορία αλλά το ότι το πορνογραφικό ανήκει στο πολιτικό και, άρα, η πορνογραφία δεν βλάπτει γιατί είναι ηθικά προσβλητική αλλά γιατί καθορίζει βίαιες συμπεριφορές. Η πορνογραφία δεν εξυπηρετεί την ηδονή αλλά την εξουσία, δεν αποτελεί παρέκκλιση του ερωτικού αλλά συνέχειά του. Η ανισότητα είναι και γίνεται sex (McKinnon). Η ερωτικοποίηση του φόβου και της υποταγής προκρίνεται μέσα από το τρίπτυχο του βιασμού, της πορνείας και της πορνογραφίας – εν τέλει, δεν είναι ζήτημα καλού ή κακού, παιδαγωγικού ή μη αλλά ζήτημα δύναμης και αδυναμίας (McKinnon). Εξάλλου, δεν είναι δυνατόν να πάρουμε άκριτα την έννοια της βλάβης στο αστικό δίκαιο. Η έννοια της «βλάβης» πρέπει να υποστεί κριτική γιατί από την ιστορική πρακτική φάνηκε πως από τότε που «ο αυτοσεβασμός θεωρείται ανθρώπινος (δηλαδή αντρικός), ο εξευτελισμός θεωρείται γυναικείος». Η McKinnon κρίνει πως η ατομικιστική έννοια της «ζημίας» ή της «βλάβης» στο παρόν ανδροκεντρικό και αντρικής προέλευσης δίκαιο δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις γυναίκες οι οποίες δεν βλάπτονται από την πορνογραφία ως άτομα αλλά ως μέλη μιας ομάδας! Από την πορνογραφία δεν βλάπτεται μία γυναίκα ατομικά αλλά όλες μαζί ως αντικειμενοποιημένα σώματα, ως αντικείμενα εξευτελισμού και καθυπόταξης μέσω του σεξ. Ο υπάρχων νόμος δεν καλύπτει τις ανάγκες των γυναικών μέσα στα πλαίσια ανισότητας όπου μαθαίνουν να κοινωνικοποιούνται. Οι γυναίκες θα έπρεπε, έτσι, να έχουν λόγο πάνω στο τι θεωρείται «βλάβη» για αυτές.

- ◆ εξάλλου, και η πορνογραφία αποτελεί μια ιδιωτική συναλλαγή καταναλωτή και παραγωγού

Όχι, λέει και πάλι μια φεμινιστική κριτική, γιατί η πορνογραφία δεν λαμβάνει χώρα στην ιδιωτική σφαίρα και εκμεταλλεύεται πλήρως την πατριαρχική διάκριση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Η πορνογραφία αντικειμενοποιεί, πλασάρει μη ολοκληρωμένα πρόσωπα. Δεν προϋποθέτει προσωπικότητες αλλά απλώς κρέατα που γαμιούνται και, έτσι, επηρεάζει την κοινή αντίληψη γύρω από το status των γυναικών. Η Jacqueline Davis λέει πως στην πορνογραφία «οι γυναίκες είναι μέσα και όχι σκοποί», μέσα για οργασμό, μέσα για βία, για διεύδυση κτλ.

Άλλοι υποστηρίζουν ότι **επιτρέποντας στην κυβέρνηση να λογοκρίνει** αυτό θα οδηγήσει στην λογοκρισία των φεμινιστικών γραπτών, ταινιών, εικόνων. Πραγματικά, από την δεκαετία του '50, η αντιδραστική Δεξιά στις ΗΠΑ πρότεινε νόμους κατά της πορνογραφίας, οι οποίοι στρέφονταν εν πρώτοις ενάντια στους «μη κανονικούς», τους «σεξουαλικούς παραβάτες»: αυτό ήταν το κωδικό όνομα για τους ομοφυλόφιλους. Ο λόγος περί σεξουαλικού παραβάτη αποσκοπούσε στο να συσκοτίσει τη διάκριση ανάμεσα σε βίαιες σεξουαλικές επιθέσεις και σε παράνομες αλλά συναινετικές πράξεις (π.χ. σοδομισμός). Η αστυνομική καταστολή δεν περιορίστηκε στους ομοφυλόφιλους. Μέτρα προτεινόταν και εναντίον της πορνείας και της αισχροπίας. Η συντηρητική αμερικάνικη ρητορεία την δεκαετία του '50 ήταν «να σώσουμε τα παιδιά από την ομοφυλόφιλη στρατολόγηση». Άντρες που αγαπούν άντρες εξασθενούν το φρόνημα των Αμερικανών και τους καθιστούν ευάλωτους στην κομμουνιστική επιρροή με αποτέλεσμα την καταστροφή της οικογένειας και την υπονόμευση της εθνικής βούλησης. Η ομοφοβική ρητορεία συνεχίζεται. Το 1969, η νέα Δεξιά κατηγορεί τους ομοφυλόφιλους για την αδυναμία των ΗΠΑ να αντιμετωπίσουν τους Ρώσους. Το 1977, η Δεξιά εναντιώνεται στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, την ομοφυλοφιλία, τις προγαμιαίες σχέσεις και προτείνει νέους περιορισμούς στις εκτρώσεις. Η πιο φιλόδοξη δεξιά νομοθετική πρωτοβουλία ήταν η family protection Act, το 1979, μια κατά μέτωπο επίθεση στο φεμινιστικό κίνημα, τους ομοφυλόφιλους, τις παραδοσιακές οικογένειες και την εφηβική σεξουαλική ζωή⁶.

Το ότι πάσχισαν πολλοί να εργαλειοποιήσουν την φεμινιστική ρητορική σε αντιδραστικά συμφραζόμενα δεν σημαίνει φυσικά ότι ήταν όντως αντιδραστική. Αυτή η συζήτηση ξεκινά και τελειώνει σε μια εκ των υστέρων διαπίστωση πως το αίτημα της απαγόρευσης της πορνογραφίας το αγκάλιασε τόσο ένα κομμάτι των φεμινισμών όσο και κάποιες οργανώσεις εκ δεξιών (πχ χριστιανοί κτλ). Το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα είχε ανέκαθεν την ικανότητα, σήμερα ακόμη περισσότερο ανεπτυγμένη, να χρησιμοποιεί με σοφιστείες επιχειρήματα που προέρχονται από οποιοδήποτε σύστημα σκέψης, αναμειγνύοντας την ιερή ταξική πάλη με συνταγές για αδυνάτισμα, τις εργατικές διεκδικήσεις με αλυσίδες πολυκαταστημάτων και τις φεμινιστικές διεκδικήσεις με σάλτσα μέντας. Κάθε υπόνοια μας διαλύεται, ωστόσο, όταν βλέπουμε έναν ολόκληρο Πάπα, μόλις το 2007, να παίρνει την πρωτοβουλία για ένα νέο διάγγελμα εναντίον του φεμινισμού! Ποιο φεμινισμού; Του ριζοσπαστικού, βέβαια⁷. Η ισότητα και η αυτονομία είναι δικές μας διεκδικήσεις και όχι των παπάδων,

⁶ «**Σεξουαλικότητα, Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας**», επιμ. Κ. Γιαννακόπουλος, εκδ. Αλεξάνδρεια, σελ. 401-81, G. Rubin, «Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα».

⁷ 31/07/04, «**Υπονόμευση της οικογένειας**», Ο Πάπας καταδικάζει τον ριζοσπαστικό φεμινισμό και την εξομίωση των φύλων: Με πολυσέλιδη επιστολή προς τους επισκόπους του, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β' κατήγγειλε το Σάββατο τον ριζοσπαστικό φεμινισμό, την πάλη των φύλων και την προάσπιση της ομοφυλοφιλίας. Στο στόχαστρο του ποντίφικα βρίσκεται κυρίως το ριζοσπαστικό φεμινιστικό κίνημα της Αμερικανίδας Τζούνιθ Μπάιλερ. Η επιστολή, έκτασης 37 σελίδων, ξεκινά εκφράζοντας τη θλίψη του Πάπα για «την τάση να υπογραμμίζεται ιδιαίτερα η κατάσταση υποταγής της γυναίκας, με στόχο να καλλιεργηθεί μια στάση αμφισβήτησης». Ως αποτέλεσμα της αμφισβήτησης αυτής, υποστηρίζει, «η γυναίκα αναδεικνύεται σε αντίπαλο του άνδρα, προκειμένου να είναι κύρια του εαυτού της. Στην υπέρβαση της εξουσίας, απαντά με μία στρατηγική διεκδίκησης της εξουσίας και η διαδικασία αυτή οδηγεί σε αντιπαλότητα μεταξύ των φύλων». Πηγή: www.in.gr

των συντηρητικών ηθικολόγων και των ομοφοβικών. Αυτό δείχνει πως ο φεμινισμός, ως κίνημα αυτονομίας, ριζοσπαστικός και μέτοχος του θεσμιζοντος φαντασιακού ουδεμιά σχέση έχει – όχι απλώς αυτό, αλλά την αντίθετη θέση λαμβάνει κιόλας – με οποιαδήποτε τάση φιλελευθερισμού, που αρκείται σε μια περιφρούρηση των ανθρωπίνων ελευθεριών που έχουν να κάνουν το δικαίωμα στη συμμετοχή στην οικονομία της αγοράς, ή και οποιαδήποτε τάση συντηρητικών, χριστιανών ή μη, που γυρεύουν το γνωστικό κλείσιμο της κοινωνίας και ό,τι κι αν προτείνουν, το προτείνουν επειδή τους το είπε κάποιος Θεός.

Η υπεράσπιση ψήφισης «σεξουαλικών νόμων» σημαίνει ότι επιτρέπεις στο κράτος να παρεμβαίνει στη σεξουαλική συμπεριφορά. Ένα κράτος που, στην τελική, είναι έμφυλο – ως αντρική κατασκευή – και ένα κράτος που παράγει έμφυλες ταυτότητες (στο σχολείο, στο στρατό και αλλού). Ας μην ξεχνάμε, ωστόσο, νομικές διεκδικήσεις των φεμινιστριών π.χ. σε σχέση με την αναγνώριση του συζυγικού βιασμού, το δικαίωμα στην έκτρωση, το διαζύγιο ή ακόμη και τις νομικές διεκδικήσεις άλλων ομάδων, πιο επαναστατικών σύμφωνα με τους επαναστάτες μας πχ. χάρτα δικαιωμάτων ανθρώπου, εργατικές διεκδικήσεις, και σήμερα το μεγάλο «ασφαλιστικό»! Οι φεμινίστριες που κατήγγειλαν την υπεράσπιση νομικών διεκδικήσεων αντιλήφθηκαν έναν υπαρκτό κίνδυνο: τόνιζαν ότι η κουβέντα δεν αφορούσε στους νόμους ενάντια στην σεξουαλική κακοποίηση και το βιασμό αλλά στις απαγορεύσεις του συναινετικού σεξ. (Στις ΗΠΑ ο σεξουαλικός νόμος είναι σκληρός και τιμωρεί πιο σκληρά τις ομοφυλοφιλικές πρακτικές από τον βιασμό). Ιδιαίτερα για την πορνογραφία, αν αποδεχτούμε τόσο ευρείς ορισμούς της πορνογραφίας όσο αυτούς που συζητούσαμε στην αρχή αυτού του κειμένου, δηλαδή αν αποδεχτούμε πως η πορνογραφία αφορά ουσιαστικά στην κατασκευή ενός αρσενικού πορνογραφικού βλέμματος που αρχίζει μεν, στα τσοντοπεριδικά αλλά τελειώνει σε κάθε, υποτίθεται καλά κρυμμένη, πτυχή της καθημερινότητας, τότε ναι, ο νόμος είναι ανεπαρκής και άχρηστος. Και είναι λίγο-πολύ δύσκολο να εγκλωβιστείς στο δίλημμα «υπέρ ή κατά των νόμων». Ο νόμος δεν φτάνει και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τίποτα. Και εμείς σίγουρα ούτε είμαστε ούτε θέλουμε να μπούμε στη θέση του λομπίστα, του νομοθέτη, του εισαγγελέα. Δεν βρισκόμαστε σε αυτές τις θέσεις *de jure* και *de facto*! Δεν αμφιβάλουμε, ωστόσο, ότι κάθε νόμος – ανάλογα με το θέμα του και την σημαντικότητα των πραγμάτων που ρυθμίζει – πρέπει να ελεγχθεί και να συζητηθεί κατά περίπτωση. Αν με τους εισαγγελείς που τρέχουν με το σταυρό στο χέρι, μας βγαίνει μια ειρωνεία, με τους πορνογράφους που παίζουν παιχνίδια με τα εγκλήματα που διαπράττονται εις βάρος των σωμάτων και των ψυχών μας, μας πάνει οργή!

Η διαμάχη για το νόμο και την προσφυγή σε αυτόν διεξάγεται με ποικίλα επιχειρήματα εκατέρωθεν. Μια επαρκώς φεμινιστική θέση είναι πως οι γυναίκες θα έπρεπε, σε σχέση με την καταπίεση εναντίον τους, να κάνουν χρήση όποιων μέσων θέλουν (ακόμη και ένδικων). Δεν θα απολογηθούν σε κανέναν για αυτό και είναι ήδη νομιμοποιημένες να το κάνουν. Η McKinnon, όπως είδαμε, ζητά «απονομιμοποίηση» της πορνογραφίας, ωστόσο και λέει πως – αν και νομική η ίδια – δεν εμπιστεύεται το νόμο. Στοχεύει περισσότερο στην «απονομιμοποίηση» της πορνογραφίας στις συνειδήσεις. Στον αντίποδα της συζήτησης αυτής μια άλλη, πλέον παρωχημένη άποψη, μας λέει πως οι γυναίκες δεν μπορούν να παλέψουν με αντρικά μέσα, όπως ο νόμος. Η Luce Irigaray προχωράει το συλλογισμό αυτό: η γυναίκα μπορεί να εμπλακεί με το νόμο αλλά και να τον υπερβεί! Ο σεβασμός στο νόμο μειώνει την αυτονομία του κινήματος – το φαλλικό είναι το σοβαρό του νοήματος και οι γυναίκες πρέπει να αντπάξουν το γέλιο, γυναικείες ποιότητες! Άλλες απόψεις που τίθενται ενάντια στις νομικές παρεμβάσεις λένε πως η πορνογραφία χρειάζεται τη λογοκρισία για να της αυξάνει τη γοητεία, ως μοναδικού λόγου αλήθειας γύρω από το σεξ. Σε ένα πιο οξύμωρο πλαίσιο, η Carol Smart ισχυρίζεται πως «το λάθος που κάνουν οι Dworkin και οι McKinnon είναι ότι δεν καταλαβαίνουν πως ο θυμός, ως συναίσθημα, θα έπρεπε να αναλυθεί, αφορά στην ανάλυση και δεν θα έπρεπε να

τροφοδοτεί την οργή για δράση-αντίδραση ενάντια στην πορνογραφία» ενώ δεν είναι πλέον σπάνιο να ακούει καμιά και απόψεις όπως αυτή της Linda Williams που ισχυρίζεται πως «η πορνογραφία ανατρέπει τη γραμμικότητα της γυναικείας σεξουαλικότητας που θέλει να παρουσιάσει – πνίγεται στις αντιφάσεις της ποικιλίας της»...

Ακόμη και σήμερα οι αντιπαραθέσεις συνεχίζονται! Η Butler ασκεί κριτική στις νομικές απαγορεύσεις σε θέματα ελευθερίας λόγου και πορνογραφίας θεωρώντας προβληματική την νομοθεσία. Η Butler υποστηρίζει ότι το νομικό σύστημα αποδυναμώνει εκείνους που θα πρόβαλαν ενδεχομένως αυτόνομη αντίσταση, ενώ η κρατική νομοθεσία οδηγεί σε αδράνεια και σε πολιτική του κράτους παρά της ατομικής ευθύνης. Στον αντίθετο πόλο, απαντά η Nussbawm: «το επιχείρημα της Butler έχει προεκτάσεις που δεν περιορίζονται στην πορνογραφία και στο λόγο που εξάπτει το μίσος. Μοιάζει να υποστηρίζει την απραξία όχι μόνο στα ζητήματα αυτά αλλά πολύ ευρύτερα, είναι υπέρ μιας γενικής νομικής απραξίας – ή μάλλον υπέρ ενός ριζοσπαστικού λιμπερταριανισμού. Το πράγμα έχει ως εξής περίπτωση: Ας καταργήσουμε τα πάντα, από τους κανόνες δόμησης έως τους νόμους κατά των διακρίσεων και τη νομοθεσία περί βιασμού, γιατί περιστέλλουν το πεδίο της έκφρασης αντίστασης εκ μέρους των πληγέντων ενοίκων, των θυμάτων διακρίσεων και των γυναικών που πέφτουν θύματα βιασμού»⁸. Πιο απλά: καταργείστε όλους τους νόμους, απελευθερώστε το ωράριο, τους μισθούς, αφήστε ελεύθερους τους βιαστές, καταλύστε κάθε θεσμό ...για να επαναστατήσει ο κόσμος!

Μια ακόμη διαμάχη που αξίζει να αναφέρουμε, καθώς τη συναντάμε κι αυτή μέχρι τις μέρες μας (στην ιστοσελίδα του QVzine φαίνεται ότι ο προβληματισμός αυτός είναι ακόμη ζωντανός) ήταν μεταξύ S/M λεσβιών και φεμινιστριών ενάντια στην πορνογραφία. Οι πρώτες υποστήριζαν ότι ένα μεγάλο μέρος της αντιπορνογραφικής προπαγάνδας αφήνει να εννοηθεί ότι η ουσιαστική αλήθεια της πορνογραφίας είναι ο S/M. Ότι το πορνό οδηγεί στον S/M και αυτός με τη σειρά του στον βιασμό. Ακολουθώντας αυτή τη σειρά, οι S/M λεσβίες υποστήριξαν ότι κινδυνεύουν να ποινικοποιηθούν οι σεξουαλικά «διστραμμένοι», ως αυτοί που διαπράττουν τα εγκλήματα, μετατρέποντας τους S/M σε εξιλαστήριο θύμα. Η ρητορική αυτή αναρωπιέται, εύλογα, αν ο τρόπος για να γίνει ασφαλής ο κόσμος για τις γυναίκες είναι να απαλλαχθούμε από τους S/M.

Οι φεμινίστριες κατά της πορνογραφίας, ωστόσο, δεν υπονοούσαν ότι οι «σεξουαλικοί παραβάτες» είναι οι εν δυνάμει βιαστές αλλά, αντίθετα, ότι οι υγιείς άντρες που μαθητεύουν με πορνογραφικές εικόνες είναι αυτοί που συνηθίζουν στον στερεότυπο ρόλο αυτού που τιμωρεί «βίασα» με το πέος του το ανυπάκουο θηλυκό. Η σεξουαλική βία των αντρών δεν προέρχεται από «ψυχωτικούς» ή «σεξουαλικούς παραβάτες» αλλά από την κατασκευή της «καθόλα normal» αντρικής σεξουαλικότητας.

⁸ «Φύλο και Κοινωνική Θεωρία», Mary Evans, εκδ. Μεταίχμιο, σελ. 107-8

Στιγμές ελληνικής δικαιοσύνης για το βιασμό
και τη βία κατά των γυναικών
[ο νόμος, τα εγκλήματα τιμής, η αυτοδικία]

4

- « - Γιατί προτίμησες να πας με τα πόδια στο χωριό και δεν πήρες εσύ το μηχανάκι;
- Τι φορούσες τη στιγμή που, όπως ισχυρίζεσαι, βιάστηκες;
- Γιατί δεν αντιστάθηκες και ακολούθησες το βιαστή σου, όταν σου πρότεινε να μπεις στο γειτονικό χωράφι;
- Πως είσαι σίγουρη ότι είχε όπλο;
- Πως το ξέρεις ότι ήταν πραγματικό όπλο; Μπορεί να ήταν και παιχνίδι.»

(ερωτήσεις εισαγγελέα και δικηγόρων υπεράσπισης κατηγορουμένου προς το θύμα του βιασμού - 1984).

«Καλείσθε να κρίνετε ανάμεσα στην τιμή μιας Γερμανίδας και την ελευθερία ενός Έλληνα. [...] Σήμερα θα κριθεί η κοινωνική εξέλιξη και η θέση της γυναίκας. Γιατί, από τότε που η γυναίκα εγκατέλειψε το βασιλείο της, ο κόσμος γέμισε από ψυχιατρεία. [...] Οι σημερινοί νέοι τριγυρίζουν παντού. Αυτή η Γερμανίδα αποτελεί τυπικό δείγμα γιατί, όπως είδατε, έχει επισκεφτεί όλους τους τόπους της διαφθοράς: Κέρκυρα, Μύκονο, Μπαγκόκ, Σιγκαπούρη. Δεν είμαι καθόλου σίγουρος πως και αυτήν ακόμα τη στιγμή, που βρίσκεται ενώπιόν μας, δεν διατελεί υπό την επήρεια ναρκωτικών. [...] Αυτή η γυναίκα, που έχετε μπροστά σας, οργάνωσε μόνη της τη συνάντηση με τον άνδρα που κατηγορεί για βιασμό. Και, για να αποκρύψει το γεγονός από τον αρραβωνιαστικό της, κατασκεύασε το μύθο του βιασμού της. [...] Όχι κύριοι, οι βιασμοί δεν πρόκειται να σταματήσουν όσο εξακολουθούν να έρχονται τουρίστριες στην Ελλάδα. [...] Δώστε μας μια δίκαιη απόφαση, ώστε να πάψει πια να βρομίζεται το όνομα της Ελλάδας» .

(τελική αγόρευση εισαγγελέα, απευθυνόμενη προς τους ενόρκους μιας δίκης βιασμού στην Ελλάδα το 1984)¹.

¹ Παρατίθεται στο **Βιασμός, Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις** – Καίτη Παπαρρήγα-Κωσταβάρα (Μεταίχμιο, 2007), σελ.54-58, αποσπάσματα από δίκη στο Μεικτό Ορκωτό Καρδίτσας στις 20.10.84.

Όπως τονίστηκε ξανά, οι βιασμοί στην Ελλάδα υπολογίζονται σε τεσερράμιση χιλιάδες (4,500). Δείξαμε πως οι κοινωνικοί ορισμοί του βιασμού δεν παράγονται από γυναίκες, βασικά από τα θύματα, αλλά από τις κυρίαρχες κοινωνικές σεξιστικές προκαταλήψεις κι αυτό έχει ένα ιδιαίτερα σοβαρό αντίκτυπο στην περαιτέρω διατήρηση του τραύματος των γυναικών-θύματων βιασμού. Αντίστοιχα, και οι νομικοί ορισμοί της βίας και του βιασμού δεν παράγονται από τα ίδια τα θύματα αλλά από κρατικές επιτροπές που φυσικά καμία αξίωση δεν έχουν να δείξουν πως ο βιασμός είναι μια παθογένεια της ελληνικής κοινωνίας, συνέπεια της μάτσο κουλτούρας που κυριαρχεί στις σχέσεις γενικά. Αντίθετα, αυτές οι νομοπαραγωγικές επιτροπές είναι συνήθως έρμαιο ή απολογητές της κυρίαρχης κουλτούρας. Η νομοπαραγωγική διαδικασία είναι εγγενώς αρσενική: η λογική, τα εργαλεία, η γλώσσα, οι σκοποί, η γενεαλογία των επιμέρους κανόνων δικαίων άμα τη γεννέσει τους υπήρξαν αποτυπώματα των συγκεκριμένων ιεραρχικών έμφυλων φαντασιακών σημασιών². Με αυτή την έννοια, η ευρύτερη συζήτηση που κάνουμε δεν είναι γύρω από το αν το δίκαιο είναι απλώς σεξιστικό (όπου εμείς ζητάμε νομική εξίσωση αντρών και γυναικών, τα ίδια να ισχύουν για όλους και όλες) ή ανδροκρατικό (όπου εμείς ζητάμε “ειδικά δικαιώματα” για τις γυναίκες), αλλά γύρω από το ότι το δίκαιο αποτελεί έναν ακόμη μηχανισμό κατασκευής έμφυλων ταυτοτήτων, μια τεχνολογία που ασκείται πάνω στο σώμα. Αυτό φαίνεται από την αghαστή συνεργασία όλων όσων εμπλέκονται στη νομική διαδικασία – νομοθέτης, αστυνομικός, εισαγγελέας, δικαστής – έτσι ώστε το θύμα να είναι σήμερα πιθανότερο σε μια δίκη βιασμού το θύμα (η ενάγουσα) να βρεθεί ξανά αμυνόμενο.

Ο Νόμος

Μιλήσαμε για την κουλτούρα σιωπής που κυριαρχεί γύρω από το ζήτημα των βιασμών και της σεξουαλικοποιημένης βίας στην Ελλάδα, σιωπή η οποία είναι ενδεικτική από την σκανδαλώδη έλλειψη καταγγελιών βιασμού από τα ίδια τα θύματα ή τρίτους. Ο βιασμός είναι το κοινό μυστικό της ελληνικής κοινωνίας, τόσο συνηθισμένος πια. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που μας αποκάλυψαν μέλη της Ομάδας Γυναικών Ενάντια στην Κακοποίηση από τη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια συνάντησής μας: πέρα από μια μήνυση για υπόθεση βιασμού που κατατέθηκε στη Θεσσαλονίκη το εξάμηνο που μας πέρασε, έχει να κατατεθεί άλλη μήνυση εδώ και τέσσερα χρόνια! Η κουλτούρα της σιωπής κάνει την καταγγελία δυσχερέστερη. Αλλά κι αν ακόμη το πρόβλημα φτάσει στα χέρια του νόμου, τα πράγματα δεν γίνονται πολύ καλύτερα. Η αστυνομία είναι συχνά αποτρεπτική σε αυτές τις καταγγελίες. Παροτρύνει το θύμα, σε πολλές περιπτώσεις, να μην υποβάλλει μήνυση καν και να γυρίσει σπίτι του. Αν, δε, δεχτούν να γράψουν τη μήνυση, δεν θα λείψουν οι ερωτήσεις προς το θύμα για το “τι φορούσε εκείνο το βράδυ” ή “αν ο δράστης φαινόταν να είναι μετανάστης”...

Την ίδια αδιαφορία στην χώρα του “λαμπρού πολιτισμού” τη συναντάμε ήδη από τα νομικά κείμενα. Είναι γνωστό πως μέχρι και το 80’ υπήρχε διάκριση νομικά μεταξύ “φύσει” (κολπικού) και “παραφύσει” (πρωκτικού) βιασμού, μια διάκριση εντελώς αυθαίρετη, με το δεύτερο είδος βιασμού να χαρακτηρίζεται απλώς “ασέλγεια” και να τιμωρείται ως πλημμέλημα πολύ ελαφρύτερα. Οι “ασελγόντες” σε ένα εξάμηνο θα βρίσκονταν έξω από τη φυλακή, στη σπάνια περίπτωση που θα φυλακίζονταν, και το θύμα θα εισέπραττε την μίνι τους και πάλι. Σε επικοινωνία μας με μέλη αυτόνομων ομάδων γυναικών του 80’, μας είπαν πως δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου οι δράστες βασιζόνταν στον πλημμεληματικό χαρακτήρα του αδικήματος και, σε περίπτωση που τα θύματα έφταναν στο δικαστήριο, απειλούσαν πως σε έξι μήνες το πολύ που θα έβγαιναν από τη φυλακή, θα διέπρατταν το ίδιο ή θα τις σκότωναν! Έτσι, το να προβεί κάποια σε καταγγελία γινόταν πιο δύσκολο. Έτσι, θα έπρεπε να γνωρίζουμε ότι στις περιπτώσεις των βιασμών και στα παρόμοια εγκλήματα η θέσπιση συγκεκριμένων και αυστηρών νόμων αποτελεί μια κρίσιμη αναγκαιότητα.

² Φύλο και Δίκαιο, Η προβληματική της βαρύτητας των νομικών ρυθμίσεων στις έμφυλες κοινωνικές σχέσεις – Γιώτα Κραβαρίτου (Παπαζήση, 1996)

Στην Ελλάδα μέχρι και το 2006 η “ενδοοικογενειακή βία” δεν αναγνωριζόταν ως ξεχωριστό αδίκημα στον Ποινικό Κώδικα (πράγμα που έγινε πλέον με τον αφηρημένο νόμο 3500/2006, τον οποίο κατήγγειλαν όλες οι γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις της χώρας!)³, ενώ “ενδοοικογενειακός βιασμός” μέχρι το 2006 επίσης δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί. Η ίδια, εξάλλου, η εννοιοποίηση του “βιασμού” διατηρήθηκε προβληματική μέχρι και τον προαναφερθέντα νόμο, καθώς ο βιασμός θεωρείται από την ελληνική νομοθεσία και νομολογία όχι προσβολή της προσωπικότητας του θύματος συνολικά αλλά ότι αποφέρει απλώς την προσβολή της “γενετήσιας ελευθερίας”, δηλαδή της ελευθερίας της διάθεσης του σώματος, της σεξουαλικότητας, της αναπαραγωγής κτλ. Σε αυτό τον ορισμό του βιασμού, η γυναίκα ταυτίζεται με τη μήτρα της ή και με την αναπαραγωγική της δυνατότητα και όχι βέβαια με ένα υποκείμενο που φέρει δικαιώματα τα οποία προσβάλλονται συνολικά από τον δράστη (κοινωνικός-ηθικός στιγματισμός, ψυχολογικά τραύματα με επίδραση συχνά στη γενικότερη κοινωνική και οικονομική ζωή της γυναίκας κτλ). “Μέχρι το 2006”, λοιπόν, η ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών “δεν ήταν αντικείμενο εξειδικευμένου νόμου αλλά ρύθμισης των γενικότερων κανόνων του Δικαίου της Ελληνικής Νομοθεσίας και υπήρχαν διάσπαρτες εξειδικεύσεις που αντιμετώπιζαν ζητήματα βίας κατά των γυναικών. Οι προβλεπόμενες μορφές βίας που ρυθμιζόνταν από τις γενικές διατάξεις του Αστικού και του Ποινικού δικαίου ήταν οι σωματικές βλάβες, τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και τα εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, καθώς και τα εγκλήματα κατά της τιμής και προσβολής της προσωπικότητας”⁴. Στην Ελλάδα, επίσης, η δίκη βιασμών έχει καταλήξει να γίνεται ένας δεύτερος βιασμός κατά τον οποίο το θύμα στιγματίζεται ακόμη πιο πολύ κοινωνικά. Η Κωσταβάρα-Παραρρήγα, δικηγόρος και μέλος της Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών, σε βιβλίο της που εξέδωσε το 2007 αντιμετωπίζει αυτό το ζήτημα περιπτώσιολογώντας σε 4 δίκες βιασμών ανάμεσα στα έτη 1984-85 αλλά και το 1993, δίνοντάς μας ένα γενικό πλαίσιο ανάλυσης της νομικής μεταχείρισης των θυμάτων βιασμού. Μια σημαντική διαφορά, όπως μας λέει, των δικών βιασμού σε σχέση με τις δίκες άλλων εγκλημάτων είναι πως στις πρώτες πρέπει να εξακριβωθεί με εξονυχιστικό τρόπο η έλλειψη βούλησης του θύματος, πράγμα που δεν γίνεται για παράδειγμα σε καμιά δίκη για κλοπή, ληστεία, απόπειρες ανθρωποκτονιών και άλλων εγκλημάτων. Στην περίπτωση του βιασμού, η βούληση του θύματος να υποστεί... βιασμό είναι πάντοτε ένα πιθανό ενδεχόμενο. Κι αυτό γιατί, βέβαια, η νομική διαδικασία αναπαράγει την ανδρική λογική με βάση την οποία η βούληση της γυναίκας, ως λειψού υποκειμένου, είναι εύκολο να αμφισβητηθεί («τα ήθελε» ή «αυτή δεν ξέρει τι θέλει») ενώ παράλληλα η «αδηφάγα σεξουαλική της διάθεση» (ένα ξεκάθαρα πορνογραφικό στερεότυπο) είναι δύσκολο να συνδυαστεί λογικά με την άσκηση βίας πάνω της ώστε να κατακτηθεί.

Τώρα, πιο συγκεκριμένα για τον ελληνικό νόμο: οι νομικές ρυθμίσεις για τον βιασμό στην Ελλάδα βρίσκονται μαζί με τις ρυθμίσεις για την παρενόχληση (ασέλγεια), τη μαστροπεία, τη σωματεμπορία, την πορνογραφία ανηλίκων κτλ στα άρθρα 336-353 του Ποινικού Κώδικα, στην ενότητα «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα κατά οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Το πρώτο άρθρο της ενότητας αφορά στον βιασμό. Ο νομικός ορισμός είναι ο εξής:

*«Άρθρο 336 ΠΚ. **Βιασμός.** 1. Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε ανοχή ή επιχείρηση ασελγούς πράξης τιμωρείται με κάθειρξη. 2. αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου έγινε από δύο ή περισσότερους δράστες που ενεργούσαν από κοινού, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών».*

³ Ήδη το νομοσχέδιο 25/11.2005 είχε καταγγελθεί για τις σκανδαλώδεις συνέπειες που θα είχε: προέβλεπε ότι την προστασία της γυναίκας αλλά της οικογένειας (!), αφού όπως τονίζε ο νομοθέτης στην εισηγητική έκθεση του νόμου «η Πολιτεία δεν επιδιώκει να παρέμβει στην ιδιωτική ζωή των μελών της οικογένειας και δεν θίγει ήθη, αξίες και αρχές, όπως αυτές διαμορφώνονται στην ελληνική κοινωνία» (!!!). Ο δράστης της ψυχολογικής βίας δεν διώκεται ποινικά ενώ προβλέπεται ο θεατός της μεσολάβησης ώστε να αποφευχθεί από τον εισαγγελέα η ποινική δίωξη – μάλιστα ο εισαγγελέας μπορεί να ζητήσει από τον δράστη να του δώσει τον **λόγο της τιμής του** (!!!) ότι δεν θα το ξανακάνει. Βλέπε Εισήγηση Καίτης Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, 12.12.05.

⁴ Βία κατά των γυναικών – Παπαθανασίου, από το «Γυναίκες και Ψυχική Υγεία» - Δελτιότυπο (ΑΠΘ, 2006-07).

Θα αναφερθούμε σε κάποια προβλήματα που προκύπτουν από τον ορισμό αυτό, όπως προκύπτουν από τις κριτικές αναλύσεις και διεκδικήσεις του φεμινιστικού κινήματος.

α. Υπήρξε πάγιο αίτημα από το γυναικείο κίνημα, όπως είπαμε και πιο πριν, ότι ο βιασμός πρέπει να χαρακτηρίζεται ως έγκλημα κατά της προσωπικότητας και όχι απλώς κατά της σεξουαλικής ελευθερίας. Έτσι μόνον, συνηπολογίζεται και η αναγνώριση της ψυχολογικής βίας και του τραύματος που θα υποστεί το κάθε θύμα. Έτσι μόνον μπορεί να λήξει το σημερινό παράδοξο του να παίρνει ένα θύμα βιασμού ένα ψυχιατρικό πιστοποιητικό, αφενός, που να διαπιστώνει τα τραύματά του, και άρα τη δυσχερή θέση στην οποία περιήλθε, και αφετέρου αυτό το πιστοποιητικό να καθιστά το θύμα ακόμη πιο ευάλωτο στο δικαστήριο, μειώνοντας την αξιοπιστία του (!) και γενικότερα αποτελώντας δικονομικό προνόμιο του δράστη. Ο ρόλος της γυναίκας έχει διεκδικηθεί να μην είναι αυτός της μητέρας και της συζύγου, συνεπώς ούτε και της αναπαραγωγικής μήτρας του έθνους. Ο μέχρι σήμερα προσδιορισμός του βιασμού ως εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας δείχνει, ωστόσο, ότι ο Έλληνας άντρας νομοθέτης φυσικά ενδιαφέρεται για τις συνέπειες του βιασμού μόνο στο οικογενειακό-εθνικό περιβάλλον και όχι βέβαια στο ίδιο το θύμα και το κοινωνικό κομμάτι που υποτάσσεται και φοβάται έναν βιασμό, ή ακόμη και το κοινωνικό κομμάτι που διαπαιδαγωγείται και γαλουχείται να ασκεί και να διαπράττει τον ίδιο τον βιασμό.

β. Έτσι, ο βιασμός δεν θεωρείται εν τέλει ένα κοινωνικό έγκλημα που πλήττει όλη την κοινωνία. Και φτάνουμε, λοιπόν, στο δεύτερο πάγιο αίτημα του γυναικείου κινήματος: ο βιασμός να διώκεται αυτεπάγγελα από το Κράτος και όχι μόνον μετά από έγκληση (όπως ίσχυε μέχρι το 1983). Ο βιασμός με βάση το σημερινό νόμο διώκεται αυτεπάγγελα αλλά υπάρχει ένα «ειδικό» παράθυρο για άρση της δίωξης, αν το θύμα και οι εκπρόσωποί του το θέλουν. «Ο ελληνικός ποινικός νόμος προβλέπει ότι όλα τα εγκλήματα διώκονται αυτεπαγγέλτως. Η ρύθμιση αυτή στηρίζεται στη γενική αρχή ότι το έγκλημα, που είναι βαρύτερη μορφή αδικοπραξίας, προσβάλλει όχι μόνο το θύμα αλλά ολόκληρη την κοινωνία. Η ειδική ρύθμιση του αυτεπάγγελτου του βιασμού, σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται στο θύμα και σε αυτούς που το εκπροσωπούν να σταματήσουν με την δήλωσή τους την ποινική δίωξη του δράστη, εξηγείται μόνο με την παραδοχή της αντίληψης ότι το έγκλημα του βιασμού δεν έχει την ίδια βαρύτητα με τα άλλα εγκλήματα και συνεπώς δεν προσβάλλει το κοινωνικό σύνολο αλλά αποτελεί ατομική υπόθεση του θύματος και της οικογένειάς του. [...] Στο παρελθόν ανάγκαζαν το θύμα να ανακαλέσει τη μήνυση, σήμερα το αναγκάζουν να δηλώσει “κίνδυνο ψυχικού τραύματος”»⁵.

γ. Άλλη πάγια ανάγκη υπήρξε το να πάψει ο βιασμός να γίνεται αντιληπτός με την πιο στενή δυνατή έννοια, να θεωρείται δηλαδή από τον νόμο ότι ο βιασμός ταυτιζόταν μόνο με τη συνουσία, συγκεκριμένα την κολπική σεξουαλική συνουσία («φύση») και συνέβαινε μόνο εκτός του γάμου. Με νόμο του 2006, από το άρθρο 336 ΠΚ (μετά από εικοσαετή αγώνα!) αφαιρέθηκε η λέξη «εξώγαμη» που προσδιόριζε τη «συνουσία» του βιασμού. Η αφαίρεση αυτή οφείλεται στην ψήφιση ενός πολύ προβληματικού νόμου του 2006 ο οποίος, ωστόσο, για πρώτη φορά κατοχυρώνει στην Ελλάδα νομικά την ενδοοικογενειακή βία και τον συζυγικό βιασμό. Κατά τα άλλα, με το νόμο του 84' είχε ήδη αλλάξει και κάτι άλλο. Πέρα από τον «φύση» βιασμό, αναγνωρίστηκε και ο «παρά φύση» (πρωκτικός), αν και η νομοθετική διαδικασία είχε δύσκολα εμπόδια να αντιμετωπίσει προκειμένου να κάνει αυτή την εξίσωση: για παράδειγμα «ένας βουλευτής του προσδευτικού χώρου... διατύπωσε αντιρρήσεις... διότι, όπως ισχυρίστηκε, “η συνουσία είναι δυνατόν να επιφέρει εγκυμοσύνη και τη γέννηση παιδιών, η παρά φύση ασέλγεια τι κίνδυνο επισύρει;”»⁶ - άλλη μια απόδειξη εδώ ότι ο βιασμός απασχολεί γενικά τον Έλληνα άντρα σε σχέση με τις επιπτώσεις του σε μια αναπαραγωγική μήτρα και όχι σε ένα... «ολόκληρο υποκείμενο» που διαθέτει προσωπικότητα, βούληση, ψυχική συγκρότηση κτλ. Τέλος, δυ-

⁵ Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, ό.π., σελ. 171

⁶ Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, ό.π., σελ. 172

στιχώς, ο βιασμός συνέχισε να θεωρείται ότι αφορά σε μια συνουσία, δηλαδή για να το πούμε απλά σε μια «διείσδυση πέους», είτε «φύσει» είτε «παρά φύσει» όπως θα έλεγε και το μαλακισμένο δίκαιό μας. Με αυτό τον τρόπο, όμως, γίνεται αντικείμενο άγνοιας το ότι τα θύματα τραυματίζονται εξίσου πολλές φορές στις περιπτώσεις των περιστατικών που στο νόμο θεωρούνται «απλώς» «ασέλγειες».

Άποψή μας είναι ότι ο βιασμός, βέβαια, δεν μπορεί να ταυτίζεται με μια διείσδυση με βία. Η αντιμετώπιση του βιασμού, είτε νομική είτε άλλη, πρέπει να αναλύει το φαινόμενο. Κατά τη γνώμη μας υπάρχει μια ολόκληρη κουλτούρα του βιασμού που ωθεί την κοινωνία προς την πρακτική αυτή, υπάρχει ένα συνεχές έδαφος πάνω στο οποίο γεννήθηκαν οι παλιοί, γεννιούνται οι σημερινοί και θα γεννηθούν οι μελλοντικοί βιαστές. Το ότι οι βιαστές δεν ανήκουν σε ειδική κατηγορία αντρών (μορφωμένοι ή αμόρφωτοι, νέοι ή μεγάλοι, εργάτες ή αστοί κοκ) δείχνει πως οι βιαστές δεν είναι ράτσα ειδική. Από την άλλη, το ότι τα θύματα βρίσκονται σε όλες τις ηλικίες και τις συνθήκες της καθημερινότητας, ανεξαρτήτως του πως συμπεριφέρονται, δείχνει πως ο βιασμός αποτελεί κομμάτι μιας κοινωνικής διαδικασίας βίας που κατευθύνεται ξεκάθαρα προς τη διάκριση μεταξύ των φύλων και την υποταγή του θηλυκού. Με αυτή την έννοια, ένας άνθρωπος στη σημερινή ελληνική κοινωνία έχει πολλές παραστάσεις και δέχεται πολλές προτροπές (αν είναι άντρας) για τον βιασμό, οι οποίες ακόμη κι αν δεν έχουν ληφθεί σοβαρά υπόψη από τον ίδιο – ώστε να κάνει το άλμα και να γίνει βιαστής – σίγουρα έχουν αναπαραχθεί απείρως και εσωτερικευτεί από το υποκείμενο είτε από τα πορνογραφικά περιοδικά, τις τσόντες στο internet, τις διαφημίσεις στην τηλεόραση και στους δρόμους, τα πρότυπα που δεχόμαστε από το σχολείο και την οικογένεια σε σχέση με την διαπαιδαγώγηση μιας ορισμένης σεξουαλικότητας, τα σχόλια των ΜΜΕ, είτε βέβαια και από την αντιμετώπιση από αγνώστους στο δρόμο και στη δουλειά, είτε από τις ίδιες μας τις σχέσεις με φίλους και εραστές.

Έτσι, δίχως να υποπέσουμε σε κάποιο σφάλμα σχετικοποίησης του κυρίου εγκλήματος του βιασμού, θέλουμε η αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού να αφορά σε μια αντίθεση σε όλη την κουλτούρα του βιασμού. Ο ορισμός του βιασμού πρέπει να διευρυνθεί στις θεωρούμενες «ασέλγειες» έτσι ώστε να επεκταθεί και η προστασία στα θύματα αυτά. Η κακοποίηση μπορεί να έχει πολλές μορφές ύπαρξης και δεν χρειάζεται διείσδυση ή συγκεκριμένη τυπική μορφή για αυτήν. Όσο ανοιχτά διεστραμμένη είναι η φαντασία του δράστη, τόσο ανοιχτός θα έπρεπε να είναι και ο ορισμός του εγκλήματος. Από την άλλη, η παρενόχληση επίσης θα έπρεπε να στοιχειοθετηθεί και να οριστεί συγκεκριμένα σε σχέση με τον βιασμό, παρενόχληση η οποία στην καθημερινότητα είναι παντού, από τα χυδαία βλέμματα στη λεκτική βία και από τα αγγίγματα στα λεωφορεία, τα σφυρίγματα μέχρι και την σωματική παρενόχληση. Το πώς κάποια κοινότητα ανθρώπων θα έπρεπε να αντιμετωπίζει, έτσι, το ζήτημα του βιασμού, της κακοποίησης ή της παρενόχλησης θα ήταν πολύ πιο συγκεκριμένο και θα άφηνε πολύ περισσότερο χώρο για το θύμα. Το πώς συγκεκριμένα θα μπορούσαμε να κινηθούμε για να αναπτύξουμε μια τέτοια συμπεριφορά, θα το δούμε σε ένα επόμενο κεφάλαιο της προσούρας αυτής, γύρω από την ψυχολογία του θύματος.

δ. Τέλος, θα κάνουμε αναφορά σε κάποια σπουδαία αιτήματα του γυναικείου κινήματος που έχει καταθέσει εδώ δεκαετίες γύρω από τη δικονομική διάσταση των δικών βιασμού. Ένα από αυτά ήταν η θεσμοθέτηση της αρχής της έμφυλης ισότητας στη σύνθεση του δικαστηρίου (τόσο στους δικαστές όσο και στους ενόρκους) καθώς και η εξειδικευμένη κατάρτιση των δικαστών γύρω από τις δίκες βιασμού και την συμπεριφορά της έδρας ως προς το θύμα. Ένα παράλληλο αίτημα ήταν να απαγορευθούν εκ του νόμου οι ερωτήσεις προς το θύμα που αφορούσαν στην προηγούμενη του βιασμού σεξουαλική του ζωή. Κι αυτό το τελευταίο, γιατί υπήρξε πάγια μεθοδολογική τακτική των δικηγόρων υπεράσπισης των βιαστών να κάνουν στο θύμα ερωτήσεις γύρω από το «πόσους συντρόφους-εραστές είχε», «αν ικανοποιούταν σεξουαλικά από τον υπάρχοντα εραστή της» κτλ. Φυσικά, αντίστοιχες τέτοιες ερωτήσεις απαγορεύεται να τεθούν προς τον δράστη γιατί ο δράστης δικάζεται για ένα συγκεκριμένο έγκλημα και όλες οι υπόλοιπες ερωτήσεις θεωρούνται άσχετες. Αυτά τα αιτήματα ποτέ δεν λήφθηκαν σοβαρά υπόψη από κανέναν. Άντρες δικαστές συνεχίζουν να δικάζουν

τις δίκες βιασμών παρόλο που το 70% του δικαστικού σώματος αποτελείται σήμερα από γυναίκες – είναι από τους λίγους κλάδους που έσπασε ο καταμερισμός εργασίας και οι άντρες μπαίνουν με ποσόστωση. «Όσο για τους ενόρκους, η κατάσταση έχει βελτιωθεί, ωστόσο συνεχίζεται η τακτική της εξαιρέσης των γυναικών ενόρκων, επειδή επικρατεί η αντίληψη ότι λόγω φύλου ταυτίζονται με το θύμα του βιασμού και συνεπώς δεν διαθέτουν αντικειμενική κρίση»⁷. Ερωτήσεις σε σχέση με τη σεξουαλική ζωή του θύματος συνεχίζουν να κατατίθενται ενώ οι δικαστές δεν λαμβάνουν καμία ειδική κατάρτιση για τις δίκες βιασμών. Ένα άλλο σημαντικό αίτημα που αγνοήθηκε ήταν αυτό για την αυτόνομη παράσταση του φεμινιστικού κινήματος ως πολιτικής αγωγής στις δίκες του βιασμού. Αυτό, όσο ίσχυσε στην Ελλάδα, αφορούσε στην συμπαράσταση των δικηγόρων του γυναικείου κινήματος. Ωστόσο, το επιθυμητό θα ήταν να υπάρχει πολιτική αγωγή από μια γυναικεία οργάνωση, η οποία βάσει καταστατικού έχει ιδρυθεί ώστε να προστατεύει τα δικαιώματα των γυναικών ή να δραστηριοποιείται ενάντια στην αντρική βία και το βιασμό. Και μάλιστα αυτή η πολιτική αγωγή να είναι αυτόνομη, να κινείται δηλαδή με βάση δικό της έννομο συμφέρον που να στοιχειοθετείται από τον νόμο, όπως ακριβώς όταν κινητοποιείται μια οικολογική οργάνωση, αποτελούμενη από πολίτες ακτιβιστές, και διαθέτει λόγω καταστατικού εκ του νόμου έννομο συμφέρον να κινηθεί πχ ενάντια σε πράξεις ρύπανσης κοκ.

ε. Με την περιγραφή των ισχυόντων προβλημάτων του νόμου και των αιτημάτων του κινήματος για να αλλάξει η αντιμετώπιση του βιασμού συνολικά, θα κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο για να περάσουμε στην αναφορά σε «άλλες μορφές δικαιοσύνης», όπως εμφανίστηκαν ιστορικά στην Ελλάδα, συγκεκριμένα τα λεγόμενα εγκλήματα τιμής αλλά και το μέτρο της αυτοδικίας, δηλαδή δύο εκ διαμέτρου αντίθετα μέσα λύτρωσης από την προσβολή του βιασμού: στη μία περίπτωση ο βιασμός πχ μιας κόρης θεωρείται προσβολή (της τιμής) της οικογένειας και, άρα, η οικογένεια καλείται να απαντήσει ενώ, στην άλλη περίπτωση, ο βιασμός θεωρείται προσβολή (της προσωπικότητας) της γυναίκας, οπότε το ίδιο το θύμα ή και μια κοινότητα στην οποία ανήκει αναλαμβάνουν να δοκιμάσουν ένα είδος απάντησης στον βιασμό. Πρόκειται απλώς για μια αυτόνομη και μια ετερόνομη μορφή εκδίκησης ή υπάρχουν και περισσότερες ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στις δύο πρακτικές; Ας δούμε παρακάτω.

Τα εγκλήματα τιμής

«Ξέπλυνα όλες τις βρωμιές της οικογένειάς μου και τώρα δεν μου μένει παρά να αντιμετωπίσω την δικαιοσύνη της πατρίδος μου. Νομίζω, όμως, πως δεν θα βρεθώ άνθρωπος να με κατηγορήσει. [...] Λυπάμαι βέβαια που αφήρεσα πέντε ψυχές έπρεπε όμως να τους σκοτώσω, αυτό ήταν το καθήκον μου»⁸.

Ο κόσμος σήμερα στην Ελλάδα δεν δρα μέσω δικαστηρίων για να αναζητήσει τη δικαιοσύνη σε περίπτωση βιασμών. Οι άντρες της οικογένειας του θύματος βιασμού είναι πιο πιθανόν να πάνε να βρουν τους άντρες της οικογένειας του βιαστή ή τον ίδιο τον βιαστή και να τον σπάσουν στο ξύλο. Σίγουρα δεν θα στεναχωρηθούμε για το ξύλο σαν ξύλο αλλά αυτή είναι ακριβώς η κουλτούρα του βιασμού την οποία κατακρίνουμε: η υπόθεση του βιασμού μιας γυναίκας γίνεται αντρική υπόθεση (ο βιασμός της και η “ατίμασή” της καθώς και το επακόλουθο “καθάρισμα της τιμής της οικογένειας”).

Το... «έθιμο» αυτό δεν εμφανίζεται τυχαία στη χώρα. Στην Ελλάδα προ κάποιων ετών σε ορι-

⁷ Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, ό.π., σελ. 173

⁸ Παρατίθεται στο **Δια λόγους τιμής**, Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα – Έφη Αβδελά (Νεφέλη, 2002), σελ.73. Ο Γ.Χ. σκότωσε το 1957 στο χωριό Σκαμνίτσα του Γυθείου τις τρεις αδερφές του, τον πατέρα του και τον θείο του γιατί οι άρρενες της οικογένειας είχαν «διαφθείρει» τις κοπέλες.

σμένες περιοχές, ήταν ντροπή για το θύμα βιασμού να έχει βιαστεί, να την έχει επιλέξει κάποιος δόθεν ασυγκράτητος μαλάκας άντρας δηλαδή, για να την εξαναγκάσει σε βίαιο “σεξ”. Το θύμα θα έπρεπε, αν έμενε έγκυος, να παντρευτεί τουλάχιστον τον βιαστή για να μην ατιμάσει την οικογένειά της (κάπως να δικαιολογήσει στον «έξω κόσμο» το παιδί που έφερε στην κοιλία της). Η γυναίκα για άλλη μια φορά δεν είχε ύπαρξη, δεν ήταν υποκείμενο, δεν αναγνωριζόταν ως τέτοιο, παρά ως αντικείμενο συναλλαγής μεταξύ ανδρών. Και το “εθιμικό δίκαιο” των ντόπιων παραδοσιακών και φιλήσυχων κοινωνιών απαιτούσε επιπλέον τιμωρία του θύματος για όλη του τη ζωή και όχι τιμωρία του βιαστή! Και ήταν το εθιμικό δίκαιο (ο ρόλος της κοινωνίας, των δικαστηρίων, των ΜΜΕ), επαναλαμβάνουμε, όχι το κράτος, χωρίς να σημαίνει ότι το τελευταίο δεν έπαιζε ρόλο. Έτσι, θα ήταν παράλογο κάποιος Έλληνας σήμερα να οικτρίζει χώρες της Ασίας ή της Αφρικής για τη διατήρηση σε αυτές «εγκλημάτων τιμής», από τη στιγμή που η ίδια η χώρα του 5 μόλις δεκαετίες πριν αποτελούσε έναν αντίστοιχο παράδεισο...

Η Έφη Αβδελά σε έργο της που διαπραγματεύεται τα εν λόγω εγκλήματα βρίσκει πως η πλειοψηφία των δραστών είναι άντρες, μέλη της οικογένειας αυτής της οποίας η οικογενειακή τιμή προσεβλήθη. Και τα θύματα, βέβαια, είναι τις περισσότερες φορές άντρες. Αυτό που έχει ενδιαφέρον χρονικό είναι ότι τα περιστατικά αυτά πυκνώνουν στην Ελλάδα τη δεκαετία του 50' και αρχίζουν να φθίνουν αμέσως μετά, τη δεκαετία του 60'. Αυτό που έχει ενδιαφέρον χωρικό από την άλλη είναι ότι τα βρίσκουμε διάσπαρτα μέσα στην ελληνική επικράτεια (και όχι στην Κρήτη και τη Μάνη τις οποίες στερεοτυπικά θα νόμιζε κανείς πως πρωτοστατούν στη συχνότητα των εγκλημάτων τιμής): οι πιο κλασικές νομοί για τα εγκλήματα τιμής υπήρξαν οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας, Ευρυτανίας, Ηλείας, Μεσσηνίας, Αχαΐας, Ηπείρου και κυρίως Αττικής. Οι, δε, συνηθέστερες αιτιολογίες τραυματισμού ή δολοφονίας του συνήθως αρσενικού θύματος αντιστοιχούν σε σχετικά πολιτισμικά σενάρια που εκφράζονται στερεοτυπικά στον Τύπο και την κυρίαρχη κοινωνική συνείδηση ως εξής: ο δράστης πχ «την διέφθειρε», «ηρνείτο να νομιμοποιήσει τις σχέσεις του», «αθέτησεν υπόσχεσιν γάμου», «την εγκατέλειψεν», «διετήρει παρανόμους σχέσεις», «διήγε έκλυτον βίον», «κατέλαβε επ' αυτοφώρω», «υπωπτεύετο»⁹. Αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο εμάς για το ζήτημα της μπροσούρας είναι αυτό το «την διέφθειρε» το οποίο όπως θα καταλάβατε και από την πρώτη μας παράθεση, κρύβει μέσα του, πέρα από τις αυτονόητες ερωτικές σχέσεις και συνουσίες, και τις εξαναγκαστικές σχέσεις, δηλαδή... τους βιασμούς. Το ρήμα «διαφθείρω», βέβαια, πολύ ήπια ενσωματώνει και την έννοια του βιασμού η οποία είναι μάλλον αδιάφορη για τον ιδιοκτήτη (πατέρα, αδερφό κτλ) της νεαρής συνήθως γυναίκας. Διαφθορά σημαίνει ότι δεν ήταν πλέον παρθένα, ανεξαρτήτως σημασίας του αν είχε η ίδια βούληση ή όχι να συνάψει σχέση ή να συνουσιαστεί με αυτόν που την προσέβαλε. Ο αποχαιρετισμός της παρθενιάς εκτός γάμου και μάλιστα εκτός προοπτικής γάμου σήμαινε, λοιπόν, ότι το αντικείμενο-γυναίκα έχανε την αξία του – «μαγαρισμένο» ίσως στα χέρια της οικογένειας. Η Αβδελά ισχυρίζεται πως τα αδέλφια ή ο πατέρας της «διαφθαρμένης» σπάνια εκδηλώνονται εναντίον της, τονίζοντας έτσι πως είτε ήθελε τη σχέση αυτή είτε όχι, η γυναίκα δε θεωρείται ότι έχει βούληση: συνήθως ο τρίτος άντρας (πραγματικό υποκείμενο με σκοπούς και βούληση) «την παρασύρει». Τα αδέλφια ή ο πατέρας θα προσπαθήσουν «να πείσουν “τον διαφθορέα” να “αποκαταστήσει” την αδελφή ή κόρη, με την οποία είχε ερωτικές σχέσεις, και να την παντρευτεί. Αν η κοπέλα είναι ανήλικη, οι συγγενείς της μπορούν να καταφύγουν στη δικαιοσύνη: η “αποπλάνησις ανηλικού” και η “εγκατάλειψη εγκυμονούσης” είναι ποινικά αδικήματα ενώ η “προσβολή τιμής γυναικός” αστικό αδίκημα». Το έγκλημα τιμής διαπράττεται για αυτόν τον λόγο πάντοτε από τον άντρα. Όταν μια γυναίκα προβεί σε αντίστοιχη πράξη, επειδή «ατιμάστηκε», όπως πχ όταν η Ε.Κ. τον Ιούνιο του 1950 σκότωσε με σιλέτο τον εργοδότη και διαφθορέα της επειδή αρνιόταν να την παντρευτεί, ο Τύπος, η δικαιοσύνη αλλά και η κοινωνία δεν θα ισχυριστούν ότι το έγκλημα έγινε «διά λόγους τιμής». Η μόνη συχνή περίπτωση ενεργών γυναικών σε τέτοια ζητήματα είναι, σύμφωνα με την Αβδελά, οι «βιτριολίστριες»

⁹ Βλέπε Αβδελά, ό.π., ξεχωριστή ανάλυση για όλα αυτά τα πολιτισμικά σενάρια υπάρχει στις σελίδες 37-97 του βιβλίου. Εδώ περιοριζόμαστε στην ενδεικτική αναφορά τους, έτσι ώστε να μείνουμε εγγύς του θέματός μας.

που είθισται να ρίχνουν στο πρόσωπο των όσων αθέτησαν υπόσχεση γάμου ή τις εγκατέλειψαν, βιτριόλι και άκουα φόρτε... Η βιτριολίστρια, ωστόσο, είναι «γυναίκα χωρίς αντρική προστασία. Οι γυναίκες αυτές, είτε επειδή δεν έχουν αδέρφια ή πατέρα είτε εξαιτίας των ερωτικών τους σχέσεων έχουν χάσει το δικαίωμα να ζητήσουν απ' αυτούς προστασία, αναλαμβάνουν μόνες τους δράση»¹⁰.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον από τα παραπάνω ανθρωπολογικά παραδείγματα είναι, βέβαια, η αντίληψη της γυναίκας ως αντικειμένου διαπραγματεύσιμου (που υπόκειται σε συναλλαγή και συχνά αντιστοιχεί σε ορισμένη ανταλλακτική αξία), ταύτισής της δε με το ίδιο το έδαφος διαπραγμάτευσης της τιμής της οικογένειας. Η ανάλυση έχει ενδιαφέρον γιατί, βέβαια, μας δίνει αφορμές και ευκαιρίες αφενός να εμβαθύνουμε στη σημερινή αντιμετώπιση του βιασμού στην Ελλάδα αλλά και αφετέρου να διερευνήσουμε το πώς, μέσα από τον «εκσυγχρονισμό της χώρας», αν και το γυναικείο σώμα συνέχισε να θεωρείται έδαφος διαπραγμάτευσης μιας τιμής, αυτή η «τιμή» πλέον επαναπροσδιορίζεται από οικογενειακά σε εθνικά πλαίσια¹¹, μιας και εν τέλει η προβολή του έθνους ως μεγάλης οικογένειας επανενισχύει τις πατριαρχικές φαντασιακές σημασίες.

Τη δεκαετία του 60', έρχονται στην επιφάνεια άλλου είδους αδικήματα, ο «τεντιμποϊσμός» και τα «εγκλήματα κατά των ηθών», όπου εδώ πλέον αποφασιστικά εντάσσεται και ο βιασμός. Ο περιβόητος εκσυγχρονισμός του 60', που περιλαμβάνει και το νόμο 4000, θα αναληφθεί πρώτα από όλα στον Τύπο και στη νομοθεσία, στις δικαστικές αίθουσες αλλά και στα περιοδικά της μεγαλύτερης τότε κυκλοφορίας όπως πχ οι «Εικόνες», της Ελένης Βλάχου. Αρθρογράφοι όπως δημοσιογράφοι, νομικοί και γιατροί θα παρελάσουν από τις στήλες του περιοδικού αυτού ώστε να καταδικάσουν τη λογική των εγκλημάτων τιμής. Το σύνθημα είναι με λίγα λόγια «Όπου υπάρχει τιμή δεν υπάρχει έγκλημα. Όπου υπάρχει έγκλημα, δεν υπάρχει τιμή» - το παιχνίδι αντιστρέφεται, με ποιο κόστος όμως; Η έννοια της «εγκληματικότητα» γίνεται όλο και πιο κεντρική, τα δε υποκείμενα που μπαίνουν στο στόχαστρο είναι αφενός η νεολαία, αφετέρου ο αγροτικός πληθυσμός, ανάλογα με την επιχειρηματολογία της κάθε πλευράς. Αυτά τα υποκείμενα είναι εμφανές από δω και πέρα ότι θα επαναπροσδιοριστούν σε ένα εθνικό πλαίσιο, καθώς αυτό που παίζεται είναι η διεθνής θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη (αξίζει να είμαστε πολιτισμένοι Ευρωπαίοι) και η διαμόρφωση μιας νέας συλλογικής και ατομικής ηθικής στο μέρος που καταλάμβανε η τιμή. Η επιχειρηματολογία που κρίνει την ανάπτυξη και την αστυφιλία ως εκφυλιστική θα στιγματίσει «τα εγκλήματα της νεολαίας» ως «απαράδεκτα νέα ήθη», υποστηρίζοντας πως το αντίδοτο στον εκφυλισμό είναι η πίστη, οι παραδόσεις, η παλιά Ελλάδα. Στην περίπτωση ενός ομαδικού βιασμού και δολοφονίας το 1962, στην Καθημερινή γράφεται για τους δράστες: «Δεν είναι Έλληνες. Δεν ανήκουν στο δικό μας λαό... Είναι μια καινούργια ράτσα, προϊόν, ποιος ξέρει, ποιας αιμομιξίας...». Ενώ η επιχειρηματολογία που κρίνει πως η ανάπτυξη και ο εξαστισμός αποτελούν το αντίδοτο στην καθυστερημένη, παλιά Ελλάδα, στιγματίζει το ότι τα περισσότερα εγκλήματα συμβαίνουν στην ύπαιθρο «περί της αγνότητας των ηθών της οποίας εξακολουθούν να μας ομιλούν διάφοροι ηλίθιοι» (περιοδικό Εικόνες). Με αφορμή την περίπτωση μιας κοπέλας το 1960 που ο αιμομίκτης πατέρας της την κρατούσε φυλακισμένη για χρόνια ολόκληρα στο σπίτι ενώ το χωριό δεν μιλούσε, ένας αρθρογράφος τονίζει «Αισθάνεται κανείς ήλιγγον από την διαπίστωσιν. Διότι βλέπει ενώπιόν του μια μικράν κοινωνίαν – από αυτές που αποτελούν τους πυρήνας του έθνους – παράλυτον ηθικώς, χωρίς αντιδράσεις στοργής, οίκτου, ανθρωπιάς, ελέους, σεβασμού προς την οντότητα του ατόμου. Το χωριό έχει άμεσον ανάγκην εξανθρωπισμού. Διότι, άλλως, θα εκβαρβαρωθή όλοκληρον το έθνος»¹². Αυτές οι αντιθετικές κριτικές, θέτοντας ως κεντρικό ερώτημα της εποχής τότε το αν ο Έλληνας μπορεί ηθικά, ανθρωπολογικά, κοινωνικά να σταθεί στο ύψος της Ευρώπης ή, αντίστροφα, «στον βούρκο των Φράγκων», έχτισαν σχέσεις, διαμόρφωσαν κανονικότητες με μεγάλες ποσότητες βίας. Ο γυναικείος πληθυσμός δοκιμάστηκε μέσα σε αυτή τη συζήτηση. Το γεγονός ότι σφαζόταν, δεχόταν βία, απειλές, κακοποιήσεις, άπειρη ψυχολογική βία δεν απασχό-

¹⁰ Βλέπε Αβδελά, ό.π., σελ.69.

¹¹ Συχνότατο είναι σήμερα το φιλοπόλεμο επίχειρημα-διερώτηση από, αριστερούς και δεξιούς, εθνικιστικούς κύκλους «Κι εσύ τι θα κάνεις άμα σου βιάσουν την αδερφή!».

¹² Βλέπε Αβδελά, ό.π., σελ.194-5.

λπσε και πολλούς παρά μόνο στο πλαίσιο του ότι «οι Έλληνες σήμερα σφάζονται ανηλεώς».

Σήμερα, τα εγκλήματα τιμής εξαφανίστηκαν. Δεν είναι σπάνιο, ωστόσο, να συναντήσεις στις εφημερίδες που και που ορισμένους απογόνους τους, τα λεγόμενα «εγκλήματα πάθους», όπου από τυφλό «έρωτα» και «ζήλια» – αυτά είναι συνήθως τα πάθη – ο ένας εραστής σκοτώνει τον άλλο/την άλλη. Πίσω από τέτοιους χαρακτηρισμούς εγκλημάτων είναι ακόμη σαφέστερο σήμερα πως κρύβεται η βία κατά των γυναικών αλλά και τα ήθη γενικότερα αυτού του μοντέλου ζωής που επιτελεί ένας ορισμένος τύπος της κανονιστικής αρρενωπότητας. Η ομοιότητα με τη δεκαετία του 60' έχει να κάνει με το ότι η Ελλάδα πάλι βρίσκεται εν καιρώ ανασφάλειας σε σχέση με τις ευρωπαϊκές αλλά και παγκόσμιες προοπτικές της. Σε πρόσφατη παγκόσμια δημοσκόπηση του Guardian που δημοσιεύτηκε στις ελληνικές εφημερίδες στις αρχές Γενάρη του 2008, οι Έλληνες είναι οι πιο ανασφαλείς σε σχέση με τα ζητήματα της παγκόσμιας τρομοκρατίας (!), ενώ σε άλλη δημοσκόπηση που δημοσιεύτηκε στο Βήμα ταυτόχρονα οι Αθηναίοι αποδεικνύονται οι πιο απαισιόδοξοι αλλά και αυτοί που πιστεύουν πως η παγκοσμιοποίηση τους έβλαψε προσωπικά περισσότερο από τον καθένα, αντιλήψεις εξωφρενικές, αν συνυπολογίσει κανείς ότι οι χώρες που έλαβαν μέρος στη δημοσκόπηση είναι πάνω από 20 και εκπροσωπούν τόσο την Ευρώπη και την Αμερική, όσο και την Ασία και την Αφρική, χώρες που είναι τόσο στην εμπροσθοφυλακή όσο και στην οπισθοφυλακή της παγκοσμιοποίησης, ή ακόμη και χώρες στις οποίες τα τρομοκρατικά χτυπήματα έχουν γίνει καθημερινότητα. Οι Έλληνες πιο ανασφαλείς από ποτέ λοιπόν. Και είναι σαφές ότι η εθνική ανασφάλεια φέρνει εθνική συσπείρωση και βία.

Στην περίπτωση της Αμαρύνθου, το Νοέμβρη του 2006, όπου είχαμε ομαδικό βιασμό μιας ανήλικης μετανάστριας (χωρίς πατέρα και χωρίς το δικό της κράτος να μπορεί να παρέμβει ουσιαστικά) από νεολαίους του σχολείου της Αμαρύνθου, θα μπορούσαμε να δούμε, λοιπόν, ότι διακυβευόνταν και άλλες καταστάσεις, πολύ πιο υπόγεια από το υπάρχον έγκλημα. Καθόλη τη διάρκεια της υπόθεσης, θα μπορούσε να δει κανείς πως επανεργοποιήθηκαν λόγοι περί της νεανικής εγκληματικότητας στα σχολεία ή λόγοι απέχθειας και καταδίκης προς την καθυστερημένη και βάνουση επαρχιακή ζωή του χωριού, αφήνοντας το θύμα ανυπεράσπιστο και το ζήτημά του ανέγγιχτο (σεξιστική και ρατσιστική βία ταυτόχρονα). Και, παρόλο, που οι κάτοικοι της Αμαρύνθου έκαναν τα πάντα για να θιγεί το ζήτημα στην πραγματική του διάσταση, αφού δεν πίστευαν βέβαια ούτε στην νεανική εγκληματικότητα ούτε στην καθυστερημένη ανάπτυξη του τόπου τους και συνέχιζαν να ονομάζουν τον ομαδικό βιασμό μιας ανήλικης μετανάστριας, «επιπόλαιη σεξουαλικότητα». Έτσι, αν η πορεία των φεμινιστριών αντιμετώπιστηκε αμήχανα και εχθρικά γιατί ξεκάθαρα κατήγγειλε την αληθινή διάσταση του βιασμού, όχι όμως και το εθνικό παιχνίδι που παιζόταν, η πορεία των αναρχικών και αυτόνομων (κάποιων «ξένων» στο χωριό που στερεοτυπικά ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με την εγκληματικότητα της νεολαίας) ήταν επίσης ξεκάθαρο ότι έπρεπε να διαλυθεί μιας και οι πράξεις μας, τα συνθήματά μας, χτύπησαν δίκως περιστροφές το κεντρί της σφήκας. Για αυτό το λόγο δεν υπήρχε και κάποιος στο έθνος ολόκληρο να μας υπερασπιστεί. Η πορεία στην Αμάρυνθο, στις 19.11.06, ήταν όμως ενδιαφέρουσα και για έναν ακόμη λόγο: συνειδητά ή μη, αφυπνίσαμε με έναν τρανταχτό τρόπο μια παράδοση που στην Ελλάδα είχε για χρόνια ξεχαστεί από την πλευρά του επαναστατικού ριζοσπασισμού, την πρακτική της αυτοδικίας.

Η αυτοδικία

Μας ενδιαφέρει εδώ η πολιτική αυτοδικία, δηλαδή η βίαιη ανταπάντηση σε ένα έγκλημα και, συγκεκριμένα, όταν αυτή η αντιβία παίρνει πολιτικά χαρακτηριστικά, ανακοινώνει πολιτικό λόγο. Η αυτοδικία δεν σημαίνει απλώς «ξύλο» κι ούτε πάντα μορφές χειροδικίας, σωματικής βίας. Σημαίνει μια διαφορετική μορφή δικαιοσύνης όταν δε σε χωράει η υπάρχουσα μορφή δικαιοσύνης, όταν η υπάρχουσα μορφή δικαίου αμφισβητεί ή αδικεί ένα θύμα βιασμού περαιτέρω ή, ακόμη, όταν αποδεικνύεται ανεπαρκής στην πρακτική της εφαρμογή. Η αυτοδικία δεν σημαίνει “οι άντρες του κινήματος κανονίζουν για τις πληγωμένες γυναίκες του κινήματος”, δεν σημαίνει μάτσο απαντήσεις,

δεν σημαίνει “οφθαλμός αντί οφθαλμού, οδόντας αντί οδόντα” κτλ. Αν κι εμπεριέχει το στοιχείο της εκδίκησης εναντίον του δράστη ως τμήμα μιας εν μέρει λυτρωτικής διαδικασίας για το θύμα, η αυτοδικία γυναικών δεν περιορίζεται σε ένα εκδικητικό μέσο και μόνον. Η αυτοδικία φαίνεται να περιγράφεται σε τμήμα του κινηματικού λόγου ως αναφαίρετο δικαίωμα ατόμων και κινημάτων σε ότι αφορά στις πράξεις ρατσισμού και σεξισμού. Μεταξύ άλλων βοήθησε ιστορικά κάποια κομμάτια των κινημάτων να αποδείξουν, στον εαυτό τους αλλά και κοινωνικά, ότι «οι γυναίκες δεν τα καταφέρνουν μόνο στο σπίτι», ότι οι γυναίκες μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες και κινήσεις σχετικά με τις δικές τους υποθέσεις και ζητήματα. Σωστά έχει τεθεί ήδη από παλιά πως το αντικείμενο της αυτοδικίας είναι πολύπλοκο θέμα και θέτει επί τάπητος ευρύτερα θεωρητικά ζητήματα περί της συσχέτισης της δημοκρατίας, της φαντασιακής σημασίας της δικαιοσύνης αλλά και της φεμινιστικής πρακτικής. Ιστορικά, αν θέλουμε να βρούμε παραδείγματα εφαρμογής της αυτοδικίας, μπορούμε να δούμε ότι υπήρξαν γυναικείες ομάδες που ανέλαβαν για τις δράσεις τους τον χαρακτήρα της αυτοδικίας. Μία από αυτές ήταν και οι Rote Zora στη Γερμανία, η militant φεμινιστική ομάδα: «Όνειρο μας είναι να δημιουργηθούν μικρές συμμορίες γυναικών παντού – έτσι ώστε σε κάθε πόλη ένας βιαστής, ένας άντρας που πουλάει γυναίκες, ένας σύζυγος που χτυπά τη σύζυγό του, ένας μισογύνης εκδότης εφημερίδας, ένας έμπορος πορνό κτλ να έχει να περιμένει μια συμμορία γυναικών να τον εντοπίσει, να του επιτεθεί, να τον κάνει δημόσια γνωστό και να τον διαπομπέυσει»¹³.

Σε άλλη περίπτωση, οι Café Morgenland αναδεικνύουν την περίπτωση της Ινδής Phoolan Devi η οποία αναγκάστηκε να φύγει από το χωριό της μετά από ομαδικό βιασμό που υπέστη από τους άντρες του χωριού. «Επέστρεψε στο χωριό της μετά από χρόνια, σαν αρχηγός μιας συμμορίας που δημιούργησε η ίδια και εκτέλεσε τους 22 από τους 24 βιαστές της (οι 2 έλλειπαν εκείνη την ημέρα από το χωριό). Ήταν και είναι στην Ινδία το σύμβολο της απελευθέρωσης όχι μόνο των γυναικών αλλά και των φτωχών στρωμάτων... Στην δεκαετία του 90' εκλέχτηκε πανηγυρικά – αφού της δόθηκε αμνηστία – βουλευτίνα στην κάτω βουλή μέσω του εκεί σοσιαλιστικού κόμματος (στην εκλογική της περιφέρεια το σοσιαλιστικό κόμμα είχε ποσοστό του 3%. Η P. Devi εκλέχτηκε με ποσοστό 40%!). Το 2001 δολοφονήθηκε μέρα μεσημέρι στον δρόμο από την Βουλή για το σπίτι της από 4 άνδρες που θέλησαν να πάρουν εκδίκηση για τις πριν από 20 χρόνια εκτελέσεις της. Το όνομά της γράφτηκε στην ιστορία, σαν η “βασίλισσα των λουλουδιών” και σαν η “βασίλισσα των συμμοριτών”, όπως την ονόμαζαν και την ονομάζουν μέχρι σήμερα με λατρεία τα “κατακάθια”, οι στιγματισμένες και οι στιγματισμένοι της εκεί κοινωνίας»¹⁴.

Σε κάθε περίπτωση, τα περιστατικά αυτοδικίας μένουν στην ιστορία σαν δίκαιες απαντήσεις των ανθρώπων που δύσκολα έχουν πρόσβαση στα κυρίαρχα μέσα απονομής δικαιοσύνης ή όποτε έχουν πρόσβαση εκεί, σπάνια δικαιώνονται. Αυτό το στοιχείο αποτελεί και μια κορυφαία διαφορά με τα εγκλήματα τιμής που είδαμε παραπάνω, των οποίων οι δράστες δεν έχουν συνήθως κανένα πρόβλημα πρόσβασης στους μηχανισμούς απονομής δικαιοσύνης και, ανεξαρτήτως του αν έχουν τέτοιο πρόβλημα, αυτό δεν αποτελεί ένα από τα κίνητρά τους για να προβούν σε πράξεις αυτοδικίας.

Για να αντιληφθούμε μέσα σε τι πλαίσια έγινε η συζήτηση για την αυτοδικία στο ελληνικό γυναικείο κίνημα του 80', προστρέξαμε στην Άννα Μιχοπούλου, υπεύθυνη του γυναικείου αρχείου Δελφύς σήμερα στην Αθήνα, πρώην μέλος της αυτόνομης ομάδας γυναικών Φιλοσοφικής και πρώην μέλος του Βιβλιοπωλείου Γυναικών Αθήνας τη δεκαετία του 80', καθώς και στη Μαρίνα Δημητρά, πρώην μέλος του Βιβλιοπωλείου Γυναικών. Και οι δύο είχαν εμπειρίες να καταθέσουν γύρω από το ζήτημα Αυτοδικία και Γυναικείο Κίνημα στην Ελλάδα. Παραθέτουμε παρακάτω τη συνέντευξη που τις πήραμε για τις ανάγκες αυτού του κεφαλαίου του τεύχους μας.

¹³ Απόσπασμα από το μεταφρασμένο, υπό έκδοση από το terminal 119, ντοκιμαντέρ του Oliver Ressler, **Die Rote Zora** (2000)

¹⁴ **Αναλαμπή στο Σκοτάδι**, ανοικτή επιστολή προς όλες και όλους που πήραν μέρος στην διαδήλωση στην Αμάρνυθο – Café Morgenland (www.cafemorgenland.net , 22.11.06)

Ο βιασμός, ο νόμος και η αυτοδικία (Για τις αυτόνομες φεμινίστριες του '80)

Συνέντευξη με την Άννα Μιχοπούλου και τη Μαρίνα Δημητρά (28-03-08, Θεσσαλονίκη, terminal 119. 3ο τεύχος)

[Η Άννα υπήρξε μέλος την Ομάδας Γυναικών Φιλοσοφικής. Μαζί με μια συμφοιτήτριά της αποτέλεσε το 1983 ιδρυτικό μέλος του Βιβλιοπωλείου των Γυναικών, στην Αθήνα, και μέλος της ομάδας που από το 1985 κράτησε το βιβλιοπωλείο, μέχρι και το κλείσιμό του το '90. Συνέχισε και συνεχίζει με το Αρχείο των Γυναικών «Δελφύς» στην Αθήνα. Η Μαρίνα συμμετείχε στο Βιβλιοπωλείο των Γυναικών από το '85 ως το '90. Για τους σκοπούς του τρίτου τεύχους, τις βρήκαμε στη Θεσσαλονίκη και ζητήσαμε μια μίνι συνέντευξη για ένα από τα σημαντικά κεφάλαια του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα.]

Terminal 119: Ποια ήταν η σχέση του Αυτόνομου Γυναικείου Χώρου του '80 με τους νόμους και τις ελλείψεις του;

Άννα: Ο Αυτόνομος Χώρος δεν έδινε έμφαση στους νόμους, η λογική ήταν να αλλάξουμε τις συνειδήσεις, και η παρέμβαση στους θεσμούς ήταν κάτι δευτερεύον ή, εν πάση περιπτώσει, προωθούνταν από άλλες, από τις μεγάλες γυναικείες οργανώσεις. Εμάς μας ενδιέφερε η αλλαγή των συνειδήσεων. Εγώ αυτό γνώρισα το '81, όταν πρωτοπήκα στον Αυτόνομο Χώρο. Μάλιστα η πρώτη διαδήλωση που πήγα ήταν για τους βιασμούς, διότι το Σπίτι των Γυναικών είχε ήδη βάλει σαν πρώτο θέμα το θέμα των βιασμών, και προφανώς εγώ εκεί το συνειδητοποίησα ότι ο συγκεκριμένος χώρος δεν κινητοποιούταν για να αλλάξει τη νομοθεσία. Ενώ όλη η προηγούμενη επταετία, '74' με '80, είχε επικεντρωθεί στην αλλαγή του Οικογενειακού Δικαίου, δηλαδή μια κατεξοχήν νομοκεντρική αντίληψη, στην οποία είχαν πρωτοστατήσει οι οργανώσεις που είχαν κομματικές διασυνδέσεις -ΚΔΓ, ΕΓΕ, ΟΓΕ και ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας-, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είχε συμμετάσχει και η Κίνηση για την Απελευθέρωση των Γυναικών, η οποία είχε μια λογική φεμινισμού «νέου κύματος». Λοιπόν, το ότι το Σπίτι των Γυναικών, που συσπειρώνει από το '80 και μετά τις ομάδες, έχει μια στάση αρνητική σε κινητοποιήσεις για νόμους, πιστεύω ότι ήταν και ένα στοιχείο διαφοροποίησης από τις οργανώσεις. Οι πορείες που γίνονται έχουν τη λογική της συνειδητοποίησης. Απευθύνονται κυρίως στις γυναίκες. Με συνθήματα όπως «Γυναίκες καταγγείλτε τον βιαστή», «Κάθε γυναίκα μπορεί να βιαστεί, όλες μαζί να σπάσει η σιωπή»...

Μαρίνα: «Οι βιαστές δεν είναι ράτσα ειδική, είναι οι άντρες οι καθημερινοί»...

Άννα: ...γίνονται πορείες, άλλες πρωινές και άλλες βραδινές -είναι πιο εντυπωσιακές, βέβαια, οι βραδινές. Η πρώτη που θυμάμαι εγώ ήταν στα τέλη του '81, νομίζω, και ήταν στου Φιλοπάππου, όπου είχε γίνει ένας ομαδικός βιασμός -είχαν ακινητοποιήσει τον άντρα και την κοπέλα την είχαν βιάσει. Και ξεκινήσαμε από τους στύλους του Ολυμπίου Διός, στην Πύλη του Αδριανού, ανεβήκαμε την Διονυσίου Αρεοπαγίτου, φτάσαμε στου Φιλοπάππου, κατεβήκαμε προς το Θησείο και ανεβήκαμε την Ερμού. Μετά το Σπίτι των Γυναικών συνέχισε αυτές τις καμπάνιες. Έγιναν π.χ. προβολές στο Γαλλικό Ινστιτούτο και συζητήσεις...

Terminal 119: Στο Σπίτι των Γυναικών συμμετέχουν γυναίκες από την ΟΓΕ, την ΕΓΕ ;

Άννα: Α, πα, πα! Καθόλου! Εκτός αν ήταν καμία μεμονωμένη, δεν ξέρω. Είχε γίνει μια συγκέντρωση για τις 8 του Μάρτη του 1980 στα Προπύλαια, ο πρώτος ανοιχτός εορτασμός της ημέρας της

γυναίκας, και είχαν μαζευτεί διάφορες μικρές ομάδες γυναικών, πάρα πολλές μικρές ομάδες, φοιτητικές και συνοικιακές, και γυναίκες της ΚΔΓ. Συνειδητοποιούν ότι είναι πολλές και αποφασίζουν να υπάρξει ένας τρόπος συντονισμού και έτσι δημιουργείται το Σπίτι των Γυναικών, στη Ρωμανού Μελωδού, πάνω από το Γαλλικό Ινστιτούτο, και παίζει έναν ρόλο σημείου αναφοράς. Κάθε ομάδα συνεχίζει να λειτουργεί μόνη της, αλλά υπάρχει σαν σημείο αναφοράς το Σπίτι των Γυναικών, και εκεί δημιουργούνται δυο τρεις ομάδες –δεν ξέρω ακριβώς, εγώ απέξω ήμουν–, μια ομάδα που έβαλε σαν βασικό το ζήτημα της βίας και των βιασμών, άλλη μια ομάδα για την πολιτική, μια ομάδα λεσβιών και αυτοάμυνας, νομίζω.

Το Σπίτι των Γυναικών, λοιπόν, μετά από συζητήσεις, στις οποίες πιστεύω μπορούσε να συμμετάσχει και άλλος κόσμος, βάζει το θέμα βία-βιασμός, το κάνει κεντρικό, και διοργανώνει αυτές τις πορείες, που ήταν διαφορετικές από τις άλλες. Δεν ξέρω τι είχε προηγηθεί – εγώ στο πανεπιστήμιο τα γνώρισα αυτά τα πράγματα, από το '81-'82, όταν είχε ήδη δημιουργηθεί το Σπίτι.

Το '83, πάντως, η δική μας ομάδα, η Ομάδα Γυναικών Φιλοσοφικής, έθεσε ένα ζήτημα νομοθεσίας. Ήμασταν 7 γυναίκες, κλειστή ομάδα αυτοσυνείδησης. Μετά από ένα περιστατικό που είχε γίνει στα Τουρκοβούνια, όπου οι βιαστές είχαν παρά φύσιν συνουσία – που τότε θεωρούνταν πλημμέλημα – και γύρισαν και είπαν της κοπέλας ότι ξέρουμε κι εσύ και τον πατέρα σου και, αν μας καταγγείλεις, σε 3 μήνες θα είμαστε έξω – κάπως έτσι – και θα δεις τι θα πάθεις. Και συνειδητοποιήσαμε ότι κάποιοι, που το είχαν σύστημα, γνώριζαν το νόμο, έπαιζε ρόλο δηλαδή ο νόμος, Οπότε ξεκινήσαμε να κάνουμε μια τέτοια πορεία, με θέμα, δηλαδή, νομικής διεκδίκησης. Νομίζω ότι ήταν ο Μαγκάκης Υπουργός Δικαιοσύνης. Ήμασταν οι μικρές εμείς. Ανεβήκαμε, λοιπόν, στο Σπίτι των Γυναικών, τους το θέσαμε και, παρότι δεν τους καλάρεσε, δέχτηκαν αφενός να βοηθήσουν στη σύνταξη του κειμένου και αφετέρου να έρθουν στην πορεία, να βοηθήσουν... Διότι υπήρχε αυτός ο πλουραλισμός, ακόμη κι αν δεν συμφωνούσαν οι ομάδες σε κάτι, εφόσον δεν ήταν εντελώς αντίθετο με τις αντιλήψεις τους το στήριζαν και το προωθούσαν... Αλλά το θέμα ήταν τι κάνουμε πέρα από αυτά, τα νομικά...

Terminal 119: Οι εντυπωσιακές βραδινές πορείες με τους δαυλούς ήταν ένα από αυτά που κάνατε;

Άννα: Ένα ήταν οι πορείες, βραδινές, πρωινές κτλ. Δεύτερο ήταν η συμπαράσταση σε γυναίκες που κατήγγειλαν το βιασμό τους. Πηγαίναμε στα δικαστήρια για να τους συμπαρασταθούμε κτλ. Γιατί, πέρα από το ζήτημα του νόμου, ήταν και το ζήτημα της διαδικασίας, του πώς εφαρμόζεται αυτός ο νόμος. Εγώ θυμάμαι μια τέτοια αρκετά μαζική κινητοποίηση για μια κοπέλα – δεν θα πω λεπτομέρειες – που αυτός που είχε κάνει το βιασμό ήταν τεχνικός του κινηματογράφου και επειδή η κοπέλα είχε μια εντελώς ερασιτεχνική συμμετοχή σε μια ταινία, είχαν προσπαθήσει στο δικαστήριο να πούνε ότι είχε πάρει μέρος σε ταινία πορνό, κάτι που δεν ευσταθούσε καθόλου. Και είχε έρθει σαν μάρτυρας υπεράσπισης και ένας σκηνοθέτης.

Μαρίνα: Είχαμε κολλήσει επίσης σχετικές αφισούλες στην περιοχή που ήταν το στούντιο όπου εργαζόταν αυτός...

Άννα: Είχαμε πάει, θυμάμαι, εν σώματι στη δίκη, στη Λιβαδειά ήταν νομίζω, είχα πάρει και την Ελένη την Παμπούκη μαζί μου, που είχε το Βιβλιοπωλείο «Σελάνα» και έβγαζε την Ατζέντα των Γυναικών, ήταν δηλαδή γυναίκες όλων των ηλικιών, όσες μπορέσαμε να πάμε πήγαμε, ήμασταν πολλές... Κι εκεί όντως φάνηκε ότι είχε σημασία η παρουσία μας στο δικαστήριο... και οι δικάζοντες, τελικά, δεν είχαν διάθεση να την ταλαιπωρήσουν την κοπέλα στην κατάθεση, και αυτός καταδικάστηκε. Σε αυτή την περίπτωση, νομίζω, δεν υπήρξε δημοσιοποίηση. Σε μια άλλη περίπτωση υπήρχε η λογική της δημοσιοποίησης...

Μαρίνα: ... εφόσον το ήθελε η κοπέλα, έτσι;

Άννα: ...ναι, ναι... δημοσιοποίησης-διαπόμπευσης –δεν είχε τόσο εκδικητικό χαρακτήρα, όσο γνωστοποίησης στο περιβάλλον αυτού του ανθρώπου και, βεβαίως, μιας συνέπειας, έτσι; Είχαμε φυσικά κάποιο πάθος στις δράσεις αυτές, αλλά επειδή συνήθως δεν είχαμε και άμεση εμπλοκή, υπήρχε και μια απόσταση από τα γεγονότα. Αλλά σαν γενική αντίληψη επικρατούσε το ότι «όχι, δεν θα αφήνουμε να περνάνε έτσι αυτά τα πράγματα».

Μαρίνα: Αν θυμάμαι καλά, ήταν σε αυτή την περίπτωση όπου οι αφισούλες λειτούργησαν απελευθερωτικά, θα μπορούσα να πω απενοχοποιητικά –νομίζω ότι ήταν η περίπτωση που ερχόταν κι έλεγε η ίδια η κοπέλα για το τι ώρα θα πάμε για αφισοκόλληση και συμμετείχε στο να βγάλει τις φωτοτυπίες της αφίσας... Θυμάμαι ότι της είχε λειτουργήσει πολύ θετικά το «αν δεν μπορώ να κάνω κάτι άλλο, τουλάχιστον θα κάνω αυτό, για να με δει να το κολλάω», το οποίο ήταν συνολικότερα καλό...

Άννα: ...ναι, ναι... Υπήρχε και η λογική της προειδοποίησης στους υπόλοιπους γνωστούς του συγκεκριμένου, και το να μη νομίζει ότι σε ένα περιβάλλον μεγάλου αστικού κέντρου, όπως είναι η Αθήνα, περνάνε στο ντουκού αυτά, και χάνονται, και κάποιος κάπου με κατηγορήσει για κάτι και, εντάξει, δεν τρέχει και τίποτα... Και εμμέσως, βέβαια, υπήρχε και μια πολιτική χροιά. Στο Βιβλιοπωλείο των Γυναικών είχαμε μια μεγάλη αφίσα όπου συμπληρώναμε ονόματα καταγγελλθέντων και λίγο ως πολύ αποδειχθέντων βιαστών, από αυτούς που δεν ήταν του πολύ δραματικού χαρακτήρα –όπως οι δράκοι, που έπαιρναν δημοσιότητα–, αλλά αυτοί που ήταν καθημερινοί, ας πούμε... Μεταξύ των οποίων ήταν, από ό,τι θυμάμαι, και ένας φοιτητής του Γερμανικού στην Αθήνα – πιθανόν και του χώρου...

Προσέχαμε, βέβαια, από την άλλη, να πειστούμε για την αξιοπιστία της καταγγελίας. Δεν είναι ότι αμφισβητείς την κοπέλα που καταγγέλλει, αλλά για να έχει και εσένα αξιοπιστία η δράση σου, ως πολιτικού χώρου, πρέπει να προσέχεις. Πάντως, πέρα από μια περίπτωση...

Μαρίνα: ...που είχε καταγγεληθεί ως απόπειρα βιασμού και δεν ήταν... δεν είχε τύχει καμιά άλλη τέτοια περίπτωση.

Άννα: Ναι...Δεν έχεις δυσπιστία, φυσικά, αλλά δεν είσαι και αφελής, ας πούμε. Και, θυμάμαι, σε ορισμένες περιπτώσεις είχαμε βγάλει και τρικάκια. Μερικά ήταν πολυγραφημένα.

Μαρίνα: Είχαμε και την κινητοποίηση στο Βραχάτι, το '83. Ήταν περίπτωση βιασμού στο Βραχάτι της Κορινθίας, με θύμα άτομο του ευρύτερου χώρου και με θύτη άτομο του ευρύτερου χώρου. Στο Βραχάτι έβγαινε κάποιο αγροτικό προϊόν, πορτοκάλια αν θυμάμαι, και εκείνα τα χρόνια, ιδίως, μαζευόταν κόσμος σαν κι εμάς, και πήγαινε και δούλευε εκεί. Καταγγέλθηκε, λοιπόν, βιασμός και υπήρξε η λογική ότι, εφόσον απειλήσαν κιόλας την κοπέλα..., να φύγει ένα πούλμαν από την Αθήνα και να κάνει νυχτιάτικα την πορεία εκεί πέρα. Η αντίδραση των κατοίκων ήταν μαζεμένη, γιατί δεν ένιωθαν ότι τους αφορά και πολύ, ένιωθαν ότι αφορούσε τους εξωτερικούς, που δούλευαν εκεί για ένα κάποιο διάστημα. Το ζήτημα, ωστόσο, παίχτηκε πολύ στις συζητήσεις μέσα στο χώρο, και εκεί, αν θέλεις, τεσταρίστηκε αρκετά και η άποψη των αντρών του χώρου: «Έλα, μωρέ, εντάξει, δεν είναι κι έτσι...»

Terminal 119: Η κοπέλα, πάντως, ήθελε να καταγγεληθεί το γεγονός;

Μαρίνα: Η κοπέλα καταρχάς ήθελε, γιατί πώς αλλιώς θα το μαθαίναμε... Αλλά δεν θυμάμαι αν το προχώρησε εντελώς νομικά, γιατί ακριβώς επειδή ήταν άτομο του χώρου είχε μια λογική ότι θα φάω

χειρότερη ήττα... Αλλά, ναι, φυσικά, δεν πήγαμε ξαφνικά στο χώρο της να ουρλιάζουμε. Δεν μας κατέβηκε έτσι.

Άννα: Υπάρχει και ένα αφιέρωμα της Δίνης στη βία και τους βιασμούς, και είναι πολύ χρήσιμο, γιατί υπάρχει και χρονολόγιο

Μαρίνα: ...και ένα εξώφυλλο της Ρήξης όπου έγινε αναφορά στο Βραχάτι...

Άννα: Ναι, και μετά υπήρχε και η περίπτωση της αυτοδικίας. Με τη γνωστή περίπτωση Βαρδαβά. Για να τα πάρουμε με τη σειρά, ο Βαρδαβάς είχε σκλήρυνση κατά πλάκας και το χρησιμοποιούσε αυτό για να κάνει κοπελιές να τον λυπούνται και να τις παρασύρει και στο σπίτι του. Πλην αυτού, και σε δημόσιο χώρο έβαζε χέρι, προσπαθούσε να πέσει πάνω σου, προσπαθούσε να σε φιλήσει και άλλες απδίες... Κι εμένα, μάλιστα, μου είχε τύχει, κατά ειρωνεία μπροστά στο ταμπλό της Ομάδας Γυναικών Φιλοσοφικής, στη Νομική, όπου στεγαζόμασταν τότε, να περνάει, να κάνει πως διαβάζει κάτι και να έρχεται να πέφτει πάνω μου.

Μαρίνα: Επίσης, και όταν έκανε για αρκετά μεγάλα διαστήματα απεργία πείνας στα Προπύλαια, με σκηνή κτλ, με αιτήματα για τα φοιτητικά του...

Άννα: Στην αρχή για το ότι δεν τον είχαν βάλει στην Ιατρική, ύστερα ότι δεν τον άφηναν να κάνει έρευνα για την αρρώστια του... Α! και... κάποια στιγμή ένας φίλος μου, που ήταν φοιτητής στην Ιατρική, τον είχε δει να μπαίνει στο αμφιθέατρο με ένα νυστέρι και να λέει «Ξέρω πώς να κόβω την τάδε αρτηρία». Ξαφνικά είχες την αίσθηση πως ήταν και πολύ επικίνδυνος. Είχαμε, λοιπόν, περιστατικά που είχαν συμβεί σε εμάς, σε δικές μας κοπελιές, και σε άλλες...

Μαρίνα: Γνώριζε και πολύ κόσμο από τις απεργίες πείνας του. Είθιστο τότε να πηγαίνει ο καθένας σε όποιον έκανε απεργία, για συμπαράσταση. Καθόμασταν έξω, ανοίγαμε ένα μπουκάλι μπύρα, κιθάρες κτλ. -δεν μιλάω μόνο για τον συγκεκριμένο... εγώ στον συγκεκριμένο δεν είχα πάει.

Άννα: Ε, καλά, στον συγκεκριμένο... Δεν πιστεύω ότι όσοι ήταν πολιτικά οργανωμένοι έκαναν συμπαράσταση στον συγκεκριμένο.

Μαρίνα: Όχι, δεν ήταν θέμα συμπαράστασης, αλλά ότι περνάμε και καθόμαστε για να κάνουμε ένα τσιγάρο για παρέα στον άνθρωπο που καθόταν εκεί και έτρωγε όλη τη μέρα του στη σκηνή, βρέξει-χιονίσει...

Υπήρχαν και περιπτώσεις, λοιπόν, ανθρώπων που ο Βαρδαβάς έβαζε στη σκηνή! Και είχε μόνιμη δικαιολογία πως όταν κάνει έρωτα, δεν πονάει! Κι αυτό με το νυστέρι, που λες εσύ, ήταν και ένα μέσο πίεσης αν δεν του καθόταν η κοπέλα... ίσως και με σουγιαδάκι... έλεγε ότι ξέρει τι να κόψει, επειδή ήταν γιατρός, και απειλούσε. Όταν, δηλαδή, δεν έπιανε η ψυχολογική πίεση στις κοπέλες, γινόταν απειλητικός.

Άννα: Μέχρι που ήρθε μια κοπέλα κι έκανε καταγγελία πως την είχε πάει στο σπίτι του και την είχε απειλήσει. Ε, τότε είπαμε, πρώτον, πρέπει να σταματήσει, δεύτερον, πρέπει να γίνει γνωστό, γιατί υπήρχε πολύς κόσμος που δεν το ήξερε και ήταν πάρα πολύ εύκολο να πέσει στον συγκεκριμένο άνθρωπο. Και τότε ήταν, λοιπόν, η πρώτη φορά που συζητήθηκε η ιδέα της αυτοδικίας. Πηγαίνοερχόταν, δηλαδή, σαν ιδέα και πιο πριν, αλλά αυτή ήταν μια αφορμή κατάλληλη. Στις συζητήσεις συμμετείχαν κοπέλες από διάφορες ομάδες.

Μαρίνα: ...και υπήρχαν και κοπέλες ανεξάρτητες, οι οποίες δεν είχαν τότε παρουσία σε κάποια

ομάδα, μετά απέκτησαν, αλλά ήταν παθούσες από αυτόν.

Άννα: Σε μερικές συζητήσεις ήταν 20-25 άτομα –εγώ είχα παρευρεθεί σε μια δυο. Και έγινε ό,τι έγινε. Η λογική ήταν ότι θα πήγαιναν κάποιες σπίτι του και θα τον έδεναν, ημίγυμνο, με ένα μάτσο λουλούδια, και ότι θα ειδοποιούνταν δημοσιογράφοι για να πάρει το θέμα δημοσιότητα. Είχαν τραβηχτεί και φωτογραφίες.

Μαρίνα: Την άλλη μέρα το πρωί μια τουλάχιστον εφημερίδα, η Ελευθεροτυπία, το είχε πρωτοσέλιδο, και μάλιστα με τίτλο «Μυστική οργάνωση γυναικών».

Άννα: Τέλος πάντων, δικός τους χειρισμός αυτός...Και μετά δόθηκαν κάποιες συνεντεύξεις από κάποιες κοπέλες, σε μία ή δύο περιπτώσεις. Η μία ήταν στο Πάνθεον, ένα περιοδικό ευρείας κυκλοφορίας της εποχής, που όμως προωθούσε μια αρκετά προχωρημένη άποψη για το γυναικείο, με σημαντικές δημοσιογράφους και συνεργάτριες, και το διάβαζαν αρκετές κοπέλες του Χώρου.

Μαρίνα: Μία άλλη συνέντευξη έγινε από ιδιωτική πρωτοβουλία, σε περιοδικό του χώρου. Είχαν βγει δύο άτομα και είχαν πει «δεν είμαστε τρομοκράτισσες, να ‘μαστε». Η δεύτερη συνέντευξη, που δόθηκε στο Πάνθεον, δεν ήταν ονομαστική και όχι τόσο ξεκάθαρη βέβαια. Κι άνοιξε έτσι μετά μια ολόκληρη κουβέντα σε κάποια έντυπα του Χώρου, κατά πόσο έχει νόημα να κάνεις ανοιχτά μια τέτοια κίνηση και να δηλώνεις ποια είσαι. Υπήρχαν δύο λογικές: υπήρχε η λογική «δεν το κάνεις εσύ, το κάνεις εξ ονόματος διαφόρων» και η άλλη «όχι, γιατί έτσι ακριβώς χαρακτηρίζεσαι “τρομοκρατική” και όλα αυτά» –εκτός και από αυτή που έλεγε πόσο καλυμμένη είσαι νομικά...

Άννα: ...αφού κάποιες τον χτύπησαν κιόλας.

Μαρίνα: Αν ήμουν κι εγώ, θα μπορούσα να το ‘κανα. Πάντως, δεν ήταν χτυπημένος ο άνθρωπος...

Άννα: Καλά, ναι.

Μαρίνα: Θυμάμαι, πάντως, ότι έπεσε ροχάλα, εγώ αυτό θυμάμαι...

Όπως και να ‘χει, μετά ξεκίνησε μια ολόκληρη ιστορία. Μετά φτιάχτηκε η Ομάδα Αυτοάμυνας, που ξεκίνησε ως τέτοια και συνέχισε ως ομάδα κανονική –έβγαζε, υπέγραφε και κείμενα, είχε αρκετά αυτόνομη παρουσία σε κάποια πράγματα.

Άννα: Πέρα από την περίπτωση του Βαρδαβά, θυμάσαι να είχαμε άλλη τέτοια περίπτωση;

Μαρίνα: Όχι, δεν θυμάμαι. Νομίζω μία, αλλά σε καθαρά ατομικό επίπεδο, με μια κοπέλα που μετά πήγε στην ομάδα αυτοάμυνας και ήδη η ίδια – χωρίς να ξέρει καράτε, αλλά ξέροντας «βαράτε» – είχε δείρει κάποιον. Και όταν έγινε η Ομάδα Αυτοάμυνας πήγε και είπε «γεια χαρα, εγώ έχω και μια προσωπική εμπειρία στη ζωή μου».

Terminal 119: Υπήρξε καμιά πιο militant στροφή μετά την επιτυχία αυτής της δράσης; Συζητήθηκε καθόλου να επαναληφθεί αυτό με άλλες αφορμές;

Μαρίνα: Όχι, δε νομίζω.

Άννα: Απλώς, έγινε αυτό. Ίσως δεν δόθηκε η αφορμή. Δεν ήταν αυτοσκοπός. Ήταν ένα από τα πράγματα που μπορούσαν να γίνουν και κρίθηκε εκείνη τη στιγμή ότι έπρεπε να γίνει.

Μαρίνα: Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επειδή παίζαμε με έναν άνθρωπο που όντως ήταν και οριακή προσωπικότητα, είχαμε κρίνει ότι πρέπει να φοβηθεί κι ο ίδιος.

Terminal 119: ...ότι κάποιος τον κοιτάει, δηλαδή, σε αυτά που κάνει.

Μαρίνα: Ναι, ναι... και μετά, για κάποια χρόνια, δεν ακούσαμε κάτι για αυτόν... έκανε ένα κάρο άλλο πράγματα, μέχρι που πήδηξε, πολλά χρόνια μετά, αλλά δεν έκανε κάτι παρόμοιο, νομίζω.

Άννα: Παρεμπιπτόντως, δεν ξέρω αν έχει γίνει γνωστή η περίπτωση του Άσιμου...

Μαρίνα: ...αυτό είναι ένα θέμα...

Terminal 119: Σε βιβλία είναι γραμμένο... μόνο στου Αλλαμάνη, νομίζω. Στο «Δίχως καβάτζα καμιά», όπου λέει ότι κατηγορήθηκε ο Άσιμος για βιασμό.

Μαρίνα: Δεν ήταν μόνο αυτός καθαυτός ο βιασμός... Και η κοπελιά δεν ξέρω αν συνήλθε ποτέ...

Άννα: Το μόνο που τον δικαίωσε στα μάτια μου ήταν το σημείωμα που άφησε. Ότι πήρε την ευθύνη.

Terminal 119: Πάντως δεν υπήρξε καμιά μεγάλη αντίδραση από το χώρο;

Μαρίνα: Όχι, ήταν και πολύ λεπτό το ζήτημα. Εκτός από την αντίδραση, δεν ήταν και η κοπελιά σε θέση... δεν μπορούσες να τη συζητήσεις την ιστορία μαζί της ώστε να τη στηρίξεις. Ήταν πολύ προχωρημένο.

Άννα: Δεν μπορούσες πια να έχεις μια εξιδανικευμένη εικόνα για τον Άσιμο. Κάθε άλλο.

Μαρίνα: Μέσα στο πλαίσιο της «ιδιαιτερότητας» δεν μπορούμε να δικαιολογούμε τα πάντα. Τα οποία «πάντα» είναι συνήθως σεξιστικές συμπεριφορές του αισχίστου είδους.

Άννα: Και από το '90 και μετά έτσι είναι και το χιούμορ ολόκληρο. Αν αντιδράσει κάποιος σε κάτι σεξιστικό, υποτίθεται δεν έχει χιούμορ...

Μαρίνα: Στο χώρο υπήρχε αυτό και πριν το '90. Είναι το μπουκοφσκικό κομμάτι της υπόθεσης, ας το πούμε έτσι.

Terminal 119: Να γυρίσω λίγο στα προηγούμενα; Εμείς κάνουμε μια κουβέντα γύρω από το αν η αυτοδικία είναι βίαιη αναγκαστικά, αν χτυπάς με έναν αντίστοιχο τρόπο, αν και συλλογικά οργανωμένα... Αν αυτές οι πορείες τη νύχτα εμπεριέχονταν ούτως ή άλλως για σας στο πλαίσιο της αυτοδικίας...

Άννα: Βέβαια! Και οι καταγγελίες, ιδιαίτερα οι επώνυμες καταγγελίες, ήταν μορφή αυτοδικίας! Με τρικάκια, με αφίσες, στην περιοχή του δράστη.

Μαρίνα: Κι από το ίντερνετ σήμερα μπορεί να γίνει πολύ καλύτερα. Εγώ δεν ξέρω αν αυτό λέγεται αυτοδικία. Είναι μια αντίδραση. Και την ίδια τη λέξη αυτοδικία θα έπρεπε να τη βάλομε σα μέρος της αντίδρασης. Τώρα, το πόσο τον σαπίζεις τον άλλον στο ξύλο πάει κατά περίπτωση. Υπάρχουν βαθμοί έντασης αυτού του είδους της αυτοδικίας. Δεν έχω ληγμένη

άποψη. Θεωρητικά, θα ήθελα να πιστεύω ότι πάντα μπορείς να ελέγξεις και τα νεύρα σου. Θα το ήθελα. Αλλά δεν ξέρω αν γίνεται.

Άννα: Η αυτοδικία υπάρχει, υποτίθεται, επειδή έχεις ένα σύστημα –και μια σεξιστική νοοτροπία– που σε αυτή τη βία δεν αποδίδει δικαιοσύνη και ούτε δρα προληπτικά. Και έχει σα στόχο και τη συνειδητοποίηση, για την ανάδειξη της πολιτικής διάστασης του ζητήματος.

Δε νομίζω, πάντως, πως γενικά στο χώρο μας εκείνα τα χρόνια υπήρχε μια ροπή στις βίαιες κινητοποιήσεις. Βέβαια, μιλάμε για ένα μεγάλο φάσμα ανθρώπων, με πολλές διαφοροποιήσεις. Η δική μου συνολική αίσθηση ήταν ότι υπήρχε θέληση για μαχητικότητα, αλλά όχι για βίαιη μαχητικότητα απαραίτητα –ή αυτή μπορεί να ήταν και η προσωπική μου διάθεση. Απλώς ήξερες ότι ορισμένες φορές... Έτσι, από αυτό το χώρο οργανώνονταν και καθιστικές διαμαρτυρίες. Δεν ήταν η λογική ντε και καλά να δαρθούμε. Ήταν η λογική θα μείνουμε εδώ, θα αντιδράσουμε, αν θέλετε πάρτε μας με τη βία. Τώρα, στο ζήτημα της βίας και των βιασμών νομίζω ότι είχαμε ψυχραιμία όταν τα συζητούσαμε, αλλά σαν θέμα ήταν κάτι που μας πάθιαζε. Και στην υπόθεση του Βαρδαβά υπήρξαν διαφοροποιήσεις εκείνη την ώρα. Και έτσι είναι. Γιατί αν η άλλη ήταν παθούσα...

Μαρίνα: Εγώ θυμάμαι, αμυδρά βέβαια, ότι είχε συζητηθεί το αν θα συμμετείχαν στη δράση όλες οι παθούσες... Κάποια είπε καθαρά ότι δεν θέλω να τον ξαναδώ μπροστά μου. Κάποια άλλη ήθελε να πάει, αλλά την κόψανε, ας πούμε, έχω μια τέτοια αίσθηση, γιατί δεν υπήρχε εμπιστοσύνη στο κατά πόσο η καθεμία θα μπορούσε να ελέγξει τον εαυτό της, αλλά και γιατί δεν θέλαμε να μπουνε οι ίδιες σε μια διαδικασία λίγο επίφοβη.

Αυτά γίνονταν την ακαδημαϊκή χρονιά '85-'86, δεν τα θυμάμαι και πολύ καλά, αλλά αυτή την αίσθηση έχω. Εγώ ήμουν στις συνελεύσεις, αλλά εκείνη τη μέρα ήμουν στην Κρήτη. Ήξερα τι θα γίνει και θα έπαιρνα και πρώτη τις εφημερίδες –τότε οι απογευματινές στην Αθήνα έβγαιναν μετά τις 12. Και πάω πρωί-πρωί και παίρνω την εφημερίδα και τηλεφωνώ στις 9.30 σε κάποιους ανθρώπους λέγοντάς τους ότι έχω μπροστά μου μια εφημερίδα η οποία γράφει «Μυστική οργάνωση γυναικών» και έχει φωτογραφίες κτλ.

Άννα: Εγώ νομίζω ότι επειδή το γυναικείο κίνημα έπιασε και το ζήτημα της διαφορετικότητας τότε, δεν ήθελε να ασχοληθεί με αυτά τα θέματα με τρόπους καθιερωμένους ως τότε... από τους άντρες. Και η λογική αυτή θέλαμε με κάποιο τρόπο να διαφέρει.

Μαρίνα: Εξ ου και τα λουλούδια στον Βαρδαβά!

Άννα: Υπήρχε περισσότερο το στοιχείο της διαπόμπευσης...

Μαρίνα: ...αλλά και να φοβηθείς εσύ, γιατί πλέον ξέρουμε πού είναι το σπίτι σου...κτλ. Βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν θα μπορούσαμε να πάμε 40 άτομα, θα ήταν λίγο περίεργο. Ήταν και σε γειτονιά, όχι στο κέντρο, δεν ήταν και στη Σόλωνος το σπίτι του –οπότε και το να βρεθούνε στα λεωφορεία 40 γυναίκες θα φαινόταν περίεργο. Οπότε πήγε σαφώς μια πιο μικρή και πιο χαρακτηριστική, αντιπροσωπευτική ομάδα, από διάφορες απόψεις και προσωπικότητες –σαν τρόπο αντίδρασης εννοώ.

Άννα: Ναι, και δεν ηρωοποιήθηκε! Το υποστηρίξαμε οι ομάδες του Αυτόνομου Γυναικείου Χώρου, ενώ βέβαια έφερε σε αμχανία τις γυναικείες οργανώσεις...

Μαρίνα: Ηρωοποίηση δεν υπήρχε ούτε μεταξύ μας, στο ποιες πήγαν και ποιες όχι. Καμία σχέση. Ούτε τότε ήξερα ακριβώς ποιες ήταν όλες αυτές που πήγαν. Και για να μη τη φάνε και προσωπικά.

Terminal 119: Μετά έγινε απολογιστική συνέλευση για να γίνουν οι συνεντεύξεις;

Μαρίνα: Όχι ακριβώς. Πρώτα έγιναν οι συνεντεύξεις. Όπως είπαμε, σε μία από τις συνεντεύξεις είχανε βγει δύο άτομα επώνυμα. Και τότε υπήρξε η κόντρα ότι θέτεις σε κίνδυνο άλλες, ότι δεν μπορείς έτσι να καρφώνεις.

Terminal 119: Ναι. Ανεξαρτήτως των επιμέρους προβλημάτων που υπήρξαν, εμένα όλο αυτό μου φαίνεται πολύ διαφορετικό ούτως ή άλλως. Σήμερα, σ' εμάς, αν πειράξει κάποιος έξω μια κοπέλα του χώρου, η αντίδραση μάλλον θα είναι να μαζευτούν οι άντρες του χώρου, οι φίλοι της, και να λύσουν αυτή τη διαφορά. Αυτός είναι ο λεγόμενος «αντισεξιστικός τσαμπουκάς»...

Μαρίνα: Να ρωτήσω κάτι; Αν αυτοί οι ίδιοι οι άντρες πίνουν κάπου μπύρες και δουν έναν άσχετο τύπο να πειράζει την γκόμενά του, να τη δέρνει, τι θα κάνουν;

Terminal 119: Μάλλον τίποτα...

Μαρίνα: I rest my case...

Terminal 119: Ε, ναι, μιλάμε για σχέσεις ιδιοκτησίας...

Μαρίνα: Ακριβώς! Είναι η λογική «μας πείραξε το δικό μας», «είπε κακιά κουβέντα για τη μαμά μας», είπε «γαμώ τη μάνα σου». Εγώ το καταλαβαίνω. Αλλά θα αντιδρούσα έτσι όχι μόνο αν πείραζαν μια φίλη μου, αλλά και οποιαδήποτε, αν το μάθαινα... Και με την ίδια λογική θα μπορούσα κάλλιστα να συμμετέχω σε ομάδες κρούσης. Θα πήγαινα να δείρω τον γείτονά σου αν σου σκότωνε το σκυλί, γιατί θα το μάθαινα από σένα. Αλλά η διαφορά είναι ότι θα το έκανα για τον οποιονδήποτε, εφόσον το μάθαινα.

Άννα: Μα, το να ζητήσω από έναν άντρα να απαντήσει είναι σα να φωνάζω τον μπαμπά μου. Μόνο στις φίλες μου θα το έλεγα και να πάμε να κάνουμε ό,τι μπορούμε. Αυτή είναι και η έννοια της ύπαρξης των γυναικείων ομάδων, του γυναικείου κινήματος. Αλλά να πάω σε άντρες... είναι... Είχε άλλη χροιά να το κάνουν γυναίκες. Δηλαδή, αυτονομείσαι συναισθηματικά! Να μπορείς να απαντήσεις αμέσως είναι πολύ σημαντικό πράγμα. Και η αυτοάμυνα αυτό το σκοπό είχε. Εγώ έκανα λίγο βέβαια, αλλά υπήρχαν κοπέλες που το έκαναν –και το κάνουν– συστηματικά.

Κλείσιμο

Και τι μας μένει από όλα αυτά; Ο ορισμός του βιασμού πρέπει να γίνεται από τις ίδιες τις γυναίκες-θύματα. Με αυτόν τον τρόπο είναι που βοήθησε και το γυναικείο κίνημα τη δεκαετία του 80'. Αυτό που επίσης πρέπει να τονιστεί ξανά, πέρα από όσα ειπώθηκαν, είναι πως το γυναικείο κίνημα δεν αρκέστηκε να συζητήσει τις νομικές του διεκδικήσεις σε σχέση με τον βιασμό, να κατοχυρώσει μόνον τους σημαντικούς τότε νόμους για τον βιασμό, γιατί ποτέ δεν αντιλήφθηκε τον βιασμό ως απλώς μια ακραία κοινωνική συνιστώσα αλλά μάλλον ως έναν καθημερινό φασισμό, ένα αυτονόητο ήδη τότε συστατικό της σεξιστικής κουλτούρας. Οι διαμάχες που έγιναν γύρω από την πορνογραφία και την παρουσίαση στον Τύπο των λεγόμενων «εγκλημάτων τιμής», ήταν επιμέρους για παράδειγμα συζητήσεις που στόχευσαν στο να χτυπήσουν τη δικαιολόγηση της βίας κατά των γυναικών, την λεγόμενη κουλτούρα (ή ιδεολογία) του βιασμού. Εξάλλου, συγκροτούνταν τότε από τις γυναικείες ομάδες κάποια γκρουπ συζητήσεων γύρω από τη σεξουαλικότητα, τη σεξουαλικότητα και τη βία, την θέση άμυνας των γυναικών κα εν τέλει τους τρόπους αντίδρασης σε αυτό το φαινόμενο. Για

αυτό και ευρέως διαδεδομένη ήταν η δημιουργία ομάδων αυτοάμυνας και αυτοδικίας. Πορείες στις γειτονιές των βιαστών, τα βράδια με πυρσούς, προκειμένου να τους στιγματίσουν, ξυλοδαρμοί βιαστών, λεκτική αντιβία, ομάδες πολεμικών τεχνών που μαθαίνανε να σπάνε το ψυχολογικό ταμπού της σωματικής αντιβίας από πλευράς των γυναικών ήταν κάποιες από τις δράσεις που αναλαμβάνανε. Έτσι, έγινε μια απόπειρα να αντιμετωπιστεί ο βιασμός συνολικά σαν φαινόμενο με πολλούς και δημιουργικούς τρόπους αντίστασης.

Θέλοντας να συνεχίσουμε πάνω σε αυτή την παράδοση και αντιλαμβανόμενοι το τεράστιο σημερινό πρόβλημα στην Ελλάδα γύρω από το ζήτημα του βιασμού, ζητούμε και εμείς μεταξύ άλλων αυτή την καλύτερη νομική μεταχείριση για τα θύματα. Γιατί αν ήμασταν θύματα σήμερα ή αύριο ή χθες αυτό θα θέλαμε. Δεν υπάρχει τίποτα ιδεολογικό σε αυτό – είναι θέμα επιβίωσης. Η νομική αντιμετώπιση του βιαστή αλλά και η αυτοδικία εναντίον του, πολλές φορές, αποτελούν δύο μορφές λύτρωσης του θύματος και για όλους τους υπόλοιπους ζήτημα αλληλεγγύης. Και αυτή την οπτική πρέπει να ενσωματώσουμε – είμαστε και διεξάγουμε τη συζήτηση από την πλευρά του θύματος βιασμού. Δεν χωράει εδώ συζήτηση για το αν το δικαστήριο είναι αστικό, επαναστατικό, σεξιστικό ή αντισεξιστικό. Δεν πρέπει και δεν πρόκειται ποτέ να προτείνουμε το περαιτέρω χαντάκωμα του θύματος – να μπλέξει σε επιπλέον παθογόνες σχέσεις εξάρτησης με άντρες ζορό που θα κάνουν ακόμη έναν τσαμπουκά με έναν οποιονδήποτε θύτη, τον οποίο τσαμπουκά μπορεί να ονομάσουν και «αντισεξιστικό». Αυτή η συζήτηση είναι ήδη μια μαλακία. Γι' αυτό όταν κάνουμε συζητήσεις για τον βιασμό ή τη σεξουαλικοποιημένη βία γενικότερα ή την κακοποίηση, σωματική ή ψυχολογική, πρέπει να θυμόμαστε κάθε στιγμή με ποιου το μέρος είμαστε. Αν είμαστε ή όχι με «αυτές».

Αν είμαστε με αυτές

που αισθάνονται το φόβο του βιασμού κάθε βράδυ που γυρνάνε στο σπίτι
που παίρνουν ταξί για να τις αφήσει στην πόρτα του σπιτιού τους
που ζητάνε παρέα και περιμένουν με τις ώρες για να πάει κάποιος προς το σπίτι τους
που παίρνουν τηλεφώνια την ώρα που πλησιάζουν σε σκοτεινά σοκάκια, για να μιλάνε με κάποιον
ώστε να ειδοποιήσουν γρήγορα αν...
που κρατάνε τα κλειδιά σφιχτά στα χέρια, με το σίδερο να προεξέχει ανάμεσα σε δείκτη και μέσο
που περπατάνε γρήγορα κοιτώντας πίσω ή πλάγια
που αποφεύγουν αντρικές φιγούρες στο ενάμιση μέτρο
που ανακουφίζονται τα λίγα λεπτά που περνάνε το βράδυ στο μετρό λόγω των καμερών
που σταματάνε για να περάσει μπροστά για να μην αισθάνονται ότι κάποιος περπατάει πίσω τους
που δεν μπορούν να είναι τελείως λιώμα όταν γυρνάνε από τη διασκέδαση γιατί πάντα οι αισθήσεις
πρέπει να είναι στην τσίτα
που όταν κάνει ζέστη, σκέφτονται δύο και τρεις φορές τι να φορέσουν
που όταν είδαν κάποιον στο δρόμο το βράδυ δεν ήταν μόνον η διαίσθησή τους αλλά και η
πραγματικότητα που τις έθεσε σε συναγερμό.
που δέχτηκαν βία στο δρόμο: χτυπήματα, παρενοχλήσεις και λεκτική και ψυχολογική βία, μέσα στο
ασανσέρ της πολυκατοικίας, στην είσοδο, σε σκάλες, στο δρόμο ξανά.
που είναι έτοιμες πάντα να απαντήσουν και τελικά παραλύουν ή τελικά απαντούν!

Το βίωμα

5

● βιασμός δεν είναι μια στιγμή, μια πράξη που εγγράφεται αποσπασματικά στα γυναικεία σώματα: Είναι το γενικό πλαίσιο που λαμβάνουν χώρα και άλλες, ποικίλες μορφές βίας. Η ψυχολογική κακοποίηση εντάσσεται στο βίαιο αυτό συνεχές, που είναι συνυφασμένο με τη γυναικεία υπόσταση: ασκείται μέσω του ελέγχου, των απειλών, του εκφοβισμού, της υποτίμησης της προσωπικότητας... αλλά και κάθε φορά που η καθεμιά νοιώθει ότι τα προσωπικά της όρια παραβιάζονται. Ο βιασμός είναι υποκειμενικός: Έχει συνέπειες στην ψυχολογία του θύματος και αντίστροφα, η ψυχολογική κακοποίηση είναι μια μορφή βιασμού. κακοποίηση είναι ένα είδος βιασμού.

Σ' αυτό το κεφάλαιο επιλέξαμε να ασχοληθούμε με τις ψυχολογικές επιπτώσεις του βιασμού στα κατά κύριο λόγο θύματά του: Τις γυναίκες.

Στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε την ψυχολογία του θύματος από μια φεμινιστική σκοπιά που κατανοεί τη γυναίκα ως μια πολλαπλή αφήγηση που γράφεται, ρυθμίζεται, βιώνεται σε συνδυασμό με άλλες κατηγορίες που κατασκευάζονται στο λόγο, συναντήσαμε μια βασική δυσκολία: Η ψυχολογική επιστήμη διατηρούσε, και εξακολουθεί να διατηρεί ένα ανδρικό βλέμμα στις προσεγγίσεις τις, ενώ από την άλλη, οι φεμινιστικές αναφορές για το ζήτημα (ειδικά στην ελληνική βιβλιογραφία) είναι ελάχιστες. Με τα λόγια της Wesstein: «Η ψυχολογία δεν έχει να πει τίποτα για το ποιες είναι οι γυναίκες, ποιες είναι οι ανάγκες τους και ποιες οι επιθυμίες τους, γιατί η ψυχολογία δεν γνωρίζει...».¹

Συγκεκριμένα, ο κυρίαρχος ψυχολογικός λόγος χρησιμοποίησε στις επιστημονικές του έρευνες αποτελέσματα δειγμάτων από μόνον του αρσενικού φύλου και τα γενίκευσε και στις γυναίκες με αποτέλεσμα να τις κατατάξει σ' επίπεδο προσέγγισης, σύμφωνα με την αντρική νόρμα και, και οι όποιες διαφορές να ερμηνευθούν ως γυναικεία μειονεξία. Με άλλα λόγια, οι γυναίκες δεν είναι «τόσο όσο» οι άντρες στους διάφορους τομείς: «Τόσο ηθικές, τόσο λογικές, τόσο αστείες».²

Κατά την αναδιαμόρφωση του τρίτου DSM, (του επίσημου οργάνου της Αμερικάνικης ψυχιατρικής Ένωσης), υπήρξε πολύ έντονη αντίδραση ακτιβιστών και ακτιβιστριών σε κάποιες από τις προτεινόμενες διαγνωστικές κατηγορίες: Για παράδειγμα, είχε προταθεί η αλλαγή του όρου «μαζοχιστική διαταραχή προσωπικότητας» σε «αυτο-ηττούμενη διαταραχή προσωπικότητας». Οι αντιδράσεις είχαν να κάνουν με το γεγονός ότι η διάγνωση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να παθολογικοποιήσει περαιτέρω τα θύματα οικογενειακής και σεξουαλικής βίας. Ακόμα μια διαμάχη έλαβε χώρα για την προτεινόμενη «σαδιστική διαταραχή προσωπικότητας» για παρόμοιους λόγους. Υποστηρίχθηκε δηλαδή ότι οι άντρες που κακοποιούν ή βιάζουν γυναίκες, θα απαλλάσσονταν μ' αυτόν τον τρόπο από την ευθύνη των πράξεών τους (καθώς θα μπορούσαν να υποστηρίξουν ότι δεν μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά και ότι η συμπεριφορά τους ήταν αποτέλεσμα της διαταραχής προσωπικότητάς τους. Τελικά καμία από τις προτεινόμενες διαγνώσεις δεν συμπεριλήφθηκε στην τέταρτη έκδοση του DSM (Αυδή: 9, 2003).

Το θέμα που ανακύπτει εδώ αναφορικά με τη διαδικασία της διάγνωσης, έχει να κάνει με την ευρύτερη λειτουργία του ψυχολογικού λόγου: Από τη στιγμή που μια συμπεριφορά ορίζεται σε σχέση με μια «ψυχολογική διαταραχή», τείνουμε να θεωρούμε ότι το πρόβλημα εδράζεται εντός του ατόμου, που εδώ είναι γυναικείου φύλου. Οι ψυχολογικές έρευνες ενισχύουν τα σεξιστικά στερεότυπα, προσωποποιώντας τη γυναικεία κατωτερότητα, τοποθετώντας τη μέσα στη γυναίκα, διερευνώντας τη μ' ένα λόγο αντρικό: «Ασυγκράτητες, συναισθηματικά ασταθείς, με μειωμένη αίσθηση της συνείδησης ή του υπερεγώ, πιο αδύναμες, στραμμένες στη φροντίδα μάλλον, παρά στην παραγωγικότητα, διαισθητικές μάλλον, παρά ευφυείς, και εφόσον είναι ομαλές στη συμπεριφορά τους, αφοσιωμένες στο σπίτι και στην οικογένεια...Με άλλα λόγια, η λίστα καταλήγει σ' ένα τυπικό στερεοτυπικό κατωτερότητας, που ταιριάζει μόνο σε μια μειοψηφία». (Wesstein: 207,1993).³

¹ Παρατίθεται στο: **Γυναίκες και ψυχική υγεία: θέσεις και προβληματισμοί της φεμινιστικής ψυχολογίας**, Β. Δεληγιάννη –Κουίμπζή, (2006-07), σελ. 3-4.

² Ο. π., Β. Δεληγιάννη –Κουίμπζή, σελ. 7

³ Ο. π., σελ.4.

Αυτός ο λόγος, ο αντρικός, που συγχέεται με την αντικειμενικότητα και την απόλυτη αλήθεια, καταλήγει, όταν αναφέρεται στη γυναίκα, ν' αναφέρεται στην ουσία σ' ένα γυναικείο «άλλο», ή διαφορετικά: στο «άλλο» της αντρικής ταυτότητας.

Πριν λίγους μήνες ακούσαμε μια ψυχαναλύτρια, να χρησιμοποιεί την παράσταση του πέους που εξέχει, προκειμένου να στηρίξει την υπόθεση ότι η εξωτερικευμένη επιθετικότητα είναι ανδρικής φύσης. Αυτή η ιδέα δεν είναι τελικά τόσο μακρινή από τις απόψεις του Γαλννού, που, παραπέμποντας στο μοντέλο του ενιαίου φύλου, στον 2ο αιώνα μ. Χ διατύπωνε πώς:

*Κι αν το φύλο τους είναι διαφορετικό
Μ' εμάς, ωστόσο, μοιάζουν συνολικά
Γιατί όσοι έψαξαν το ζήτημα σχολαστικά
Βρήκαν πως οι γυναίκες είναι άντρες γυρισμένοι ανάποδα.⁴*

Το σημείο σύγκλισης των δύο προσεγγίσεων είναι ότι στη βάση του διπόλου εσωτερικό (μήτρα) και εξωτερικό (πέος), η γυναίκα ορίζεται ως προς κάποια έλλειψη ως προς τα χαρακτηριστικά της επιθετικότητας και της τελειότητας αντίστοιχα.

Δεν είναι όμως, μόνο η αντρική θεώρηση η οποία είναι προβληματική στον τομέα της ψυχικής υγείας: Οι Masson (1984) και Schowalter (1985) παρέχουν πολλαπλά παραδείγματα όπου οι ειδικοί της ψυχικής υγείας υιοθέτησαν πρακτικές καταπίεσης και εκμετάλλευσης σε βάρος των γυναικών: μελέτες των αντιλήψεων για τα γυναικεία ψυχικά νοσήματα έδειξαν ότι όσοι εργάζονται στον τομέα της ψυχικής υγείας θεωρούν τις γυναίκες πιο νευρωτικές και λιγότερο ευπροσάρμοστες απ' τους άντρες (Bronermann κ.α, 1970)⁵, ενώ οι στερεοτυπικές αυτές αντιλήψεις κατωτερότητας έφτασαν σε σημείο να βρουν υλική εφαρμογή πάνω στα γυναικεία σώματα πελατών και ασθενών τους, με τα οποία πειραματίστηκαν και κακοποίησαν σεξουαλικά.

Τελικά ο τομέας της ψυχικής υγείας δεν έχει να επιδείξει λιγότερο σεξιστικές και πατριαρχικές συμπεριφορές από οποιονδήποτε άλλο.

⁴ Ο Γαλνός κατέδειξε πως οι γυναίκες ήταν ουσιαστικά άντρες, στους οποίους κάποια έλλειψη θερμότητας – δηλαδή τελειότητας – είχε ως αποτέλεσμα να συγκροτηθούν στο εσωτερικό του σώματος τα όργανα που κανονικά είναι ορατά απ' έξω στα αρσενικά. **Κατασκευάζοντας το φύλο**, Το πεπρωμένο είναι η ανατομία, T. Laquer (Πολύτροπον, 2003), σελ.36-37.

⁵ Παρατίθεται στο **Εισαγωγή στη συμβουλευτική**, κεφ. Φεμινιστικές προσεγγίσεις: Ο ριζοσπαστισμός της συμβουλευτικής, Η φεμινιστική κριτική της θεωρίας και πρακτικής της ψυχοθεραπείας, J. McLeod (Μεταίχμιο, 2003), σελ. 270.

«Ήταν αλήθεια ότι είχα εκμηδενιστεί πριν καν υπάρξω.
Δεν ήμουν ένα πρόσωπο ακέραιο, αλλά το εξάρτημα κάποιου άλλου».

M. Little⁶

Ο όρος «εγώ» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις πιο λογικές, προσανατολισμένες προς την πραγματικότητα, λειτουργικές πλευρές του προσωπικότητας και αποτελεί, όπως και το Υπερεγώ, εν μέρει συνειδητή και εν μέρει ασυνειδητη οντότητα. Ο ρόλος του εγώ, σύμφωνα με τον Freud, είναι ο έλεγχος των πλέον πρωτογενών παρορμήσεων του Αυτό και η προσαρμογή του στην εξωτερική πραγματικότητα σύμφωνα με την αρχή της πραγματικότητας. Είναι επίσης επιφορτισμένο με τον μετριασμό των απαιτήσεων του υπερεγώ.

Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ότι, όπως το διατύπωσε και ο ίδιος ο Freud, «το Εγώ είναι κυρίως σωματικό»⁷ και αυτό δεν θα μπορούσε να ισχύει περισσότερο στην περίπτωση της γυναίκας.

Το γυναικείο σώμα είναι το κέντρο του λόγου που καθορίζει και ελέγχει τις γυναίκες. Η θηλυκότητα τοποθετείται μέσα σ' αυτό και το σεξουαλικοποιεί βίαια: αυτό που συνιστά κοινωνική επιταγή (η στενή σύνδεση της γυναίκας με το σώμα της, την αναπαραγωγική της λειτουργία, την συνεχή ενασχόλησή της μ' αυτό) είναι ταυτόχρονα και πηγή παθολογίας. Αναπαριστά τον κίνδυνο που ελλοχεύει, τις βρώμικες επιθυμίες, τις μολύνσεις, την πνευματική αδράνεια και τις αρρώστιες που εδράζουν στη γυναικεία σάρκα (πχ οι γυναίκες που έχουν περίοδο ή θηλάζουν θεωρούνται μολυσμένες).

Το γυναικείο σώμα όμως τελικά, ποτέ δεν ανήκει στην ίδια τη γυναίκα: Αιχμαλωτίζεται στο ανδρικό βλέμμα και μ' αυτόν τον τρόπο καθίσταται αντικείμενο της ματιάς του Άλλου. Η γυναικεία αντικειμενοποίηση συνίσταται στο να σε αντιμετωπίζουν ως σώμα ή ως συλλογή γυναικείων μελών, στα οποία εγγράφονται τα πρότυπα και οι προσταγές της πατριαρχικής κοινωνίας.⁸

Αυτή η κοινωνικοποιημένη μορφή εκμαθημένης ψυχικής οργάνωσης, εξωθεί τη γυναίκα να εσωτερικεύει το στερεότυπο ενός παθητικού αντικείμενου: «Να ταυτίζεται, δίκως να προδίδει τις συλλογικές προσδοκίες, με την εικόνα εκείνη που τη θέλει αντικείμενο και όχι υποκείμενο της ιστορίας της, με την εικόνα εκείνη που της υπαγορεύει το αίτημα να υποφέρει, παρά να ενεργεί, να υφίσταται παρά να πράττει, να αντιδρά παρά να δρα. Μια τραγική φιγούρα που [...]δεν αποφασίζει αυτή, ζώντας στο εφιαλτικό κουκλόσπιτο του 20ου αιώνα [...]γίνει υποκείμενο της ιστορίας της» (Τσαλίκολου: 120, 1996).

Ο φόβος του βιασμού είναι διάχυτος στις γυναίκες, γιατί από τη στιγμή που τα σώματά τους εκτίθενται, ανά πάσα στιγμή κάποιος μπορεί να έχει πρόσβαση σ' αυτά. Από τη στιγμή που η απλή επιτήρηση του σώματος γίνεται ωμή εισβολή, η οποία ξεπερνά τα όρια που το Εγώ κάθε φορά θέτει, το Εγώ διαμελίζεται, χάνει τον έλεγχο, πενθεί.

Σ' αυτές τις εκφράσεις του διαμελισμένου Εγώ θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε παρακάτω, ή αλλιώς στις ψυχολογικές επιπτώσεις του βιασμού, που αποσιωπώνται από τη μια γιατί ο βιασμός είναι μια ανδρική αξία σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία και από την άλλη, λόγω των συναισθημάτων ντροπής και χαμηλής αυτοεκτίμησης, του φόβου της περιθωριοποίησης και της κοινωνικής κατακραυγής του θύματος, του φόβου για αντίποινα από τον σύζυγο /σύντροφο /συγγενή / άγνωστο.

⁶ Παρατίθεται στο: **Το τραυματικό, επανάληψη και διεργασία**, κεφ. Ψυχική κινητικότητα και εξουθένωση, Α. Ποταμιάνου (Βιβλιοπωλείο της εστίας, 2005) σελ. 29.

⁷ «Ego is first and foremost a bodily ego». Παρατίθεται στο: **The Judith Butler reader**, edited by S. Salih, κεφ. Melancholy gender/ refused identification (Blackwell, 2004), σελ. 245.

⁸ Για αναλυτικότερη περιγραφή της θεωρίας της αντικειμενοποίησης βλ. και Objectification theory : Toward understanding woman's lived experiences and mental health risks, B. L. Fredrickson, T. A. Roberts, παρατίθεται στο: *psychology of woman quarterly* (:21, 1997), USA, p. 173-206.

«Υπήρχαν δυο είδη κακοποιήσεων ή μάλλον τρία:
Υπήρχαν οι βρισιές με βρώμικες λέξεις,
Υπήρχε το ξέσχιμα του εγώ ή της προσωπικότητάς,
Και ύστερα ήταν το τρίτο είδος: η σωματική κακοποίηση[...]. Έτσι υπήρχαν τρία είδη κακοποιήσεων, και,
μερικές φορές έρχονταν όλα μαζί. Μπερδεύονται όλα στο μυαλό μου όταν προσπαθώ να κοιτάξω πίσω
και να ξεδιαλύνω αν ήρθαν έτσι σιγά-σιγά ή υπήρχαν πάντα. »⁹

Η Walker στην κυκλική θεωρία που διατύπωσε για τη βία (:77,1989), θεωρεί ότι κατά τη φάση της δημιουργίας της έντασης (που προηγείται του βιασμού), υπερισχύει ο μηχανισμός της άρνησης: «Όταν πετάει στο πάτωμα της κουζίνας το φαγητό, εκείνη σκέφτεται ότι ίσως το είχε παραψηθεί. Καθώς καθαρίζει το πάτωμα, μπορεί να σκέφτεται ότι ήταν λίγο υπερβολικός στην αντίδρασή του. [...] Ξέρει ότι το επεισόδιο θα μπορούσε να είναι και χειρότερο» (:79, 1989).

Ο μηχανισμός της άρνησης επιστρατεύεται στην προσπάθεια της γυναίκας να αποκτήσει κάποιο έλεγχο πάνω στην κατάσταση. Η έλλειψη ελέγχου και τα σοβαρά επεισόδια κακοποίησης είναι αυτά που σηματοδοτούν στην επόμενη φάση, τη φάση της έκρηξης. Από αυτό το σημείο και μετά λαμβάνει χώρα το σύνδρομο του βιασμού, με βασικό σημείο αναφοράς το τραύμα:

«Το τραυματικό είναι μία από τις φλέβες που διατρέχουν την ψυχική γή»
(Freud)¹⁰

Αρχικά οι ψυχολογικές συνέπειες του βιασμού, είχαν συμπεριληφθεί κάτω από τον όρο «σύνδρομο του βιασμού». Σήμερα, το σύνδρομο του βιασμού θεωρείται ότι περιγράφεται καλύτερα από τον όρο «μετα-τραυματική διαταραχή στρες» (PTSD, Foa and Rothbamm, 1998)¹¹.

Το σύνδρομο του τραύματος του βιασμού, είναι μια φάση και μια μακροπρόθεσμη διαδικασία επαναδιοργάνωσης που συμβαίνει ως αποτέλεσμα του βιασμού ή της απόπειρας. Αυτό το σύνδρομο των συμπεριφορικών, σωματικών και ψυχολογικών αντιδράσεων είναι μία αντίδραση έντονης έντασης σε μια κατάσταση που είναι απειλητική για τη ζωή (Burgess και Holmstrom)¹². Για τους Burgess και Holmstrom υπάρχουν δύο φάσεις εξέλιξης του συνδρόμου: στην πρώτη (έντονη φάση) υπάρχουν ποικίλες δυσλειτουργίες και αναστατώσεις στη ζωή του θύματος του βιασμού. Το χαρακτηριστικότερο συναίσθημα εδώ είναι η παρουσία του φόβου: φόβος μέσα στο σπίτι, φόβος έξω από αυτό, φόβος του να είναι μόνες, φόβος μέσα στο πλήθος, φόβος ότι κάποιος βρίσκεται από πίσω τους. Αυτοί οι φόβοι που πηγάζουν από την αίσθηση της απώλειας ελέγχου της γυναίκας πάνω στην κατάσταση, τις οδηγεί συχνά στο να καταφύγουν σε άλλα σπίτια ενώ συνάδει με τη δυσπιστία τους απέναντι στις αστυνομικές αρχές¹³ και τη δικαιοσύνη (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο για νόμο).

Ο φόβος επίσης της δεύτερης θυματοποίησης τις καθλώνει σε μια μόνιμη κατάσταση φόβου και απομόνωσης. Κάποιες, αν και δέχονταν την κακοποίηση ως αναπόφευκτη, προσπαθούσαν να ελέγχουν τον χρόνο και τον τόπο της κακοποίησής τους. Αυτός ο μικρός έλεγχος φαίνεται να είναι μια προσπάθεια προκειμένου να μην αισθάνονται ολοκληρωτικά αδύναμες. Το αίσθημα της ματαιότητας είναι έντονο σε αυτή τη φάση: ο φόβος συνοδεύεται από μια σταθερή πίστη πως αν κάνουν οτιδήποτε, ο δράστης θα γίνει πιο βίαιος. Η ματαιότητα οποιασδήποτε προσπάθειας να ξεφύγουν σταθερά επανέρχεται. Τα μνημονικά ίχνη, όμως, δεν εξαλείφονται. Γίνονται άκαμπτα

⁹ Παρατίθεται στο: **Η κακοποιημένη γυναίκα**, σωματική κακοποίηση, Walker (Ελληνικά γράμματα, 1989) σελ.107.

¹⁰ «Ο.π., Ποταμιάνου, 2005, σελ.15.»

¹¹ Παρατίθεται στο: **Γυναίκες και ψυχική υγεία, σεξουαλική κακοποίηση /βιασμός**. Μ.Παπαθανασίου (2006-07), σελ.135.

¹² Παρατίθεται στο: **Οι συνέπειες του εγκλήματος βιασμού στο θύμα του**, Α. Τσιγκρής («Ο Αγώνας της Γυναίκας», τεύχος 63ο-64ο, σελ. 66-73, 1998)

¹³ Έρευνα των Meyer και Corell έδειξε ότι το 20% των καταγγελλιών βιασμού που φτάνουν στη γνώση της αστυνομίας χαρακτηρίζονται αβέβαιες ή ψευδείς. Επίσης, ενώ οι άντρες αστυνομικοί κρίνουν ως ψευδείς το 18% των υποθέσεων βιασμού, οι κοινωνικοί λειτουργοί υπολόγισαν ότι το ποσοστό αυτό είναι μικρότερο του 1% του συνόλου. Παρατίθεται στο **Ψευδείς Καταγγελίες Βιασμού, μερικές αλήθειες για έναν μύθο**, Α. Τσιγκρής («Υπεράσπιση», τόμος 8ος, τεύχος 4ο, σελ. 959-963, 1998).

ή εγκλείονται σε επαναλήψεις που τα κινητοποιούν πάνω σε συγκεκριμένες εικόνες και νοητικές κατασκευές (Ποταμιάνου: 29, 2005). Πολλά από τα στοιχεία αυτής της φάσης επανέρχονται και στην επόμενη: τη φάση όπου το θύμα αποφασίζει να οργανώσει πάλι τη ζωή του.

Για τις περισσότερες, αυτή η φάση αρχίζει 2-3 εβδομάδες μετά την επίθεση. Εδώ το θύμα αλλάζει τις καθημερινές του συνήθειες (για παράδειγμα, επιλέγει να πάει από κάποιο άλλο δρόμο σπίτι του, αλλάζει χώρο εργασίας ή ακόμη και κοινωνικό περιβάλλον). Ο βιασμός σηματοδοτεί τη ρήξη με την προηγούμενη ζωή. Το θύμα βλέπει τη ζωή του χωρισμένη σε δύο μέρη: πριν και μετά τον βιασμό. Η αβεβαιότητα και η σύγχυση συνοδεύουν αυτή τη ρήξη. Σύμφωνα με τους Veron et al¹⁴ οι ψυχολογικές επιπτώσεις του βιασμού αφορούν σε: στεναχώρια, εξάντληση, ταραχή, φόβο. Μια άλλη έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις του βιασμού μέσα στην οικογένεια έδειξε ότι το 37% των θυμάτων είχαν διάγνωση κατάθλιψης, ενώ μία στις δέκα ανέφερε ότι υπέφερε από ψυχολογικά συμπτώματα παράλληλα με τα σωματικά.

¹⁴ Παρατίθεται στο, ό.π., **Οι συνέπειες του εγκλήματος βιασμού στο θύμα του**, Τσιγκρής, 1998

IV

«Αυτό που χάνει για πάντα το θύμα του βιασμού, είναι η πίστη στην καλοσύνη των ανθρώπων και την εμπιστοσύνη στους άλλους. Χάνει την πίστη στη δύναμη της λογικής και του ορθολογισμού» (Cohn, 1973)¹⁵

Στον βιασμό, τα συμπτώματα παίρνουν πολλαπλές μορφές: η κατάθλιψη για κάποιους θεωρείται αποτέλεσμα της προσβολής της αίσθησης ελέγχου της γυναίκας, που δεν αφορά μόνο στο σώμα της αλλά σε ολόκληρο το είναι της. Έτσι, την καθιλώνει σε μια θέση αδυναμίας με τρόπο ώστε να νιώθει ανήμπορη να αναλάβει δράση σε άλλα κομμάτια της ζωής της. Επίσης η κατάθλιψη έχει θεωρηθεί ότι εκπηγάζει από την επιθυμία αυτοκαταστροφής που παίρνει μια εσωτερικευμένη μορφή με στόχο να πλήξει το είναι της γυναίκας (Τσαλίκoglου: 119, 1996). Οι συνέπειες στην ψυχολογική και σωματική υγεία των γυναικών περιπλέκονται ακόμη περισσότερο όταν αναρωτηθούμε για την επίδραση του άγχους και της κατάθλιψης στη σωματική υγεία γενικότερα. Είναι γνωστό ότι για παράδειγμα, τα άτομα με συμπτώματα κατάθλιψης είναι πιθανότερο να αναφέρουν πως έχουν περιορισμένη σωματική δραστηριότητα και γενικότερα να είναι συχνότερα άρρωστα σε σχέση με τα μη καταθλιπτικά άτομα.

Η Ποταμιάνου (:14, 2005) σημειώνει ότι τα έντονα άγχη, οι στιγμές από-προσωποποίησης, οι διαταραχές του σώματος ή της συμπεριφοράς νοσηματοδοτούν την επανάληψη τραυμάτων που το υποκείμενο δεν μπορεί να επεξεργαστεί ψυχικά.

Η επιθυμία καταστροφής του εαυτού κάποιες φορές παίρνει τη μορφή διαταραχών στην πρόσληψη τροφής: «Αισθάνθηκα τέτοια ένταση και αναστάτωση που με έπιασε το στομάχι. Ήθελα να πάω στην τουαλέτα. Φοβόμουν πως ο Γ. θα σκεφτόταν ότι τον άφηνα για να πάω να δω ξανά τον φίλο μου, για αυτό του ζήτησα να με συνοδεύσει μέχρι την τουαλέτα ([...] έκανα εμετό και έβγαλα ό,τι είχα φάει). Αυτό γινόταν κάθε φορά που αισθανόμουν έτσι άσχημα»¹⁶. Η καταστροφικότητα εδώ στρέφεται εναντίον του εαυτού, εναντίον του σώματος που θεωρούν υπαίτιο για τον βιασμό-κακοποίηση. Οι αυτοκαταστροφικές αυτές τάσεις μπορεί να εκδηλώνονται είτε με χαρακτηριστικές στο σώμα, είτε με καψίματα είτε τέλος-τέλος με την ίδια την αυτοκτονία. Οι περισσότερες γυναίκες αισθάνονται ένοχες και ντρέπονται για όσα έκαναν. Εφόσον θεωρούν την κακοποίηση τους ως τιμωρία για τα υποτιθέμενά τους αμαρτήματα, προσπαθούν να ξεπλύνουν την ντροπή τους με τις αντίστοιχες τεχνικές (διαρκή μπάνια ή κάψιμο ρούχων): «[...] όταν με ξέδενε, σπκωνόμουν και πήγαινα στο μπάνιο να κάνω ντους και να ξεπλυθώ. Αισθανόμουν βρώμικη και εξευτελισμένη»¹⁷.

Η αυτοενοχοποίηση είναι στην ουσία μια προσπάθεια των γυναικών να ερμηνεύσουν το περιστατικό. Πριν το έγκλημα θεωρούσαν τον κόσμο προβλέψιμο και ασφαλή, μέχρι τη στιγμή του βιασμού που ο κόσμος έγινε ξαφνικά απρόβλεπτος. Έτσι, η αυτοενοχοποίηση γίνεται μια ύστατη προσπάθεια να δοθεί νόημα στη θυματοποίησή τους.

Ένα ποσοστό 53% των γυναικών θεωρεί ότι η χειρότερη όψη του βιασμού είναι η ψυχολογική επίθεση. Σε σχέση με άλλα εγκλήματα βίας, θεωρείται ότι τα ψυχολογικά συμπτώματα στον βιασμό είναι από τα χειρότερα συμπτώματα. Τέλος, ο βιασμός είναι το μόνο έγκλημα στον κόσμο που το θύμα είναι πιο στιγματισμένο από τον δράστη (Τσαλίκoglου: 98 και 136, 1996).

¹⁵ Παρατίθεται στο, ό.π., **Οι συνέπειες του εγκλήματος βιασμού στο θύμα του**, Τσιγκρής, 1998

¹⁶ Παρατίθεται στο: **Η κακοποιημένη γυναίκα**, Walker, ό.π., σελ.119.

¹⁷ Ο. π., κεφ. Σεξουαλική κακοποίηση, σελ.141.

Το θύμα αρνείται τη βία ως δική του. Η βία ανήκει στον άλλο, στο θύτη. Συχνά τα συναισθήματα καλύπτονται, μειώνονται. Με το μηχανισμό της διάσχισης, οι ψυχικές διεργασίες διαχωρίζονται από την υπόλοιπη ψυχική δραστηριότητα, απομακρύνοντας το θύμα από τον πόνο, όταν η σωματική διαφυγή γίνεται αδύνατη.

Τα συναισθήματα απωθούνται ή επαναπροσδιορίζονται και επαναχαρακτηρίζονται με αποτέλεσμα συχνά η σεξουαλική επίθεση ή κακοποίηση εναντίον τους να μην ορίζεται ως τέτοια: «Πραγματικά δεν είμαι σίγουρη πως ακριβώς έγινε το επεισόδιο. Ίσως να ήταν δικό μου λάθος. Ο Β. λέει ότι δεν με πέταξε πάνω στη σόμπα. Μόνο με έσπρωξε και πέφτοντας έπεσα πάνω στη σόμπα. Είλικρινά τον πιστεύω. Δεν θα μπορούσε να θέλει να με χτυπήσει τόσο άσχημα, θα πρέπει να ήταν απύχημα»¹⁸.

Ο Taylor ισχυρίζεται ότι με την κοινωνική σύγκριση, δηλαδή με το να συγκρίνουν τα θύματα την κατάστασή τους με την κατάσταση άλλων, βιαιότερων εγκλημάτων, προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν ή να ελαχιστοποιήσουν τη θυματοποίηση.

Τελικά ο κάθε ταλαιπωρημένος ψυχισμός θα μαζέψει τις δυνάμεις του, για να βρει διεξόδους στις εξουθενωτικές διεργασίες που προέρχονται από τις καταστάσεις εκείνες που ξεπερνούν τις ικανότητές του να τις υποφέρει: επαναληπτικά όνειρα ενάντια σε τραυματικές καθηλώσεις, δαπανηρές και πειστικές απόπειρες ταύτισης, διχασμοί και απαρνήσεις, συρρικνώσεις του Εγώ, αποβολή και αποκλεισμοί τμημάτων της ψυχικής πραγματικότητας, ακινησίες που εξουδετερώνουν την κινητικότητα.

Τόσο βαθιές χαρακίες προκαλεί το τραυματικό στο πεδίο του ψυχισμού (Ποταμιάνου: 23, 2005).

¹⁸ Ο. π., κεφ. Σεξουαλική κακοποίηση, σελ.112.

VI

Κάποιοι αναρωτιούνται γιατί οι γυναίκες παραμένουν σε μια σχέση βίας που βιώνουν την κακοποίηση και το βιασμό και υπομένουν τις ψυχολογικές και σωματικές επιπτώσεις του. Στην πραγματικότητα, αυτά τα φαινομενικά αφελή ερωτήματα, αντανακλούν τις κυρίαρχες κοινωνικές στάσεις για τη θέση του θύματος. Αποτελούν σημεία μιας κριτικής, που γι' ακόμα μια φορά στοχεύουν κατευθείαν στο θύμα: Το πολιτικό βαφτίζεται και πάλι προσωπικό. Το θύμα επέλεξε να μείνει, το θύμα ευθύνεται για το βιασμό, μήπως τελικά ο βιασμός δεν ήταν και τόσο βιασμός;

Οι κατηγορίες από τρίτους, που κατευθύνονται στο πρόσωπο του θύματος δεν είναι αθώες ή επιφανειακές: είναι βαθιά πολιτικές. Έχουν πάρει ήδη θέση στη θυματοποίηση της θυματοποίησης που συνέχει την κουλτούρα του βιασμού. Αυτός ο ανώνυμος πατριαρχικός Άλλος αγνοεί τις κοινωνικές συνθήκες που διαιωνίζουν και αναπαράγουν το φαινόμενο (έλλειψη κοινωνικού δικτύου υποστήριξης, καταφυγίου, χρημάτων, ατιμωρησία δραστών, παραδοσιακές αντιλήψεις για τον ρόλο της γυναίκας)...Κι αυτό γιατί δεν είναι τελικά αυτός που κινδυνεύει άμεσα, αλλά αυτός που νομιμοποιείται να βιάζει και να επικρίνει τα θύματά του.

Οι φεμινίστριες απ' την πλευρά τους, για να εξηγήσουν το φαινόμενο, επικαλέστηκαν το φόβο των θυμάτων για μη εύρεση ασφαλών εναλλακτικών λύσεων. Αυτό το σύστημα αξιών που δίνει έμφαση στη διατήρηση της οικογένειας (όπου η γυναίκα είναι ταυτισμένη με τη φροντίδα των παιδιών), ενοχοποιεί περαιτέρω τα θύματα που αποφασίζουν να φύγουν, (αφήνοντας ανεκπλήρωτα τα οικογενειακά τους καθήκοντα), χαρίζοντάς τους το στίγμα της χωρισμένης ή της κακοποιημένης γυναίκας (Martin, 1976)¹⁹.

Σύμφωνα με το μοντέλο που πρότεινε η Walker για την κυκλική θεωρία της βίας²⁰, κατά την τρίτη φάση (τη φάση ηρεμίας), ο δράστης εμφανίζεται μετανοημένος και ευγενικός ενώ από την άλλη, η γυναίκα θέλει να πιστεύει ότι θα σταματήσει να υποφέρει. Έτσι, συχνά, δεν νοιώθει την άμεση ανάγκη να φύγει. Αυτή η απόφαση που για τον εξωτερικό παρατηρητή μπορεί να ερμηνευθεί ως αβοηθησία, μπορεί να αντανακλά μια ασφαλή εκτίμηση της γυναίκας για τη δυνατότητα του δράστη να βοηθήσουν (Browne, 1993). Για τις φεμινίστριες θεραπεύτριες που εξηγούν τη συμπεριφορά των γυναικών με βάση τη Μετατραυματική διαταραχή, η συμπεριφορά της γυναίκας είναι μια αντίδραση σ' ένα εξαιρετικά σοβαρό τραύμα, που κάποτε παίρνει τη μορφή ενός τραυματικού δεσμού με το θύτη: Ο θύτης γίνεται η μόνη προοπτική που τους απομένει, είναι ταυτόχρονα πηγή ανασφάλειας και φροντίδας, με αποτέλεσμα να ταυτίζονται τελικά μαζί του με το μηχανισμό του τραυματικού δεσμού και να εξαρτώνται εξ' ολοκλήρου απ' αυτόν.

Κάποιοι θεωρητικοί θεωρούν οι κακοποιημένες γυναίκες, στην πραγματικότητα αντιδρούν στη βία που δέχονται. Κατ' επέκταση, η υπόθεση ότι οι γυναίκες μένουν σε μια σχέση βίας είναι εξαρχής λανθασμένη: Η γυναίκα στη σκέψη της έχει ήδη, ψυχολογικά, φύγει. Κάθε φορά που κακοποιείται, κάθε φορά που βιάζεται, σκέφτεται: «Δεν θέλω να το ζήσω αυτό, δεν θέλω να βρίσκομαι εδώ». Η Hyde εκλαμβάνει την έννοια του φόβου ως μια άρρητη αντίσταση από μέρους των γυναικών: Θεωρεί ότι ενώ μπορεί να μην συμπεριλαμβάνει δράση, αποτελεί μια δύναμη που κάνει τη γυναίκα να προσέξει ότι μπορεί να συμβεί κάτι που δεν θέλει να το δει να συμβαίνει. Εμπειριέχει μια μη λεκτικοποιημένη ιδέα του τι χρειάζεται και τι δε χρειάζεται μια γυναίκα, δηλαδή μια γυναίκα θέλει ν' αποφύγει το μη επιθυμητό και να κατακτήσει το αντίθετο. Η βιασμένη γυναίκα δεν θέλει την επίθεση στο σώμα της, τον εξευτελισμό της και το γεγονός ότι τρομοκρατείται υπογραμμίζει την αντίθεσή της στη βία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει και τον τρόπο να ξεφύγει απ' αυτήν.

¹⁹ Παρατίθεται στο: **Γυναίκες και ψυχική υγεία**: Βία στην οικογένεια, Μ. Παπαθανασίου (2006-07),σελ.114.

²⁰ Σύμφωνα με την κυκλική θεωρία της βίας, ο κύκλος κακοποίησης εμφανίζεται να έχει τρεις διακριτές τάσεις που ποικίλουν σε χρόνο και ένταση, όχι μόνο ανάμεσα σε διαφορετικά ζευγάρια, αλλά και στο ίδιο το ζευγάρι. Αυτές οι φάσεις είναι: Οι φάσεις της δημιουργίας της έντασης, η έκρηξη ή το επεισόδιο κακοποίησης και η φάση ηρεμίας. **Η κακοποιημένη γυναίκα**: Η κυκλική θεωρία της βίας, Walker (Ελληνικά γράμματα,1989), σελ.77.

²¹ Ο. π., κεφ. Βία στην οικογένεια, σελ.115. Από γεγονότα σαν κι αυτό απορρέει και η δική μας αποδοκιμασία του γνωστού συνθήματος «Όσες σιωπών καίγονται!» (που πλέον γράφεται από τον καθένα) το οποίο, αντί να προτρέπει στο να γίνονται καταγγελίες βιασμών, τείνει να καταλήγει να στιγματίζει, ακόμη περισσότερο, τις «γυναίκες που σιωπούν» αγνοώντας την ανυπαρξία κοινωνικών δομών και υποστήριξης με τις οποίες θα έρθουν αντιμέτωπες όσες καταφέρουν εν τέλει να σπάσουν τη σιωπή!

Για το τέλος κρατήσαμε μερικές προτάσεις που δανειστήκαμε από το κείμενο του W. Coles: taking the first step. Απευθύνονται σε όσους τυχαίνει να γνωρίζουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης/ βιασμού, δηλαδή σε όλους ή σχεδόν σε όλους. Και επειδή το θέμα μας είναι εδώ είναι καταρχάς τα θύματα, τα οποία είναι πρώτα και κύρια γυναίκες, καμία διάθεση δεν έχουμε να αποπροσανατολίσουμε το βλέμμα μας από όλα όσα αναπαράγουν και διαιωνίζουν αυτή τη βία: Όλες δηλαδή τις μικρές ή μεγαλύτερες, καθημερινές εκφάνσεις της. Η συνειδητοποίηση και η επεξεργασία αυτού του βίαιου συνεχούς είναι βασικό μέλημα αυτού του κειμένου. Οι παρακάτω έννοιες-προτάγματα στην επαφή μας με κακοποιημένες γυναίκες ελπίζουμε να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση.

- ◆ **Ειλικρίνεια:** Όταν γνωρίζεις ότι βλάπτεις ένα άτομο που έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση, παραδέξου το. Αν έχεις κάποια υποψία ότι σε κάποια φάση της αλληλεπίδρασης μαζί της ξεπέρασες τα όρια, επίσης. Το πρώτο πράγμα που έχουμε να κάνουμε για ν' αντιμετωπίσουμε τις τάσεις παρενόχλησης είναι να πάσουμε να τις αρνούμαστε.
- ◆ **Σεβασμός στην αυτονομία της παθούσας:** Η παθούσα/τραυματισμένη /θύμα έχει τον πρώτο λόγο σ' αυτό που της συνέβη. Αυτή βιώνει τα χτυπήματα που δέχτηκε, αυτή αποφασίζει για τον τρόπο που θα τα αντιμετωπίσει κι εσύ ζεις με την απόφασή της. Πρέπει να καταστήσεις σαφές ότι σέβασαι την αυτονομία της στην κατάσταση κι ότι προτίθεται να δουλέψεις πάνω σ' ότι αποφασίσει (ακόμα κι αν αποφασίσει ότι δεν θέλει να κάνει κανένα διάλογο μαζί σου).
- ◆ **Μάθε ν' ακούς:** Επειδή συνήθως οι άνθρωποι επιστρατεύουν άμυνες όταν κατηγορούνται ότι έκαναν κάτι λάθος, είναι δύσκολο να κρατάς τα' αυτιά σου ανοικτά απέναντι στο άτομο που σε κατηγορεί. Σ' αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει πχ το να αφήνεις αυτή να κατευθύνει τον διάλογο, να σταματήσεις να φτιάχνεις απαντήσεις/εκδοχές για τη δική σου ιστορία.
- ◆ **Μάθε να έχεις υπομονή:** Όταν η ανθρώπινη αξιοπρέπεια διακυβεύεται, δεν θα πρέπει να υπάρχει χρονικό όριο στο πότε αυτή θα αποφασίσει να κάνει διάλογο μαζί σου. Ο χρόνος που χρειάζεται η καθεμιά για να προβεί σε μια απόφαση είναι υποκειμενικός. Μην ξεπερνάς τα όρια πιέζοντας το θύμα να μιλήσει. Όταν η απάντηση είναι όχι, σημαίνει όχι, μέχρι το όχι να γίνει ναι.
- ◆ **Ποτέ (μα ποτέ!) μην κατηγορείς το θύμα:** Δε ζήτησε τη βία/κακοποίηση. Δεν τη ζήτησε λόγω του τρόπου που τύνεται. Δεν τη ζήτησε επειδή βρισκόταν κάτω από την επήρεια αλκοόλ/ναρκωτικών. Δεν τη ζήτησε επειδή κάνει επάγγελμα σχετικό με το σεξ. Δεν τη ζήτησε επειδή επέλεξε να κάνει κάτι μαζί σου/επειδή πήγε σπίτι σου/επειδή είναι γνωστή ως «τσούλα». Δεν τη ζήτησε με κανέναν τρόπο. Δεν είναι αποδεκτό το να λες ότι κάνει «μεγάλο θέμα» την παρενόχληση επειδή είναι φεμινίστρια/queer/ελευθεριακή κ.λ.π. Δεν είναι αποδεκτό το να λες οτιδήποτε άλλο τόσο ανούσιο. Το να επινοείς δικαιολογίες για τις τραυματικές σου πράξεις είναι ένας τρόπος ν' αποφεύγεις να παίρνεις ευθύνες για τη γαμημένη συμπεριφορά σου.
- ◆ **Μπορείς να μιλάς για τη δική σου εμπειρία και μόνο για τη δική σου.** Δεν μπορείς να υποθέτεις ποτέ πως η κακοποιημένη βίωσε την κακοποίηση.
- ◆ **Η αφήγηση της δικής σου εκδοχής της ιστορίας, της «αλήθειας» σου, μπορεί να δημιουργεί μια ατμόσφαιρα σιωπής σε βάρος της γυναίκας που δέχτηκε την κακοποίηση.** Αυτό δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να μιλάς για τον τρόπο με τον οποίον βίωσες διαφορετικά την

κατάσταση, είναι όμως ευθύνη σου να μιλάς με σεβασμό απέναντι στο θύμα. Το να μιλάς για τα ελαττώματα του θύματος στη σχέση σας ή το να θεωρείς ότι ψεύδεται, είναι στοιχεία ενός πατριαρχικού λόγου που διαιωνίζει τη σιωπή των θυμάτων.

- ◆ Μην κρύβεσαι πίσω απ' τους φίλους σου: Συχνά αυτοί που υπερασπίζονται τους θύτες δεν είναι οι ίδιοι οι θύτες, αλλά το κοινωνικό τους περιβάλλον. Σχόλια του τύπου «μα είναι τόσο καλό άτομο/καλλιτέχνης/ακτιβιστής» ή «αυτόν τον ξέρω και ποτέ δε θα έκανε κάτι τέτοιο» είναι μερικές συνηθισμένες αντιδράσεις πολλών. Αυτό που χρειάζεται ν' ακούσεις τώρα είναι η κριτική του θύματος στο πρόσωπό σου.
- ◆ Δείξε σεβασμό στις επιθυμίες του θύματος.
- ◆ Σταμάτα το βιασμό και την παρενόχληση πριν αρχίσουν: Είναι αποφασιστικής σημασίας να υπάρχει συναίνεση στο σεξ. Είναι αποφασιστικής σημασίας να αναγνωρίζουμε τις εκφάνσεις της επιθετικότητας στις ποικίλες οικονομικές, σωματικές, σεξουαλικές εκδοχές της και να τη σταματάμε πριν αποβεί περισσότερο οδυνηρή για τους άλλους. Όταν την αντιλαμβανόμαστε στον εαυτό μας πρέπει να την κατονομάζουμε.

Αν αυτομάτως πιστεύουμε άτομα όταν λένε ότι έχουν παρενοκληθεί/κακοποιηθεί/βιαστεί, ένα πράγμα μπορεί να' ναι εγγυημένο: Ότι καμία απ' όσες βιώνουν τη θηριωδία της παρενόχλησης/κακοποίησης/βιασμού, δεν θα αναγκαστεί να υποστεί επιπλέον φόβο, πόνο, ντροπή, εξαιτίας μιας μη υποστηρικτικής, δύσπιστης κοινότητας ανθρώπων.

A black and white close-up photograph of a woman's hair and shoulder. The hair is light-colored and appears to be a wig or styled hair, with some strands falling over her shoulder. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the hair and the skin. A white rectangular box is overlaid on the upper left portion of the image, containing text.

Sex: η ηγεμονία της σιωπής
[Παράρτημα: Η λατρεία του θηλυκού ως η υποβάθμισή του]

6

«Το χαρακτηριστικό στις νεότερες κοινωνίες δεν είναι ότι καταδίκασαν το σεξ στην αφάνεια, αλλά ότι καταδικάστηκαν οι ίδιες να μιλάνε για αυτό αδιάκοπα, εξαιρώντάς το σαν μυστικό»¹

Ποια είναι η γλώσσα της «κουλτούρας του βιασμού»; Υπάρχει μία ή πολλές γλώσσες; Μιλήσαμε για τους κώδικες του πορνογραφικού συνεχούς, για τους νομικούς και τους ψυχολογικούς κώδικες, για το νόμο της βίας τη νύχτα. Ωστόσο, η αρρενωπότητα που προετοιμάζει αυτή την κουλτούρα δεν συντηρείται μόνο με τους ρητούς λόγους της διατήρησης/ υπεράσπισης κάποιων αντρικών προνομίων. Συντηρείται και με τις πολλαπλές σιωπές που δεν παύουν και αυτές, εν τέλει, να αποτελούν τμήμα των κανονιστικών σχέσεων. Δεν είναι μυστικό πως ένα μεγάλο κομμάτι των (έμφυλων) κοινωνικών σχέσεων δεν μιλιέται φωναχτά, δεν «επικοινωνείται» ρητά αλλά ξεπερνώντας και τα ποικίλα αυτονόητα στερεότυπα που συγκροτούν το φύλο, καταλήγει – θα λέγαμε – σε ένα «απόλυτο αυτονόητο», αυτό των σεξουαλικών σχέσεων. Το ότι εφαρμόζονται σιωπές στη θέση των ρητών λόγων δεν νομίζουμε ότι έχει να κάνει με μια μικρότερη εφαρμογή των σχέσεων εξουσίας. Το γιατί επιτελείται αυτό που δεν λέγεται σε σχέση με το σεξουαλικό ζήτημα είναι ένα θέμα που ξεπερνά τους στόχους αυτής της μπροσούρας. Θα μπορούσε να αναζητήσει κάποια ίσως τις πηγές αυτής της σιωπής σε ένα χριστιανικό παρελθόν της Δύσης ή, γενικότερα, σε σημασίες ριζικά εμφυτευμένες στο μυαλό ενός δυτικού ανθρώπου.

Παραμένουμε, όμως, στο σήμερα. Αν και οι λόγοι γύρω από το σεξ, στα περιοδικά, στις τηλε-εκπομπές, στις ρίνε συζητήσεις και την πορνογραφία δεν εκλείπουν – μάλιστα μοιάζουν να αποτελούν το πρώτο ζητούμενο, οι συζητήσεις αυτές δεν εμπεριέχουν παρά μια ευρεία γκάμα πλθίων στερεοτύπων που ποτέ δεν ξεφεύγουν από κάποιους κώδικες συμμόρφωσης στις κυρίαρχες έμφυλες σχέσεις και, κατά κανόνα, στην ετεροσεξουαλική κλίμακα². Το πλαίσιο μέσα στο οποίο διατυπώνονται αυτοί οι λόγοι είναι το τι μπορεί και θα έπρεπε να βιώνει ένας άνθρωπος (όπως θα δούμε, ένας άνθρωπος είναι συνήθως ένας άντρας) ως «καλή φάση», «περνάω καλά» ή, εν τέλει, «καλό σεξ». Το καλό σεξ παρουσιάζεται ως κάτι άσχετο συνήθως με κοινωνικές συνθήκες (φύλο, τάξη, φυλή), αν και όπως θα μπορούσε να προσέξει κανείς, η... συμβουλευτική του σεξ απευθύνεται συνήθως σε ένα πολύ συγκεκριμένο κοινό (τις γυναίκες, τις οποίες προσπαθεί να πειθαρχήσει καθημερινά με τόνους προπαγάνδας). Στόχος της παραφιλολογίας αυτής είναι να εκφραστεί με λόγια ό,τι δεν είναι απαραίτητο να κρυφτεί με σιωπές. Η ικανοποίηση του ηγεμονικού άντρα με κάθε κόστος είναι δίχως αμφιβολία ο μακροπρόθεσμος σκοπός της. Δύο από τις σημαντικότερες συνέπειες αυτής της κουλτούρας είναι, αφενός, η ενίσχυση της ομοφοβίας, αφετέρου, η οικοδόμηση μιας νοοτροπίας αδιαφορίας, έλλειψης σεβασμού, αμάθειας και κυριαρχίας πάνω στα ετεροσεξουαλικά κρεβάτια.

Μέσα από ένα τέτοιο κείμενο εστιάζουμε σε τρεις (σχηματικά) σημαντικούς κόμβους της σεξουαλικής ζωής των περισσότερων από εμάς: την απόλαυση, την ασφάλεια και (το σημαντικότερο) τη συναίνεση στο σεξ. Μέσα από την αποδόμηση κάποιων κυρίαρχων μύθων που παράγουν οι προαναφερθείσες «κανονιστικές σιωπές» προσπαθούμε να ταράξουμε τα θεμέλια των κυρίαρχων σημασιών γύρω από το σεξ, δημιουργώντας παράλληλα μια κουλτούρα ετερότητας που αποτελεί προοίμιο και της ατομικής αυτονομίας.

Sex: η συναίνεση

«Οι γυναίκες που σιωπούν καίγονται. Οι άντρες που μιλούν τις καίνε»

Μέσα σε αυτή την γκάμα στερεοτύπων που δεν παύει να αναπαράγεται και να καταναλώνεται ατέρμονα χωρίς ουσιαστικά να εκφράζει τους προβληματισμούς καμιάς καθημερινής σεξουαλικής

¹ *Ιστορία της Σεξουαλικότητας*, Φουκό, σελ. 49

² Προσθετικές πέους και στήθους, εξωτερικά χαρακτηριστικά «γοητείας», φαντασιώσεις (kinky ή μη), η αποτελεί hot sex και διάφορα άλλα στοιχεία που εν ολίγοις αναλαμβάνουν να διδάξουν στους μοντέρνους ανθρώπους πως... να κάνουν σεξ.

επαφής ακούγεται συχνά η ατάκα: «Το σεξ είναι σαν παιχνίδι». Πράγματι. Το σεξ μοιάζει να είναι το παιχνίδι των μεγάλων. Στη Δύση μία από τις οπτικές του είναι ότι αποτελεί το αντάλλαγμα στο άτομο για τη θυσία της παιδικότητάς του αλλά και, παράλληλα, ο,τι του έχει απομείνει από αυτή.

Το σεξ, λοιπόν, όταν το «παίζεις» μόνη/ ος σου κάποια στιγμή βαριέσαι. Όπως όλα τα παιχνίδια είναι πολύ καλύτερο όταν έχεις παρέα. Και αυτό φαίνεται να το ξέρουν όλοι, ανεξαρτήτως φύλου και σεξουαλικών προτιμήσεων. Αυτό όμως που δεν μπόρεσαν να χωνέψουν όσο κι αν απομακρύνθηκαν από την παιδική τους ηλικία οι άνδρες της σύγχρονης πατριαρχικής κοινωνίας είναι πως «όχι θα πει όχι». Παρά τις προσπάθειες ιατρών, ψυχολόγων, θεολόγων και άλλων ανδρών ανά τους αιώνες να την επισκιάσουν η γυναικεία σεξουαλική επιθυμία υπάρχει και δεν είναι μπρόκολο να τη ζυγίζεις. Οι γυναίκες δεν είναι κούκλες προς ευχαρίστησή σας, δεν είναι 24-ωρη τράπεζες προς εξυπηρέτησή σας, δεν είναι θηράματα προς άσκησή σας. Άλλοτε θέλουν να παίξουν, άλλοτε δε θέλουν, άλλοτε θέλουν αλλά όχι μαζί σας κι οποιαδήποτε στιγμή ο σεβασμός της συναίνεσης ή μη αυτής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε σεξουαλική πράξη.

Είναι εύκολο ξετυλίγοντας το νήμα της συναίνεσης να μιλήσουμε για παραβίασή της σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και διανοητικά ανάπηρων ατόμων ή το βιασμό μιας γυναίκας αναίσθητης και βαριά ξυλοδαρμένης. Τότε η πολιτεία τιμωρεί και η κοινωνία καταδικάζει το θύτη, ειδικά όταν πρόκειται για το δικό του παιδί, τη δική του γυναίκα, τη δική του ενάρετη γειτόνισσα... Η συναίνεση όμως δε μετρίεται με το πόσες μελανιές έχει το θύμα, δεν υπολογίζεται ανάλογα με το που έγινε η πράξη, δε συμπεραίνεται από το την ταυτότητα ή την αμφίεση του θύματος και του θύτη και δεν είναι απλά ένα «ναι» ή ένα «όχι». Κανείς /καμιά δεν μπορεί να παραχωρήσει πραγματική συναίνεση αν υπάρχουν σαφείς υπονοούμενες απειλές εναντίον του-της, αν δεν είναι πλήρως ενημερωμένος-η ή ακόμα περισσότερο, όταν μιλάμε για γυναίκες για παράδειγμα, αν έχει μάθει από τότε που γεννήθηκε να υποχωρεί και να συναινεί ενάντια στις δικές της ανάγκες και επιθυμίες. Πως γίνεται λοιπόν να είμαστε σίγουροι για τη συναίνεση μιας γυναίκας όταν κάνει σεξ; Πως δεν πιέζεται; Πως είναι ευχαριστημένη με αυτό που κάνει;

Μέσα στο πλαίσιο ευρύτερων νομικών ορισμών, πχ της Αυστραλίας, είναι παράνομο ένα άτομο να εξαναγκάζει κάποιο άλλο σε σεξουαλική πράξη, όταν χρησιμοποιεί ή απειλεί ότι θα χρησιμοποιήσει βία ή δύναμη εναντίον του, θα το εξευτελίσει δημόσια, θα το απαξιώσει, θα το παρενοχλήσει φυσικά και ψυχικά ή όταν απειλεί πως θα κάνει αυτά σε ένα άλλο άτομο. Ακόμα δε συμπεραίνεται συναίνεση σε περιπτώσεις κατάχρησης εξουσίας, επαγγελματικής ή μη, και κατάχρηση εμπιστοσύνης μέσα σε μία σχέση. Βιασμός θεωρείται επίσης όταν το άτομο είναι τόσο μεθυσμένο και ναρκωμένο ώστε να μην μπορεί να συναινέσει ή όταν είναι φυσικά ή διανοητικά αδύναμο να κατανοήσει ή να αντιδράσει σε σχέση με την πράξη ή το πρόσωπο που τη φέρει.

Η συναίνεση στο σεξ, ακόμα και για το νόμο σε κάποιες χώρες, είναι μια σύνθετη διαδικασία που ξεκάθαρα επηρεάζεται από την άσκηση εξουσίας και, συγκεκριμένα, την άσκηση ανδρικής εξουσίας σε γυναικεία υποκείμενα. Η πατριαρχία δημιουργεί και η κοινωνία αγκαλιάζει γυναίκες που είναι τόσο βολικά έτοιμες για σεξ, τόσο συνυφασμένες με το ρόλο τους ως σεξουαλικά αντικείμενα, τόσο πρόθυμες απέναντι στις ανδρικές επιταγές ώστε κάθε κραυγή άρνησης πνίγεται με στα σκεπάσματα πριν καν το στόμα ανοίξει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μια έρευνα στην οποία μόνο το 27% των γυναικών που είχαν δεχτεί σεξουαλική επίθεση σύμφωνα με το νομικό της ορισμό είχαν σκεφτεί πως ήταν θύματα βιασμού, πως ο άλλος όφειλε να έχει τη συναίνεσή τους πριν τις χρησιμοποιήσει με αυτόν τον τρόπο, πως είχαν την επιλογή να αρνηθούν αυτήν την επαφή και δεν τους το επέτρεψαν.

Όπου λοιπόν δε κωράνε ορισμοί άνοιξε καλά τα μάτια, τα αυτιά και το μυαλό σου για να νοιώσεις το πρόσωπο που έχεις δίπλα σου, να πάρεις τη συναίνεσή του, είτε σου τη φωνάζει είτε σου τη σιωπά. Είμαι κουρασμένη απόψε, είμαι αδιάθετη, δε νοιώθω και πολύ καλά, λέω να ηγηάινω τώρα, ίσως μια άλλη φορά...σημαίνει όχι. Γροθιές που σφίγγουν, άκρα που σπαρταράν, κραυγές που αρνούνται, άσε.., δεν.., μη.. σημαίνουν όχι. Μάτια κενά, πρόσωπα δακρυσμένα, σώματα κοκαλωμένα.. σημαίνουν όχι. Και αντίστροφα το ότι δεν αντιστάθηκε, δεν προσπάθησε να απωθήσει

τον άλλον δε σημαίνει να. Ας μην ξεχνάμε πως ο φόβος μπορεί να καταστήσει πολλούς ανθρώπους αδύναμους να αντιδράσουν. Τα χαμόγελα, τα αγγίγματα, τα φιλήματα, τα αρώματα και οι κοντές φούστες δε σημαίνουν να. Το να παρερμηνεύεται η φιλικότητα και η οικειότητα ή ακόμα και η σεξουαλική διάθεση με την επιθυμία για σεξ δεν είναι παρά απόδειξη πως κάθε γυναικεία έκφραση είναι απλά on/off ένδειξη της σεξομηνανής του.

Το να μάθει ένας άνδρας, αλλά και η ίδια η γυναίκα πολλές φορές, να ερμηνεύει τα σημάδια της απροθυμίας, του άγχους, του φόβου, της έλλειψης ενδιαφέροντος, της συναίνεσης της ερωτικής παρτενέρ του δηλαδή, δεν είναι εύκολη υπόθεση καθώς μέσα από αυτήν είναι που θα μπορέσει να επιβεβαιώσει ή όχι τον ανδρισμό του. Βασική προϋπόθεση αποτελεί να μπορεί ο άνδρας να δεχτεί το 'όχι' σαν απάντηση. Χαρακτηριστικό είναι πως το 84% των ανδρών που διέπραξαν βιασμό είπαν πως αυτό που έκαναν αδιαμφισβήτητα δεν ήταν βιασμός. Η επίκληση των σύνθετων μνημάτων, της γλώσσας του σώματος ή και της γλώσσας των εξωγήινων μη σου πω για την 'μετά-τα-γεγονότα' δικαιολόγηση δεν είναι παρά απόδειξη μιας τόσο γερά κατασκευασμένης αρρενωπότητας που δε νοεί εμπόδια μπρος στη σεξουαλική του ικανοποίηση. Η κάθε γυναίκα όμως είναι διαφορετική (ας μας συγκωρήσουν οι υπέρμαχοι του «όλες ίδιες είναι»), η προσωπικότητά της ιδιαίτερη και η γλώσσα του σώματός της διαφορετική. Η καραμέλα «έλεγε ότι με το στόμα αλλά να με το σώμα» στηρίζεται σε μια αυταπάτη και σε έναν βαθμό οικειότητας που σχεδόν ποτέ δεν επιδιώκεται από τον άνδρα.

Το σεξ δεν είναι μια στατική και δεδομένη διαδικασία και το ίδιο συμβαίνει και με τη συναίνεση. Πρόκειται για μία αλληλεπίδραση δύο ισότιμων ανθρώπων με ελεύθερη βούληση και ερωτική επιθυμία και η συναίνεση κανενός από των δυο δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη σε οποιαδήποτε στιγμή. Είτε βρίσκεσαι στο δρόμο ή στο σπίτι σου, είτε έχεις απέναντί σου έναν παντελώς άγνωστο άτομο είτε τη συντρόφισσά σου η συναίνεση στο σεξ βασίζεται πρωταρχικά στην επικοινωνία.

Sex: η ασφάλεια

Πολλά σεξουαλικά ενεργά άτομα, στην πλειοψηφία τους αρσενικού γένους, επιλέγουν το δρόμο της επισφάλειας στο σεξ και στηρίζονται σε ορισμένους μύθους για να δικαιολογήσουν την επιλογή τους αυτή:

«Δεν είμαι ομοφυλόφιλος»

«Δεν κοιμάμαι από δω και από κει»

«Ο άλλος-η μοιάζει καλός τύπος/ καλή κοπέλα»

«Μια φορά δεν πειράζει/ Δε θα συμβεί σε μένα»

«Βαριέμαι να φορέσω προφυλακτικό. Μειώνει την απόλαυση»

Αυτές και παρόμοιες δηλώσεις αποτελούν λόγια βασισμένα σε άγνοια, ομοφοβία και προκαταλήψεις. Για αρχή ας αποκαταστήσουμε την αλήθεια με κάποιες παραδοχές: οι σεξουαλικά προτιμήσεις, ο αριθμός ή ο χαρακτήρας των συντρόφων του καθενός δε συγκινούν τα λεγόμενα «σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα» (σ.μ.ν. εφεξής), οι ομοφυλόφιλοι δεν έχουν καμία προνομιακή σχέση με τα σ.μ.ν. και η απόλαυση είναι ανεξάρτητη της χρήσης προφυλακτικού (εκτός αν απόλαυση σημαίνει αντρική διείσδυση, αλλά και εκεί ακόμη μια νοπτική κατασκευή είναι αυτή που δομεί την «αδιαμεσολάβητη» διείσδυση). Μία φορά, και μισή ακόμα, είναι αρκετή. Η ασφάλεια μας στο σεξ αφορά όλους και συνίσταται σε δύο βασικές παραμέτρους, στην αποφυγή των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και στην αποτροπή μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. Τα

σ.μ.ν. δεν είναι παρά ασθένειες, καθόλου σπάνιες αλλά και καθόλου ωραίες, που μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή. Το aids μπορεί να εμφανίζεται ως το σοβαρότερο αλλά δεν είναι ούτε το μόνο ούτε το συχνότερα εμφανιζόμενο σ.μ.ν.³

Τα περισσότερα (εμφανή) συμπτώματα βαρύνουν περισσότερο τις γυναίκες. Η, δε, ασφάλεια στο σεξ τις βαραίνει επιπρόσθετα και με την έγνοια μιας «τυχαίας» εγκυμοσύνης. Τα στατιστικά για άλλη μια φορά σοκάρουν: 5 εκατομμύρια κορίτσια 15-19 ετών υποβάλλονται σε διακοπή εγκυμοσύνης. Το 40% σε μη ασφαλείς συνθήκες. Άλλα 15 εκατομμύρια της ίδιας ηλικίας γίνονται μπότερες κάθε χρόνο.

Ο Michael Flood στο Tips for Good Sex που απευθύνεται βασικά σε εφήβους μας λέει πως υπάρχουν τρεις επιλογές για να αποφύγουμε τους κινδύνους στο σεξ. Ο πρώτος είναι να μην κάνουμε σεξ. Να μη δεσμευόμαστε σε κανενός είδους σεξουαλική δραστηριότητα με ένα άλλο άτομο. Δεύτερος τρόπος είναι να έχουμε επαφή με έναν μόνο άνθρωπο που είμαστε σίγουροι πως αυτός-η όπως κι εμείς δεν πάσχει από κάποιο σ.μ.ν. Και τελευταίο και απλούστερο: εφαρμόζουμε ασφαλές σεξ. Κάνουμε σεξ με όποιον θέλουμε αλλά προφυλαγόμεστε από εγκυμοσύνη και σ.μ.ν. με τους εξής δύο τρόπους: επικεντρωνόμαστε σε σεξουαλικές δραστηριότητες μηδενικού ή χαμηλού κινδύνου. Σεξ δεν είναι μόνο η διείσδυση. Κι όταν συμβαίνει διείσδυση, όμως, χρησιμοποιούμε προφυλακτικά. Παρακάτω παρατίθενται ονομαστικά κάποιες αντισυλληπτικές μέθοδοι καθώς και κάποιες βασικές γνώσεις για αυτές την πλειοψηφία των οποίων οι περισσότερες γυναίκες και άνδρες (θέλουν να) αγνοούν.

Υπάρχουν: α) οι **Μέθοδοι Φραγμού** (το ανδρικό προφυλακτικό, το γυναικείο προφυλακτικό, το διάφραγμα, οι κολπικοί σπύγγοι και τα σπερματοκτόνα κολπικά ενθέματα), β) τα **Αντισυλληπικά Χάπια** (το κλασικό χάπι και τα αντισυλληπικά με προγεστερόνη), γ) τα **Ενδομήτρια Σπειράματα** και, βέβαια, δ) οι **Μόνιμες Μέθοδοι Αντισύλληψης** (ανδρική και γυναικεία στείρωση). Η επιλογή μιας αντισυλληπτικής μεθόδου θα εξαρτηθεί από το αν αυτή θα είναι μόνιμη η αναστρέψιμη, από τον βαθμό αποτελεσματικότητας της μεθόδου και από την αντικειμενική δυνατότητα να την εφαρμόζει σωστά κάποιος/ κάποια. Οι συνθέστερες στην Ελλάδα αντισυλληπτικές μέθοδοι, όπως η διακεκομμένη συνουσία και η αποχή τις γόνιμες μέρες του κύκλου είναι, κατά κανόνα, μικρής αποτελεσματικότητας μέθοδοι. Ενώ μέτριας αποτελεσματικότητας είναι και τα διαφράγματα, τα προφυλακτικά, οι κολπικοί σπύγγοι, οι σπερματοκτόνες κρέμες ή υπόθετα, το τραχηλικό κύπελλο κτλ. Τέλος, μεγάλης αποτελεσματικότητας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τα αντισυλληπικά χάπια, τα ενδομήτρια σπειράματα και όλες οι μόνιμες μέθοδοι (στείρωση). Το βάρος που πέφτει από την σεξιστική, ετεροσεξουαλική κοινωνία στις γυναίκες, διαδέχεται και το μεγαλύτερο βάρος για το πώς μέσα από ισότιμες σχέσεις (και στο κρεβάτι) θα αποφύγουν ανεπιθύμητες καταστάσεις σε σχέση με την υγεία τους και το μέλλον τους. Δεν είναι περιεργό, λοιπόν, που πολλοί σύντροφοι στη Γερμανία επέλεξαν τη μόνιμη ανδρική στείρωση θέλοντας να επωμιστούν εκείνοι αυτή την ευθύνη

³ Κάποια από τα συχνότερα σ.μ.ν. είναι, λοιπόν, τα εξής: α) τα **χλαμύδια** και η **γονόρροια** (που αποτελούν εκκρίματα από τα γεννητικά όργανα ή τον πρωκτό, προκαλούν πόνο στην ούρηση και εμφανίζονται μία με τρεις εβδομάδες μετά τη σεξουαλική επαφή και μπορεί να μην έχουν ειδικά συμπτώματα για τις γυναίκες), β) ο λεγόμενος **απλός έρπης** που δεν είναι παρά φυσαλίδες στα γεννητικά όργανα ή το στόμα που προκαλούν πόνο αλλά συνδυάζονται και από ηρησμένους λεμφαδένες και πυρετό κι εμφανίζονται μέχρι 20 μέρες μετά την επαφή, γ) τα γνωστά **κονδυλώματα** που είναι μικρά σπυράκια και εξογκώματα του δέρματος που προκαλούν πόνο και εμφανίζονται από έναν έως τρεις μήνες μετά, δ) η **σύφιλη** που παρουσιάζει έλκος στα γεννητικά όργανα, το στόμα, τον πρωκτό και έπειτα εξανθήματα, τριχόπτωση κτλ και εμφανίζεται 10-90 μέρες μετά τη μόλυνση, ε) έπειτα αυτό που έχει προσδιοριστεί/κατονομαστεί ως **AIDS/ HIV** που έχει ως συμπτώματα τον πυρετό, τους διογκωμένους λεμφαδένες, τη διάρροια, την κόπωση και μπορεί να εμφανιστεί είτε νωρίς, 10 μέρες μετά τη μόλυνση, είτε πολύ αργότερα, 10 χρόνια μετά, στ) η **Ηπατίτιδα Β** που ως συμπτώματα εμφανίζει το κιτρίνισμα των ματιών και του δέρματος, τους πυρετούς, τους εμετούς, την απώλεια βάρους και την καταβολή των δυνάμεων, τους πόνους στην κοιλιά κτλ (εμφανίζεται 2 με 3 μήνες μετά τη μόλυνση), ζ) η **τριχομοναδική κολπίτιδα** που εμφανίζει ένα έκκριμα που προκαλεί φαγούρα και άσχημη οσμή και αφορά μόνο στις γυναίκες, εμφανίζεται μέχρι ένα μήνα μετά την επαφή, η) οι επίσης γνωστές **ψείρες** που αποτελούν μικρά αυγά στις τρίχες της γεννητικής περιοχής και προκαλούν φαγούρα (εμφανίζονται μέχρι ένα μήνα μετά την επαφή), θ) η **ψώρα** που προκαλεί επίσης φαγούρα σε συνδυασμό με δερματικές βλάβες κι εμφανίζεται μέχρι ενάμιση μήνα μετά τη μόλυνση, ι) η **καννίαση** που αποτελεί λευκό, παχύ έκκριμα που βγαίνει από τον κόλπο ενώ για τους άντρες δεν υπάρχουν συμπτώματα και δεν εμφανίζεται σε συγκεκριμένα χρονικά όρια και, τέλος, κ) η **βακτηριακή κολπίτιδα** που είναι ένα κολπικό έκκριμα που πάλι εμφανίζεται μόνο στις γυναίκες με ποικίλα χρονικά περιθώρια εκδήλωσης.

αυτή, αφού εξάλλου ούτε κανένα φανταστικό πατρότητας και πατρικών φίλτρων τους διακατείχε.⁴

Σε αυτό το σημείο θέλουμε να ξεκαθαρίσουμε πως σκοπός αυτού του κειμένου δεν είναι να μιλήσει απλώς «ιατρικά», γνωρίζοντας εξάλλου πως και οι ιατρικοί λόγοι αποτελούν λόγους κοινωνικού ελέγχου, δημιουργίας κανονιστικών θέσεων που δεν μπορούν παρά να ενισχύουν την ετεροσεξουαλικότητα. Η ιατρική επιστήμη δεν έλειψε εξάλλου σχεδόν ποτέ από την εκάστοτε «πρωτοπόρα» ιντελιγκέντσια που δια μέσου της διασποράς κατασταλακτικών φόβων γύρευε να επιβάλει (άνισες, εξουσιαστικές) συμπεριφορές που a priori ονόμασε «κανονικές», εξορίζοντας βέβαια ένα ευρύ πεδίο ανθρώπων επιτελέσεων στο πεδίο του «μη κανονικού», του «ανώμαλου» κτλ. Για μας η ανασφάλεια στο σεξ έχει καθαρά πολιτική υπόσταση και δεν είναι τίποτα άλλο από ένα ακόμα αποτύπωμα όλης της κουλτούρας του βιασμού. Είναι η ίδια κουλτούρα που θυσιάζει ανθρώπους στο βωμό της ανδρικής απόλαυσης γιατί το ασφαλές σεξ δεν είναι hot σεξ για τον άνδρα, γιατί αυτή η πατριαρχική κοινωνία δε νοεί ανδρισμό με προφυλάξεις.

Ανδρικά λόγια που προσπαθούν να αποφύγουν την προφύλαξη, πάντα λίγο πριν τη διείδωση, που απλά επιβεβαιώνουν πως αυτό που εμποδίζει το ασφαλές σεξ είναι η απώλεια του ελέγχου της κατάστασης από το αρσενικό, η αφαίρεση της απόλυτης εξουσίας του σώματός του και της παρτενέρ του. Λένε πως τα προφυλακτικά μειώνουν την απόλαυση τους αποδεικνύοντας πως καμιά σχέση δεν έχει η ασυγκράτητη φύση τους εδώ και καταδεικνύοντας το πόσο διανοητική λειτουργία είναι το σεξ για τον άνδρα. Μόλις νοιώσουν πως κάτι περιορίζει το πέος τους, καλύπτει το σύμβολο της δύναμης και της εξουσίας τους τότε η τεστοστερόνη έρχεται σε δεύτερη μοίρα και η επιθυμία γκρεμίζεται. Τι εστί λοιπόν ανδρική σεξουαλικότητα χωρίς εξουσία; Λένε πως δεν τους αρέσει να βάζουν πλαστικά ανάμεσά σε αυτούς και τις συντρόφους τους, διαμεσολαβητές στη σχέση τους. Κι έχουν δίκιο φυσικά αν η μόνη επαφή που μπορεί να αναπτύξει ένας άνδρας κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης είναι αυτή της τριβής των γεννητικών του οργάνων. Λένε πως όταν μια γυναίκα το ζητάει (το προφυλακτικό) δεν εμπιστεύεται το σύντροφό της. Για ακόμα μια φορά όλα γυρίζουν γύρω από αυτούς. Δε νοείται ούτε καν μια πιθανότητα για μη ετεροκαθοριζόμενη γυναικεία σεξουαλικότητα, γυναίκα πέρα από συμπλήρωμα του άνδρα, γυναικεία πρωτοβουλία και, φυσικά, όποιος γυναικείος προβληματισμός και διεκδίκηση γύρω από την ασφάλεια στο σεξ δεν μπορεί να σχετίζεται με τη δική της αυτονομία και αυτοδιάθεση αλλά με την αμφισβήτηση του συντρόφου της. Κάπως έτσι καταλήγουμε στο ότι το 67% των γυναικών που έμειναν έγκυες, δήλωσαν πως αυτό έγινε γιατί δεν μπόρεσαν να πείσουν τον άλλον να φορέσει προφυλακτικό. Αντί να παροτρύνουμε τις γυναίκες να παίζουν τους χωροφύλακες των κρεβατιών ή να τις κάνουμε «μικρούς αυτοσχέδιους γιατρούς» που διαβάζουν ο,τι πέσει στα χέρια τους και φρικάρουν, έρμαια των γυναικολόγων και της έλλειψης μιας σχέσης με το σώμα τους, αντί να τις βαραίνουμε και με άλλες ενοχές σε σχέση με τη σεξουαλικότητά τους, οφείλουμε όλοι να δώσουμε στην ετεροσεξουαλική ανασφάλεια στο σεξ την προσοχή που της αρμόζει. Φυσικά, αυτή η όλη προσοχή και ο σεβασμός που θέλουμε να προωθήσουμε απέναντι στην «άλλη», γίνεται αντιληπτή σαν υποκειμενικό ποιοτικό στοιχείο μιας ηθικής/ πολιτικής/ προσωπικής στάσης ενός ατόμου που συναινεί στην ατομική αυτονομία όλων. Ο σεβασμός – και η ατομική αυτονομία πολύ περισσότερο – δεν ανάγονται ούτε περιορίζονται στο ασφαλές σεξ διά του προφυλακτικού, ωστόσο δεν αποτελούν κι αφηρημένα, γενικά προτάγματα που πουθενά στο καθημερινό δεν εφαρμόζονται.

⁴ Ένα από τα αποτελέσματα του πως αντιμετώπισε το γυναικείο κίνημα κάποια από τα λεγόμενα γυναικολογικά προβλήματα αποκρυστάλλωθηκε και στον περίφημο οδηγό πρακτικής γυναικολογίας Hot Pants που μεταφράστηκε λίγα χρόνια πριν και στα ελληνικά. Αν δεν βρείτε το έντυπο, μπορείτε πλέον να επισκεπτεστε και την ιστοσελίδα του www.hotpants.gr (DIY Gynecology).

Sex: η απόλαυση

«Όταν ο Pierre Unic είπε στον Breton ότι κατά τη διάρκεια της ερωτικής πράξης συμβουλευτήκε τη σύντροφό του για τις ερωτικές της προτιμήσεις, ο Breton έμεινε κατάπληκτος. “Γιατί όχι;” ρώτησε ο Unic. Διότι, απάντησε ο Breton, το τι της αρέσει και τι δεν της αρέσει “δεν έχει καμιά σημασία”». (βλ. La Revolution surrealiste, αρ.11, 1928)⁵

Ας κάνουμε μια άτυπη έρευνα στην παρέα μας. Ποιοι είναι αυτοί που έχουν απολαύσει το sex που έχουν κάνει στη ζωή τους και σε ποιο βαθμό; Θα ήταν πραγματικό σοκ αν βλέπαμε ότι οι άντρες είναι μακράν οι πιο ικανοποιημένοι; Δεν είναι καθόλου τυχαίο, για μας, ότι όλη αυτή η σύγχρονη mainstream παραφιλολογία γύρω από το sex δεν έχει τίποτα να πει εδώ και δεκαετίες – εκατονταετίες μάλλον – για σημαντικούς κόμβους για την ψυχολογική και σεξουαλική ζωή μιας γυναίκας. Θα δούμε ότι δεν έχουμε πάει και πολύ μακριά από την – κατά το πώς τη χαρακτήρισε ο Sigmund Freud – «μαύρη ήπειρο»⁶. Η αντρική σεξουαλικότητα παραμένει εξίσου καλά κατασκευασμένη βέβαια. Βασική, ωστόσο, διαφορά είναι ότι καθώς απώτερος και ανώτερος στόχος είναι η αντρική ικανοποίηση, έχουμε μάθει σχεδόν τα πάντα για την ικανοποίηση αυτή, για τις αντρικές φαντασιώσεις και απολαύσεις... ενώ αντιθέτως για τη γυναικεία απόλαυση στο σεξ παραμένουμε στα σκοτάδια. Η σύγχυση που παίζει γύρω από το σεξ και διαδίδουν οι κανονιστικές αυτές σιωπές είναι δηλωτική του τι φύλο έχουν οι κυρίαρχοι σεξουαλικοποιημένοι λόγοι (ξεκάθαρα αρσενικοί!), μιας και τα αντίστοιχα ερωτήματα για τους άντρες έχουν απαντηθεί ήδη για την πάρτη τους εδώ και κάτι αιώνες... Αυτά τα σκοτάδια όπως θα δούμε, η επιστήμη δεν τα φώτισε και βέβαια ούτε Λόγος τα φώτισε. Ακόμη, ούτε οι επαναστάτες με το δικό τους ταξικό φως δεν τα φώτισαν! Ίσα-ίσα. Έπρεπε να περιμένουμε λίγες ακόμη δεκαετίες μέχρι να παρουσιαστεί στα εγκόσμια ο ριζοσπαστικός φεμινισμός ο οποίος έδωσε και την τελική ώθηση για την ανακάλυψη του γυναικείου sex!

Βρες το «σημείο G» και κέρδισε...

«Για κάποιο λόγο, όταν τα πράγματα δεν πάνε καλά, το πρώτο πράγμα που περνάει απ’ το μυαλό ορισμένων γυναικών είναι “να μιλήσουμε”. Να το αναλύσουμε δηλαδή. Να βάλουμε κάτω τον Γιωργάκη/ Γιαννάκη/ Κωστάκη και να του εξηγήσουμε τα περί σχέσεων... Οκ, βοηθάει να λέμε και μια κουβέντα που και που... Αλλά για ένα σωρό ανθρώπους, εκ των οποίων οι περισσότεροι είναι άντρες, η ουσία της σχέσης δεν εξαρτάται από τα πολλά λόγια»⁷

Ένα από τα σημεία που περιφρουρούνται καλά στον σημερινό κομφορμιστικό λόγο γύρω από το sex είναι οι σιωπές που τον δομούν. Αν και το ζητούμενο συχνά εμφανίζεται να είναι μια

⁵ Παρατίθεται στο **Φωτογραφημένες και Ζωγραφισμένες Κυρίες: η ενσωμάτωση της γυναίκας στην τέχνη του υπερρεαλισμού**, Mary Ann Caws, από Το γυναικείο σώμα στον δυτικό πολιτισμό (επιμ. Susan Rubin Suleiman), εκδ. Σαββάλας 2008.

⁶ Για τον Freud, η γυναικεία ψυχική οργάνωση αποτέλεσε κατά τη δήλωσή του μια «μαύρη ήπειρος» που δεν μπορούσε να εξερευνηθεί. Ωστόσο, δεν ήταν και λίγα αυτά που είπε ο ίδιος σε άλλες περιστάσεις (στη θεωρία του πχ για την έμφυλη συγκρότηση του υποκειμένου, το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και αυτό της Ηλέκτρας) για τη γυναικεία σεξουαλικότητα, πχ τη σύλληψή της ως μιας ελλειπτικής αντρικής σεξουαλικότητας, ως ενός άντρα-ευνούχου. Ο Καστοριάδης σωστά επεσήμανε πως «αυτά που μπόρεσε να πει ο Freud πάνω στη γυναίκα και τη γυναικεία φύση είναι απλώς αχαρκτήριστα. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μεταγραφή σε “θεωρητική” γλώσσα των πιο στενόμυαλων και βλακωδών προκαταλήψεων του τυπικού μαγαζάτορα της εποχής του, μεταγραφά που μένει εξολοκλήρου υποταγμένη στις θεομισημένες κοινωνικές φανταστικές σημασίες, δηλαδή, στην πατριαρχική ιδεολογία. Αυτό ζημίωσε σοβαρά το σύνολο του θεωρητικού του οικοδομήματος, αφού χρησιμοποίησε άκριτα μεταξύ άλλων και τις ιδέες “παθητικότητα” και “ενεργητικότητα”. Και αυτό συνεχίζεται και σήμερα, με την “μαύρη ήπειρο” και το “μυστήριο της γυναικείας απόλαυσης”. Δεν υπάρχει περισσότερο, ούτε και λιγότερο, “μυστήριο” της γυναικείας απόλαυσης από όσο “μυστήριο” της ανδρικής απόλαυσης. Υπάρχει η σύγχυση ανάμεσα στην έκκριση λίγων σταγόνων σπέρματος και την απόλαυση. Και ο ρόλος που παίζει η σύγχυση αυτή στη φαντασματική των δύο φύλων προκειμένου να στηρίξει την αυταπάτη ότι η ανδρική απόλαυση είναι υλικά διαπιστώσιμη άρα ηλίω φαινότερη. Αυταπάτη που μεταφέρεται αυτούσια στην ιδέα ενός “μυστηρίου της γυναικείας απόλαυσης”», **Η Ψυχανάλυση: πρόταγμα και διαύγηση** Κορνήλιος Καστοριάδης, από Τα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου (Ψυλόν, 1991), σελ.145.

⁷ **ΠΑΨΕ ΠΙΑ ΝΑ ΜΙΛΑΣ!**, Γ. Σαλαμάς, από το Votre Beaute (12/07) στη στήλη Beaute στο Ντιβάνι.

ψευδοεπικοινωνία στο ζευγάρι και όχι μόνο, αυτή η επικοινωνία αρκείται σε έναν ανταγωνισμό kinky και άβολων στάσεων στο σεξ που σκοπό έχουν μόνο να ικανοποιήσουν τον άντρα ή έναν... παρατηρητή. Το σημερινό σεξ δεν μπορεί να ξεφύγει βέβαια από τη μεγάλη πηγή του, το νεκροταφείο της πορνογραφίας. Στο μέτρο, δε, που η amateur πορνογραφία παίρνει τα πάνω της ο καθένας ίσως να σκέφτεται: «κάνουμε εδώ ό,τι κάνουμε, αν έβαζα και μια κάμερα;». Άλλα και κάμερα να μην υπάρχει, το μάτι του παρατηρητή υπάρχει ήδη. Τα σώματα και η υλική τους διαπλοκή υπάρχουν πολύ πριν το κρεβάτι κατασκευασμένα κατά έναν ορισμένο τρόπο. Άρα, ποια ψευδοεπικοινωνία διατεινόμαστε ότι μπορεί να υπάρξει; Η κουλτούρα του βιασμού δεν θα άφηνε ποτέ ένα τέτοιο πεδίο αρρύθμιστο, δίχως κανονιστικές επιτελέσεις, έστω και σιωπηρές. Ακόμη και η περίφημη ικανότητα της γυναίκας να ερμηνεύει τις αντρικές επιθυμίες εδώ δεν μπορεί να αφεθεί σε μια πιθανότητα δυσλειτουργίας. Η πορνογραφία αποτελεί υπενθύμιση-υποκατάσταση αυτής της κορυφαίας ικανότητας – απλά μένει να βρεθεί μια γυναίκα να εκπληρώσει τις... δημιουργικές φαντασιώσεις (πχ πρωκτικό και στοματικό σεξ αποτελούν μια βάση να συζητάμε για απολαυστικό σεξ!).

Ο Michael Flood στο workshop που ονόμασε «Tips for Good Sex»⁸... έτυχε να μη γράφει τίποτα σχετικό. Περιγράφει, όμως, για άλλα ενδιαφέροντα πράγματα που καταλήγουν στην απόλαυση όπως: γνώση του πώς να κάνεις τον άλλον/ την άλλη να απολαμβάνει (γνώση του σώματος της), προθυμία να δώσεις όσο και να λάβεις (μη εγωιστική διάθεση), ένας ευρύτερος ορισμός του σεξ (κάτι περισσότερο από το σχήμα «πέος μέσα στον κόλπο»), μια θετικότητα γύρω από το σώμα (ατομική δουλειά για την καταπολέμηση των κόμπλεξ), διάθεση παιχνιδιού και δημιουργικότητας (και όχι κυριαρχίας πάνω στην άλλη). Βρήκαμε αυτό το κείμενο ως βάση συζήτησης, αν και επιφανειακή, μας και απευθύνεται σε μαθητές λυκείου! Παρόλα αυτά ήταν μια βάση.

Στην Ελλάδα η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση εξάλλου αρκείται στις τσόντες. Το σεξ συχνά είναι μια διαδικασία αμχανίας. Θα κριθεί για το αν μπορεί να «λειτουργήσει» το πέος – επομένως και η αντρική ικανότητα να είναι ο άλλος άντρας. Και σε στιγμές αμχανίας, που να βρεις τα λόγια να μιλήσεις άραγε; Ο άντρας είναι μόνος του, δοκιμάζεται μόνος του μέσα σε έναν κόλπο και εκεί καλείται να υπερασπιστεί την παράδοση του μπαμπά του. Την ώρα που κάνει σεξ ήδη ένα άλλο κουτάκι έχει ανοίξει στο μυαλό του όπου συνεχίζει να σκέφτεται λειτουργικά, ορθολογικά, ψυχρά, πρακτικά. Η αμχανία δεν ευνοεί την επικοινωνία. Η επικοινωνία στο σεξ δεν παίρνει από λόγια. Μπαίνει και βγαίνει.

Ακριβώς εκείνη τη στιγμή ο άντρας αντιμετωπίζει τη γυναίκα σαν έναν κόλπο. Η γυναίκα, λοιπόν, δεν μπορούσε παρά να εσωτερικεύει μια αντικειμενοποιημένη εκδοχή του εαυτού της. Με τον καιρό, έφτασε να αντιμετωπίζει το σώμα της σαν σκεύος ηδονής, σκεύος που έπρεπε να είναι αρεστό στον άλλον. Κατά την ώρα του σεξ, θα έπρεπε να είναι καθαρή, απαλή (αποτριχωμένη!), να μυρίζει ωραία καθώς βέβαια και εξοπλισμένη με τα σέξι εσώρουχα που διεγείρουν τη φαντασία του συντρόφου ή, μάλλον, την κάνουν να θυμίζει όσο περισσότερο γίνεται μια γνήσια πορνοστάρ. Πως θα μπορούσε, όμως, να απολαύσει καμιά τον έρωτα έτσι, δεδομένου ότι το μόνο που σκέφτεται είναι το πως θα φαίνεται στον άλλον εκείνη τη στιγμή; Το αντρικό βλέμμα δεν σε αφήνει ήσυχη ούτε στο κρεβάτι! Η γυναίκα έμαθε να αφοσιώνεται στο πως θα διορθώσει το σώμα της αντί να το αγαπήσει. Ανίκανη να συμφιλιωθεί με το σώμα της και να το αποσυνδέσει από την αντρική απόλαυση, δεν μπόρεσε (ή δεν θέλησε) να μάθει ποτέ πραγματικά τι το ευχαριστεί.

Και επειδή, λοιπόν, έχουμε κάποιες σιωπές που περιφρουρούν ακριβώς το αυτονόητο κατεστημένο, δόθεν αυθόρμητο σεξ, φτάνουμε στο να θεωρούμε σεξ την άγνοια πάνω στο σώμα [κάποτε άρχισαν να ψάχνουν ένα σημείο G λέει πάνω στις γυναίκες το οποίο είναι βέβαια τόσο ανύπαρκτο όσο και τα Ούφο! Αλλά στην τελική που ξέρεις τι μπορείς να βρεις εκεί μέσα;] ή να θεωρούμε σεξουαλική ερωτική πράξη αυτό που περιγράφει αλλού η Germaine Greer...

«Τελικά έκλεισα τη Λόρα Νίρο και προσπάθησα να κοιμηθώ. Ο ύπνος όμως δεν με έπαιρνε, γιατί

⁸ Tips for Good Sex Workshop, Michael Flood (19/08/02, Canberra – Australia)

κάτι απίθανα πράγματα έβγαιναν από το διπλανό δωμάτιο. Το κρεβάτι χτύπαγε στον τοίχο. Και έκανε μπαμ! μπαμ! μπαμ! μπαμ! Μετά άρχισε να κάνει (πιο γρήγορα):μπαμ! μπαμ! μπαμ! μπαμ! Και μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα το μόνο που άκουγα ήταν ΜΠΑΜ, ΜΠΑΜ, ΜΠΑΜ, ΜΠΑΜ. Και κάθε λίγο μέσα σε όλο αυτό το μπουμπουνητό ακουγόταν μια πνιγμένη φωνούλα από το κοριτσάκι. Έλεγα να πάρω ένα τσεκούρι για να σπάσω την πόρτα και να σώσω την γκόμενα. Ξαφνικά, κατάλαβα ότι άκουγα ένα mainstream γαμήσι... αυτή την παράδοση έκθεση της αντρικής δύναμης. Και αντιλήφθηκα ότι δεν μπορούσα να θυμηθώ πότε μου συνέβη αυτό για τελευταία φορά. Ένα που δεν μου συμβαίνει είναι ότι δεν το ενθαρρύνω. Δεν αφήνω ποτέ τον άντρα να μπορεί να βαραίει τη λεκάνη μου σε κάποια απαίσια θέση. [...] Το σεξ είναι μια ανταλλαγή πληροφοριών και δεν μπορείς να ανταλλάξεις πληροφορίες αν ο παρτενέρ σου είναι κωφάλαλος [...] Δεν ανέχομαι τη σεξουαλική θέση όπου χρησιμοποιούμαι και δεν έχω λόγο»⁹.

Ο μύθος του κολπικού οργασμού

Στην εκμετάλλευση της γυναικείας απόλαυσης συνέβαλε και η διάκριση ανάμεσα σε κολπικό και κλειτοριδικό οργασμό, η οποία έχει αμφισβητηθεί από τη φεμινιστική σκέψη. Συγκεκριμένα, το 1970 με το κλασικό της κείμενο «Ο μύθος του κολπικού οργασμού», η Anne Koedt ενίσχυσε σημαντικά τις αμφιβολίες γύρω από την ύπαρξη ενός γυναικείου κολπικού οργασμού. Σε αντίθεση με τα κοινώς λεγόμενα περί γυναικείου κολπικού οργασμού και ευαισθησίας της συγκεκριμένης ανατομικής περιοχής της γυναίκας, κι ο ίδιος ο (σεξολόγος) Kinsey μας έχει πει, βέβαια, ήδη από το '60' με μια έρευνά του πως ο βαθμός της έλλειψης ευαισθησίας του κόλπου είναι τόσο μεγάλος που «μεταξύ των γυναικών που υπέστησαν το τεστ για το γυναικολογικό μας δείγμα, λιγότερο από το 14% κατάλαβαν καν πως τις αγγίξαμε» (!)¹⁰. Και τι συμβαίνει, λοιπόν, με τις γυναίκες που παραδέχονται πως έχουν κολπικό οργασμό; Συγχέουν μήπως το επίκεντρο του οργασμού; Ή μήπως από την επιθυμία τους να ταιριάξουν με την εμπειρία του αντρικά ορισμένου σεξ και της κανονικότητας, συν του ότι γνωρίζουν ελάχιστα για την ανατομία τους, απλώς αυθυποβάλλονται; Η Germaine Greer, που παραθέσαμε παραπάνω, είπε πως η Koedt υπερέβαλε, αν και ήταν σωστή η βάση του συλλογισμού της.

Τη στιγμή, όμως, που... ψύλλοι μπαίνουν στα αυτιά μας και αρχίζουμε να σκεφτόμαστε τον ισχυρισμό της Koedt, μπορούμε να αναλογιστούμε τουλάχιστον τι προνόμια θα αποκτούσαν οι άντρες για την κατασκευή μιας τέτοιας διάκρισης, μεταξύ κολπικού και κλειτοριδικού οργασμού.

Είναι ξεκάθαρο, βέβαια, ότι χωρίς κολπικό οργασμό, αχρηστεύεται μια παντοδυναμία που πηγάζει από το αντρικό μόριο, το πέος! Κάποιες συνέπειες, τότε, γύρω από τη γυναικεία σεξουαλικότητα που μας έρχονται πρόχειρα στο μυαλό θα ήταν το να ξανανοίξει το θέμα του λεσβιασμού (μιας και οι άντρες δεν είναι 100% απαραίτητοι με το πέος τους!), το να αποσυνδεθεί το θέμα της απόλαυσης στο σεξ με το ζήτημα της μητρότητας και άλλα τέτοια καταστροφικά για τον δυτικό πολιτισμό...

Η Koedt λέει ότι ξεκάθαρα πηγή του γυναικείου οργασμού είναι η κλειτορίδα – η κλειτορίδα είναι η αντίστοιχη του πέους. Έτσι, το οργασμοκεντρικό σεξ που συνήθως προσπαθεί να επιβάλει η κυρίαρχη σεξουαλικοποιημένη κουλτούρα δεν περνάει αναγκαστικά από την διεϊσδωση για τη γυναίκα. Οι άντρες έχουν οργασμούς κυρίως από την τριβή μέσα στον κόλπο, όχι την κλειτοριδική περιοχή, η οποία είναι εξωτερική και συνήθως όχι τόσο άνετη για τριβή με το πέος. Έτσι, βλέπουμε ότι η κατασκευή του κολπικού οργασμού θα είχε ένα μεγάλο νόημα να υπάρξει μόνο και μόνο για να οριστεί μια γυναικεία σεξουαλικότητα σε συνάρτηση με την αντρική! Και, έτσι, σεξουαλικές στάσεις που ορίζονται ως «κανονικές» μάλλον ανακαλύπτουμε ότι δεν είναι ικανές να προσφέρουν αμοιβαίο

⁹ Απελευθερώνοντας τη γυναικεία σεξουαλικότητα, συνέντευξη με τη Germaine Greer στο περιοδικό Evergreen (ΗΠΑ, 1971), μεταφρασμένη από τη Ντίνα Μαλλιόκου για το 1ο τεύχος του αναρχοφεμινιστικού περιοδικού «Πόλη των Γυναικών».

¹⁰ Παρατίθεται στο *The Myth of the Vaginal Orgasm*, A. Koedt (1970)

οργασμό σε μια ετεροσεξουαλική σχέση όπως μέχρι σήμερα πολλοί φαντάζονταν. Η Koedt λέει, στα 1970, πως ήρθε η ώρα για νέες σεξουαλικές τεχνικές, ότι πρέπει οι γυναίκες να επανορίσουν τη σεξουαλικότητά τους και να πετάξουν στα σκουπίδια τις θεωρίες του Freud.

«Δεν με ενθουσιάζει το σεξ, αλλά δεν με πειράζει» - η γυναικεία ψυχρότητα

*«Θυμήσου πως, ακόμα κι αν δεν έχεις πάντα διάθεση για έρωτα, είναι μεγάλη απόλαυση να κάνεις ευτυχισμένο τον αγαπημένο σου»
(Ask Evelyn Home, Woman, 18.01.1958: 67)¹¹*

Που κολλάει ο Freud εδώ; Στο ότι, βέβαια, συνδέωσε το όνομα του με την ανακάλυψη του κολπικού οργασμού. Ο Freud θεωρούσε τον κλειτοριδικό οργασμό ως έναν εφηβικό οργασμό ενώ τον κολπικό ως στάδιο που μια γυναίκα περνάει στην ωριμότητα. Όταν μια γυναίκα, έτσι, δεν νιώθει κολπικούς οργασμούς, αυτό ονομάζεται ψυχρότητα και πρόκειται για μια παθολογική συνθήκη που θεραπεύεται με ψυχιατρική βοήθεια! «Είναι σημαντικό να πούμε», γράφει η Koedt, «ότι ο Freud δεν βάσισε τη θεωρία του πάνω σε μια έρευνα της γυναικείας ανατομίας αλλά μάλλον στα συμπεράσματά του για τη γυναίκα ως κατώτερου συμπληρώματος του άντρα και στον παρεπόμενο κοινωνικό και ψυχολογικό της ρόλο»¹². Η, δε, Μαρία Βοναπάρτη πήγε ακόμη παραπέρα στο έργο της με τον τίτλο «Γυναικεία Σεξουαλικότητα» προτείνοντας εγχείριση για τις ψυχρές γυναίκες έτσι ώστε να βοηθηθούν να ξεπεράσουν το πρόβλημά τους. Από την άλλη, ο καθηγητής Halban, από τη Βιέννη της Αυστρίας, είχε τη φαινή ιδέα στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της γυναικείας ψυχρότητας ότι η κλειτορίδα θα μπορούσε να κοπεί με χειρουργική επέμβαση και να συρραφεί κοντά στον κόλπο με κάποιο τρόπο. Κάπως αλλιώς θα βλέπαμε όλοι και όλες μας τώρα την κλειτοριδεκτομή που εφαρμόζουν σε κράτη της Αφρικής και στο που στοχεύει αυτή η πρακτική! Ωστόσο, για την Anne Koedt «η χειρότερη ζημιά δεν έγινε στον τομέα της χειρουργικής, όπου οι φροϊδοίκοί... προσπαθούσαν να αλλάξουν τη γυναικεία ανατομία για να χωράει στα βασικά τους συμπεράσματα. Η χειρότερη ζημιά γινόταν στην ψυχική υγεία των γυναικών, που είτε υπέφεραν σιωπηρά ενοχοποιώντας τον εαυτό τους είτε προσέτρεχαν στους ψυχιάτρους ψάχνοντας απεγνωσμένα για την κρυμμένη και τρομερή τους απώθηση που τους είχε κρατήσει μακριά από το κολπικό τους πεπρωμένο».

Έτσι, η πατριαρχική παράδοση αντί να ψάξει βέβαια εντός της το παράδοξο της «γυναικείας ψυχρότητας», κοίταξε να θεραπεύσει τις γυναίκες. Κι αν όλα αυτά μας φαίνονται αναχρονιστικά, ας κοιτάξουμε και γύρω μας για να δούμε για το πόσο συχνά προωθείται το οργασμοκεντρικό για τον άντρα σεξ ή το πόσο λιγότερο συζητείται ο γυναικείος αυνανισμός (σε σχέση με τον αντρικό). Μήπως οι γυναίκες δεν αυνανίζονται καθόλου, τη στιγμή που ξέρουμε ότι οι άντρες όχι μόνο το κάνουν αλλά έχουν κοινές λέξεις και διαλέκτους ολόκληρους που χρησιμοποιούνται γύρω από αυτό; Προφανώς ο αντρικός αυνανισμός αποτελεί μια πολύ πιο απενεχοποιημένη πρακτική. Έχουμε άλλη μια συνθήκη όπου η γυναικεία απόλαυση αποσιωπάται έτσι ώστε να κρατάει όλη της τη δυναμική για την... πολυαναμενόμενη διείσδυση.

Αυτό δεν είναι τυχαίο. Η γυναίκα μέσα από τον έρωτα έπρεπε να δικαιολογήσει την ύπαρξή της. Ήταν ανίκανη να αρνηθεί τη διείσδυση ή να μην την ευχαριστηθεί γιατί θα κατέληγε να χάσει κάθε ελπίδα επιδοκιμασίας. Οι ψυχρές γυναίκες είναι οι μαθήτριες του τελευταίου θρανίου – αυτές που έστω και ασυνείδητα απαρνιούνται την ερωτικοποίηση της υποταγής τους. Συμπερασματικά, η ψυχρή γυναίκα αμφισβητώντας τον ρόλο «που της πρέπει», είτε οδηγείται σε άλλους δρόμους αυτοπροσδιορισμού είτε και στον δρόμο της αυτοτιμωρίας για την ανταρσία της, χωρίς το ένα να

¹¹ Παρατίθεται στο **Η ψυχρή σύζυγος**, Μάρθα Μιχαηλίδου, από το Η παραγωγή του κοινωνικού σώματος (Κατάρτι και φεμινιστικό περιοδικό Δίψη 2005), σελ.258.

¹² **The Myth of the Vaginal Orgasm**, ό.π.

αποκλείει το άλλο.

Η παθολογικοποίηση της ψυχρότητας αποτελεί, από και πέρα, ένα μεγάλο κεφάλαιο στα χρονικά του δυτικού σεξ που πιάνει θέματα όπως την γυναικεία προσποίηση στο σεξ (η Δανέζα φεμινίστρια Mette Ejlersen το όλο σκηνικό το ονόμασε sex comedy!) ή την ηλίθια διάκριση μεταξύ «προκαταρκτικών» και «διείσδυσης» κατά το σεξ (μιας και η έννοια των προκαταρκτικών υπήρξε μόνο και μόνο για αντρικούς σκοπούς) ή ακόμη και το επώδυνο ζήτημα της καταστολής των «ψυχρών γυναικών», γυναικών που «αντιστεκόμενες στη διάβρωση της αυτονομίας τους και τις προσπάθειες ερωτικοποίησης της υποταγής τους, αποτελούν απειλή για την ανδρική υπεροχή».¹³

Είναι περιπτώ να πούμε πως η ψυχρότητα απέκτησε σύντομα κι άλλα ονόματα στον δυτικό πολιτισμό... «φεμινίστρια», «νευρωτική», «υστερική», «λεσβία» κτλ. Ως αντίβαρο σε αυτές τις ψυχρές, ίσως άσχημες, σίγουρα ανοργασμικές γυναίκες, ετίθετο το πρότυπο της ωραίας γυναίκας που ξέρει εκτιμά τα ωραία σημεία του σώματός της, ήξερε δε να κάνει σεξ όπως το 'θελε ο άντρας της, φανταζόταν από την άλλη τον εαυτό της σαν... λουλουδι γιατί επίσης αυτό βόλευε τον άντρα της¹⁴. «Δεν είναι ν' απορεί κανείς λοιπόν με τη μανία των "ειδικών" για την ψυχρότητα» αλλά ούτε και «για τις μανιώδεις προσπάθειες τους να τις... θεραπεύσουν». Ένας ολόκληρο αντρικό status quo διακυβεύεται!

Δεν υπάρχει ελεύθερος έρωτας... χωρίς αυτοδιάθεση του σώματος!

«Ο "ελεύθερος έρωτας" είναι το καλύτερο δώρο του φεμινισμού στους συντρόφους οι οποίοι βέβαια, αφενός, διαστρεβλώνοντάς τον, τον έκαναν να ταιριάζει στα μέτρα τους (είτε νεωτερικά πολυγαμικό, είτε κλασικά «οικογενειακό») και, αφετέρου, τον επέλεξαν ανάμεσα στα πολλά διδάγματα του φεμινισμού για να τον βάλουν σε εξέχουσα θέση στη ζωή τους, εν αντιθέσει με πολλές άλλες καταστάσεις στις οποίες αρνήθηκαν να κάνουν ούτε καν ένα βήμα μπροστά. Έτσι, για μένα, πριν κάποιος σύντροφος παINEυτεί για το πόσο καλά έχει ενσωματώσει τη φεμινιστική ιδέα περί «ελεύθερου έρωτα», θα έπρεπε να έχει απαντήσει σε εκείνα τα προβοκατόρικα ερωτήματα που είχαν δημοσιευτεί στο λεσβιακό περιοδικό «Μαντάμ Γκου» δέκα χρόνια πριν, αντιστρέφοντας τους όρους των ερωτημάτων που δέχονται οι ομοφυλόφιλοι... "Γιατί επιμένεις να διατυμπανίζεις την ετεροφυλοφιλία σου;" "γιατί οι ετεροφυλόφιλοι δίνουν τέτοια έμφαση στο σεξ;" κοκ».¹⁵

«Οι γυναίκες και ο έρωτας είναι ο ακρογωνιαίος λίθος του πολιτισμού»

Firestone

Από στιγμή που οι άνθρωποι-άντρες άρχιζαν να χτίζουν τον πολιτισμό τους, οι γυναίκες άρχισαν να κάνουν έρωτα για να βάλουν γερά τα θεμέλια του στο έδαφος. Στο πέρασμα αυτού του πολιτισμού η γυναίκα άλλαξε πολλούς ρόλους. Πότε μάνα, πότε αντικείμενο ιδιοκτησίας, πότε πορνοστάρ, πότε πηγή έμπνευσης. Όλοι τους, όμως, υποταγμένοι, τέλεια κατασκευασμένοι έτσι ώστε να βολεύουν τους άντρες. Πως θα ήταν δυνατόν, λοιπόν, να σταθεί ελεύθερη και ισότιμη, να μην ενσωματώσει αυτή την υποταγή στον έρωτα;

¹³ «Αλήθειες μέσα από τη ζωή» ή ερωτικοποίηση της καταπίεσης των γυναικών; Η επιστήμη της σεξολογίας και η κοινωνική κατασκευή της ετεροσεξουαλικότητας, της Margaret Jackson, μεταφρασμένο στο Σώμα, Φύλο, Σεξουαλικότητα- Έκ-φυλες (Θεσσαλονίκη, Απρίλης 2006)

¹⁴ Αυτές τις πατριαρχικές απόψεις που έκοβαν και έραβαν το γυναικείο σώμα με βάση τις... καύλες τους, δεν είναι δύσκολο να τις βρει κανείς σήμερα και με την εξεγερσιακή τους σάλτσα μέσα σε αυτιστικά κομμάτια ελλήνων αντρών αναρχικών στη Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα, γράφουν στο έντυπο Ασύμμετρο Απειλή, σε ένα κείμενο που πιλοφορούν Ενάντια στον φεμινιστικό και φαλλοκρατικό σεξισμό (ή κάτι τέτοιο...) ότι οι φεμινίστριες είναι λίγο-πολύ ανοργασμικές γυναίκες «που δεν ξέρουν να εκτιμούν τα ωραία σημεία του γυναικείου κορμίου όπως το μπούτι, το στήθος...», τη φτερούγα και άλλα τέτοια.

¹⁵ **Αντρικές Άμυνες σε Γυναικεία Ζητήματα**, Stepanyan the stormy petrel (Ασκήσεις Ετερότητας, Δοκιμή 1η, Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2008)

Και, λοιπόν, είναι κάθε σχέση καταδικασμένη να εγκλωβίζεται σε αυτό το πλαίσιο; Υπάρχει δυνατότητα δύο άνθρωποι να πετάξουν τα στερεότυπα από πάνω τους και να επικοινωνήσουν ειλικρινά τις σεξουαλικές τους επιθυμίες; Μήπως δεν είναι άραγε η πιο απλή σκέψη ότι οι άνθρωποι όταν θέλουν να επικοινωνήσουν, χρησιμοποιούν τα λόγια; Γιατί η επιτέλεση του σεξ να εξαιρεθεί από αυτό το όχι και τόσο σπάνιο τελετουργικό, την ομιλία δηλαδή; Όταν κανείς συζητά για το τι ρόλο παίζουν τα λόγια στο σεξ, προτεραιότητα έχει η διευκρινιστική ερώτηση «πρόστυχα λόγια, έτσι;». Όχι, δεν εννοούμε πρόστυχα λόγια. Εννοούμε λόγια. Τι σου αρέσει; Τι της αρέσει; Τι του αρέσει; Μίλα – είναι απλό! Ή μάλλον είναι καλύτερο από το να στραφείς σε ένα περιοδικό ή έναν πορνοπαραγωγό! Είναι καλύτερο από το να κουβαλούμε ένα σωρό προκαταλήψεις στο κρεβάτι μας αντί να έχουμε απλώς τα συναισθήματα της στιγμής και τον άλλον. Φυσικά, προϋποθέτουμε εδώ όλη την προηγούμενη κριτική οπτική που καταθέτουμε. Σύμφωνα με τον Αντόρνο «όχι μόνο η αντικειμενική δυνατότητα αλλά και η υποκειμενική ικανότητα για ευτυχία, θα είναι υπόθεση ελευθερίας». Έχουμε τη δυνατότητα, το θέμα είναι το πόσο ικανοί είμαστε να σταθούμε ελεύθεροι απέναντι στους άλλους, να αναζητήσουμε μια πραγματική επαφή με την άλλη/ τον άλλον, έστω και περιστασιακή, να βαδίσουμε ισότιμα τον δρόμο της απόλαυσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

Ο έρωτας στον γαλλικό σουρεαλισμό. Η λατρεία του θηλυκού ως η υποβάθμισή του.

«Ακέφαλες. Επίσης χωρίς πόδια. Συχνά χωρίς χέρια ακόμη και πάντα άοπλες με την εξαίρεση της ποίησης και του πάθους. Αυτές είναι οι σουρεαλίστριες έτσι αποτυπωμένες και απεικονισμένες τόσο πιεσμένες και διαμελισμένες, τόσο σπασμένες και κομμένες: μήπως είναι θαύμα που έγιναν (γίναμε) κομμάτια? Δεν είναι μόνο οι κούκλες του Hans Bellmer που κείτονται, είναι κάτι περισσότερο και χειρότερο όπως οι γυναίκες που εκλιπαρούν για λαγνεία, στις φωτογραφίες του Man Ray.

Παρατηρώ μια από τις πιο προβληματικές απ' αυτές: για να την περιγράψω (ή έστω το μέρος της που υπάρχει) αρχίζω ήδη να εκνευρίζομαι. Ποζάρει σαν πρόκληση, είναι τυλιγμένη όπως ένα ύποπτο δώρο σε ένα σκοτεινό και σφιχτό μπουαρέ που λαμποκοπά, γυαλίζοντας παντού (χωρίς κεφάλι, χωρίς πόδια, χωρίς τίποτα εκτός απ' αυτό το σώμα που γοητεύει, σε στάση μεσσολαβής), αυτή η κυρία την οποία ο Man Ray κόβει και φασκιώνει και της δίνει έμφαση, δεν είναι κάποια από μας για την ακρίβεια. Αλλά μπορεί να είμαστε και όλες μας, τουλάχιστον όπως μας βλέπουν. Σίγουρες και κραυγαλέες, έτοιμες να κάνουμε ο,τιδήποτε μπορούμε, με την εξαίρεση ό,τι δεν μπορούμε να μιλήσουμε, ούτε να σκεφτούμε, ούτε να δούμε, ούτε να περπατήσουμε και να τρέξουμε, κυρίως να αγαπήσουμε και να ζωγραφίσουμε, να γράψουμε και να υπάρξουμε. Η σουρεαλιστική γυναίκα, προβληματική και φυλακισμένη, για τα μάτια των άλλων».¹⁶

Πρωτούσε δέθεν αμέριμνος ο Νίκος Εγγονόπουλος: απορώ γιατί χαρακτηρίζουν τον Degas μισογύνη, αφού οι περισσότερες απεικονίσεις τους αφορούσαν γυναίκες; Λίγες δεκαετίες αργότερα ολόκληρος ο σουρεαλισμός, στην ποίηση, τη φωτογραφία και τη ζωγραφική, θα άκουγε τις φεμινιστικές κριτικές να φτάνουν στις πύλες των μισογκρεμισμένων του φρουρίων. Ο σουρεαλισμός, μια καλλιτεχνική-πολιτική πρωτοπορία που σημάδεψε τις αρχές του 20ου αιώνα με τον αντικομοφορισμό της, που κατάφερε την πρόκληση και το ξεμπρόσπασμα της αστικής κουλτούρας, που ταυτίστηκε με το στιβαρό «παγόβουνο», όπως έλεγε ο Αντρέ Μπρετόν «με τις τρεις έλικες, το όνειρο, την εξέγερση και τον έρωτα», ενσωματώθηκε εν μέρει στην αστική κουλτούρα την οποία ο ίδιος κατήγγειλε. Και ήρθε η σειρά του να καταγγελθεί. Οι σουρεαλιστικές ομάδες δεν αποτελούσαν παρά «λέσχες αντρών». Οι λόγοι τους περί της ερωτικής επιθυμίας, της σεξουαλικότητας και του ασυνειδήτου, λόγοι που παρέλαβαν από έναν από τους πνευματικούς τους προγόνους – τον Σίγκμουντ Φρόιντ, παρά τον ριζοσπαστισμό της εποχής τους, δεν ξέφυγαν εν τέλει από μια εξιστόρηση αντρικών επιθυμιών, ερμηνείες μιας αντρικής σεξουαλικότητας, προσεγγίσεις ενός αντρικού ασυνειδήτου.

Ο σουρεαλισμός είναι ίσως το μόνο κίνημα τέχνης που ασχολήθηκε τόσο πολύ με τις γυναίκες, στην απεικόνιση, στην εξιστόρηση, στην αφήγηση, καταφέροντας παράλληλα να τις αγνοήσει. Δεν ήταν σπάνιο ούτε σήμερα είναι οξύμωρο να διατυπώνονται απόψεις πως τάχα ο σουρεαλισμός υιοθέτησε πρωτοφεμινιστικές θέσεις και συνέβαλε σημαντικά στην ατομική και κοινωνική απελευθέρωση της γυναίκας. Που βασίζονται αυτές οι απόψεις; Στο ότι ο σουρεαλισμός χρησιμοποίησε όλες του τις δυνάμεις για να σκανδαλίσει τους αστούς και να γκρεμίσει την έννοια της «αστικής καλοσύνης», στο γεγονός πως ο έρωτας έγινε αντιληπτός σαν μέσο επίτευξης της κοινωνικής προόδου και της ατομικής απελευθέρωσης και, έτσι, η γυναίκα μέσα από τον έρωτα ανέβηκε μια κοινωνική κλίμακα. Από τη μια, όντως η αυστηρότητα και η γελιοσιότητα της «καλοσύνης», που απλώς ήταν μια ψυχαναγκαστική επιτέλεση ενός γενικού κι αφηρημένου καλού και άρα καταχρηστική εξαρχής για την ηθική, δεν μπορούσε παρά να έχει κύρια θύματα τις γυναίκες, και δη τις νεαρές κοπέλες. Ο σουρεαλισμός προπαγάνδισε, από την πλευρά του, την παράδοση στην ιδέα του έρωτα. Όπως εύστοχα διατύπωσε ο Robert Desnos, το δίλημμα ήταν «Ελευθερία ή Έρωτας». Τόσο βαθιά ήταν η πίστη των σουρεαλιστών σε αυτό το ζήτημα. Και, βέβαια, δεν ήταν μόνο οι νεαρές κοπέλες της

¹⁶ Παρατηρώντας τη σουρεαλιστική γυναίκα: είμαστε ένα πρόβλημα, Mary Ann Caws, από το Surrealism and Women, MIT Press, σελ. 11.

αστικής τάξης που θα ξέφευγαν έτσι από τα ψεύτικα δεινά της καλοσύνης, της ευπρέπειας και της ευγένειας αλλά και οι νεαροί άντρες. Ή μάλλον, κυρίως αυτοί.

Αν έχει διαβάσει κανείς τον Εμπειρικό θα ανακαλύψει στα ποιήματά του μπόλικες γυναικείες αναπαραστάσεις μιας παραλλαγής της Λολίτας, τη λεγόμενη «παιδίσκη». Αντίστοιχα, ο γαλλικός σουρεαλισμός είχε ρίξει πολλές από τις προσπάθειές του στη θεοποίηση μιας συγκεκριμένης γυναικείας αναπαράστασης την οποία ο Μπρετόν ονόμασε «γυναίκα-παιδί» (femme-enfant). Ο Paul Eluard εντόπισε την ενσάρκωσή της στο πρόσωπο της δεκατετράχρονης Giselle Prassinos. Η Ζιζέλ έδειχνε μια αγάπη για την ποίηση και μάλιστα μια ξεχωριστή ικανότητα να γράφει... Ο Ελιάρ προλόγισε και τις δύο ποιητικές της συλλογές. Οι σουρεαλιστές την αγκάλιασαν, ο Μπρετόν γι αυτήν έγραψε «Ποιος θα δώσει στη Γυναίκα-Παιδί το ευαίσθητο σκήπτρο της;», ο Salvador Dalí τη χαρακτήρισε «αυτοκρατορικό μνημείο στη Γυναίκα-Παιδί» κι ο Max Ernst, τέλος, «Νεαρή Χίμαιρα»! Η Πράσιнос είναι ένα θαύμα για το γαλλικό κίνημα. Δεν είναι άνευ σημασίας τα λόγια του Μπρετόν: «Ο τόνος όμως της Giselle Prassinos είναι μοναδικός κι όλοι οι ποιητές ζηλεύουν. Ο Swift χαμηλώνει τα μάτια κι ο Sade ξανακλείνει την μπομπονιέρα του». Η Ζιζέλ είναι η μία από τους 45 συγγραφείς στους οποίους γίνεται αφιέρωμα στην «Ανθολογία του Μαύρου Χιούμορ». Αυτό είναι ένας άθλος όταν οι γυναίκες είναι μόνο 2 από τους 45 συνολικά συγγραφείς (γίνεται αναφορά και στη Leonora Carrington)!

Η παιδικότητα των γυναικών, λοιπόν, μέσα σε ένα κράμα μυστικής σεξουαλικότητας και εκπεφρασμένων ενστίκτων θανάτου θεωρούταν σπάνιο χάρισμα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μιλάμε για μια εποχή που η Λολίτα, σαν εικόνα που συνταίριαζε μια αθώα σεξουαλικότητα και μια παιδική ζωντανία-κακία, δεν υπήρχε σαν πρότυπο. Η Πράσιнос ενσάρκωνε το αινιγματικό, έναν σύνδεσμο των σουρεαλιστών με τη γη του ασυνείδητου. Η ποίηση που παρουσίασε για λίγα χρόνια η ίδια ήταν απρόσμενα βίαιη, αναπάντεχη για να είναι δυνατόν να βγαίνει από τη φαντασία ενός μικρού παιδιού. Μοιάζει με το ζωντανέμα των εφιαλτών όλων των παιδιών του πλανήτη και το στροβίλισμά τους γύρω από το μυαλό της μικρής τότε (δεκαετία 30¹) ποιήτριας. Λέει η Inez Hedges¹⁷ γι αυτήν «Δημιουργεί ένα παράξενο σύμπαν μέσα στο οποίο μικρά κοριτσάκια κλείνουν τα παράθυρά τους σφιχτά το βράδυ για να ξεφύγουν από τις πεταλούδες (αναφορά στο ποίημα «Ένα νεαρό κυνηγημένο κορίτσι»)...».

Η Ζιζέλ, ωστόσο, δεν άργησε να χάσει ή να θελήσει να χάσει αυτό το χάρισμα. Με τους σουρεαλιστές έμεινε μόνο λίγα χρόνια και επέστρεψε στην Ελλάδα όταν μεγάλωσε. Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι θέλησε να αλλάξει το ύφος της ποίησης της. Η παιδικότητα και το «ευαίσθητο σκήπτρο» της Γυναίκας-Παιδιού χάθηκαν. Εξάλλου, το πρότυπο της femme-enfant δεν έμεινε στο απυρόβλητο. Όλα τα χαρακτηριστικά της Γυναίκας-Παιδιού είναι χαρακτηριστικά που έχουν συνδεθεί κατά καιρούς με το βιολογικό φύλο της Γυναίκας: καταρχάς αθωότητα, έπειτα μυστηριώδης συμπεριφορά, τελικά ζωντανία στις ερωτικές κινήσεις και τις εκφράσεις αλλά παθητικότητα όσον αφορά τις όποιες ουσιώδεις και καθοριστικές πράξεις και των αντρών. Δε λογίζεται, λοιπόν, για άλλη μια φορά, σε μια σύλληψη του σουρεαλισμού η κοινωνική κατασκευή των εικόνων σε σχέση με τους έμφυλους ρόλους, χαρακτήρες και επιτελέσεις. Η γυναίκα στον σουρεαλισμό αφενός ταυτίζεται με τον ίδιο τον έρωτα, αφετέρου με το μυστήριο.

Ένας σημαντικός υπεύθυνος για αυτές τις συνδέσεις δεν μπορούσε παρά να είναι ένας από τους προγόνους του γαλλικού σουρεαλισμού: ο προηγηθείς γερμανικός ρομαντισμός. Οι σουρεαλιστές ποιητές δεν έμειναν βέβαια στον ρομαντισμό, στον οποίο στη συνέχεια άσκησαν σφοδρή κριτική. Πήραν, όμως, από αυτόν ένα τουλάχιστον πολύ σημαντικό στοιχείο: «την ίδια αίσθηση του πάθους, του απόλυτου, της μυστικιστικής δύναμης που ενώνει ερωτικά δύο ανθρώπους»¹⁸. Η ταύτιση γυναίκας-φύσης στον ρομαντισμό τροφοδοτήθηκε μέσα στην σουρεαλιστική αφήγηση και από άλλες επιρροές βέβαια: «Οι γυναίκες, σύμφωνα με τις μισογύνικες ιστορίες των Freud και Lacan βρίσκονται πιο κοντά στο ασυνείδητο από τους άντρες, επειδή δεν έχουν εισαχθεί εντελώς στη

¹⁷ **Surrealism and Women**, Kuenzli, Hedges, Caws -MIT Press

¹⁸ **Από τη νύχτα των αστραπών στο ποίημα-γεγονός**, Συγκριτική ανάγνωση Ελλήνων και Γάλλων υπερρεαλιστών, Ζ. Σιαφλέκας, κεφ. Ο τρελός έρωτας και η υπερρεαλιστική γυναίκα, σελ. 63 (Επικαιρότητα, 1989)

συμβολική τάξη. Ο Lacan που πρωτοδημοσίευσε τα κείμενά του στο σουρεαλιστικό περιοδικό *Mi-notaure*, δείχνει στο Σεμινάριό του: "Βιβλίο XX" ότι το γυναικείο υποκείμενο ούτε υποκύπτει σε μια πλήρη αποξένωση απ' την πραγματικότητα, το οργανικό όλον, ούτε εξοικειώνεται με το συμβολικό με τέτοια πληρότητα που έχει το αρσενικό υποκείμενο».¹⁹

Αυτή η ποίηση, αυτή η ζωγραφική, με τη σύλληψη της γυναίκας-μυστηρίου (ερωτικού ή όχι), στην ουσία έριξε και ένα πέπλο πάνω στο υποκείμενο-γυναίκα. Αυτό το πέπλο μυστηρίου έχρισε τη γυναίκα μάγισσα, της έδωσε μεγάλες μυστικές ιδιότητες, γιόρτασε την ίδια την υστερία, της έδωσε εν τέλει τη θέση του να ερμηνεύει το (αντρικό) ασυνείδητο, ως έχουσα μια εγγύτερη προνομιακή θέση σε αυτό, για να πει στον άντρα σουρεαλιστή ποιος είναι. Μάντισσα, διαχειρίστρια των φόβων του απόκοσμου, γοητευτική αλλά και τρομακτική, αυτό ήταν ένα από τα πρότυπα της υπερρεαλιστικής γυναίκας. Η δραστηριοποίηση της γυναίκας στους τομείς αυτούς, πάντα μέσα από την αντρική σουρεαλιστική αφήγηση, μέσα σε μια αστική εποχή που ήθελε τη γυναίκα καθώς πρέπει, στριμωγμένη στην κουζίνα και προορισμένη να βρει γρήγορα τον «καλό» της, φάνηκε σε πολλούς κριτικούς του σουρεαλισμού ως «πρωτοφεμινιστική». Πρωτοφεμινιστική με την έννοια ότι απεγκλώβιζε τη γυναίκα από τους κλασικούς ρόλους της κουζίνας και της οικογένειας, επαναφέροντας στην ουσία ένα μεσαιωνικό πρότυπο γύρω από αυτήν. Οι ενστάσεις είναι πολλές. Την ίδια εποχή, οι σουρεαλιστές αποδοκίμαζαν έντονα τα γυναικεία αιτήματα από τις σουφραζέτες, δηλαδή δεν υπήρχε ανάγκη κάποιων δίθην πρωτοφεμινιστικών αντιλήψεων από ένα αντρικό κίνημα τέχνης αφής στιγμής υπήρχε ήδη γυναικείο κίνημα το οποίο οι σουρεαλιστές κλειάζαν. Δεύτερον, το μεσαιωνικό πρότυπο της γυναίκας-μάγισσας δεν αποτελούσε παρά αντρική απεικόνιση και όχι, για άλλη μια φορά, γυναικεία επιθυμία. Τρίτον, οι βιολογικές βάσεις του προτύπου αυτού δεν έμπαιναν σε αμφισβήτηση από τους ίδιους τους σουρεαλιστές. Η Mary Ann Caws γράφει κριτικά γύρω από το κομμάτισμα των γυναικείων φιγούρων από τους σουρεαλιστές φωτογράφους Bellmer, Brassai, Kertesz και Uba: «Πρέπει να γράψουμε για τις αναπαραστάσεις μας και τις απόψεις μας, για το ποιες αξίζουν θυμό και ποιες επιβράβευση, παρά να υποκύπτουμε με τα μυαλά μας μπροστά στα σχεδιασμένα και ξανασχεδιασμένα σώματά μας». Ο Kuenzli συμπληρώνει «Η πρώτη αντίσταση στην εξουσίαση της γυναικείας φιγούρας από τον σουρεαλισμό εμφανίστηκε στα έργα συγκεκριμένων περιθωριακών γυναικών καλλιτέχνιδων και συγγραφέων που σχετίζονταν μ' αυτό το κίνημα».²⁰

Ο παράφορος ή τρελός έρωτας (*Amour Fou*) ήταν ένα από τα πιο στιβαρά προτάγματα του σουρεαλισμού που επιπλέον απέκλεισαν την απεικόνιση κάθε πόθου για τον άντρα. Η γυναίκα ήταν αυτή που μέσα στον έρωτα αποτέλεσε εν τέλει ό,τι κι ο έρωτας μέσα στη γυναίκα: θηλυκό πεπρωμένο. Και ως τέτοιο εξυμνήθηκε, λατρεύτηκε. Ο Ferdinand Alquié μας λέει πως αν αυτή η πρακτική «ενέπνευσε θαυμάσια λυρικά ποιήματα, παρουσιάζει από φιλοσοφική άποψη τις πιο σοβαρές δυσκολίες. [...] Πράγματι, η η απαίτηση της επιθυμίας θα κατευθυνθεί προς τη γυναίκα γενικώς, και δεν θα περιλάβει μέσα στην ακούραστη ελευθεριάζουσα αναζήτηση παρά μια αφαιρεση και μια ιδέα, ή ο έρωτας-πάθος θα μας πείσει πως κάθε αξία βρίσκεται στη μοναδική αγαπημένη γυναίκα: αλλά σε αυτή την περίπτωση, η συνειδησή μας θα είναι πάντα αρκετά διαυγής για να κατονομάσει την πλάνη μιας πίστης τόσο αντίθετης προς τη λογική, και θα επανεισαγάγει μέσα στην ερωτική εμπειρία τον πόνο...»²¹.

Και, πράγματι, ο σουρεαλισμός ταλαντεύεται ανάμεσα στις δύο αυτές τάσεις: ή θα εξυμνεί ένα αφηρημένο θηλυκό όταν γράφει ποιήματα σαν του Ελύτη,

*«Πριν απ' τα μάτια μου ήσουν φως
Πριν απ' τον Έρωτα έρωτας
Κι όταν σε πήρε το φιλί Γυναίκα»²²*

¹⁹ **Your Body is a battleground**, από το μεταφρασμένο κείμενο του R. Kuenzli Σουρεαλισμός και Μισογυνισμός, Αυτοδιαχειριζόμενο αντιεραρχικό στέκι στην Ιατρική, (Θεσσαλονίκη, 2003).

²⁰ **Your Body is a battleground**, ό.π.

²¹ Παρατίθεται στο **Από τη νύχτα των αστραπών στο ποίημα-γεγονός**, σελ. 73

²² **Προσανατολισμοί**, Ο. Ελύτης (Ίκαρος, 1982), σελ.21

με μια απρόσωπη και γενική σημασία του όρου ή θα προσπαθεί να μας πείσει πως οι προαναφερθείσες αξίες του μυστηρίου και της εγγύτητας στη φύση και το ασυνείδητο εντοπίζονται στη μοναδική αγαπημένη γυναίκα... πράγμα που εξηγήσαμε γιατί αποδεικνύεται προβληματικό. Και στις δύο περιπτώσεις πάντως, η γυναίκα αποδεικνύεται ένα μέσο, ένα μέσο για αντρική απόλαυση ή, μάλλον, κάτι ουσιωδέστερο, ένα μέσο για την αντρική αυτοπραγμάτωση. «Οι Ελύτης και Eluard ανακαλύπτοντας τη Γυναίκα-Έρωτα αποκαλύπτουν στον άνθρωπο τους όρους μέσα από τους οποίους θα ξαναβρεί την εικόνα του ίδιου του, του εαυτού. [...] Ο έρωτας και η φύση είναι τα στοιχεία που δίνουν τη δυνατότητα στον άνθρωπο να (ξανα)βρεί τις σχέσεις του με τον κόσμο»²³. Όπου διαβάζουμε «άνθρωπος» θα πρέπει να βάλουμε «άντρας» προφανώς.

Στο βιβλίο της "Γυναίκες Καλλιτέχνιδες και το Σουρεαλιστικό Κίνημα" η Chadwick έχει δείξει ότι μόνο αφού άφησαν τον σουρεαλιστικό κύκλο μπόρεσαν οι γυναίκες να ξεφύγουν από το ρόλο της εξυπηρετικής μούσας ώστε να γίνουν καλλιτέχνιδες από μόνες τους. Η Lee Miller που πρώτα γύρεψε μια αισθητική πραγματικότητα παρά μια προσωπική ταυτότητα στο σουρεαλισμό, έπαιξε, υποκρίθηκε το αρσενικό υποκείμενο του πόθου, και το σώμα της έγινε ο καμβάς του Man Ray για το παιχνίδι των σκιωδών γραμμών. Η επιμονή αργότερα της Miller στην προσωπική της ελευθερία την οδήγησε στο να αρνηθεί να τοποθετηθεί ως ερωτικό αντικείμενο για το αρσενικό βλέμμα και έτσι ήρθε σε ρήξη με τον Man Ray στα 1932: έγινε επιτυχημένη φωτογράφος από μόνη της. Η Jacqueline Lamba, την οποία παντρεύτηκε ο Breton το 1934 και που ήταν καλλιτέχνιδα, διέθετε λίγο χρόνο για το δικό της έργο όταν ήταν με τον Breton. Η Chadwick γράφει: "Οι γυναίκες που ήταν πιο κοντά στους σουρεαλιστές - μεταξύ τους η Gala Dali, η Nusch Elyard, η Dora Maar και η Jacqueline Lamba - ήταν αξιολογημένες για την ποιότητα της φαντασίας τους παρά για τις καλλιτεχνικές τους επιτυχίες". Τους επιτρεπόταν, δε, να συμμετέχουν μαζί με τους άντρες σουρεαλιστές στα "εξαίσια πτώματα", το παιχνίδι σαλονιού της ομάδας.²⁴

Ο σουρεαλιστικός έρωτας που αποτέλεσε για την εποχή του μια αντρική εξεζητημένη και αντικομφορμιστική άποψη, δεν θα ήταν υπερβολή να λέγαμε ότι σήμερα έχει αφομοιωθεί από τα περιοδικά lifestyle και έχει αναχθεί σε πρωτεύουσα άποψη. Φυσικά, του έχουν αφαιρεθεί και τα όσα αντικομφορμιστικά και πολιτικά στοιχεία είχε. Είναι ενδεικτικό πως στις συζητήσεις που έκαναν για τη σεξουαλικότητα οι σουρεαλιστές (12 συνεδρίες γύρω από το σεξ μεταξύ 1928 και 1932²⁵), πολλά από τα ζητήματα που θέτουν, σήμερα ακόμη παρουσιάζονται σαν ανακαλύψεις γύρω από «τα μυστικά της κρεβατοκάμαρας» από τα lifestyle περιοδικά [μομφολοφιλία, οργασμός, λόγια στο σεξ, μονογαμία-πολυγαμία, στάσεις στο σεξ, προκαταρκτικά κτλ]. Η επιρροή του κινήματος αυτού στη σημερινή καθημερινότητα είναι τεράστια, τόσο στις απεικονίσεις όσο και στους λόγους. Δεν προλαβαίνουμε να εξετάσουμε εδώ τους ποικίλους λόγους που συμβαίνει κάτι τέτοιο. Αυτό που μένει είναι ότι οι άντρες σουρεαλιστές συχνά ξέχασαν ή θέλησαν να ξεχάσουν, όπως και πολλοί άλλοι, πως αυτές οι διαμελισμένες, μυστηριώδεις γυναικείες φιγούρες τις οποίες αναπαρήγαγαν, είχαν εδώ και αιώνες ήδη σχηματιστεί από την «τρυφερή εφαρμογή» ενός μαστίγιου στα σώματά τους. Οι σουρεαλιστές υπήρξαν κι αυτοί θύτες της απάτης να λένε «το θηλυκό», όταν μιλάνε για τις γυναίκες. Όπως έδειξε έξοχα ο Αντόρνο «το θηλυκό καθαυτό είναι ήδη προϊόν επενέργειας του μαστίγιου. Απελευθέρωση της φύσης θα ήταν να πάψει να αυτοτίθεται»²⁶. Αν έπαυε, λοιπόν, η θηλυκότητα να τίθεται ως θηλυκή φύση, που ρέπει προς τον έρωτα και την αντρική απόλαυση, τότε θα μιλούσαμε για το περιθώριο μιας πραγματικά αντικομφορμιστικής ποίησης που οι γυναίκες μέσα της θα συναντούσαν και έναν ανθρώπινο ορισμό τους.

²³ Από τη νύχτα των αστραπών στο ποίημα-γεγονός, σελ. 81-2.

²⁴ Your Body is a battleground, ό.π.

²⁵ Από τις 12 συνεδρίες που είχαν γίνει βέβαια, μόνο στις 3 συμμετείχαν γυναίκες του κινήματος. Κάτι λέει κι αυτό. **Έρευνα για τη Σεξουαλικότητα** (Καστανιώτης)

²⁶ **Minima Moralia**, T. Adorno, αφορισμός 59 (Αλεξάνδρεια)

Ο βιασμός ως μέσο πολέμου
[Παράρτημα: Οι βιασμοί στους πολέμους του ελληνικού εθνικισμού]

7

Ποιο ακριβώς είναι οι λόγοι για τους οποίους διεξάγεται ένας πόλεμος;

«Μα, φυσικά, το κέρδος. Ο πόλεμος είναι η φυσική συνέχεια του ανταγωνισμού του κεφαλαίου με στρατιωτικά μέσα. Δεν βλέπεις το 'άνοιγμα των αγορών' στα Βαλκάνια μετά τις Νατοϊκές επεμβάσεις;»

«Οι πόλεμοι πάντοτε γίνονταν για την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών από τον επιτιθέμενο. Σήμερα, δηλαδή, οι πόλεμοι γίνονται για το πετρέλαιο. Κοίτα λίγο τι συμβαίνει στο Ιράκ. Γιατί νομίζεις θέλουν οι Αμερικανοί να κωθούν στο Ιράν;»

«Οι πόλεμοι γίνονται για λόγους γεωπολιτικούς. Κοίτα το Ισραήλ. Είναι τυχαίο που το στηρίζουν οι ΗΠΑ; Ή μήπως τους ενδιαφέρει να έχουν έναν τοποτηρητή σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή; Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η αναγνώριση του Κοσσόβου, το Μακεδονικό, τι είναι μήπως; Δεν είναι η λογική του 'διαίρει και βασίλευε'; Δεν είναι ένας τρόπος ελέγχου των Βαλκανίων από το Νάτο;»

Με ποιο τρόπο κερδίζεται ένας πόλεμος;

«Ο πόλεμος κερδίζεται με την καταστροφή του στρατού του αντιπάλου. Όποιος έχει τον πιο τεχνολογικά προηγμένο στρατιωτικό εξοπλισμό είναι και αυτός που θα επικρατήσει. Αυτοί είναι οι όροι με τους οποίους λαμβάνει χώρα ένας πόλεμος: βαράτε στο ψαχνό»

«Πρέπει να διαλυθούν οι υποδομές του αντιπάλου: γέφυρες, δρόμοι, νοσοκομεία, αεροδρόμια, ηλεκτροπαραγωγικοί σταθμοί, όλα αυτά πρέπει να διαλυθούν. Έτσι ο εχθρός δεν θα έχει πια καμία δυνατότητα αντίδρασης»

«Χρειάζεται καλός στρατηγικός σχεδιασμός. Οι Αμερικανοί δεν θα τα είχαν βρει σκούρα στο Βιετνάμ αν ήξεραν καλά τη ζούγκλα. Ο Χίτλερ πηπήθηκε στο ανατολικό μέτωπο επειδή δεν είχε μεριμνήσει για τον παράγοντα του χειμώνα. Ο πόλεμος δεν σπκώνει επιπολαιότητες στο σχεδιασμό»

Η λογική του πολέμου

Μιλώντας για πόλεμο, προσπαθεί κανείς να δώσει έμφαση είτε στα κίνητρα του πολέμου είτε στα στρατιωτικά/στρατηγικά μέσα με τα οποία προσπαθούν τα εμπλεκόμενα μέρη να κερδίσουν τον πόλεμο. Μια ανάλυση οικονομικίστικου, ωφελμιστικού ή υπολογιστικού τύπου (ή ορθολογική, εν γένει), ωστόσο, αδυνατεί να εισχωρήσει στην λογική του πολέμου. Τα αίτια του πολέμου ή οι στρατιωτικοί υπολογισμοί δεν είναι ο ίδιος ο πόλεμος: αφορούν σε κάτι εξωτερικό ως προς τον πόλεμο (σε χάρτες στρατιωτικών επιτελείων και σε οικονομικές συναλλαγές). Ο ίδιος ο πόλεμος, καθ' όλη τη διάρκειά του, χαρακτηρίζεται από λογικές και μηχανισμούς ελάχιστα ορθολογικούς, αν δεχτούμε πως ο πόλεμος είναι κάτι που, πάνω απ' όλα, βιώνεται.

Αυτό γίνεται άμεσα αντιληπτό, μόνο και μόνο αν σκεφτούμε την Αιτία για την οποία ο πολεμιστής ρίχνεται στη μάχη: η λέξη πατρίδα. Η πατρίδα δεν είναι απλά μια λέξη, η αντανάκλαση ενός αντικειμένου στο συμβολικό πεδίο, αλλά μια ολόκληρη αφήγηση εν είδει φαντασίωσης. Κουβαλάει πάνω τις σύμβολα,

αξίες, ιστορίες και την ίδια στιγμή προσαρτά τα υποκείμενα-φορείς της, μέσω δεσμών αγάπης και αφοσίωσης. Αυτά βιώνονται από το υποκείμενο του έθνους και μέσω αυτών συνδέεται με τα επιμέρους στοιχεία του έθνους (αλληλεγγύη προς τους συμπατριώτες μου, αγάπη για τη γλώσσα μου, δεσμοί αίματος με το έδαφος κλπ.). Μιλάμε, δηλαδή, για την απόλαυση του έθνους και την οργάνωσή της σε σχέση με τις εθνικές αφηγήσεις.¹

Βασικός στόχος σε κάθε πόλεμο και κεντρικός μηχανισμός του είναι η καταστροφή της ταυτότητας του αντιπάλου. Τα βασανιστήρια εναντίον μουσουλμάνων κρατουμένων που ήρθαν στη δημοσιότητα τα τελευταία χρόνια, επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή. Οι κρατούμενοι αφήνονται χωρίς τροφή για αρκετό χρονικό διάστημα και, αφού το αίσθημα της πείνας γίνει βασανιστικό, τους προσφέρεται σαν τροφή χοιρινό κρέας. Ο μουσουλμάνος έρχεται, λοιπόν αντιμέτωπος με ένα τρομακτικό, για αυτόν, δίλημμα: ή να ταλαιπωρηθεί ακόμη περισσότερο από την ανυπόφορη πείνα ή να τραφεί με κάτι που είναι απαγορευμένο και θα τον φέρει αντιμέτωπο με το αίσθημα της ενοχής. Αυτό δεν είναι απλά ένα βασανιστήριο, όπως θα ήταν η πρόκληση σωματικού πόνου. Το βασανιστήριο αυτό αποκτά το σαδισμό του και την ισχύ του ως μέσο εξευτελισμού μόνο εντός του συμβολικού δικτύου στο οποίο λαμβάνει χώρα. Επιτίθεται στην ίδια την αυτοαναπαράσταση του θύματος ως υποκειμένου.

Οι βιασμοί στον πόλεμο

"Είδα δέκα με είκοσι ανθρώπους πυροβολημένους, οι περισσότεροι γέροι άνθρωποι που δεν μπορούσαν να περπατήσουν γρήγορα. Πυροβόλησαν το θείο μου στο κεφάλι και τον σκότωσαν. Μετά ανάγκασαν τον πατέρα μου να του βγάλει τα μυαλά και να τα πετάξει σε κάτι νερά εκεί κοντά. Μετά τον έκαναν να βγάλει τα ρούχα του και να προχωρήσει σε ερωτική πράξη με ένα πτώμα σε αποσύνθεση. Μετά βίασαν την εξαδέλφη μου που ήταν μόνο εννιά χρονών"

(Εξιστόρηση των παθών μιας εννιάχρονης Λιβεριανής, προσφυγοπούλας στη Σιέρα Λεόνε. Περιλαμβάνεται στη μελέτη της εμπειρογνώμονος του Γ.Γ του ΟΗΕ, Graca Machel. Νοέμβριος 1996)

"Σκότωσαν τον πατέρα μου μπροστά μου. Ήταν μαγαζάτορας. Στις 9 το βράδυ ήρθαν στο σπίτι μας και του είπαν ότι είχαν διαταγή να τον σκοτώσουν επειδή μου επέτρεπε να πάω σχολείο. Οι μουτζαχεντίν με είχαν ήδη υποχρεώσει να σταματήσω το σχολείο, όμως αυτό δεν ήταν αρκετό. Ήρθαν και σκότωσαν τον πατέρα μου. Δε μπορώ να περιγράψω τι μου έκαναν μετά το φόνο του πατέρα μου"

(Μαρτυρία 15χρονης που βιάστηκε ομαδικά από τους μουτζαχεντίν στη συνοικία Σελ Σοτούν της Καμπούλ το Μάρτιο του 1994 • από την έκδοση της Διεθνούς Αμνηστίας Afghanistan. International responsibility for human rights disaster", 1995, σ.62-3)²

¹ Ο όρος απόλαυση εδώ χρησιμοποιείται με την λακανική της σημασία (jouissance.) Δεν πρόκειται για την απόλαυση με την έννοια της ευχαρίστησης, αλλά για μια παράδοξη απόλαυση, μια απόλαυση πέρα από την νδονή, θα μπορούσαμε να πούμε (πέρα από αυτό που ο Freud αποκαλεί αρχή της νδονής). Το παράδοξο στοιχείο όσον αφορά την jouissance είναι ότι έχει έναν χαρακτήρα επώδυνο για το υποκείμενο που τη βιώνει. Αυτό έχει να κάνει στη ψυχανάλυση με τις περιπτώσεις κατά τις οποίες το υποκείμενο βιώνει κάτι επώδυνο, αλλά, παράλοτα, επιμένει να συνεχίζει να το βιώνει ή να αντιστέκεται στην αλλαγή (βλέπε για παράδειγμα την εμμονή του μελαγχολικού με το τραύμα του). Η απόλαυση είναι μια προσπάθεια του Λακάν να ξεφύγει από την Φροϋδική λήμπντο (μια ουσία που εδράζει, τρόπον τινά, στο σώμα, ένα στοιχείο φυσικοποίησης του ασυνειδήτου) και να εξετάσει το ασυνείδητο σε σχέση με το νόημα/σημείον (σχέση ασυνειδήτου-γλώσσας). Όσον αφορά στη φαντασίωση, η απόλαυση έχει να κάνει με το πως το υποκείμενο του ασυνειδήτου συνδέεται με ισχυρούς ψυχικούς-συναισθηματικούς δεσμούς με τις αφηγήσεις της κοινωνικής φαντασίωσης, δεσμούς που αντιστέκονται έντονα στις προσπάθειες υπέρβασής τους. Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε Evans, D. Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης, 2005, Ελληνικά Γράμματα. Για τη χρήση των κατηγοριών της απόλαυσης και της φαντασίωσης για μια ανάλυση-κριτική του εθνικισμού, βλέπε Zizek, S. «Απόλαυσε το Έθνος σου όπως τον Εαυτό σου», στο Μίλησε Κανείς για Ολοκληρωτισμό, 2001, Scripta.

² Τα δύο αυτά αποσπάσματα είναι από τον τόμο της ελευθεροτυπίας (Κορίτσια στον πόλεμο του 2000, 6/4/97).

“Επειδή είμαι μουσουλμάνα, ο σκοπός τους ήταν να με ταπεινώσουν, να με κάνουν να χάσω την υπόληψή μου, να αποδείξουν ότι αυτοί είναι τα αφεντικά και ότι μπορούν να σε βιάσουν και να σε σκοτώσουν όποτε το επιθυμήσουν. Είμαστε σαν σκλάβες τους. [...] Προσπαθώ να είμαι γενναία, αλλά χωρίς καν να το σκεφτώ, νοιώθω μια φυσική ώθηση να ριχτώ πάνω σε κάποιο αμάξι ή τραμ”

(Μαρτυρία της Amela, μιας 25χρονης Βόσνιας γυναίκας, που, μέσα σε μια νύχτα, στις 23 Ιανουαρίου το 1993 βιάστηκε από τουλάχιστον 15 Σέρβους στρατιώτες)³

Στις τρεις παραπάνω μαρτυρίες των νεαρών γυναικών γίνεται φανερό ότι βιασμοί σε εμπόλεμες περιόδους μπορούν να διαπραχθούν και έχουν διαπραχθεί από οργανωμένους στρατούς, από παραστρατιωτικές και φασιστικές ομάδες και από διάφορους φονταμενταλιστές⁴. Σε όλες τις περιπτώσεις η έμφυλη καταπίεση συνδυάζεται με τον милитарισμό και τα άκρως πατριαρχικά δομημένα στρατιωτικά σώματα. Είναι κοινή παραδοχή άλλωστε ότι η δολοφονική μηχανή του κράτους, ο στρατός, όπως και οι ίδιοι οι πόλεμοι έχουν φύλο και αυτό είναι το αντρικό. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι οι γυναίκες είναι θεατές σε όλα αυτά, αλλά το ακριβώς αντίθετο: οι γυναίκες σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι τα θύματα.⁵

Ο βιασμός γυναικών κατά τη διάρκεια του πολέμου πρέπει να ιδωθεί κάτω από αυτό το πρίσμα: είναι η πατριαρχική οργάνωση της εθνικής φαντασίωσης που τίθεται σε λειτουργία. Όσο πιο κατάφωρα πατριαρχικές είναι οι εθνικές αφηγήσεις, τόσο πιο χρήσιμο είναι το όπλο του βιασμού για τους επιτιθέμενους και τόσο πιο εξοντωτικό για τα τους στόχους του.

Ας πάρουμε το παράδειγμα μιας επίθεσης ενάντια σε ένα μουσουλμανικό έθνος. Η θέσμιση είναι ξεκάθαρα πατριαρχική και υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες-ρόλοι που πρέπει να τηρηθούν: ο άντρας είναι ο προστάτης της οικογένειας, οι γυναίκες από μικρές έχουν εμπεδώσει το ρόλο της μητέρας, κλπ. Ξέρουμε πως στις κοινωνίες ο ρόλος της μητέρας κατέχει σημαντικό ρόλο στο κοινωνικό φαντασιακό και πως καθορίζεται ξεκάθαρα από αυτό: τα κορίτσια πρέπει να είναι σεξουαλικά ανέγγιχτα, η γυναίκα πρέπει να είναι παρθένα μέχρι τον γάμο, έσχατος και απόλυτος σκοπός είναι η τεκνοποίηση και το μεγάλωμα των παιδιών, όλα σύμφωνα με την τελεολογία που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο κοινωνικό φαντασιακό. Όλη αυτή η αντίληψη της γυναίκας, η κοινωνική της αναπαράσταση—αλλά και αυτο-αναπαράσταση των γυναικών των ίδιων—είναι που παίζει στο στόχαστρο.

Ο βιασμός για μια μουσουλμάνα γυναίκα αποτελεί τον συμβολικό/κοινωνικό της θάνατο, έχει ως αποτέλεσμα όχι απλά την πρόκληση ψυχικού τραύματος και τον εξευτελισμό, αλλά την καταστροφή του κόσμου της σε βαθμό τέτοιο ώστε το θύμα να μην μπορεί ποτέ να είναι πια η ίδια⁶. Αυτό ενισχύεται από τον τρόπο με τον οποίο γίνονται συχνά οι βιασμοί στον πόλεμο, δηλαδή μπροστά στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας και στην οικογένεια του θύματος.

Η γυναίκα, λοιπόν, απομονώνεται κοινωνικά, καθώς δεν είναι πια παρθένα. Είναι πλέον κοινωνικά άχρηστη/νεκρή, καθώς δεν είναι πλέον κατάλληλη να επιτέλεσει τον ρόλο της ως μητέρα. Η τυχόν

³ Mass rape in Bosnia: 20.000 women, mostly Muslims, have been abused by Serb soldiers, Stories by Kitty McKinsey Southam news: <http://www.peacewomen.org/news/BosniaHerzegovina/newsarchive/massrape.html>

⁴ Βιασμοί έχουν διαπραχθεί και εντός των ομοεθνών στρατιωτικών μονάδων, πάνω σε γυναίκες που έχουν καταταχθεί ακριβώς γι' αυτό το λόγο: για να προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες στους στρατιώτες. Δεν θα ασχοληθούμε εδώ με αυτές τις περιπτώσεις.

⁵ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία βιασμοί για πολεμικούς σκοπούς έγιναν σε όλους τους γνωστούς πολέμους των τελευταίων ετών: στην πρώην Γιουγκοσλαβία, την Καμπότζη, τη Σρι Λάνκα, το Μπαγκλαντές, τη Λιβερία, το Περού, τη Σομαλία, τη Μοζαμβίκη, το Σουδάν και την Ουγκάντα. Τα παραδείγματα που αναφέρονται σε ένα σχέδιο έκθεσης της «Επιτροπής για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και τις Έσες Ευκαιρίες» του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, είναι αυτά του Βερολίνου το 1945, με την είσοδο των Συμμαχικών δυνάμεων όπου οι βιασμοί ανήλθαν σε 110-800.000, σε 20-50.000 στην πρώην Γιουγκοσλαβία κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου τη δεκαετία του 1990, και σε 250-500.000 στη Ρουάντα το 1994. Και όλα αυτά δεν είναι φυσικά παρά εκτιμήσεις και μάλιστα «επίσημες» που ως συνήθως, στην πραγματικότητα δεν καταφέρνουν να αξιολογήσουν το μέγεθος του «κακού». Φυσικά οι βιασμοί υπήρξαν και ένα από τα πιο ισχυρά και διαχρονικά όπλα του ελληνικού κράτους και εθνικισμού, αλλά με αυτό ασχολούμαστε σε παρακάτω κεφάλαιο.

⁶ Salecl, R. The Spoils of Freedom: Feminism and Psychoanalysis After the Fall of Socialism, 1994, Routledge, σ17

εγκυμοσύνη της μετά τον βιασμό δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Το παιδί που φέρει θεωρείται ξένο, «σπόρος του εχθρού» (καθώς η αντίληψη του έθνους με κριτήρια βιολογικά είναι ακόμα κυρίαρχη) και, φυσικά, η επιλογή της άμβλωσης δεν είναι διαθέσιμη και αποδεκτή από την κοινωνία. Η γυναίκες, σε πολλές ισλαμικές χώρες έχουν να αντιμετωπίσουν και τον κίνδυνο να δολοφονηθούν από την ίδια τους την οικογένεια, καθώς υπάρχει σε πολλές χώρες ο «φόνος τιμής»: η γυναίκα που έχει βιαστεί εκτελείται από κάποιο αρσενικό μέλος της οικογένειας για να «σβυστεί η ντροπή» που βαραίνει όλη την οικογένεια.

Βλέπουμε, λοιπόν, τις τεράστιες συμβολικές συνέπειες που ο βιασμός μπορεί να έχει σαν όπλο. Το γεγονός πως οι βιασμοί αποτελούν μια από τις συνηθέστερες τακτικές ανορθόδοξου πολέμου, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως πρόκειται για μια κατεξοχήν πρακτική βιο-πολιτικού χαρακτήρα: το σημάδι του εισβολέα εγγράφεται απευθείας πάνω στο σώμα των γυναικών προκαλώντας την ξένωσή τους από αυτό. Το σπέρμα του εχθρού είναι η αιτία να καταστεί το γυναικείο σώμα ένα απόβλητο σώμα απορριπτό από την κοινωνία, αλλά, ταυτόχρονα, ένα σώμα ξένο και μιστό από την ίδια τη γυναίκα (για τον λόγο αυτό μπορεί ο βιασμός να οδηγήσει στην αυτοκτονία). Μπορεί, επίσης, να καταλάβει κανείς τις συνέπειες που έχει ο βιασμός όσον αφορά την κοινωνική συνοχή της πλευράς που δέχεται την επίθεση. Κάθε δεσμός αλληλεγγύης καταρρέει: οικογενειακοί δεσμοί, ηθικοί-θρησκευτικοί δεσμοί, «εθνική καθαρότητα», όλες οι φανταστικές αφηγήσεις διαφεύδονται. Η ταυτότητα διαλύεται και αντικαθίσταται από μια άλλη επιβαλλόμενη με βία. Η επιβαλλόμενη ταυτότητα δεν είναι απλώς μια διαφορετική από αυτή που έχουν η κοινωνία και οι γυναίκες (διαφορετική από την αναπαράσταση που έχουν για τον εαυτό τους). Είναι κάτι πολύ περισσότερο: είναι το ακριβώς αντίθετο. Ο βιασμός αποτελεί την υλοποίηση του χειρότερου εφιάλτη για την μουσουλμάνα γυναίκα.

Οι βιασμοί σαν μέσο πολέμου μπορούν να έχουν διαφορετικές αφετηρίες. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να ήταν αποτέλεσμα των ρητών εντολών ανώτερων αξιωματούχων, απλώς πρωτοβουλίες των ίδιων των στρατιωτών ή και τα δύο συνδυασμένα. Το σίγουρο είναι ότι οι βιασμοί αυτοί μετρούνται ως μια συνιστώσα πολεμικής νίκης ή ήττας αλλά δεν μπορούν να εξαντληθούν σε αυτούς τους προσδιορισμούς. Και στις τρεις περιπτώσεις όμως αυτό που δίνει νόημα-σημασία σε αυτούς τους βιασμούς είναι ένα κοινό φαντασιακό: Αυτό της εθνοκάθαρσης ή αλλιώς της «γενοκτονίας δια της αναπαραγωγής» ή γενικότερα της καταστροφής των δεσμών της αντίπαλης κοινωνίας. Δηλαδή της καταστροφής πρώτα και κύρια των φαντασιακών σημασιών που συνέχουν αυτήν την κοινωνία, που κάνουν τα υποκείμενα της να υπάρχουν. Στον πόλεμο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, για παράδειγμα, που οι γυναίκες έπεσαν θύματα μαζικών βιασμών και βασανιστηρίων, αιχμαλωτίσεων και αναγκαστικής εκπόρνευσης από τους Σέρβους στρατιώτες και παραστρατιωτικούς βλέπουμε ξεκάθαρα μπροστά μας την επιδίωξη της εθνοκάθαρσης. Αυτή η επιδίωξη ήταν φυσικά μια ρητή εντολή των αξιωματούχων, αλλά χωρίς την ενεργή συμμετοχή των στρατιωτών δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα, ούτε θα είχε προσλάβει τις τερατώδεις διαστάσεις που προσέλαβε. Μάλιστα στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας βιασμοί διαπράχθηκαν από γείτονες, στην κυριολεξία, μιας και οι Σέρβοι «συμβίωσαν» με τους Μουσουλμάνους ως τότε. Έτσι γίνεται φανερό πως γενικότερα η κουλτούρα του βιασμού συνέπλευσε με το εθνικιστικό μίσος των Σέρβων εναντίον των μουσουλμάνων (σε αυτό θα επανέλθουμε). Λέγοντας εθνικιστικό μίσος δεν εννοούμε μόνο τον λεγόμενο «επιθετικό εθνικισμό», μιας και το φαντασιακό της θυματοποίησης είναι ίδιον του κάθε εθνικισμού (με πρωτεία του ελληνικού). Έτσι οι άντρες βιαστές μπορεί να πιστεύουν ότι κατ' αυτό τον τρόπο προστατεύουν την δική τους ταυτότητα, την πατρίδα τους, αμύνονται για την ίδια τη ζωή τους από τους αντιπάλους τους. Είναι διαφωτιστική η συνέντευξη του Borislav Herak, ενός από τους στρατιώτες βιαστές ο οποίος παραδέχτηκε ότι βίασε και σκότωσε τρεις άοπλες γυναίκες, όπως παρατίθεται από την Claudia Card: «είπε πως αν δεν το έκανε, οι ανώτεροί του θα τον είχαν στείλει στην χειρότερη πρώτη γραμμή του μετώπου ή στην φυλακή και θα του είχαν πάρει πίσω τα μουσουλμανικά σπίτια που του είχαν δώσει. Κάτι που υπενθυμίζεται με τέτοιες εξηγήσεις, είναι πως το κοινό κακό μπορεί να είναι στο επίπεδο του κινήτρου. Όταν του ζητήθηκε επίμονα γιατί ήθελε να σκοτώσει ανθρώπους με τους οποίους δεν είχε παρελθούσα ιστορία και εχθρότητα, αποκάλυψε πως του είχαν πει –προφανώς σε

μια προσπάθεια παρότρυνσης για εκδίκηση- ότι Μουσουλμάνοι είχαν σκοτώσει τον πατέρα του και κάψει το σπίτι του. Άλλο ένα κίνητρο φανερώθηκε όταν ο Herek παραδέχτηκε ότι οι ανώτεροί του, του έδωσαν γυναίκες για να βιάσει μαζί με κρασί και φαγητό σαν αμοιβή για καλή συμπεριφορά και για να προκαλέσουν την φιλία με τους συνταίρους στρατιώτες»⁷. Εδώ γίνεται αρκετά φανερό πως οι ιδιοτελείς σκοποί σχεδόν ταυτίζονται με τους εθνικούς, μιας και ο Herek ήθελε να «εκδικηθεί τους Μουσουλμάνους» γενικά τοποθετώντας τον εαυτό του στη θέση του θύματος και πως η στρατηγική της εθνοκάθαρσης συμβαδίζει με τον βιασμό των γυναικών «των άλλων» και την κυριάρχηση πάνω σε αυτές (αυτό γίνεται ακόμη πιο φανερό απ' το ότι οι στρατιώτες έπαιρναν ως ανταμοιβή πάλι μουσουλμάνες για να τις βιάσουν).

Αν παραμέναμε εδώ, όμως, στην ανάλυσή μας, δηλαδή στο πως επενδύονται εθνικιστικά οι βιασμοί στους πολέμους, δεν θα μπορούσαμε να απαντήσουμε στα εξής σημαντικά ερωτήματα: γιατί τελικά τα θύματα είναι γυναίκες; Και γιατί οι άντρες στρατιώτες επιλέγουν τους βιασμούς σαν μέσο και όχι κάτι άλλο; Όπως π.χ. τον ευνουχισμό των αντρών αντιπάλων τους; Ή απλώς και μόνο την φυσική εξόντωση τους; Για τις φρικαλεότητες εναντίον των γυναικών σε πολέμους (όπως αυτές που διέπραξαν οι χούτου εναντίον των γυναικών τούτσι στην Ρουάντα το '94, ή αυτές που διέπραξαν οι Σέρβοι εναντίον των μουσουλμάνων γυναικών) αρκεί μια αντεθνική προσέγγιση για να τις κατανοήσει κανείς; Ακόμη, γιατί οι μαζικοί βιασμοί έτυχαν τέτοιας αποδοχής από τους ίδιους τους στρατιώτες; Μέσα από αυτά τα ερωτήματα διαφαίνεται και μια άλλη πλευρά του ζητήματος εξίσου σημαντική για εμάς που έχει να κάνει με την έμφυλη κριτική του εθνικισμού και του πολέμου.

Δηλαδή το πώς οι έμφυλοι ρόλοι, η κυριαρχία του αντρικού φύλου πάνω στα άλλα και η βία που συνεπάγεται αυτή παρουσιάζονται τόσο ξεκάθαρα και ωμά στις εμπόλεμες περιόδους.

Πέρα από τις διαφορές μιας μουσουλμάνας γυναίκας και μίας δυτικής, μιας φεμινίστριας και μιας που δεν είναι φεμινίστρια, διαφορές ανάλογα σημαντικές και καθοριστικές για κάθε γυναίκα, το βίωμα του βιασμού στοχεύει πρώτα και κύρια την γυναίκα ως φύλο, την γυναίκα ως τέτοια, όπως έχει θεσμιστεί να είναι. Δεν μπορούμε να απαλείψουμε αυτό το πεδίο κατανόησης του βιώματος του βιασμού σε καμία περίπτωση που διεξάγεται αυτός. Και αυτό γιατί η βάση της κουλτούρας του βιασμού παραμένει οικουμενική και καθημερινή. Ή με άλλη διατύπωση: η κουλτούρα του βιασμού προϋπάρχει των πολέμων. Στις εμπόλεμες περιόδους βλέπουμε την ασυδοσία της εξουσίας της, σε όλη της την φρίκη. Ακόμη, αν κάναμε κάτι τέτοιο θα αφαιρούσαμε από τις γυναίκες που έπεσαν θύματα βιασμού το πεδίο για να μιλήσουν και να κατανοήσουν κάτι τέτοιο ως γυναίκες και όχι ως μουσουλμάνες, ελληνίδες ή οτιδήποτε άλλο, γιατί ακριβώς ένα συστατικό στοιχείο που θίγεται από αυτήν την επίθεση, όπως δείξαμε, είναι ο γυναικείος τους εαυτός. **Δεν θεωρούμε υπερβολή, λοιπόν, να πούμε ότι όχι μόνο ο βιασμός είναι ένα μέσο πολέμου, αλλά και ο πόλεμος είναι ένα μέσο βιασμού.**

Αν παραμέναμε εδώ, όμως, στην ανάλυσή μας, δηλαδή στο πως επενδύονται εθνικιστικά οι βιασμοί στους πολέμους, δεν θα μπορούσαμε να απαντήσουμε στα εξής σημαντικά ερωτήματα: γιατί τελικά τα θύματα είναι γυναίκες; Και γιατί οι άντρες στρατιώτες επιλέγουν τους βιασμούς σαν μέσο και όχι κάτι άλλο; Όπως π.χ. τον ευνουχισμό των αντρών αντιπάλων τους; Ή απλώς και μόνο την φυσική εξόντωση τους; Για τις φρικαλεότητες εναντίον των γυναικών σε πολέμους (όπως αυτές που διέπραξαν οι χούτου εναντίον των γυναικών τούτσι στην Ρουάντα το '94, ή αυτές που διέπραξαν οι Σέρβοι εναντίον των μουσουλμάνων γυναικών) αρκεί μια αντεθνική προσέγγιση για να τις κατανοήσει κανείς; Ακόμη, γιατί οι μαζικοί βιασμοί έτυχαν τέτοιας αποδοχής από τους ίδιους τους στρατιώτες; Μέσα από αυτά τα ερωτήματα διαφαίνεται και μια άλλη πλευρά του ζητήματος εξίσου σημαντική για εμάς που έχει να κάνει με την έμφυλη κριτική του εθνικισμού και του πολέμου. Δηλαδή το πώς οι έμφυλοι ρόλοι, η κυριαρχία του αντρικού φύλου πάνω στα άλλα και η βία που συνεπάγεται αυτή παρουσιάζονται τόσο ξεκάθαρα και ωμά στις εμπόλεμες περιόδους. Πέρα από τις διαφορές μιας μουσουλμάνας γυναίκας και μίας δυτικής, μιας φεμινίστριας και μιας που δεν είναι φεμινίστρια,

⁷ Rape as a Weapon of War, Claudia Card, Hypatia Vol. 11, No. 4 (Fall 1996)

διαφορές ανάλογα σημαντικές και καθοριστικές για κάθε γυναίκα, το βίωμα του βιασμού στοχεύει πρώτα και κύρια την γυναίκα ως φύλο, την γυναίκα ως τέτοια, όπως έχει θεσμιστεί να είναι. Δεν μπορούμε να απαλείψουμε αυτό το πεδίο κατανόησης του βιώματος του βιασμού σε καμία περίπτωση που διεξάγεται αυτός. Και αυτό γιατί η βάση της κουλτούρας του βιασμού παραμένει οικουμενική και καθημερινή. Ή με άλλη διατύπωση: η κουλτούρα του βιασμού προϋπάρχει των πολέμων. Στις εμπόλεμες περιόδους βλέπουμε την ασυδοσία της εξουσίας της, σε όλη της την φρίκη. Ακόμη, αν κάναμε κάτι τέτοιο θα αφαιρούσαμε από τις γυναίκες που έπεσαν θύματα βιασμού το πεδίο για να μιλήσουν και να κατανοήσουν κάτι τέτοιο ως γυναίκες και όχι ως μουσουλμάνες, ελληνίδες ή οτιδήποτε άλλο, γιατί ακριβώς ένα συστατικό στοιχείο που θίγεται από αυτήν την επίθεση, όπως δείξαμε, είναι ο γυναικείος τους εαυτός. Δεν θεωρούμε υπερβολή, λοιπόν, να πούμε ότι όχι μόνο ο βιασμός είναι ένα μέσο πολέμου, αλλά και ο πόλεμος είναι ένα μέσο βιασμού.

Σε σχέση με τα παραπάνω, διαφωτιστικό είναι και το παράδειγμα της αντιπαράθεσης που υπήρξε εντός των φεμινιστριών ύστερα από τον πόλεμο της πρώην Γιουγκοσλαβίας, όπως αναφέρεται από την Vesna Kesic⁸. Η Kesic επικρίνει κάποιες φεμινίστριες που αποδέχτηκαν την άποψη ότι όντως οι Σέρβοι με τους βιασμούς έκαναν μία «γεννοκτονία δια της αναπαραγωγής». Έτσι δέχονταν ως αυτονόητο το ρατσιστικό αίτημα περί μιας δήθεν καθαρότητας του έθνους και της γυναίκας ως αυτής που είναι υπεύθυνη για την διαιώνισή του. Μια θέση που εγκλωβίζει περισσότερο τα θύματα μέσα στο ρόλο που τους είχε αποδοθεί κοινωνικά. Απ' την άλλη, την ψυχολογική και σωματική βία που υπέστησαν οι γυναίκες ατομικά η κάθε μία (και συνεχίζουν να κουβαλάνε ως τραύμα), αυτή η άποψη την μετρούσε με εθνικούς όρους (ως βία εναντίον του έθνους) οπότε αδυνατούσε να κάνει μία κριτική της σεξιστικής καταπίεσης ως παράγοντα των βιασμών αυτών. Αδυνατούσε όμως να κατανοήσει και τον εθνικισμό ως ένα βασικό παράγοντα διαμόρφωσης των έμφυλων ρόλων, άρα και ως έναν ακόμη παράγοντα καταπίεσης των θυμάτων του βιασμού. Αυτό το παράδειγμα μας κάνει ξεκάθαρο ότι καμία από τις δύο αναλύσεις (η έμφυλη και η αντεθνική) δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την άλλη γιατί μπορεί να υποπέσει στο αντίθετο από αυτό που θέλει να πετύχει. Συνεπώς θα πρέπει να δούμε τους μαζικούς ή μη βιασμούς σε όλους τους πολέμους που αναφέραμε ως ωμή βία εναντίον των γυναικών ως γυναικών εξ' αιτίας της έμφυλης καταπίεσης που δέχονται καθημερινά, αλλά και ως θύματα του επιτιθέμενου εθνικισμού που στοχεύει ακριβώς εκεί που πιστεύει ότι θα θίξει τον αντίπαλο: στις γυναίκες.

Μια άλλη πλευρά της έμφυλης κριτικής των πολέμων, όπως φαίνεται και από την ομολογία του Herek, είναι το ότι οι μαζικοί βιασμοί που διεξήγαγαν οι Σέρβοι στρατιώτες ήταν και ένας συνδυετικός κρίκος γι' αυτούς τους ίδιους ή ένας λόγος για να αναπτύξουν την αντρική (και εθνικιστική προφανώς) συντροφικότητα μεταξύ τους. Ακριβώς λόγω της πράξης του βιασμού, της απειλής του και της ανά πάσα στιγμή επιβολής του οι άντρες αναπτύσσουν μια αντρική κοινότητα, μια κοινότητα που επικυρώνει την κυριαρχία τους πάνω στο «θηλυκό». Αυτή η κοινότητα απ' την μία προστατεύει και ελέγχει τις γυναίκες και από την άλλη επιβάλλεται βίαια πάνω τους: αυτές είναι οι δύο πλευρές της κυριαρχίας της. Όπως το διατυπώνει η Card «Οι βιασμοί κάποιων γυναικών στέλνουν ένα μήνυμα στις άλλες ότι χρειάζονται προστασία». Υπό την συνεχή απειλή του βιασμού από μικρή ηλικία δημιουργείται στις γυναίκες η ανάγκη της προστασίας. Και αυτή την προστασία την κερδίζουν προσφέροντας τις υπηρεσίες τους στους άντρες, στην αντρική κοινότητα, σε αυτούς που έχουν την δύναμη και σε αυτούς που είναι όμως και τα υποκείμενα του βιασμού. Μιλάμε, δηλαδή, για μία σχέση εξάρτησης, μία εξουσιαστική σχέση. Έτσι οι στρατιώτες με την πράξη του βιασμού ενισχύουν τους δεσμούς μεταξύ τους γιατί ακριβώς με αυτόν τον τρόπο (με τον βιασμό) επικυρώνουν την κυριαρχία τους πάνω στις γυναίκες. Οι βιασμοί λοιπόν δεν χρησιμοποιούνται μόνο για να διαλύσουν τις οικογενειακές και συγγενικές σχέσεις αλλά και για να ενώσουν τους ίδιους τους βιαστές ως τα υποκείμενα που ασκούν την εξουσία.

Ο εξευτελισμός και ο βιασμός της γυναίκας του «εχθρού» στην εμπόλεμη συνθήκη αποκτά τη

⁸ Vesna Kesic, Μουσουλμάνες, Κροάτισσες, Σέρβες, Αλβανές. Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική, εκδ. Νήσος.

σημασία του εξευτελισμού και του βιασμού συνολικά του αντίπαλου έθνους. Εδώ φυσικά μπλέκονται και οι σημασίες που έχουν αποδοθεί στην γυναίκα και γενικότερα στην θηλυκότητα από την εθνικιστική κοινωνικοποίηση. Αυτές οι σημασίες είναι από τη μία ο χαρακτηρισμός της ως μήτρας του έθνους, δηλαδή ως αυτής που είναι υπεύθυνη για την διαίωνιση του έθνους (της γέννησης δηλαδή εθνικιστών και, γιατί όχι, πρόθυμων στρατιωτών) και από την άλλη ως αυτής που πρέπει να παραμείνει αγνή, τίμια και προσηλωμένη στην οικογένεια, τον πυρήνα δηλαδή του έθνους. Όλα αυτά θεωρούνται απαραβίαστα και αυτονότα από κάθε εθνικισμό (και εθνικιστή). Οπότε οι στρατιώτες για να «προστατέψουν» τις δικές τους γυναίκες και οικογένειες βιάζουν τις γυναίκες και διαλύουν τις οικογένειες των άλλων. Η γυναίκα παίζει έτσι έναν ρόλο σημαντικό ως μεταφορά: για παράδειγμα ως «μπτέρα πατρίδα» ή «πατρίδα – μήτρα του έθνους» όπως προείπαμε. Η γυναίκες αποτελούν, λοιπόν, κάτι για το οποίο ο φαντάρος μαθαίνει να πολεμά (π.χ. «πολεμάμε για τις γυναίκες και τα παιδιά μας»), ένα αντικείμενο που υπάρχει για να προστατεύεται (όπως και η υπόλοιπη ιδιοκτησία του άντρα). Από την άλλη, οι γυναίκες είναι αυτές που δέχονται τις πιο άγριες επιθέσεις από τα στρατεύματα, όντας, όμως, το μεγαλύτερο κομμάτι του άμαχου πληθυσμού και αμέτοχες στις πολεμικές αποφάσεις και σχεδιασμούς. **Το παράδοξο αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η γυναίκα συμπεριλαμβάνεται στις κοινωνικές δραστηριότητες μέσω του αποκλεισμού της** (δεν ρωτάμε τι θέλουν, δεν θα πάρουν όπλο, δεν θα πολεμήσουν, αλλά εμείς πολεμάμε για το δικό τους καλό και την προστασία τους). Και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η επίθεση από τον αντίπαλο σε αυτές τις «ιερές» σημασίες που ενσαρκώνει η γυναίκα έχει ολέθρια αποτελέσματα για τις γυναίκες που πέφτουν θύματα βιασμού σε πολέμους. Αυτό συμβαίνει γιατί οι γυναίκες σε αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μόνο τα τεράστια προσωπικά (ψυχικά και σωματικά) τραύματα⁹ αλλά και έναν κοινωνικό στιγματισμό που είναι σαφώς εθνικά και πατριαρχικά προσδιορισμένος. Έτσι, είτε μείνουν έγγειες είτε όχι, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, οι οικογένειες τους μπορεί να τις αποκληρώσουν, οι σύζυγοι τους να τις παρατήσουν, η κοινωνία να τις στιγματίσει, οι ίδιες να οδηγηθούν στο απόλυτο αδιέξοδο.

Ο βιασμός, λοιπόν, στον πόλεμο, δεν είναι ένας απλός βιασμός: είδαμε πως μπορεί να έχει σαν στόχο την καταστροφή της κοινωνίας που δέχεται την επίθεση μέσω της διάλυσης των κοινωνικών θεσμών. Δεν παύει, ωστόσο, να είναι ένας βιασμός. Ο πόλεμος αποτελεί ένα προνομιακό πεδίο έκφρασης του εθνικισμού και, συνεπώς, της αρρενωπότητας. Ο βιασμός, ως ένα από τα κατεξοχήν συμπτώματα της πατριαρχικής κοινωνίας, πολλαπλασιάζεται σαν πρακτική εντός μιας πολεμικής σύρραξης, όπου όλες οι αξίες που σχετίζονται με το έθνος, αξίες αντρικές, ανάγονται σε μοναδικά και απόλυτα ιδανικά. Αυτή η διαστολή της (προϋπάρχουσας) αρρενωπότητας εν καιρώ πολέμου είναι που οδηγεί και στην έκρηξη του βιασμού, που δεν παύει να λειτουργεί σαν τέτοιος: **οι ομαδικοί βιασμοί είναι για τους στρατιώτες-θύτες ένα γλέντι, ένας τρόπος εκτόνωσης, μια εκδήλωση των αντρικών ορμών τους, ενώ, από την άλλη, γνωρίζουν πολύ καλά τι πράττουν. Πρόκειται, δηλαδή, για την κατεξοχήν αντίληψη του βιαστή.**

⁹ Για τα ψυχοσωματικά τραύματα των βιασμένων γυναικών στον πόλεμο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης μπορείτε να δείτε και την πρόσφατη ταινία – θεατρικό: «Αιδοίων μονόλογοι»...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

Οι βιασμοί στους πολέμους του ελληνικού εθνικισμού

Στο παρόν κείμενο θα περιοριστούμε στην καταγραφή των στοιχείων που συλλέξαμε σε σχέση με τους βιασμούς που διέπραξε ο ελληνικός εθνικισμός και δεν θα επεκταθούμε στην περιγραφή της γενικότερης κοινωνικο-πολιτικής κατάστασης αυτών των περιόδων, ούτε σε μια ολοκληρωμένη περιγραφή των εγκλημάτων των ελλήνων εναντίον των Μουσουλμάνων, των Εβραίων, των Μακεδόνων και των άλλων αποδιοπομπαίων τράγων του εθνικιστικού μίσους που το μόνο που μπορεί να παράγει είναι εθνικιστικό μίσος, γιατί κάτι τέτοιο θα ξέφευγε από τους σκοπούς του 3ου μας τεύχους. Παρακάτω θα ασχοληθούμε με μία πλευρά των εγκλημάτων του ελληνικού εθνικισμού και κράτους, αυτή των βιασμών στους πολέμους που διεξήγαγε εναντίον όσων θεώρησε ότι πρέπει να εξοντωθούν, ή να απωθηθούν για να εξασφαλιστεί η «απαραίτητη» εθνική ομοιογένεια. Οι βιασμοί αυτοί άλλοτε αναφέρονται στις πηγές ως «ατιμώσεις γυναικών» (δηλαδή ότι οι γυναίκες που βιάζονται χάνουν την τιμή τους, φυσικά απέναντι στην αντρική κοινότητα, εξού και η ελληνική-αντρική σημασία του «φιλότιμου»), άλλοτε απλώς προσπερνιούνται ως δευτερεύουσες καταστροφές μέσα στα υπόλοιπα συμφραζόμενα και όσο πιο πίσω πάμε τόσο πιο δυσδιάκριτοι γίνονται. Όλα αυτά τα εγκλήματα η ελληνική παιδεία είτε έντεχνα τα αποκρύπτει είτε τα αντιστρέφει για να παρουσιάσει τον «ελληνικό λαό» ως το αιώνιο θύμα της ιστορίας και να ονομάσει τις γενοκτονίες και τις εθνοκαθάρσεις που αυτός διέπραξε «Αντιστάσεις», «Ιστορικά έπη» κλπ.

Οι «ιεροί» βιασμοί του '21

Πιο γνωστή και πιο διαστρεβλωμένη από την επίσημη ιστορία είναι η περίπτωση της σφαγής του άμαχου μουσουλμανικού και εβραϊκού πληθυσμού της Τρίπολης, όπως και οι βιασμοί που διέπραξαν οι έλληνες εκεί. Ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης λέει στη «διήγησή» του ότι «το άλογό μου από τα τείχη ως τα σαράγια δεν επάτησε γη. [...] Το ασκέρι όπου ήταν μέσα το Ελληνικό έκοβε και εσκότωνε από Παρασκευή έως Κυριακή, γυναίκες, παιδιά και άνδρες 32.000 μια ώρα ολόγυρα της Τριπολιτσάς»¹⁰. Αυτή η τεραστίων διαστάσεων σφαγή (τέσσερις φορές μεγαλύτερη από την γενοκτονία των μουσουλμάνων της Σρεμπρένιτσα!) συνοδεύτηκε από πολλές άλλες πράξεις ωμής βίας, όπως μαζικοί βιασμοί που ολοκληρώνονταν με δολοφονίες, λεηλασίες και πλιατσικολόγημα όλων των μουσουλμανικών και εβραϊκών σπιτιών από τους πολιορκητές (μέσω των οποίων πλούτισαν ο Κολοκοτρώνης, η Μπουμπουλίνα και η παρέα τους) και ολοκληρωτικό κάψιμο της πόλης. «Σε κάθε μας βήμα, λέει ο Ρεϋμπό, βλέπαμε να εκσφενδονίζονται από τα παράθυρα γυναίκες, κορίτσια, παιδιά. Παρθένες μεγαλωμένες στη σκιά του μοναχικού χαρεμιού, αντίκριζαν ξαφνικά με τρόμο φρίκη και παγωμένο αίμα το ματωμένο χέρι ενός άγριου στρατιώτη να τις αρπάζει και να τις γκρεμίζει από ψηλά στο δρόμο»¹¹. Και όπως συμπληρώνει ο Φιλήμονας: «Γυναίκες ων η λευκότης διεφιλονείκει και προς αυτήν την χιόνα, νεανίδες, ων ουδ' ο θάνατος κατεμάρανε την χιόνα, βρέφη, τα μεν χειραπτάζοντα τους μαστούς και ββαβάζοντα, τα δε το στόμα έχοντα επί του μαστού μητρός αιμοφύρτου, νέοι, γέροντες, άνδρες, ανάμικτοι κατέκειντο θέαμα βαρυνενθές»¹². Όπως λέει ο ίδιος ο Λιθοξόου στο εξαιρετικό βιβλίο του «Σύμμικτος λαός»: «Οι εξεγερμένοι μη χορταίνοντας από βιασμούς, το αίμα των χιλιάδων θυμάτων, το πλιάτσικο των πάντων (ακόμα και των σκουριασμένων καρφιών από τους τοίχους) και την αιχμαλωσία όμορφων παιδιών προς δουλεμπορία, κατέφευγαν στα ισλαμικά και ιουδαϊκά νεκροταφεία, για να ανοίξουν τους τάφους και να πετάξουν έξω τους σκελετούς. Μετά αρχίζουν να χτυπιούνται μεταξύ τους, για να πάρει ο ένας τα λάφυρα από τον άλλο»¹³.

¹⁰ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836, Αθήναι 1851. Παρατίθεται από τον Δημήτρη Λιθοξόου: Η σκοτεινή πλευρά του '21, Σύμμικτος λαός, εκδόσεις Μπατάβια.

¹¹ Λόγια του γάλλου Ρεϋμπό που πήρε μέρος στην σφαγή. Παρατίθενται από τον Δημήτρη Λιθοξόου, ο.π.

¹² Δημήτρης Λιθοξόου, Σύμμικτος λαός.

¹³ Ο.π

Ένα άλλο παράδειγμα είναι αυτό της σφαγής των Εβραίων και των Τούρκων του Βραχωρίου και του Ζαπαντίου: «Η αλαζονική και βάρβαρη συμπεριφορά των άτακτων οπλοφόρων χριστιανών, οι βιασμοί και οι σφαγές των φτωχών αμάχων είχαν υπερβεί το «φυσιολογικό» επίπεδο για την εποχή (όπως το αποκαλούν αρκετοί) ήδη στα γεγονότα της κατάληψης του Βραχωρίου 40 ημέρες πριν. Αυτά τα γεγονότα ήταν η πιστοποίηση του διογκωμένου μίσους, του κτήνους του ρατσισμού που μπορεί να φωλιάσει και στην πιο λαϊκή εξέγερση»¹⁴. Από την σφαγή του Βραχωρίου κατάφεραν να σωθούν οι Αρβανίτες χριστιανοί, όπως και στην Τριπολιτσα, αλλά και κάποιοι Τούρκοι επειδή κατάφεραν να εξαγοράσουν την ζωή τους με χρήματα ή με την θέση που κατείχαν. Ο εβραϊκός πληθυσμός όμως ξεκληρίστηκε ολωσδιόλου αφού έπεσε θύμα των βιασμών και των βασανιστηρίων των ελλήνων οπλοφόρων. Σε αυτή την περίπτωση βλέπουμε το έντονο αντισημιτικό μένος που διακατείχε τους έλληνες «επαναστάτες», πιστοί ακόλουθοι όσων προπαγάνδιζε εναντίον των Εβραίων ο Κοσμάς ο Απωλός («άγιο» τον λένε σήμερα) ο οποίος διέδιδε τα αντιεβραϊκά στερεότυπα στον χριστιανικό πληθυσμό από πολύ παλιότερα. Βιασμοί φυσικά διαπράχθηκαν και στις υπόλοιπες «απελευθερωτικές» σφαγές, όπως στο Γαλάτσι, στα Καλάβρυτα, στην Πάτρα, στην Καλαμάτα, στα Σάλωνα, στο Μεσολόγγι, στο Ναβαρίνο και άλλου.

Α' Βαλκανικός πόλεμος

Στον Α' βαλκανικό πόλεμο (1912-13) που διεξήχθη από τα χριστιανικά κράτη (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιο) εναντίον των μουσουλμάνων της ευρύτερης Μακεδονίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο ελληνικός στρατός και οι παραστρατιωτικοί του με σκοπό τον εξελληνισμό ολόκληρων περιοχών επιδόθηκαν σε λεηλασίες-πλιάτσικο και κάψιμο μουσουλμανικών χωριών, μαζικούς βιασμούς μουσουλμάνων γυναικών και σφαγές αμάχων. Στα τουρκοχώρια της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας, όπως λέει ένας αυτόπτης, ο Σπύρος Μελάς (απλή συνωνυμία μάλλον με τον σφαγέα Παύλο Μελά):

*«Αυτοί που δεν άνοιξαν ντουφέκι κατά τον αιφνιδιασμό ξέσπασαν τώρα εναντίον των χωρικών. Μέσα σε λίγη ώρα καθάρισαν την περιοχή».*¹⁵

Αυτοί οι βιασμοί θα αποτυπωθούν σε ένα διήγημα του Στρατή Μυριβήλη «Το λουλουδί της φωτιάς», ο οποίος ήταν εθελοντής του ελληνικού στρατού εκείνη την περίοδο. Στην εξιστόρηση του ο Μυριβήλης περιγράφει την είσοδο αυτού και της μεραρχίας του σε ένα τούρκικο σπίτι. Εκεί τους υποδέχεται ένας πολύ ηλικιωμένος Τούρκος, ο οποίος ζει με τον παράλυτο αδερφό του και τις δύο νεαρές κόρες του. Αφού αντιλαμβάνονται την ύπαρξη των δύο γυναικών και ύστερα από τα παρακαλέτά τους προς τους στρατιώτες να μην τις στείλουν σε τζαμί αποφασίζουν να μην τις κάνουν τίποτα κακό και τις βάζουν να τους σερβίρουν για να φάνε ότι έχουν και δεν έχουν. Παράλληλα πλιατσικολογούν όλη την προίκα των δύο κοριτσιών οι οποίες «είχαν κουρνιαώσει πάνω στον πατέρα τους. Πάσχιζαν να πιάσουν όσο γίνεται πιο λίγόν τόπο». Όπως εξιστορεί ο Μυριβήλης: «Μόνο εκείνος ο Μπασματζής (σύντροφος του Μυριβήλη) άρχισε να με νευριάζει. Ενθουσιασμένος από τα γέλια και τα παλαμάκια της συντροφιάς, άρχισε να αραδιάζει κάθε σακλαμάρα που έφτανε στην γλώσσα του. Μια στιγμή κιόλας που η μια κοπέλα έσκυψε με το ταψί να μας μοιράσει ζεστόν χαλβά, ο караγκιόζης αυτός έκαμε, στ' αστεία τάχα, να απλώσει το χέρι στον κόρφο της. Ήταν αυτό που φοβόμουν πως θα έρθει». Τα πράγματα θα χειροτερέψουν όταν στο σπίτι θα έρθει ο ανθυπασπιστής Τζουμέρκας, του οποίου από την αρχή φάνηκαν οι προθέσεις.

«Ο ανθυπασπιστής έτρωγε με τα μάτια τις κοπέλες. Η ματιά του τρύπωνε παντού, σταματούσε παντού,

¹⁴ Η σφαγή των Εβραίων στο Βραχώρι το 1821. Στο περιοδικό «Contact», No 2, Ιούλης 2001, Αγρίνιο.

¹⁵ Ο.π. σελ. 39.

γεμάτη αδιαντροπιά και κακία [...] ματιές χειρότερες από τις πιο βρώμικες αισχρολογίες. Ματιές χειρονομίες. [...]

- Κοίτα, μωρέ παιδί μου, κομμάτια και τα δυο τους! Είπε σαν να μονολογούσε. Στράβωνε τα χείλη ξεφυσώντας τον καπνό, δάγκωνε το ανάριο μουστάκι του. Κοίτα μωρές παιδί μου!

- Γύρισε ξαφνικά κατά μας. Είπε ζωηρά:

- Δεν τις βάζετε, μωρέ, να μας χορέψουν και μια σταλιά να τις δούμε; Εγώ ακόμα ποτές μου δεν είδα αυτό που λένε «χορό της κοιλιάς». Ε, δεν τις βάζετε να μας τον χορέψουν;

- Καλά λέει ο κ. ανθυπασπιστής, φώναξε ο Μπασματζής. Να χορέψουν τα πουλάκια μου. Γιατί να μην χορέψουν;

- Να χορέψουν, είπαν και μερικοί από τους συντρόφους δίκως να συλλογιστούν τι λένε.[...]

Σηκώθηκα επάνω.

- Επιτρέψτε μου... τόλμσα να πω παρακαλεστικά. Σας παρακαλώ πολύ, κ. ανθυπασπιστά. Μου φαίνεται πως δεν είναι σωστά αυτά τα πράγματα... Μου φαίνεται...

- Δε σου φαίνεται τίποτα, μικρούλη μου, και κάτσε χάμου, μ' έκοψε ο Τζουμέρκας. Μόνο ξέρεις τι λέω εγώ; Πως θα 'τανε καλύτερα να πας να γραφτείς αδελφή του ελέους και όχι εθελοντής!».

Λίγο αργότερα αφού απειλήσουν τις γυναίκες με την ζωή του πατέρα τους, τον οποίον δένουν και σπρώχνουν σε μία γωνία, τις εξαναγκάζουν τελικά να γδυθούν και να χορέψουν. Από εδώ και πέρα ο Μυριβήλης περιγράφει λεπτομερειακά τον χορό των δύο γυναικών (που δεν υπάρχει λόγος να παραθέσουμε, μιας και τον περιγράφει λες και οι δύο γυναίκες χαίρονταν γι' αυτό που αναγκάστηκαν να κάνουν με τη βία) και την εκστατική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι σύντροφοί του, αλλά και ο ίδιος, πράγμα για το οποίο μετανιώνει αργότερα. Την αρχή κάνει ο ανθυπασπιστής:

«Ο ανθυπασπιστής Τζουμέρκας έσφιγγε νευρικά τα γόνατα το 'να με τ' άλλο, καμπούριαζε ολοένα πιο πολύ, τα μικρά του μάτια ήταν θολά σαν του μεθυσμένου. Έβλεπα το ξεπεταγμένο καρύδι στον ζαρωμένο λαιμό του να ανεβοκατεβαίνει κάτω από το σαγόνι, μια επάνω, μια κάτω, σαν μπουκιά που όλο ξεροκατάπινε να την κατεβάσει και όλο ανέβαινε να την ξεράσει, χωρίς να μπορεί ούτε το ένα ούτε το άλλο. Οι παλάμες του, χωμένες στις τσέπες της κιλότας, ανοιγόκλειναν νευρικά. Ξαφνικά πετάχτηκε ολόρθος. Τ' αδύνατα μεριά του τρέμανε ελαφριά. Είχε στο μούτρο του έναν άσκημο μορφασμό που πάσιζε να γίνει χαμόγελο. Χύθηκε και άρπαξε τη μια κοπέλα από τη μέση.

- Χε-χε-χε, έλα εδώ εσύ, κουζούμ! Την άλλη σας την αφήνω εσάς, λεβέντες μου, είπε χειρονομώντας κατά τη μεριά μας με το άλλο χέρι. Γλεντήστε τις, μωρέ, τις σκύλες! Αυτοί ατίμασαν τ' αγόρια μας πριν τα ξεκοιλιάσουν κ' εμείς δε θα αφήσουμε τέτοια τυχερά; Βουτάτε την, μωρέ, που στέκεστε και χάσκετε!

Έσερνε την κοπέλα που τσίριζε, χτυπιόταν και πολεμούσε να τρέξει κοντά στην άλλη που σπάραζε στα χέρια του Μπασματζή.

Ο γέρος χτυπούσε το κεφάλι του στον τοίχο. Βογγούσε σιγά-σιγά.

- Σκοτώστε με... Σκοτώστε με... Σκοτώστε με...»¹⁶

Είναι εντυπωσιακό πως ταυτίζονται οι «αφηγήσεις» του Τζουμέρκα και του Borislav Herek που παραθέσαμε στο προηγούμενο κείμενό μας, ως προς το ότι και οι δύο παριστάνουν τους εαυτούς τους ως θύματα που αμύνονται για να δικαιολογήσουν τους βιασμούς που διαπράττουν, αποδίδοντας φυσικά και οι δύο συλλογική ευθύνη στον εχθρό για τις όποιες «αδικίες»

¹⁶ Στρατή Μυριβήλη: **Το κόκκινο βιβλίο** (Διηγήματα), εκδόσεις: βιβλιοπωλείο της «Εστίας».

θεωρούν ότι έπαθαν – ο Τζομέρκας λέει ότι «αυτοί» «ατίμασαν τα αγόρια μας πριν τα ξεκοιλιάσουν», ενώ ο Herek λέει ότι «αυτοί» «είχαν σκοτώσει τον πατέρα του και κάψει το σπίτι του». Παράλληλα γίνεται φανερό από το παραπάνω εκτενές απόσπασμα το πώς οι βιασμοί σε περίοδο πολέμου παρουσιάζονται ως ένας τρόπος εκτόνωσης των αντρικών ορμών που έχουν μείνει σε αδράνεια για μια περίοδο εξ' αιτίας των συνθηκών του πολέμου, σεξουαλικοποιώντας και δικαιολογώντας μ' αυτό τον τρόπο την βία.¹⁷

Εύκολα μπορούμε να φανταστούμε ότι παρόμοια τύχη με τις δύο κοπέλες θα είχαν πολλές ακόμη μουσουλμάνες γυναίκες της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας πριν το ολοκληρωτικό κάψιμο των χωριών. Για παράδειγμα τα παρακρατικά κομμάτια του ελληνικού στρατού, οι «Πρόσκοποι», οι οποίοι αποτελούνταν κυρίως από πρώην μακεδονομάχους με σκοπό να δρουν στα μετόπισθεν του τούρκικου στρατού, διέπραξαν τουλάχιστον 195 φονικά, πολλές λεπλασίες και βιασμούς στην περιοχή του Παγγαίου¹⁸. Επίσης όπως λέει ο Τάσος Κωστόπουλος στο βιβλίο του: «Ανάλογες πληροφορίες υπάρχουν για την δράση των “προσκόπων” στη Δυτική Μακεδονία: κάψιμο χωριών, μαζικές εκτελέσεις, βιασμοί και λεπλασίες σε βάρος μουσουλμανικών χωριών της Στάπιστας, των Γρεβενών και της Καστοριάς συχνά σε συνεργασία με ντόπιους χριστιανούς χωρικούς».

Ακόμη, με την είσοδο του ελληνικού στρατού στην Θεσσαλονίκη το 1912, μιας πόλη που κατοικούνταν κυρίως από Εβραίους και Μουσουλμάνους, παράλληλα με την άνοδο αντισιμιτικών βιαιοτήτων, επειδή οι διάφορες εβραϊκές οργανώσεις δεν υποστήριξαν την ελληνική κατοχή, «ο ελληνικός πληθυσμός ασυγκράτητος, και σε πολλές περιπτώσεις βοηθούμενος από στρατιώτες, προέβη σε αγριότητες που θύμιζαν πογκρόμ», όπως μας λέει η Ρένα Μόλχο. «Αναφέρεται πως περισσότερες από 50 Εβραίες κατήγγειλαν ότι βιάσθηκαν, ενώ λεπλατήθηκαν 400 εβραϊκά μαγαζιά και περισσότερα από 300 σπίτια.[...] Εβραίοι πολίτες υπέστησαν επιθέσεις στο κέντρο της πόλης, από ένοπλους που τους λήστεψαν μέρα μεσημέρι. Δύο από αυτούς, που αντιστάθηκαν, δολοφονήθηκαν, ενώ άλλοι κακοποιήθηκαν και άλλοι φυλακίστηκαν χωρίς συγκεκριμένη κατηγορία»¹⁹. Τώρα την σκυτάλη θα πάρουν οι αντίπαλοι εθνικισμοί των Βαλκανίων για να κατοχυρώσουν τις δικές τους «αλύτρωτες πατρίδες».

Β' Βαλκανικός πόλεμος

Σε αυτόν τον πόλεμο τα αντίπαλα μέτωπα είναι αυτοί που πριν είχαν συμμαχήσει ενάντια στους Οθωμανούς μουσουλμάνους. Από τον πόλεμο αυτό θα βγει κερδισμένο το ελληνικό κράτος μαζί με την Σερβία και η Βουλγαρία θα ηττηθεί. Οι εθνοκαθάρσεις που διεξήγαγε ο ελληνικός στρατός εκείνη την περίοδο είχαν άμεσο στόχο την ενσωμάτωση νέων περιοχών στο ελληνικό κράτος, πράγμα που θα επιτύχανε μόνο εις βάρος των ανεπιθύμητων κατοίκων. Ο ελληνικός στρατός έκαψε συνολικά 149 χωριά, στην πλειοψηφία τους ολαβόφωνα εξαρχικά ή μικτού χαρακτήρα με την συνεργασία ντόπιων συμμάχων: ελλήνων ανταρτών, χριστιανών πολιτοφυλακών, ελλήνων χωρικών κ.α. Βιασμοί διαπράχθηκαν σε βάρος ολαβόφωνων γυναικών, Βουλγάρων ή Μακεδόνων. Χωριά ολόκληρα εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους τους οι οποίοι ακολούθησαν τον βουλγαρικό στρατό στην

¹⁷ Γι' αυτό το ζήτημα πολύ ενδιαφέρον έχει άλλο ένα διήγημα του Στρατή Μυριβήλη: «Οι ασκπτάδες της λαγνείας» από το έργο του «**η ζωή εν τάφω, το βιβλίο του πολέμου**» (εκδόσεις της «Εστίας»), όπου παρουσιάζει την σχέση των στρατιωτών και του ίδιου με την πορνογραφία εν καιρώ πολέμου. Σε αυτήν την περίπτωση η έντυπη πορνογραφία έχει πάρει για τους στρατιώτες την θέση της ελπίδας για ζωή, της επιστροφής στις γυναίκες τους αλλά και της έντονης λαγνείας του γυναικείου σώματος. Οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί, όπως μας λέει ο Μυριβήλης: «Τις καρφώνανε –τις γυμνές ζωγραφιές- στα ντουβάρια τους. Και πριν κοιμηθούνε, πριν να φάνε, και κάθε φορά που θα ξυπνήσουν κάνουν –μισσοσβαρά, μισοαστεία- τον σταυρό τους και δίνουν απανωτά μεγάλα φιλιά στις ζωγραφισμένες γυμνές γυναίκες. Στα στήθια τους και στα σκέλια τους και στην κοιλιά τους. Μακριά σαλιάρικα φιλιά. Όμως κλείνουν πδονικά τα μάτια τους την ώρα που κάνουν αυτό το “αστείο”».

¹⁸ Τάσος Κωστόπουλος, **Πόλεμος και εθνοκάθαρση, η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912-1922**. Σελ. 40

¹⁹ Ρένα Μόλχο, **Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856-1919**, μια ιδιαίτερη κοινότητα. Σελ. 245.

Για τον εξελληνισμό της Θεσσαλονίκης βλέπε και το κείμενό μας: «Τι κάνεις άμα πιάσει φωτιά; [επωδός στην 4η Σεπτέμβρη]» στην ιστοσελίδα μας: <http://www.terminal119.gr/show.php?id=413>

υποχώρηση του. Χωριά που κάπκαν ολοσχερώς στην συνέχεια από τον ελληνικό στρατό.

«Η έκθεση Καρνέγκι, λέει ο Κωστόπουλος, αναφέρει δυο τουλάχιστον περιπτώσεις **μαζικών φόνων και βιασμών** σε βάρος σλαβόφωνων προσφύγων από τον ελληνικό στρατό, στη Γεύελη και το χωριό Ακίτζαλι (σημ. Μουριές) του Κιλίκις. Για “αρπαγές, εμπρησμούς, **ατιμώσεις γυναικών** και παντοίας άλλας πράξεις αντικείμενας εις την φιλανθρωπίαν και τον ανθρωπισμόν” κάνει λόγο, στον απολογισμό της δράσης του, και ο διοικητής του 23ου Συντάγματος Πεζικού, ενώ σε ημερολογιακή σημείωση ενός απλού φαντάρου για το χωριό Γκιουρετζίκ (σημ. Γρανίτης) της Δράμας διαβάζουμε ότι την προηγούμενη μέρα είχε περάσει από κει “το κύριον σώμα του στρατού, και είχε κάμει κυριολεκτικώς **όργια**. Διήρπασαν τας οίκας και **πολλάς παρθέτους πτίμασαν**”».

Όλα αυτά συνοδεύονταν φυσικά με τεράστιες λεηλασίες και πλιάτσικα των σλαβικών χωριών και άλλες μη κατονομαζόμενες «εκτρόπους πράξεις», όπως αναφέρονται στα ημερολόγια των στρατηγών και στρατιωτών οι βιασμοί των σλαβόφωνων γυναικών. Επίσης, οι έλληνες «αυτονομιστές», οι οποίοι αποτελούνταν από παραστρατιωτικούς, βίασαν, δολοφόνησαν αμάχους Αλβανούς και Μουσουλμάνους με στόχο την επέκταση των ελληνικών συνόρων πάνω απ’ το νεοσύστατο αλβανικό κράτος.

Ο επεκτατικός πόλεμος του ελληνικού κράτους στην Μ. Ασία

«Το μεσημέρι μπήκαμε μέσα στο Κιοπρού Χισάρ. Οι Τούρκοι φύγανε [...] Η βροχή είχε τώρα σταματήσει. Θαρρείς πως περίμενε να σταματήσει το κακό, για να σταματήσει κι εκείνη. Μέσα στη λασπωμένη τουρκόπολη, γύριζαν μπουλούκια από αρματωμένους φαντάρους. Σπάγανε τις πόρτες και μπαίνανε μέσα στα σπίτια, στα μαγαζιά. Όλη την ώρα άκουγες ξεφωνητά, γυναικειές φωνές, κλάματα, θρήνο. Που και που έπεφτε και καμιά τουφεκιά.

Είδα μια ανοιχτή πόρτα και μπήκα. Λίγο μέσα απ’ το κατώφλι, φράζοντας το δρόμο, ήταν ξαπλωμένος ένας γέρος Τούρκος. Απ’ τα ρουθούνια του κι από τα στήθια του έτρεχε αίμα. Μέσα γινότανε μεγάλη φασαριά. Δρασκελίσα το σκοτωμένο Τούρκο και ζύγωσα.

Καμιά δεκαριά φαντάροι, αναμαλλιασμένοι, βρώμικοι, γεμάτοι λάσπες, ματωμένοι κυλιόντουσαν χάμω, χτυπιόντουσαν αναμεταξύ τους, γελούσαν δυνατά, μπήγανε ξεφωνητά πδονής και λύσσας. Και στη μέση και από κάτω τους μια νεαρή Τουρκάλα, με σπκωμένα τα ρούχα, μισόγυμνη, ξεμαλλιασμένη, τσίριζε, έκλαιγε, παρακαλούσε, βογγούσε. Μόλις μπήκα, κάποιος τους γύρισε και με κοίταξε και φώναξε:

- Έλα ρε Τάσο, έλα να πάρεις μεζέ!

Δεν ξέρω γιατί το είπε τούρκο και ακόμα δεν ξέρω γιατί κι εγώ απάντησα τούρκο

- Ντροπή ρε παιδιά, ντροπή!

Η Τουρκάλα σαν άκουσε την κουβέντα κατάφερε να ξεφύγει από τα χέρια τους και ρίχτηκε πάνω μου, αγκαλιάζοντας τα πόδια μου, φωνάζοντας με ανατριχιαστική, κομμένη φωνή γεμάτη παρακάλιο:

- Κουλτάρ μπενί ντλ καρντασί, κουλτάρ! (Σώσε με αδερφέ, σώσε με!)

Οι άλλοι χαχάνιζαν και την τραβούσανε.

Παρακάλεσα, θύμωσα, έβρισα, θέλησα να τους φέρω στο φιλότιμο:

- Ντροπή ρε παιδιά! Μια γυναίκα! Ντροπή! Πόλεμο έχουμε.

Μα τίποτα. Ένας μάλιστα τράβηξε την ξιφολόγη του σα μεθυσμένος, με τα μάτια θαμποκόκκινα, γυαλένια:

- Α σιχτήρ, “κύριος”! Να μη σου γ... καμιά Παναγία!

Έφυγα ξαναδρασκελώντας και πάλι το σκοτωμένο Τούρκο, ενώ από πίσω μου ξαναφούντωναν οι βλασπίμιες, οι βαριές σα μεθυσμένες αντρικές φωνές, τα ξεφωνητά της γυναίκας. Όξω, μέσα στο

σκοτάδι της νύχτας, οι δρόμοι και τα σπίτια φωτιζόντουσαν από τις κόκκινες, κολασμένες αναλαμπές των σπιτιών που λαμπαδιάζανε.

Και σαν γυρίσαμε πίσω την αυγή, τα χίλια σπίτια του Κιοπρού Χισάρ ήταν ένας θαμπός κόκκινος καπνός, που από μέσα του ακουγόntonτουσαν ως πέρα μακριά ένα γύρο τα ουρλιάσματα των σκυλιών και των γυναικών τα ξεφωνητά. Ο πόλεμος είχε περάσει από πάνω»

(Α. Δημητρίου, έφεδρος υπαξιωματικός στον επεκτατικό πόλεμο του ελληνικού κράτους στην Μ. Ασία. Η κατάληψη του Κιοπρού Χισάρ έγινε στις 25 Δεκεμβρίου 1920. Παρατίθεται από τον Τάσο Κωστόπουλο στο βιβλίο του «Πόλεμος και εθνοκάθαρση»)

Το παραπάνω απόσπασμα αποτελεί μια τρομακτική μαρτυρία του τι συνέβη στον επεκτατικό πόλεμο που διεξήγαγε το ελληνικό κράτος μεταξύ 1919-1922 στην Μ. Ασία. Ένας πόλεμος που έλαβε την μορφή εθνοκάθαρσης, όπως και οι προηγούμενοι πόλεμοι του ελληνικού κράτους. Ένας πόλεμος στον οποίο χιλιάδες αθώοι Τούρκοι και Τουρκάλες αλλά και Αρμένιοι και Εβραίοι πλήρωσαν με το αίμα τους την Μεγάλη Ιδέα των ντόπιων εθνικιστών. Δεν θα μπορούσαμε όμως να διαχωρίσουμε τους μαζικούς βιασμούς που διέπραξαν οι έλληνες στρατιώτες και παραστρατιωτικοί από την γενικότερη φρίκη των πολέμων που διεξήγαν, από τις μαζικές εξοντώσεις πληθυσμών, από το κάψιμο εκατοντάδων χωριών, τις απίστευτες λεπλασίες που συντήρησαν αυτόν τον πόλεμο, γι' αυτό το παραπάνω απόσπασμα αποτελεί και μια σύνθεση της φρίκης αυτού του πολέμου. Αποτελεί όμως μια ακόμη γλαφυρή απεικόνιση αυτού που είπαμε παραπάνω, ότι δηλαδή η εξουσία των βιαστών σε περιόδους πολέμου εκφράζεται αχαλιναγώγητα πάνω στις γυναίκες του «εχθρού».

Από την πρώτη κιόλας μέρα της επιβίβασης του ελληνικού στρατού στην Ιωνία «έλληνες στρατιώτες κι ένοπλοι ντόπιοι χριστιανοί επιδίδονται σε ένα διήμερο όργιο βίας, φόνων, **βιασμών** κι εκτεταμένων λεπλασιών στις μουσουλμανικές συνοικίες της πόλης με περισσότερους από 200 νεκρούς μεταξύ των κατοίκων. Περισσότεροι από 2.500 μουσουλμάνοι συνελήφθησαν και κακοποιήθηκαν (ανάμεσά τους μικρά παιδιά κι ολόκληρες τάξεις μαθητών με τους δασκάλους τους), ενώ στόχος έγινε επίσης η εβραϊκή κοινότητα της πόλης με λεπλασία των καταστημάτων και μερικούς νεκρούς»²⁰. Επίσης, μετά την εισβολή στην πόλη του Αϊδινίου ο ελληνικός στρατός θα επιδοθεί σε βιασμούς εναντίον των μουσουλμάνων γυναικών, σε λεπλασίες και άλλες βίαιες πράξεις για τον αποπλισμό των ντόπιων. Στις 17 Ιουνίου ο ελληνικός στρατός θα αποχωρήσει από το Αϊδίι ύστερα από επίθεση από Τούρκους αντάρτες. Έτσι με την προτροπή του διοικητή τους οι έλληνες φαντάροι κατά την αποχώρησή τους θα επιδοθούν πάλι σε «**πολλά έκτροπα** σε αντίποινα», όπως λέει ένας από αυτούς στο ημερολόγιό του και στην συνέχεια θα κάψουν την μισή πόλη και συνολικά θα δολοφονήσουν 4.000 μουσουλμάνους και μερικούς Εβραίους αφού λεπλατίσουν τα σπίτια τους. Την ίδια τύχη θα έχει και η Μενεμένη με 1.000 νεκρούς μουσουλμάνους. Οι έλληνες στρατιώτες εκτός από τους βιασμούς που διαπράττουν στις διάφορες πόλεις που περνάνε λεπλατούν πλούσιους και πάμφτωχους μουσουλμάνους, βασανίζουν άλλους, διεξάγουν εικονικές εκτελέσεις και στο τέλος καίνε ο,τι μουσουλμανικό βρουν μπροστά τους.

Απ' το Μάρτιο του 1921 ο ελληνικός στρατός θα εισχωρήσει στα ενδότερα της Μ. Ασίας, εκεί όπου ο ελληνικός πληθυσμός είναι σχεδόν ανύπαρκτος, πράγμα που θα δυσκολέψει ακόμη περισσότερο τα πράγματα γι' αυτόν. Πλέον ο,τι δεν μπορεί να κατακτήσει το καίει. Στα ημερολόγια των φαντάρων, όπως λέει ο Κωστόπουλος στο βιβλίο του, αναφέρονται καθημερινά δεκάδες καψίματα χωριών. Πριν το κάψιμο, τα χωριά λεπλατούνται και δεν λείπουν «και **παρεκτροπαί και βιαιότητες** των στρατιωτών μας», όπως λέει ένας από αυτούς, στις περιπτώσεις που κάποιοι κάτοικοι δεν έχουν προλάβει να φύγουν στα βουνά. Όσοι δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν εγκαίρως τα σπίτια τους, όσοι ήταν κατάκοιτοι και ηλικιωμένοι καίγονταν μαζί. Σε περιπτώσεις που οι κάτοικοι πρόβαλαν αντίσταση η εκδίκηση ήταν ανελέητη. Σε ένα χωριό οι κάτοικοι που είχαν μείνει ζωντανό μετά το κάψιμό του από τους έλληνες στρατιώτες ήταν «όλοι συγκεντρωμένοι σε ένα αρχαίο φρούριο, που είναι

²⁰ Ο.π. σελ. 99

στη διάθεση των φαντάρων. Ότι τους βαστάει η ψυχή τους, άλλοι σκοτώνανε τούρκους χωρικούς γι' αντίποινα, **άλλοι ατιμάζουνε κορίτσια και γυναίκες**» όπως λέει ένας στρατιώτης στο ημερολόγιό του. Σε ένα ακόμη χωριό, το Εσκή Σεχίρ, θα διαπραχτούν «φόννοι αθώων χωρικών, ληστεΐαι, **ατιμώσεις**», το ίδιο και στο χωριό Αριμπερέν: «Το χωριόν ελεπλατήθη κυριλεκτικώς και διηρηπάγη. **Εγένοντο πολλά ατιμώσεις υπό τα όμματα γονέων**[...]. Το ίδιο και στις περιοχές της Γιάλοβας, της Νικομήδειας (Ιζμίτ) και της Κίου (Γκεμλίκ). Η απομάκρυνση των μουσουλμάνων κατοίκων της περιοχής της Γιάλοβας θα συνοδευτεί με βιασμούς, φόνους και λεπλασίες. Στο ημερολόγιο του ο στρατιώτης Καραγιάννης μας λέει για μια εντολή που τους έδωσε ο συνταγματάρχης Π. Παλαιολόγος ώστε να μην κάψουν δύο χωριά που θεωρούνταν ειρηνόφιλα, σε όλα τα άλλα όμως «θα 'χουν την ελευθερία τους να πράξουν ό,τι η συνείδηση και η ψυχή τους βαστάει». Οι στρατιώτες όμως και στα δύο αυτά χωριά επιδίδονται δε βιασμούς γυναικών, βασανιστήρια και λεπλασίες: «Οι φωνές και τα κλάματα των γυναικών και των παιδιών δεν παύουνε μέρα νύχτα. Όλο το δάσος, και ιδίως τα πιο κλειστά μέρη, είναι γεμάτα κόσμος και ρουχισμό. Κάθε γυναίκα, κάθε παιδί και κάθε αδύνατο μέρος είναι στη διάθεση του κάθε Έλληνα στρατιώτη.[...] Άλλες κλαίγανε, άλλες θρηνούσανε τον άντρα τους, την τιμή τους».²¹

Η τρίτη και τελευταία φάση του πολέμου είναι αυτή της οπισθοχώρησης, όπου εκεί σημειώνονται τα πιο βίαια περιστατικά εναντίον των ντόπιων μουσουλμάνων. Η επιστροφή του ελληνικού στρατού από την ασιατική ενδοχώρα θα σημαδευτεί από το ολοκληρωτικό κάψιμο όλων των χωριών που θα βρουν στο διάβα τους. «Εμπρησμοί, **ατιμώσεις, βιασμοί** και σφαγαί συμπληρούσι την απαίσιαν εικόναν της ακατασκέτου υποχωρήσεως» γράφει ο αρχιστράτηγος Χατζηνανέστης. Οι στρατιώτες «λεπλατούντες και πυρπολούντες χωριά, δεν εφείσθησαν ουδέ της ιστορικής πόλεως της Φιλαδέλφειας». Σε διάφορα χωριά οι έλληνες στρατιώτες καίγαν ζωντανούς μαζί και τους κατοίκους που μπορεί να είχαν κλειστεί σε κάποιο τζαμί όπως στο Πάνορμο και στο Ουσάκ. Στην περίπτωση του Ουσάκ οι έλληνες στρατιώτες όταν κατάλαβαν ότι άντρες, γυναίκες, γέροι και παιδιά είχαν κλειστεί μέσα στο τζαμί έριξαν ξηρά άχυρα μέσα και άναψαν φωτιά. Έτσι οι άνθρωποι αναγκάστηκαν να βγουν έξω και οι έλληνες σκότωσαν εν ψυχρώ πάρα πολλούς. Σε αυτό το χωριό ένας γιατρός που επιβίωσε περιγράφει τον τρόπο που οι έλληνες στρατιώτες βίαζαν τις μουσουλμάνες: «νεαρές Τουρκάλες δεμένες σε δέντρα που βιάζονταν ομαδικά από έλληνες στρατιώτες μπροστά στα μάτια των οικογενειών τους». Μας λέει και για ένα «καταχθόνιο κόλπο» που σύμφωνα με αφηγήσεις, χρησιμοποιήθηκε για τον ίδιο σκοπό: «Κάρφωσαν μεγάλα καρφιά στο πάτωμα, έδεναν σ' αυτά τις κτισίδες των γυναικών για να τις ακινητοποιήσουν και τις βίαζαν ομαδικά»²².

«Όι Τούρκοι του Ουσάκ, περίτρομοι, συνεκέντρουν κατά την νύκτα τας οικογένειάς αυτών εις τα Νεκροταφεία των προς ασφάλειαν», θυμάται ο ταγματάρχης Παναγάκος, περιγράφοντας πως ο ίδιος έσωσε με κίνδυνο της ζωής του μια μικρή κοπέλα από δύο στρατιώτες που επιχειρούσαν να τη βιάσουν. «Η μήτηρ της κορασίδος», προσθέτει, «έσπευσε προς εμε και κατεφίλει τας χείρας μου εις ένδειξιν ευγνωμοσύνης. Είτα με ωδήγησεν εις θέσιν, ολίγον εκείθεν απέχουσαν, και μοι έδειξε τας άλλας δύο θυγατέρας της αίπνες έκειντο επί του εδάφους κατεσφαγμένα» ».

Αυτά είναι κάποια από τα αποτυπώματα της ωμής βίας και αίματος που άφησε πίσω του ο ελληνικός εθνικισμός. Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε κι άλλα στοιχεία αλλά νομίζουμε πως αυτά αρκούν για να δείξουν πως οι βιασμοί στους πολέμους δεν είναι εξαιρέσεις αλλά ο γενικός κανόνας που πατάει στο εθνικιστικό μίσος και την αντρική υπεροχή, στοιχεία που βρίσκονται στην βάση της ιδεολογίας του στρατού και του πολέμου. Έτσι η αντιμιλιταριστική μας στάση στηρίζεται στην καθολική άρνηση αυτών των στοιχείων, πάντα εναντίον του «δικού μας» κράτους και εθνικισμού αλλά και των αντρικών προνομίων και στερεοτύπων!

²¹ Ο.π. σελ. 121

²² Ο.π. σελ. 133

Εθνικοί λόγοι για το φύλο: Δημογραφικό και Έκτρωση

8

«Όταν οι φωνές των εθνικιστικών λόγων διαπλέουν τον φυσικοποιημένο κόσμο του σώματος, η φωνή του ίδιου του εθνικισμού παραμένει αδιαμφισβήτητη»

Moira Killoran

Στα πλαίσια της έμφυλης κριτικής στο έθνος, την οποία επιχειρούμε στο παρόν κεφάλαιο, εκκινούμε από τη διαπίστωση ότι ο εθνικισμός βιώνεται σε ένα πολύ βαθύ επίπεδο της κοινωνικής ταυτότητας καθώς και ότι η επίκλησή του σχεδόν ποτέ δεν γίνεται ρητά ακόμα κι όταν διαποτίζει ουσιαστικά κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής. Ακόμη, σύμφωνα με την Carla Hesse και τον Thomas Laquer, η δυναμική της εξάλειψης έχει και εξέχουσα θέση στην παραγωγή του κοινωνικού σώματος. Το σώμα, ακόμη κι όταν είναι νεκρό, υπό καθεστώς εξάλειψης, είναι πάντα παραγωγικό, για παράδειγμα η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου στη Θεσσαλονίκη το 1942 και η οικοδόμηση του ΑΠΘ στο ίδιο μέρος, καταδεικνύει τη συχνά βίαιη κατασκευή του εθνικού σώματος. Η Αλεξάνδρα Χαλκιά το 1994, όπου λαμβάνει χώρα η δημοσιογραφική κάλυψη του δημογραφικού ως μείζονος εθνικού προβλήματος, εντοπίζει και αποκαλύπτει στα πλαίσια της «μια συστοιχία διαλογικών πρακτικών που εμπλέκουν έντονα το κοινωνικό φύλο στο μόρφωμα της εθνικής ταυτότητας», αναδεικνύοντας έτσι την κειμενικότητα [textuality] έθνους και υποκειμένου. Έτσι, το «δημογραφικό»¹ αποτελώντας μια ισχυρή τεχνολογία αναπαραγωγής καταδεικνύει ότι η ποικιλόμορφη παραγωγή του έθνους μέσα από την εξάλειψη θρησκευτικά, φυλετικά και εθνοτικά «άλλων σωμάτων» συνδέεται έντονα με την παραγωγή του θηλικού ελληνικού σώματος ως κανονιστικά αναπαραγωγικού. Η εξάλειψη, δηλαδή, των «εθνικά άλλων» παράγει τον θηλικό έλληνα πολίτη ως μητέρα και μόνο ως τέτοια.²

Οι εξορισμού εθνικιστικοί λόγοι που διατυπώνονται στην κάλυψη του δημογραφικού στον Τύπο (δεξιό, κεντρώο, αριστερό) με τον έναν ή τον άλλον τρόπο επικηρύσσουν την έκτρωση ως κύριο εχθρό του έθνους και την τοποθετούν, για άλλη μια φορά, ως ζήτημα της δημόσιου «διαλογου» αυτή τη φορά εξαιτίας των υποτιθέμενων επιπτώσεών της στο έθνος (και όχι ας πούμε στα δικαιώματα του εμβρύου, όπως στις ΗΠΑ³, ή στην υγεία των γυναικών). Το πρόβλημα εντοπίζεται στην ελλιπή ανάπτυξη της Ελλάδας. Υπάρχει ένα «έθνος γερόντων» που δεν παράγει νέους, παραγωγικούς ανθρώπους ή στρατιώτες. Η ίδια η μήτρα, στους λόγους αυτούς, μετατρέπεται σε βιομηχανία στρατιωτών ή και εργατών και αποτελεί κατεξοχήν πολιτικό πεδίο, ενώ το υποκείμενο στο οποίο υποτίθεται ότι ανήκει η «ελληνίδα» αποκτά ως καταστατική υποχρέωση προς το φύλο αλλά και το έθνος της την επιτέλεση της κανονιστικής μητρότητας.⁴

Ένα πρώτο συμπέρασμα απ' αυτά είναι ότι σαφέστατα δεν είναι όλες οι γεννήσεις επιθυμητές, αλλά μόνο οι ελληνορθόδοξες γεννήσεις οι οποίες παρουσιάζονται ως πανάκεια του έθνους. Το θέμα δεν είναι να υπάρχουν πιο πολλά φυσικά σώματα στο έθνος-κράτος. Εννοείται πως κανείς από τους επιστημονίζοντες ειδήμονες, δεξιούς κι αριστερούς εθνοπατέρες στο πλαίσιο της ανησυχίας τους για «την αθρόα εισβολή μεταναστών που γεννοβολάνε», σίγουρα δεν αναφέρεται σε αυτές τις γεννήσεις ως επιθυμητές. Αντιθέτως, το γεγονός ότι οι «εθνοτικά άλλοι» στα πλαίσια του έθνους-

¹ **Γεννάτε γιατί χανόμαστε.** Το 1992 συστήνεται διακομματική επιτροπή στη Βουλή για ανεύρεση λύσης. Συνδέεται πάντα με τα υψηλά ποσοστά εκτρώσεων κλονώντας συχνά και αναφορά στη ραγδαία αύξηση των Αλβανών και των άλλων μεταναστών που έρχονται στη χώρα. Η Germaine Greer ήδη διαπίστωνε [Sex και Περωμένο, κυβερνήσεις και οικογενειακός προγραμματισμός] ότι «δεν επιθυμούν... να μειώσουν όλες οι χώρες τον αριθμό των γεννήσεων. Η Γαλλία, η Ελλάδα και το Λουξεμβούργο, αντίθετα, επιθυμούν να αυξήσουν τον αριθμό των γεννήσεων. Οι Γάλλοι δημοσιογράφοι βλέπουν με απελπισία την στάση των συμπατριωτών τους να γεννούν παιδιά, μια στάση που έχει αρχίσει να εμφανίζεται εδώ και 100 χρόνια. Όλες οι χώρες με υπογεννητικότητα είναι αναγκασμένες να «εισάγουν» εργατικά χέρια. Οι χώρες που δεν έχουν ομοιογενή πληθυσμό από την άποψη της γλώσσας, της θρησκείας, της φυλετικής καταγωγής, οι χώρες που αντιμετωπίζουν ραγδαία αύξηση του αστικού πληθυσμού, (κυρίως του υποπρολεταριάτου) ή σημαντική μετανάστευση, οι χώρες αυτές τείνουν να ερμηνεύουν τα εσωτερικά τους προβλήματα αποδίδοντάς τα στην αύξηση ή την μείωση των γεννήσεων».

² Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από το εξαιρετικό βιβλίο της Αλεξάνδρας Χαλκιά, «Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας», εισαγωγή χχννιεπ. σελ 382,340,341 επ.,

³ Απάντηση της Greer στους καθολικούς: «Μια καθολική γυναίκα θα ταραζόταν αν μάθαινε πως κάθε φορά που της έρχεται η περίοδος, στην πραγματικότητα χάνει μια ανθρώπινη ζωή, αλλά βέβαια ακούγεται παράλογο να «βαφτίζει» κανείς τις σερβιέτες υγείας πριν τις πετάξει».

⁴ Αλ.Χαλκιά - «Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας» - εισαγωγή χχννι επ.

κράτους μπορεί να αναπαράγονται δημιουργεί στους Έλληνες φόβο από φανταστικές εξωτερικές και εσωτερικές ολοένα αυξανόμενες απειλές, που αφορούν πλέον στο εσωτερικό της χώρας. Στο μέτρο που «ο εχθρός» εγχωριοποιείται, οι ελληνικές γεννήσεις τοποθετούνται στο μέτωπο της εκδίωξης των εχθρών (πχ των Τούρκων που αντίθετα με «εμάς», αυξάνονται και πληθύνονται). Η γυναίκα στέκει μέσα σε αυτό το πολεμικό συγκείμενο ως «ισόβια φαντάρος». Οι γυναίκες που δεν αναπαράγουν επαρκώς, θεωρούνται εχθροί του έθνους ενώ η έκτρωση υπαγορεύεται ως απειλή. Η γυναίκα τοποθετείται σε έναν ρόλο αστυνόμευσης των συνόρων, της εθνικής ομάδας και των «άλλων», καθώς και περιφρούρησης των ηθικών συνόρων του ετεροφυλοφιλικού καθεστώτος της ελληνικής εθνικής υπόστασης και της ιδιότητας του προσώπου. Οι ετεροφυλοφιλικές πυρηνικές οικογένειες φυσικοποιούνται, όπως φυσικοποιούνται και συγκεκριμένοι πολιτικοί τύποι διαμόρφωσης των υποκειμένων – ελληνορθόδοξες μητέρες και ελληνορθόδοξοι άρρενες πολίτες.⁵

Παρένθεση: Είναι ενδεικτικό πως, τη στιγμή που οι Έλληνες είχαν κάμψες... μέσα στο πλαίσιο των πυρκαγιών του Αυγούστου 2007, αναδύθηκε και πάλι αυτό το έμφυλο πρότυπο εν είδει πολεμικού λόγου και εθνικιστικών φανφαρών... Εκείνες τις ημέρες αυτό που έπαιζε στο background ήταν οι τίτλοι των εφημερίδων «Μάνα-Ελλάς» κτλ ενώ στις εικόνες των τηλεοπτικών δικτύων Έλληνες πατριάρχες κάθε είδους πάλευαν με τις φλόγες για να σώσουν το σπιτικό τους, το νοικοκυριό τους, την εστία της πυρηνικής τους οικογένειας. Οι ηρωικές ελληνικές οικογένειες, έτσι, έδιναν και ένα παράδειγμα: πως το έθνος μπορεί υπέροχα να οργανώνεται και δια των πυρηνικών του κυττάρων, των οικογενειών. Στο πλαίσιο αυτό των πυρκαγιών βέβαια υπήρξε και ο αντίποδας. Δεν πρέπει να ήταν λίγοι οι στενοχωρημένοι πατριώτες που ένα τόσο στιβαρό έθνος σαν το ελληνικό εκείνη τη στιγμή δεχόταν κατασβεστική βοήθεια από Τούρκους και Ισραηλινούς! After all, υπήρξε όμως μια πετυχημένη εθνική άσκηση, για τους έμφυλους πολίτες, για τα ΜΜΕ, για το εθνικό κράτος.

Η ανδροκεντρική ιδέα του πολίτη, κατά την οποία η γυναίκα μετριέται από αυτά που της λείπουν – τι δεν είναι σε σχέση με τον φυσικό άνθρωπο, τον Έλληνα άντρα – τρόπος άλλωστε με τον οποίο λειτουργεί και ο ελληνικός ρατσισμός, καθιστούν την ιδέα της φυσικής διαφοράς και των διαφορετικών ικανοτήτων καθοριστική για τη μεταχείριση των εν λόγω υποκειμένων. Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι είτε ελληνορθόδοξος⁶/ φονταμενταλιστικός είτε εκσυγχρονιστικός («είμαστε αρκετά Ευρωπαίοι;»), ο ελληνικός εθνικισμός αξιοποιεί με στρατηγικό τρόπο το «δημογραφικό» ως «φυλετικοποιούσα αναπαραγωγική τεχνολογία»⁷ που υπηρετεί την κατασκευή του ελληνικού έθνους μέσω φυλετικών, σεξουαλικών και έμφυλων όρων.

Το έθνος στις κρεβατοκάμαρες

«Η αναπαραγωγική σεξουαλικότητα [reprosexuality] αποτελεί ένα ιδεολόγημα που επανεγγράφει την αναπαραγωγικότητα τόσο των υποκειμένων όσο και του έθνους ως κανονιστική και συνδέεται άρρηκτα με πολιτικές και θεσμούς του σύγχρονου έθνους-κράτους».⁸

Έχοντας ως βάση ότι το έθνος δεν βρίσκεται κάπου έξω, κάπου αλλού, αλλά μέσα – και στα ίδια τα σώματα των ανθρώπων, «το σεξ», «ο πόθος», «ο έρωτας» και ο τρόπος που αυτά εννοούνται

⁵ Αλ. Χαλκιά «Το άδαιο λίκνο της δημοκρατίας» - εισαγωγή/ κεφ. «Σεξουαλικοποιώντας το έθνος»

⁶ Πλούσιες είναι και οι πρωτοβουλίες της Εκκλησίας πάνω στο ζήτημα που ενισχύει τις ακριβικές ελληνορθόδοξες οικογένειες για να κάνουν τις γυναίκες τους «κουνέλες».... Πρόκειται για ιμπεριαλιστική τακτική στα σώματα των γυναικών, τόσο ως προς το «άλλο» έθνος όσο και ως την αρπακτική διάθεση της ελληνικής πατριαρχίας σε σχέση με το πεδίο της μητρότητας, του οποίου τη διαχείριση μέχρι πρότινος (δηλ. πριν την έκρηξη των τεχνολογιών αναπαραγωγής) άφηνε τουλάχιστον στις ίδιες τις μητέρες... Εξάλλου, δεν είναι λίγες οι δεκαετίες στις οποίες η Εκκλησία παρεμβαίνει και μέσα στα σχολεία με τις ιδέες της περί την έκτρωση, είτε με «ενημερωτικά» φυλλάδια για τη δολοφονία της ψυχής του εμβρύου, είτε με τα διάφορα dvd κινηματογράφησης εκτρώσεων τα οποία υποχρεωτικά προβάλλουν σε κορίτσια και αγόρια γυμνασίου και λυκείου προς παραδειγματισμόν και συμμόρφωσιν...

⁷ Αλ. Χαλκιά, βλ. παραπάνω, υπ.5.

⁸ Βλέπε Αλ. Χαλκιά - "Αναθεωρήσεις του έμφυλου έθνους", σχετικά με τις απόψεις του M. Warner για την reprosexuality, σελ. 82.

στο εθνικό περικείμενο μπαίνουν προκλητικά στο μικροσκόπιο της κριτικής μας. Στις φαντασιακές εννοήσεις του ελληνικού έθνους και της ιδιότητας του πρόσωπου, φαίνεται να κυριαρχούν αυτές της εχθρικής ξένης εισβολής, της ξένης επέμβασης στα ντόπια πράγματα, της αξίας της πάλης (ενάντια στις σκοτεινές δυνάμεις της νεωτερικότητας, αν και σε άλλες φάσεις αυτή η τελευταία φαίνεται να επιδιώκεται)

Με λίγα λόγια, το να προσέχει μια γυναίκα να μη μείνει έγκυος μπορεί να παρουσιάζεται ως αμφισβήτηση της σεξουαλικής παράδοσης ενώ το χάπι ανέκαθεν θεωρούταν ξένη επέμβαση, ξένο σώμα που μπλοκάρει τον θεόδοτο προορισμό της γυναίκας, ενώ κι οι γυναικολόγοι το μοϊκόταραν αρκετά χρόνια καθώς θεωρούσαν τις γυναίκες ανίκανες να φροντίσουν το ίδιο τους το σώμα και να το παίρνουν όπως πρέπει ή δήθεν λόγω του ότι προκαλεί επιβαρυντικές για την υγεία συνέπειες. Το σεξ με προφυλακτικό κάποιες φορές μπορεί να υποδηλώνει για έναν άντρα ότι δεν είναι τόσο αυθόρμητος, ετεροφυλόφιλος και ντόμπρος έλληνας, δεδομένης της θέσης που κατέχει στο εθνικό φαντασιακό ο αυθορμητισμός και η μοναδική ικανότητα του έλληνα να εκτιμά την ηδονή (ο έλληνας ξέρει να γλεντάει), καθώς η εν λόγω αντισυλληπτική μέθοδος θεωρείται υπαίτια για τη δραστική μείωση της ηδονής (του άντρα φυσικά). Για τις γυναίκες, η πρόταση χρήσης προφυλακτικού μπορεί να είναι υποδηλωτική ότι δεν εμπιστεύεται τον άλλον. Επιπλέον, το AIDS οι έλληνες το φοβούνται μόνο για τις «ξένες» και, ιδιαίτερα, για τις κατώτερες φυλετικά ξένες μέσα στην κλίμακα του εθνικού φαντασιακού (που είναι οι Βουλγάρες, οι Αλβανίδες κτλ). Συχνά, το «ηρωικό» φαντασιακό υπαγορευόμενο ετεροφυλοφιλικό σεξ γίνεται ο τόπος έκφρασης της ελευθεροφροσύνης των ελλήνων και το θηλυκό σώμα συχνά κατασκευάζεται ως τόπος εγκλήματος/ ξένη εδαφική επικράτεια που εκχωρεί το δικαίωμα για άσκηση βίας και λεηλασίας και που φαίνεται να απαλλάσσει τον επιτιθέμενο από κάθε ευθύνη για αυτό. Η παραπάνω κατασκευασμένη σεξουαλικότητα μοιάζει με εμπόλεμη ζώνη όπου το σεξ καθίσταται οχυρό του εθνικού φαντασιακού, πεδίο αντίστασης⁹. [Αλ. Χαλκιά,σελ.143επ.]

Στην Ελλάδα φαίνεται η έκτρωση να έχει καταστεί με φυσικό τρόπο, σύμφωνα και με τα παραπάνω, ως το βασικό εγχώριο μέσο ελέγχου των γεννήσεων, καθώς κατέχει την πρώτη θέση σε εκτρώσεις στην ευρωπαϊκή ένωση¹⁰. Και εδώ προκύπτει μια φαινομενική μόνο αντίφαση να διέπει τους λόγους για την έκτρωση και το δημογραφικό μέσα στο ελληνικό εθνικό φαντασιακό. Αφενός, μέσα στο πλαίσιο των εθνικών λόγων για το δημογραφικό, η έκτρωση παρουσιάζεται ως καταστροφική για το έθνος διαδικασία. Αφετέρου, η έκτρωση, μέσα στο έμφυλο φαντασιακό, παραμένει άθικτη παρά το υποτιθέμενο «εθνικό κακό» που παράγει λόγω του ότι ο έλληνας αδυνατεί να βάλει προφυλακτικό, να κάνει αντισύλληψη και συνεχίζει να υποβαθμίζει την ελληνίδα. Το παράδοξο είναι ότι και οι ελληνίδες αποδέχονται τον λόγο περί δημογραφικού, βέβαια, ως μετέχουσες του εθνικού φαντασιακού. Το φαινομενικό της αντίφασης έγκειται στο ότι, δηλαδή, οι έλληνες συνεχίζουν να θέλουν τις εκτρώσεις και να τις προάγουν παρά το υποτιθέμενο εθνικό τους πρόβλημα. Η αντίφαση είναι φαινομενική μιας και η ρίζα της είναι κοινή: η καθόλα νόμιμη εθνική και έμφυλη κοινωνικοποίηση του έλληνα. Θα έπρεπε, λοιπόν, [ο έλληνα] να κάνει λίγο πίσω σε μια έκφανση του σεξισμού του, για να ικανοποιηθεί εθνικά... Χαριτολογώντας, θα λέγαμε ότι ο έλληνας δεν μπορεί ποτέ να κάνει μόνο το ένα και να παρατήρει το άλλο. Είναι υπαρξιακή του ανάγκη: θα είναι και σεξιστής και εθνικιστής!

Ούτως ή άλλως, η έκτρωση θεωρείται προβληματική από τους επικριτές της μόνο ως προς τη μελλοντική γονιμότητα της γυναίκας ή νοείται ως αμαρτία εναντίον του έθνους αμφισβητώντας, έτσι,

⁹ Υπάρχει και η ιδέα ότι από τη σκοπιά των γυναικών αυτό που κάνει το σεξ φυσικό, ηδονικό και επιθυμητό είναι ότι αφίνει ανοικτό το ενδεχόμενο της σύλληψης που μπορεί να βάλει σε μια δοκιμασία το ετεροφυλόφιλο ζευγάρι, και εκεί μπορούμε να διακρίνουμε τις ιδέες για τον έρωτα συνυφασμένες με την οικονομία της οδύνης, το ότι δηλαδή οι Ελληνίδες βρίσκουν στην πηγή της οδύνης έναν λόγο να νιώθουν περηφάνια και χαρά. Το ρίσκο μιας εγκυμοσύνης δείχνει αφοσίωση ή απόδειξη της υποτιθέμενα ακαταμάχητης σαγήνης του συντρόφου. Οι νεωτεριστικές μέθοδοι ελέγχου των γεννήσεων θεωρούνται ξένα σώματα που επεμβαίνουν. «Ο τρόπος με τον οποίο ελληνικό έθνος και σώμα συνεχουν το ένα την κίνηση του άλλου αντανακλά και φυσικοποιεί το παιχνίδι εξουσίας, τη δοκιμασία της εμπιστοσύνης που εγκιβωτίζεται σε μια ταυτόχρονη παράσταση αυθορμητισμού, την ιδιοσυγκρασιακή, πλην όμως ανέπαν κίνηση μέσα στην αίθουσα των κατόπτρων: τον αγώνα». Βλέπε **Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας**, ό.π., σελ

¹⁰ Η Rosalind Petchesky υποστηρίζει ότι αναλόγως του κοινωνικού περιεχόμενου, ο υψηλός δείκτης εκτρώσεων μπορεί να θεωρηθεί έκφραση πλήρως ηγεμονικών συμπεριφορών ή πεποιθήσεων ή αμφισβήτηση της ηγεμονικής ιδεολογίας. Σύμφωνα με τη Χαλκιά, στην Ελλάδα συμβαίνουν και τα δύο.

κάθε δυνατότητα αυτενέργειας της γυναίκας πάνω στο σώμα της. Η έκτρωση, όμως, στα πλαίσια του ευρύτερου αιτήματος των γυναικών για αυτοδιάθεση¹¹ καθώς και η δυνατότητα να ελέγχουν το κορμί τους, κατ' επέκταση να ελέγχουν την ίδια τους τη γονιμότητα, αποτελούν πλέον βασικά δικαιώματα-κεκτημένα της γυναίκας. Οι λόγοι για την έκτρωση πάντοτε φέρουν αυτή την αντίφαση και εντός μας: από τη μια, υποστήριξη της ως δικαιώματος και πρακτικής αυτενέργειας κι, από την άλλη, μέσο κατάχρησης κι αποτέλεσμα μιας επιπλέον επιβολής του έλληνα άντρα.

[ακολουθεί ένα δεύτερο στιγμιότυπο από τη συνέντευξή μας με την Άννα και τη Μαρίνα]
Μια ανταπόκριση από τους εδώ αγώνες γύρω από την έκτρωση

Terminal 119: Τώρα που βρεθήκαμε, να πούμε και κάτι ψιλο-άσχετο; Ήσασταν στην περίφημη αντι-συγκέντρωση για την έκτρωση; Στην αντι-συγκέντρωση, εννοώ, που είχε οργανωθεί σαν αντίδραση στη συγκέντρωση των χριστιανικών οργανώσεων για την διατήρηση της έκτρωσης στην παρανομία...

Μαρίνα: Καταρχάς να πούμε ότι έχει προηγηθεί χρονικά η επιχείρηση «Αρετή». Την καημένη τη Μεσογείων, όπου ήταν τότε η Ασφάλεια, την είχαμε μάθει απέξω. Με ένα σουβλάκι στο χέρι. Ενώ η διαδήλωση αυτή είναι, χρονικά, μόλις έχει γίνει το καινούργιο το κτίριο, το «καλλιμάραρο»!

Terminal 119: Το «καλλιμάραρο»;

Μαρίνα: Το κτίριο της Ασφάλειας στην Αλεξάνδρας! Το λέγαμε έτσι τότε, γιατί είναι γεμάτο μάραρα...

Terminal 119: Με Δροσογιάννη κτλ.

Μαρίνα: Δροσογιάννη και Αρκουδέα στις δόξες του! Από το '83' ως το '86 έγιναν πολλά... Η αντιδι-αδήλωση έγινε στην γωνία με Κοραή. Και έρχονται και μας λένε «φύγετε»...

Άννα: Μια που μιλήσαμε και για τους νόμους πριν, να πούμε ότι το '83 σχηματίζεται μια καινούργια τότε ομάδα, λίγο μεγαλύτερη από τις συνηθισμένες σε ηλικία και σε κόσμο, και ονομάζονται Αυτόνομη Κίνηση Γυναικών. Και βάζουν σα θέμα την αποποινικοποίηση των εκτρώσεων και την προώθηση της αντισύλληψης, για την απελευθέρωση της σεξουαλικότητας. Υπάρχει ένα τρίπτυχο, δηλαδή, στο λόγο τους: Σεξουαλικότητα – Αντισύλληψη – Έκτρωση». Επ' αυτού γίνονται συζητήσεις σε δύο άξονες: αφενός αν ήταν σκόπιμο να γίνει κεντρικό ένα ζήτημα που είχε να κάνει με νομοθεσία και άνωθεν ρυθμίσεις, αφετέρου αν το ζήτημα των εκτρώσεων ήταν κατάλληλο για να γίνει κεντρικό του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα –αρκετός κόσμος από τον Αυτόνομο Χώρο θεωρούσε ότι, αντίθετα με άλλες χώρες, κυρίως καθολικές, το ζήτημα των εκτρώσεων δεν ήταν κεντρικό εδώ, όπου έχουμε κατάχρηση του μέσου, ας πούμε...

¹¹ Η πολιτική των φεμινιστριών σε αρκετά ζητήματα ανατράπηκε από τις έγχρωμες μειονοτικές γυναίκες που ζούσαν στις δυτικές χώρες και άρχισαν να αναπτύσσουν το δικό τους λόγο καταγγέλλοντας πως οι δικές τους ιδιαιτερότητες παρέμεναν συστηματικά αόρατες στον κυρίαρχο φεμινιστικό λόγο. Έτσι, η πολιτική των φεμινιστριών σε αρκετά ζητήματα τροποποιήθηκε με χαρακτηριστικό το θέμα της έκτρωσης που στις έγχρωμες γυναίκες η οποία γινόταν με ευκολία και εν αγνοία τους με στείρωσεις, με αφαίρεση των γεννητικών τους οργάνων, την ίδια στιγμή που οι λευκές ζητούσαν δικαίωμα στην έκτρωση. Έτσι, διατυπώθηκε το ευρύτερο αίτημα για την αυτοδιάθεση των γυναικών. Το γυναικείο κίνημα, ήδη από τη δεκαετία του '70, προσέφερε τη δυνατότητα να αναδυθούν στα πλαίσια του κάθε λογής συγκρούσεις και μάλιστα ιδιαίτερα ανάμεσα στις ίδιες τις γυναίκες. Σε αντίθεση με τις απλουστευτικές, ερμηνευτικές θεωρίες και τα «συνολικά» ανδρικά προτάγματα, ο φεμινισμός προώθησε την αντιμετώπιση των κοινωνικών φαινομένων στη συνθετότητά τους. Βλέπε **Ευρωπαϊκοί Εθνικισμοί και Φεμινισμός: λεπτές ισορροπίες**, Άννα Μιχοπούλου από το Εθνικισμός, Ρατσισμός και Κοινωνικό Φύλο, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών (Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1995).

Terminal 119: Ήδη από το '80 κατάχρηση του μέσου;

Άννα: Από πάντα έχουμε κατάχρηση του μέσου! Οι εκτρώσεις είναι βασικό μέσο ελέγχου των γεννήσεων στην Ελλάδα από αρχαιότατων χρόνων! Και μέχρι το '90 και το Έιτζ οι άντρες δεν βάζαν προφυλακτικό, και τελείωσε... Απλά, πιο παλιά η έκτρωση γινόταν με άλλους τρόπους, ματζούνια, βελόνες, σήκωμα βάρους κτλ. Με το χάπι, από την άλλη, είχε δημιουργηθεί ένα άλλο ζήτημα, ότι το μοϊκόταραν οι γυναικολόγοι στην Ελλάδα, ότι σου έφερναν την καταστροφή, πως θα πάθεις θρόμβωση, πλευρίτη, σούξου-μούξου..., άρα δεν προωθήθηκε και το χάπι, και άρα στην εκστρατεία που έγινε αυτό καταγγελλόταν: ότι οι γυναικολόγοι είναι που έχουν συμφέρον από το να γίνονται εκτρώσεις και τα συναφή. Εν πάση περιπτώσει, παρά το ότι υπήρχαν αντιρρήσεις, είπαν όλες οι ομάδες ότι εντάξει, εφόσον εσείς, η Αυτόνομη Κίνηση, το αποφασίσατε, θα το στηρίξουμε κι εμείς. Και ξεκίνησε αυτή η καμπάνια. Βγήκαν αφίσες, δόθηκαν συνεντεύξεις τύπου, πήρε μεγάλη διάσταση το πράγμα, γιατί μάζεψαν και υπογραφές από γυναίκες που είχαν κάνει έκτρωση, με τον τίτλο «Είμαστε όλες παράνομες!».

Μαρίνα: Πήγαινε να γίνει δώξη εις βάρος μίας κοπέλας που είχε κάνει έκτρωση... Τότε έγινε και το «Είμαστε όλες παράνομες!»

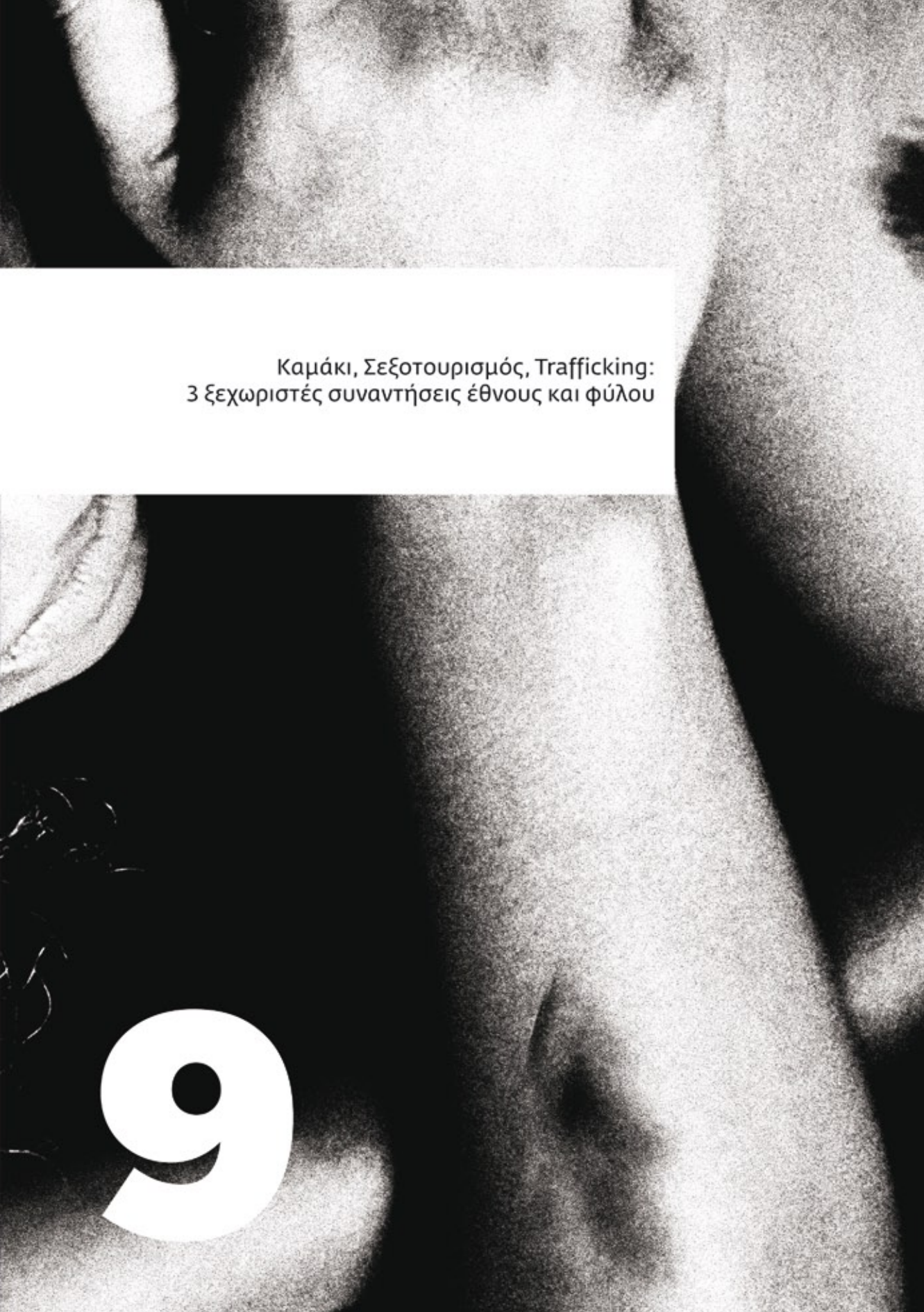
Άννα: Υπήρχαν δύο χαρτιά που υπέγραφες: ένα το «ναι, έχω κάνει» και ένα το «συμπαραστέκομαι». Και μετά από αυτό μνηύθηκαν 7 επώνυμες γυναίκες που είχαν υπογράψει το πρώτο χαρτί, μεταξύ των οποίων θυμάμαι και την Καίτη Παπανίκα, την νθοποιό. Τελικά, από ό,τι θυμάμαι, αποσύρθηκαν αυτές οι μνηύσεις...

Υπάρχει, λοιπόν, αυτή η καμπάνια από το '83. Και καθώς από το 1981 αρχίζει να αλλάζει η νομοθεσία από το ΠΑΣΟΚ, λόγω και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φτάνουμε στο '86, δεν έχει αλλάξει ακόμη ο νόμος για τις εκτρώσεις, και διοργανώνεται διαδήλωση από χριστιανικές οργανώσεις κατά της νομιμοποίησής τους. Είχε διοργανωθεί στα Προπύλαια η συγκέντρωσή τους. Και ο Αυτόνομος Γυναικείος Χώρος έκανε αντι-διαδήλωση απέναντι από τα Προπύλαια, στην Κοράη.

Terminal 119: Συναντήθηκαν οι δύο συγκεντρώσεις;

Άννα: Κινήθηκαν μάλλον παράλληλα και αντίθετα, η μία στην κάθοδο της Πανεπιστημίου, η άλλη στην άνοδο της Σταδίου και στην Κοραή.

Μαρίνα: ...η μεγαλύτερη κίνηση που έγινε εκείνη τη μέρα ήταν όταν μας πηγαίνανε στις κλούβες! (γέλια) Γενικώς, αρχίζει το «Φύγετε, απαγορεύονται οι συγκεντρώσεις». «Μα, δεν κάνουμε συγκέντρωση, ένα τσιγάρο κάνουμε, για καφέ ήρθαμε» -στην Κοραή, βέβαια, τότε ένα ή δύο καφέ υπήρχαν... «Ναι, αλλά είστε όρθιες!», «Α! Τότε, παιδιά, ας κάτσουμε...» (γέλια). Και καθόμαστε. Πραγματικά κατάσταση δημοτικού, τραγουδούσαμε «Αχ, κουνελάκι, κουνελάκι, ξύλο που θα το φας...» κτλ. Πίστεψέ με, δεν είχα ιδέα το πού μπορούσε να φτάσει. Και σε κάποια φάση μας πήραν σπικωτές, μας έβαλαν στις κλούβες και μας πήγαν στο «καλλιμάρμαρο» – πρώτη φορά που έμπαιναν άνθρωποι του χώρου στο καινούργιο το κτίριο! Μετά, μας αφήσαν να φύγουμε. Όχι διώξεις, ούτε στοιχεία δεν μας πήραν. Απλά, είχαμε να το λέμε ότι ήμασταν οι πρώτες που μπήκαμε στο «καλλιμάρμαρο»!

Καμάκι, Σεξοτουρισμός, Trafficking:
3 ξεχωριστές συναντήσεις έθνους και φύλου

9

Καταρχάς είναι σκόπιμο να διασαφηνίσουμε το status που απολαμβάνει κοινωνικά και με τρόπο ρητό η κάθε μια από τις παραπάνω 'δραστηριότητες'. Η πολιτική ορθότητα δεν επιτρέπει σήμερα σε κανέναν να εκφραστεί με τρόπο θετικό για το trafficking. Κάτι τέτοιο επιβάλλει τον διαχωρισμό του από τους γάμους χωριατών στην Ουκρανία, τον σεξουαρισμό και το καμάκι. Τα τελευταία σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις μόνο έχουν γίνει αντικείμενο προβληματισμού.

Το καμάκι θεωρείται κατεστημένη κοινωνική πρακτική, αναπαρίσταται ως, όχι μόνο φυσική πρακτική απόλαυσης για τους έλληνες άντρες κατά την διάρκεια του καλοκαιριού, αλλά και ως πρακτική μέσω της οποίας οι ίδιες οι τουρίστριες-θύματα των 'καμάκιδων' αντλούν απόλαυση. Συχνά, η εθνική-αρρενωπή αφήγηση θέλει τις ξένες τουρίστριες να μας επισκέπτονται αποκλειστικά για αυτο: 'Τα κορίτσια έπεφταν στην αγκαλιές των δικών μας, η μπάντα έπαιζε θούριους, οι παπάδες αγίαζαν και ο δήμαρχος προσπαθούσε να βγάλει λόγο'¹ Το καμάκι ως πρακτική δεν προκρίνεται για πολιτική διερώτηση, απ' ετέρου, καθώς θεωρείται τόσο φυσική, όσο και η ενδεχόμενη κατάληξη της, δηλαδή, η σεξουαλική πράξη. Όταν μιλάμε για καμάκι εννοούμε την πρακτική εκείνη που στηρίζεται στον εντοπισμό ευάλωτων γυναικών σε ένα δεδομένο περιβάλλον με απώτερο σκοπό την σεξουαλική πράξη. Αυτό που μεσολαβεί είναι η ανάδειξη και οχύρωση όλων εκείνων των προσόντων που απαιτούνται προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος και από την άλλη, η κοινωνική καταξίωση που προκύπτει μέσα από την επιτυχή κατάληξη του ψαρέματος. Άρα, με τον όρο καμάκι δεν θα θέλαμε να αναφερθούμε στο απαραίτητο στάδιο μέσα από το οποίο περνά αναγκαστικά η σεξουαλική πράξη (γνωριμία, φλερτ κτλ.), όσο στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνει χώρα αυτή η πρακτική σε συγκεκριμένα συγκείμενα και, κυρίως, στον εργαλειακό χαρακτήρα που κατέχει η γυναίκα σε αυτές τις πρακτικές.

Το καμάκι ενέχει σε ένα συμβολικό επίπεδο το στοιχείο της βίας: 'την έριξα', 'την έφαγα', 'τη χτύπησα', 'την έψησα'. Μπορεί στις περισσότερες περιπτώσεις (από αυτές που γνωρίζουμε) να μην χρησιμοποιείται πραγματικά βία, ωστόσο, οι ίδιες οι γυναίκες- θύματα βιώνουν το καμάκι σαν μια δύναμη βία διαδραστική και εδώ έγκειται η σημασία μιας ενδεχόμενης εξέτασης αυτής της πρακτικής υπό το πρίσμα της 'κουλτούρας του βιασμού': 'Η Τζέρι, τραπεζοπάλληλος από την Αγγλία, συγκρίνει την Ελλάδα με την Βόρεια Αφρική: "Μας ξεφωνίζουν ως συνήθως. Σε σύγκριση με το Μαρόκο εδώ είναι όλο λόγια. Δεν σε αγγίζουν. Στο Μαρόκο σου έβαζαν χέρι στην κυριολεξία. Πολύ πιο τρομακτικό"². Αντίθετα με την εθνική-αρρενωπή αφήγηση, τα θύματα του καμακιού κάνουν άλλους συνειρμούς.

Το καμάκι είναι μύηση στα μυστικά της κανονιστικής αρρενωπότητας. Ο άντρας 'κυνηγός', η γυναίκα, που και 'έρχεται διακοπές για σεξ' και 'επιζητά το κυνήγι... αλλά αντιπέκεται κιάλας'. Για αυτό και ο καμάκης επιστρατεύει το βασικό του όπλο: Το καμάκι είναι η τέχνη της αποπλάνησης, του ψέματος, και της πανουργίας. Ο λόγος του άντρα, πρωτίτως, σε αντιδιαστολή προς τα 'κάλλη' της τουρίστριας, και δευτερευόντως η χρυσή καδένα και η τρίχα (έτσι για το στερεότυπο του μαλάκα έλληνα), είναι που 'ρίχνουν' τις τουρίστριες. Έπειτα, το μισό καμάκι είναι η αφήγηση του. Το υποκείμενο 'καμάκης' συγκροτείται μοιραζόμενος με φίλους τις εμπειρίες με τις τουρίστριες. Διαμέσου αυτής της διαδικασίας χτίζει δεσμούς φιλίας, αλληλεγγύης, αμοιβαιότητας, αλλά και ανταγωνισμού. Κοινώς, πρόκειται για ακόμα μια πρακτική κοινωνικοποίησης του ανδρισμού.

Είναι σχεδόν περσιτό να αναφερθούμε στον ρατσισμό που ενέχει το καμάκι, καθώς οι ξένες τουρίστριες αποκαλούνται συχνά 'βρωμιάρες' αν προέρχονται από χώρες όπως η Αγγλία ή χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ενώ αυτές που έρχονται από την Βόρεια Ευρώπη, οι Αμερικάνες κτλ αναπαριστώνται στερεοτυπικά ως πλούσιες, πιο έξυπνες, καθαρές κτλ. Στο φαινόμενο αυτό έχουμε αναφερθεί από άλλη μπάντα στο 2ο μας τεύχος: «Στην εθνική φανταστική λογική... στεριώνονταν

¹ Το απόσπασμα είναι από το αυτοβιογραφικό πόνημα κάποιου 'καμάκι' Κολιόπουλου με τον ευφάνταστο τίτλο I, Spiros: **Βίος και Πολιτεία ενός Έλληνα Θεού**. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι το εν λόγω ακραϊφνώς σεξιστικό βιβλίο διανεμόταν πανελλαδικά δωρεάν με τεύχος γνωστού 'εναλλακτικού περιοδικού' και όχι, παραδόξως, με αρρενωπά έντυπα τύπου κωστόπουλος.

² Μίρη Κάστελμπεργκ- Κουλιμά (1992) 'Ο τουρισμός και η επίδραση του στις Ελληνίδες', στο **Η Ελλάδα των Γυναικών** (επιμ.) Λεοντίδου Ε. Αππερ, Σ. Εναλλακτικές Εκδόσεις

οι ισορροπίες ανάμεσα στον ελληνικό και τους άλλους λαούς. Το κόμπλεξ κατωτερότητας απέναντι στους “πολιτισμένους” Γερμανούς και Γάλλους [οι Έλληνες σταθερά στις πιο πολλές μετρήσεις του Ευρωβαρόμετρου δηλώνουν φιλο-Γάλλοι και φιλο-Γερμανοί], της “πρώτης ταχύτητας” της ΕΕ, ενισχύεται αφού “αυτοί” ευθύνονται για την είσοδό “μας” στην Οικονομική Νομισματική Ένωση. Οι Αλβανοί, οι Μακεδόνες, οι Τούρκοι παραμένουν έξω από την ΕΕ, πράγμα που ενισχύει μια αυτοεπιβεβαιωτική θέση». Έτσι, και η Ζινονιέφ σωστά ισχυρίζεται πως όταν έλληνας καμακώνει Γερμανίδα υπήκοο, ανεβαίνει το status του. Το να την παντρευτεί κιόλας αργότερα, θα ήταν από κάθε άποψη επιτυχία. Αντιθέτως, το να «μπλέξει» με Ρωσίδα ή Αλβανίδα θα σήμαινε παράβαση της παροιμίας «παπούτσι από τον τόπο σου, κι ας είναι μπαλωμένο!». Εκεί, το κρίσιμο στοιχείο της προόδου θα απουσίαζε. Εθνική ντροπή παρά υπερηφάνια θα γέμιζε τα παντελόνια του... Αυτή είναι η κλίμακα αξιολόγησης του ελληνικού εθνικισμού.

Κλείνοντας την θεματική ως παραθέσουμε και μια διαφωνία με τη Ζινονιέφ: «Όπως συμβαίνει με πολλές υποκουλτούρες και μειονότητες, τα καμάκια επιβάλλουν μια δική τους ηθική και κώδικες συμπεριφοράς, που διαφέρουν από αυτούς της κυρίαρχης κοινωνίας», λέει η ίδια³. Γνώμη μας είναι, αντίθετα με αυτό που ισχυρίζεται η Ζινονιέφ πως, αν και όντως δεν είναι όλοι 'καμάκια' – πρόκειται το λιγότερο για μια γραφική μειοψηφία – ωστόσο, η ηθική και οι κώδικες συμπεριφοράς τους μόνο στην δομή διαφέρουν και τους συγκροτούν ως 'υποκουλτούρα'. Σε ότι αφορά το περιεχόμενο, η πρακτική αυτή εντάσσεται σε μια γενικότερη κουλτούρα, κυρίαρχη στην πατριαρχική κοινωνία, την κουλτούρα του βιασμού. Είναι εκεί που θα εντάσσαμε και τον σεξουαρισμό.

Τα λεωφορεία της «αγάπης»... να καούν!

Ο σεξουαρισμός, από την άλλη, χρίζει ιδιαίτερης ανάλυσης. Πρόκειται για σχετικά κρυφή πρακτική όσο και οι επισκέψεις στα μπουρδέλα, αλλά επενδύεται με διαφορετικές σημασίες. Προφανώς και μπορεί να ιδωθεί από την σκοπιά της πορνείας, αλλά εδώ η αρρενωπότητα συνδυάζεται και με ένα επιπλέον χαρακτηριστικό. Ενώ στα μπουρδέλα πάει ο οποιοσδήποτε, ο σεξουαρισμός καθορίζει τα υποκείμενα και ως εθνικά και ταξικά υποκείμενα. Ο σεξουαρισμός κατασκευάζει τον άντρα ως έλληνα και τον έλληνα ως άντρα. Τον Έλληνα άντρα ως 'large' και ως 'φτωχοδιάολο'....

Εξ' όσων γνωρίζουμε ο σεξουαρισμός έχει επικριθεί από τα Μ.Μ.Ε και κοινωνικούς φορείς μόνο στο βαθμό που αλλοιώνει το πολιτισμικό επίπεδο της Ελλάδας. Όταν κανείς ξεκινά να διερευνήσει ένα φαινόμενο όπως ο σεξουαρισμός ενδέχεται να έχει την ψευδαίσθηση ότι όλοι αναφέρονται στο ίδιο φαινόμενο...και όμως! Κάποιοι θεωρούμε αυτονόητο πως όταν είναι να μιλήσουμε για αυτό, θα μιλήσουμε για τους έλληνες τουρίστες και το πως χτίζουν έμφυλες, ταξικές και εθνικές ταυτότητες στην πράξη. Άλλοι ωστόσο, έχουν στο νου τους πως ενδεχομένως ο σεξουαρισμός ξένων στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων θα πληγώσει το εθνικό γόπητρο και το 'ιδεώδες' των ολυμπιακών (μπρρρ...), άλλοι το κατά πόσο μπορεί ο σεξουαρισμός στην ίδια περίπτωση να τονώσει τις τοπικές οικονομίες⁴, και άλλοι πάλι...μιλάνε για πλούσιες μεσόκοπες τουρίστριες που καταφεύγουν σε τροπικές ζούγκλες προς αναζήτηση ε-ρ-ξ-ωτικών σκλάβων...

Ας μπουν λοιπόν τα πράγματα σε μια σειρά. Ο σεξουαρισμός δεν είναι δεδομένος. Είναι εδραιωμένος. Και τα θεμέλια του διαχρονικά είναι τα ίδια με αυτά της πορνείας. Οι ρόλοι είναι εκ των προτέρων δοσμένοι. Η γυναίκα είναι το αντικείμενο της φαντασίωσης του άντρα, στερούμενη η ίδια φαντασιώσεων, οφείλει να πραγματοποιήσει τις φαντασιώσεις του άντρα, μέρος των οποίων

³ Έλληνες άντρες και Ξένες γυναίκες, Ζινονιέφ, S. Από το Ταυτότητα και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα, επιμ. Παπαταξιάρχης και Παραδέλλης (Αλεξάνδρεια).

⁴ Ο σεξουαρισμός είναι ένα φαινόμενο που μάλλον θα λέγαμε πως έχει 'φυσικοποιηθεί' και διαμέσου των Ολυμπιακών αγώνων. Γιατί μόνο όταν το διακύβευμα είναι τόσο εθνικά συγκλονιστικό, οτιδήποτε άλλο περνά απαρατήρητο και υπάγεται σε διαφορετικές λογικές από αυτές που θα θέταμε: Ο σεξουαρισμός λοιπόν είναι δεδομένος...το μοναδικό ερώτημα που τίθεται είναι αν «εκείνοι που οργανώνουν τα σχετικά "πακέτα" θα διαπραγματευθούν με νόμιμους εμπόρους γυναικείας σάρκας ή με παράνομους δολεμπόρους».

είναι να το απολαμβάνει και η ίδια. Η επιθυμία του άντρα είναι να μην το κάνει επειδή πληρώνεται αλλά επειδή το επιθυμεί. Βέβαια, η ψυχική συμμετοχή της γυναίκας είναι μηδαμινή, αν όχι απόλυτα αρνητική.

Ποιος είναι λοιπόν αυτός που αγοράζει σεξ κάνοντας τουρισμό? Κατ' αρχάς, υπάρχει σεξοτουρισμός καθ' όλη τη διάρκεια του (οικονομικού, ακαδημαϊκού κτλ...) έτους. Εκκολαπτόμενοι έλληνες άντρες το καλοκαίρι κάνουν σεξοτουρισμό στα νησιά... Ίος, Ρόδος, Φαληράκι, Λαγανάς, Χερσόνησος. Μια γεωγραφία με γνώμονα το εύκολο σεξ. Αλλά εδώ διολισθαίνουμε στην πρακτική καμάκι. Οπότε ας μιλήσουμε για πιο σκοτεινές καταστάσεις: Εδώ και μερικά χρόνια, από τότε που η Ελλάδα έχει εδραιωθεί ως ηγεμονική δύναμη στα Βαλκάνια, εισρέει συνάλλαγμα από επενδύσεις, από εξαγωγές, ενώ ταυτόχρονα δίνεται και κάτι σε αντάλλαγμα. Η βόρεια Ελλάδα ψωνίζει στα Σκόπια, στη Βουλγαρία, μεταξύ άλλων, και γυναίκες. Κοινό μυστικό αποτελεί το έθιμο των αστραπιαίων εκδρομών στο Σαντάνσκι, στη Χρυσή ακτή... Άφρονες, πρόθυμες γυναίκες σε προσιτή τιμή. Λέμε μυστικό γιατί μόνο σε ανεπίσημες, φιλικές κουβεντούλες κυκλοφορεί το νέο. Έτσι, η χαμένη αίγλη του μπουρδέλου – γιατί 'τώρα πάνε μόνο μετανάστες' – αναπληρώνεται και με τρόπο πιο σαδιστικό και εκδικητικό: Ο έλληνας άντρας ξαναβρίσκει την χαμένη του απόλαυση διασχίζοντας τα σύνορα όποτε γουστάρει... να ποιος κάνει κουμάντο στα Βαλκάνια. Γιατί όμως δεν κάθεται ο έλληνας στα αυγά του, αφού είναι τόσο μάγκας; Γιατί δεν 'ψωνίζει' εδώ πέρα με ένα απλό τηλεφώνημα θύματα του trafficking; Μήπως, είναι το ίδιο το πέρασμα των συνόρων που έχει σημασία? Μήπως η πρακτική αυτή, ενέχει μια διάσταση επιτελεστική σχετικά με το πως συγκροτείται ο άντρας ως έλληνας; 'Σας γ.... τις γυναίκες'...εεε 'δεν θα γίνετε έλληνες ποτέ'. Εξάλλου, το είπε και δημοφιλής έλληνας δημοσιογράφος (εν είδει προτροπής για επίσκεψη μάλλον). 'Η Μακεδονία δεν είναι παρά ένα μέρος γεμάτο ναρκωτικά, πουτάνες και όπλα'. Η εθνική αφήγηση συναρθρώνεται άνετα με τον σεξιστικό λόγο. Μήπως τελικά το 'δεν θα γίνεις έλληνας ποτέ' αποτελεί ευχή προς τους γείτονες;

Αν όλα αυτά, εκτός από εξαιρετικά ρατσιστικά, ακούγονται και κάπως μελαγχολικά, ας δούμε και τη 'λαμπρή' πλευρά του σεξοτουρισμού. Αυτή που δεν έχει τίποτα να κρύψει. Αυτή που είναι περήφανη και δεν συγκροτεί το μελαγχολικό λαϊκό υποκείμενο, αλλά συμπληρώνει το κανονικοποιημένο lifestyle: Διαφήμιση ουσιάκι. Στην άκρη της οθόνης, ηλεκτρονική διεύθυνση πολλά υποσχόμενη. Όποιος έχει μάτια βλέπει. Και όποιος είναι άνετος, ωραίος, ανερχόμενος, πολυάσχολος, εργένης ή μη, καλοδεχούμενος στη πρώτη επίσημη προσπάθεια να διαδοθεί ο σεξοτουρισμός και να θεωρηθεί ως φυσιολογικό κομμάτι της ζωής του σύγχρονου έλληνα άντρα. Όσοι δεν μπορούν να ανεχθούν ένα καθεστώς ημιπαρανομίας στη Βουλγαρία και, επιπλέον το αντέχει η τσέπη τους πάνε Πράγα προτείνει το γνωστό ούισκι-προαγωγός. Το τελευταίο δίνει όλες τις πληροφορίες που χρειάζεται ο έλληνας άντρας για την Τσεχία, την 'χώρα παραγωγής πανέμορφων γυναικών', από τον 'πρωτάρι' και τον 'περιέργο' μέχρι και τον 'περπατημένο', τον 'ειδικό' και τον 'τελείως ακομπλεξάριστο'....

Ο έλληνας όμως, έχει το δαιμόνιο. Γιατί να πληρώνει και να βαρβαρίζει για να διαμεσολαβούν για να απολαύσει; Η λύση είναι μία... 'εισαγωγή γυναικών από την Ουκρανία'. Με πρωτοβουλία του δημάρχου της Ζαχάρως (ένα ακόμα κωλοχώρι που κάρφει το καλοκαίρι), φυσικά, πρώην αστυνομικού, επανδρώνεται το 'λεωφορείο της αγάπης' – αυτό είχε να προσφέρει σαν σχόλιο ο ελληνικός τύπος – και φεύγει για αναζήτηση συζύγων.

Ο σεξισμός και η λογική του 'δεν σταματά τίποτα την απόλαυση' δεν είναι μεμονωμένα φαινόμενα. Είναι σημασίες κυρίαρχες. Κάτι που αυτό σημαίνει, είναι πως σαν φαινόμενα δεν αφορούν σε μια τάξη, ή σε κάποιες συγκεκριμένες πληθυσμιακές κατηγορίες. Αστοί, χωριάτες, νέοι, ηλικιωμένοι, αλλά πάνω από όλα έλληνες και άντρες κοινωνικοποιούν τον σεξισμό και τον ρατσισμό τους. Διευρύνοντας την σημασία του όρου 'πορνογραφικό συνεχές', βλέπουμε πως η κανονιστική αρρενωπότητα όχι μόνο προβάλλεται μέσα στις τσόντες, αλλά, κυρίως, συγκροτείται μέσα σε κοινωνικά αποδεκτές, αποσιωπημένες πρακτικές. Δεν πειράζει που κανένας δεν θα τα δει αυτά που συμβαίνουν σε φτηνά ξενοδοχεία ή πολυτελείς σουίτες. Η ταυτότητα της γυναίκας ως αντικείμενο της απύθμηνης επιθυμίας του άντρα, συγκροτείται στις πρακτικές αυτές, και καταφάσκει κοινωνικά δια της μηδαμινής αντίδρασης που συναντούν. Η γυναίκα της τσόντας είναι ήδη κατασκευασμένη, έτοιμη

προς κατανάλωση. Απόδειξη όλων αυτών είναι πως εφευρίσκονται μια σειρά απο επιχειρήματα που καθιστούν προβληματικές τις πρακτικές αυτές, ωστόσο ο ίδιος ο πελάτης, ο άντρας, δεν μπαίνει ποτέ στο στόχαστρο. Ήδη, ωστόσο, το να λέμε πως ο 'πελάτης' πρέπει να μπει στο στόχαστρο αποτελεί μια επιλογή ως προς το πως θα μιλήσουμε για τον άντρα. Ο άντρας ως πελάτης, ως καταναλωτής. Με αυτό τον τρόπο υπάγεται το φαινόμενο σε μια διάσταση με συγκεκριμένες προεκτάσεις και δυνατότητες κριτικής. Το να λέμε ότι ο 'πελάτης' πρέπει να θεωρηθεί υπόλογος αποκλείει τη πιθανότητα μιας έμφυλης κριτικής και θέτει το πρόβλημα στα πλαίσια μιας κριτικής του καπιταλισμού και του 'όλα αγοράζονται'. Το ζήτημα είναι ότι ο πελάτης είναι άνδρας, είναι το υποκείμενο της κανονιστικής αρρενωπότητας, που ήδη έχει καταστήσει την γυναίκα ως αντικείμενο προκειμένου να αγοράζεται, να πουλιέται, να βιάζεται.

Η επάνοδος της δουλείας (με σεξουαλικοποιημένο περιτύλιγμα)

Ο ίδιος ο όρος τράφικινγκ χρησιμοποιείται μεν για να περιγράψει μια συγκεκριμένη πρακτική, ωστόσο το να τον χρησιμοποιούμε χωρίς καμία κριτική διάθεση ως προς το περιεχόμενο και τις προϋποθέσεις του είναι προβληματικό. Αυτό άλλωστε έχει επισημανθεί τόσο από θεσμικές προσπάθειες κατανόησης και καταπολέμησης του τραπεφικινγκ, όσο και από προσπάθειες επεξεργασίας του φαινομένου από συλλογικότητες που θέτουν τα ζητήματα του σεξισμού και του γυναικείου. Παρότι ορθή η κριτική που θέλει τον όρο να είναι άχρωμος, άσμος, ουδέτερος και ανίκανος, αν όχι αποπροσανατολιστικός, να θέσει το ζήτημα στις συγκεκριμένες διαστάσεις του, το ζήτημα είναι ότι οι 'συγκεκριμένες διαστάσεις' του φαινομένου δεν είναι αντικειμενικές, όπως άλλωστε δεν είναι και τελείως υποκειμενικές. Όταν τίθεται το ζήτημα με τους ίδιους όρους που τίθεται το τραπεφικινγκ όπλων, παιδιών και ναρκωτικών, η κριτική, αναπόφευκτα σχεδόν, εξαντλείται στα πλαίσια ενός εξορθολογισμού του εμπορίου, όπως αυτό γίνεται στην 'πολιτισμένη Δύση'. Άρα και ναρκωτικά και παιδιά και όπλα και γυναίκες μπορούμε να έχουμε αρκεί να τηρούνται τα πρότυπα ασφάλειας, υγιεινής και ελέγχου.

Το να μιλάμε για γυναίκες που βιάζονται, κακοποιούνται συστηματικά και στερούνται της αξιοπρέπειας τους εντάσσοντας την κουβέντα σε ένα ευρύ πλαίσιο του τύπου 'το εμπόριο ανθρώπων είναι έγκλημα', όπως για παράδειγμα, 'η πειρατεία είναι έγκλημα' λειτουργεί αποπροσανατολιστικά ως προς το τι παίζεται. Αφενός, επιβάλλεται ένας επίπλαστος διαχωρισμός ανάμεσα στο νόμιμο και το παράνομο που λίγο πολύ υπονοεί: Υπάρχει νομιμότητα από κάθε άποψη στο βαθμό που δεν υπεισέρχεται ο παράγοντας της βίας. Υπάρχει νομιμότητα στο βαθμό που η συναίνεση της εκπορευόμενης δεν παραβιάζει κατάφωρα. Όπως αναφέρθηκε εξάλλου και παραπάνω, εντός αυτής της λογικής το ζήτημα δεν είναι πορνεία ή όχι, αλλά νόμιμη και ελεγχόμενη ή όχι.

Συγκρατώντας το 'πολιτισμένη Δύση' και επιχειρώντας μια αναδιατύπωση που ορίζει το τραπεφικινγκ ως καταναγκαστική πορνεία, νέες δυνατότητες κριτικής διανοίγονται: Πίσω από εκεί κρύβεται μία από τις χειρότερες μορφές εκμετάλλευσης και καταναγκασμού της ύπαρξης χιλιάδων γυναικών, που εκτός από τον προσδιορισμό του φύλου τους, χαρακτηρίζονται από τη φτώχεια και από τη μετανάστευση⁵. Κάπως έτσι είναι δυνατό να μιλήσουμε για μια συγκεκριμένη διάσταση της πορνείας σε συγκεκριμένα ιστορικοπολιτικά πλαίσια θέτοντας τις προϋποθέσεις για μια κριτική του καπιταλισμού και του ρατσισμού που υπόκεινται οι γυναίκες αυτές, καθώς trafficking δεν νοείται χωρίς μετανάστευση, όπως δεν νοείται και 'μετανάστευση' ως πρόβλημα χωρίς ρατσισμό. Άρα, 'εκτός από τον προσδιορισμό του φύλου τους', τον οποίο θεωρούμε αυτονόητο μπορούμε να περάσουμε στα σημαντικά, τα 'πολιτικά'. Δηλαδή να πούμε πως η 'πολιτισμένη δύση' δεν είναι και τόσο πολιτισμένη. Να πούμε πως ο άγιος, πραγματικός καπιταλισμός εξαθλιώνει, πραγματοποιεί, αγοράζει και πουλάει οτιδήποτε από απορροπαντικά μέχρι και γυναίκες (χωρίς ακόμα και αυτή την συναίνεση τους). Να

⁵ http://www.geocities.com/anar_gr2/gr/brotraf.htm

πούμε πως το κράτος...συγγνώμη η κυριαρχία, αναπαράγει τις λογικές της καθυπόταξης διαμέσου της καταναγκαστικής πορνείας και 'αποκτηνώνει τους υπηκόους του' με ιδεολογήματα και κάνει τον άντρα κυρίαρχο, δηλαδή όπως το κράτος με δικαίωμα ζωής και θανάτου για τα υποκείμενα του, με υποκείμενο αυτή τη φορά τα θύματα του trafficking.

Το να τίθεται ένα τέτοιο ζήτημα στα πλαίσια μιας κριτικής των κρατικών κατασταλτικών μηχανισμών και του καπιταλισμού δημιουργεί ερωτήματα: Η κριτική στο τραφικινγκ είναι απλά πάτημα για να πούμε κάτι άλλο? Για να πούμε ότι ο ρατσισμός που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες, θύματα τραφικινγκ είναι ιδεολόγημα του κράτους προκειμένου να δικάσει τους καταπιεσμένους; Για να πούμε ότι επιχειρείται η 'συστράτευση' της κοινωνίας, δηλαδή για να πούμε άλλη μια φορά, αποκλείοντας το ενδεχόμενο να διερωτηθούμε σχετικά με τον ρόλο της κοινωνίας, πως η κοινωνία αποπλανήθηκε από το κακό κράτος; Ποιός ο λόγος να χρησιμοποιείται ο όρος κυριαρχία, εφόσον είναι να μιλήσουμε στη τελική για το κράτος;

Κάπως έτσι φτάνουμε να μιλήσουμε και για τον ρόλο του πελάτη. Εδώ διανοίγονται δυο βασικές προοπτικές. Μια αυτή που εγκαλεί τον πελάτη ως πελάτη, περιτριγυρισμένο από λογής εμπορεύματα, και όπου αυτός ο πελάτης θα πρέπει να θέσει σε λειτουργία τα καταναλωτικά του αντανακλαστικά, να είναι σε εγρήγορση και να μην αγοράζει προϊόντα που τίθενται παράνομα στη κυκλοφορία. Όλα αυτά βέβαια στο βαθμό που δεν έχουν λειτουργήσει τα ανθρωπιστικά αντανακλαστικά, εξ' ου και μια ερμηνεία του επιχειρήματος που θέτει προ των ευθυνών του τον εκάστοτε πελάτη. Μην γιγαντώνετε τα παράνομα κυκλώματα σωματεμπορίας άμεσα. Μπορείτε να έχετε ήσυχη την συνείδηση σας γιγαντώνοντας τα κυκλώματα πορνογραφίας, αγοράζοντας, κατεβάζοντας, τσόντες διαιωνίζοντας τον μύθο της απελευθερωμένης πορνοστάρ που θέλει την πορνογραφία πεδίο ποιοτικά και πραγματικά διαφορετικό από το trafficking. Εδώ το νόημα συμπυκνώνεται στον αποκλεισμό της περίπτωσης του να θέσει κανείς υπό αμφισβήτηση τις προσωπικές του πρακτικές και στάσεις. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της εξ' ίσου άχρωμης, άοσμης και, φυσικά αποσεξουαλικοποιημένης (;) κατηγορίας του 'πελάτη'.

Και εδώ εισέρχεται η κριτική (όχι η δική μας βέβαια): Ο πελάτης δεν είναι πελάτης παρά μόνο στη βάση της διαφοροποίησης του από τον εργαζόμενο. Αν σκεφτόταν ο άντρας, όχι σαν πελάτης αλλά σαν εργαζόμενος, θα συνειδητοποιούσε το μέγεθος της εκμετάλλευσης και δεν θα το ξανάκανε...Στα πλαίσια αυτού του επιχειρήματος η ταυτότητα του πελάτη είναι ένα επιφανόμενο. Η ουσία είναι η ταξική θέση και συνείδηση, η οποία είναι κοινή για όλους όσους υπόκεινται την κυριαρχία. Αφαιρώντας το προσωπείο του πελάτη δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για να επιτευχθεί αυτό που η κυριαρχία απεύχεται και προσπαθεί να διασπάσει με την 'κατασκευή πλαστών διαχωρισμών ανάμεσα στους καταπιεσμένους', δηλαδή μια a priori ενόπτητα.

Αν όμως ο διχασμός της κοινωνίας είναι καταστατικός τότε ο πρώτος και βαθύτερα εμπεδωμένος διαχωρισμός είναι αυτός που προκύπτει από την κατασκευή έμφυλων υποκειμένων. Συνεπώς και η ταξική συνείδηση, η κοινότητα των καταπιεσμένων δεν είναι παρά μια αφαίρεση. Κανείς δεν αντιλέγει, εκτός ίσως από μερικούς, ωστόσο, η διαφορά εδώ είναι παγιωμένη με την κανονιστική αρρενωπότητα να συντηρείται σε μια ανισόροπη σχέση εξουσίας με το 'άλλο φύλο'. Η ταυτότητα του πελάτη, για να μην ξανοιγώμαστε, είναι ένα επιφανόμενο που υποκρύπτει, στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα υποκείμενο, αυτό, δηλαδή, της κανονιστικής αρρενωπότητας, η ταυτότητα του οποίου, ωστόσο, όπως και αυτού που υπόκειται την κυριαρχία της, δεν είναι καθόλου επιφανόμενο. Φυσικά δεν πρόκειται για ουσία, αλλά για οιονεί ουσία στο βαθμό που ο πελάτης είναι...πάντα άντρας, από την αρχαιότητα ως σήμερα, στον καπιταλισμό, στο σοσιαλισμό και παντού κιάλας δηλαδή. Η γυναίκα πάντα είναι η εργαζόμενη όταν μιλάμε για έμφυλες ταυτότητες.

Καταλήγουμε: η κριτική στον πελάτη είναι αναπόσπαστο κομμάτι μιας κριτικής στο φαινόμενο trafficking. Η κριτική στην κριτική στον αποσεξουαλικοποιημένο πελάτη από μια έμφυλη σκοπιά είναι αναγκαία προϋπόθεση για να τεθεί το ζήτημα υπό το πρίσμα της κουλτούρας του βιασμού και όχι υπό το πρίσμα του καπιταλισμού, της κυριαρχίας κτλ, που, παρόλες τις αγνές προθέσεις τους ανάγουν το ζήτημα πάντα οπουδήποτε αλλού εκτός από εκεί που οφείλει να τεθεί. Στα πλαίσια μιας

σοβαρής κριτικής της πατριαρχικής θέσμισης και της κανονιστικής αρρενωπότητας οφείλουμε να αμφισβητήσουμε τις υπάρχουσες προβληματοποιήσεις του 'πελάτη' που αντί να κατασκευάζουν τον πελάτη ως άντρα, κατασκευάζουν τον άντρα ως πελάτη. Τα αγοράκια, λοιπόν ας βροντοφωνάξουν: 'Δεν είμαστε πελάτες. Είμαστε άντρες!!!' Ας αφήσουμε, λοιπόν την ανέξοδη κριτική στον καπιταλισμό και ας παραδεχτούμε ότι οι άντρες βιάζουν σαν άντρες, είτε ως πελάτες, καταναλωτές, είτε ως παραγωγοί, βιομήχανοι, χονδρέμποροι.

Ωραίοι σαν έλληνες...

Στις ελληνικές κωμοπόλεις, χωριά, μεγάλα αστικά κέντρα, δεκάδες χιλιάδες είναι οι σκλάβες. Οι χώρες προέλευσής τους; Οι έλληνες δεν ξέρουν που είναι στον χάρτη... Μολδαβία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Ρουμανία, Τσεχία... Ακούμε καμιά φορά να πηδάνε κάποιες από τα μπαλκόνια και να αυτοκτονούν ή να σπάνε κάποια κόκαλα. Ακούμε καμιά φορά να βρίσκονται ορισμένες νεκρές σε σακούλες σκουπιδιών ή στη θάλασσα. Ίσως, κάποιες φορές να φτάνουν στα δικαστήρια και λόγω κάποιων διοικητικών δυσκολιών να απελαύνονται, να συλλαμβάνονται, να οδηγούνται και πάλι στη σιωπή. Όμως, δεν έχει σημασία. Κάποιες για 20 ώρες τη μέρα στο κρεβάτι. Με 40 ως 100 άντρες να περνάνε καθημερινά πάνω από το σώμα τους⁶. Όμως, δεν έχει σημασία. Έρχονταν να εργαστούν ως σερβιτόρες. Όμως, δεν έχει σημασία. Σημασία έχει για τους έλληνες, για παράδειγμα, το όνομα της μακεδονίας. Στα σχολεία, στα σπίτια, στα καφενεία, τα κοινωνικά κέντρα άλλα πράγματα συζητιούνται... για παράδειγμα, το μακεδονικό ή οι φωτιές του προηγούμενου καλοκαιριού που έκαψαν τα καμμένα χωριά που εν χωρώ βίαζαν αυτές τις «βρώμες»... Σε κάθε τρεις έλληνες, λένε, ο ένας βιάζει σήμερα μια τέτοια, μια από αυτές... Ο τζίρος τους 120,000 ευρώ τον χρόνο για την κάθε μία. Από τους 869 εμπόρους σκλάβων γυναικών που πήγαν στα δικαστήρια στην Ελλάδα⁷, καταδικάστηκαν περίπου οι 300 και από αυτούς στη φυλακή τώρα που μιλάμε βρίσκονται 2 άτομα! Δεν έχει σημασία. Ο θεός μας θέλει να βιάσει. Ο πατέρας μας. Ο οικογενειακός μας φίλος. Ο καλός μας δάσκαλος από το σχολείο. Ο συμπαθητικός περιπτεράς. Ο ταξιτζής που ανέχεσαι για μια κούρσα. Ο βασανισμένος αγρότης. Όλοι θέλουν να βιάσουν. Ένας στους τρεις το κάνει μάλιστα. Δύο στους τρεις (άντρες-γυναίκες από την Ελλάδα) λένε ότι τα θέλουν και οι ίδιες οι «ξένες». Θέλουν που έρχονται στην Ελλάδα. «Τα θέλουν!». Δεν υπάρχει ανοχή απλά για το φαινόμενο αυτό. Υπάρχει σύμπραξη, συνέργια, δολοφονικά χέρια ελλήνων νεολαίων, ενηλίκων, δικαστών, ενόρκων, μπάτσων⁸, καθημερινών ελλήνων αλλά και ελληνίδων που νομίζουν ότι αυτό «δεν είναι δικό τους θέμα». Από τη μια, η επιλογή να ελευθερώσεις χιλιάδες κοπέλες από τις διάφορες φυλακές που σπάνε η ελληνική ανδροκρατική κοινωνία που έχει ορέξεις να βιάζει σκλάβες, και από την άλλη, η επιλογή να συνενχίζεις να βιάζεις ή να δίνεις το δικαίωμα σε άλλους έλληνες άντρες να βιάζουν... Ποια απόφαση θα πάρουν άραγε; Ένα έθνος με μια τόσο μεγάλη και βαριά ιστορική παράδοση όπως λένε τι απόφαση θα πάρει;

Ο αντίχειρας γυρνάει προς τα κάτω. Το κοινό αποφάσισε. Ο Καίσαρ θα επικυρώνει. Τον Οκτώβρη του 2005 στο Μεικτό Ορκωτό δικαστήριο των Σερρών άλλη μια δίκη για το trafficking έφτανε στο τέλος της. Δύο έλληνες θα εξέτιαν ποινές κάθειρξης 17 και 15 ετών αντίστοιχα. Ωστόσο, με τις ψήφους των ελλήνων και ελληνίδων ενόρκων η εκτέλεση των ποινών αναστέλλεται μέχρι την εκδίκαση της έφεσης! Δεν υπήρχε καμία αμφιβολία. Μιλάμε για μια πάστα ανθρώπων που έχουν

⁶ Υπέγραψαν συμφωνητικό με την κόλαση, Ελευθεροτυπία – 30/11/07

⁷ Καθημερινή, 25/02/07, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_25/02/2007_217254

⁸ Από την Ελευθεροτυπία: «Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν ψηφισθεί ο Ν.3064/2002 περί εμπορίας και παράνομης διακίνησης ανθρώπων, η ομάδα εργασίας του νομοσχεδίου είχε συμπεριλάβει και φυλάκιση ενός έως δύο χρόνων για τους πελάτες, οι οποίοι αποδέχονταν υπηρεσίες αγοραίου σεξ από γυναίκα-θύμα οργανωμένης διακίνησης. Πρόκειται για τη λεγόμενη αρχή ευθύνης του πελάτη, η οποία όμως «εξέπεσε» του νομοσχεδίου σε συντομώτατο διάστημα, λόγω σφραγείας αντιδράσεων. Βασικό επιχείρημα ήταν ότι θα ήταν αδύνατον να εφαρμοσθεί, κυρίως στην επαρχία, όπου οι αστυνομικοί θα καλούνταν να συλλάβουν συγγενείς και φίλους τους που επισκέπτονται την «Ουκρανή» ή τη «Μολδαβή» του γειτονικού μπαρ».

μάθει να αγαπούν τη θρησκεία τους και το λαό τους, να αγαπάνε την οικογένειά τους (με τη δική τους, ολοδική τους βίαη, σιχαμερή, σεξουαλικοποιημένη αγάπη βέβαια), να πιστεύουν στην πατρίδα τους... είναι άνθρωποι καλοί, είναι άνθρωποι φιλόξενοι, γλετζέδες, γκρινιάρηδες, είναι άνθρωποι που «δεν θέλουν μπλεξίματα με το νόμο». Είναι άνθρωποι με πάθη, με ορέξεις, μια βούληση για βασανιστήρια και σκότωμα, τόσο καλά δεμένη όμως με τις άλλες τους ποιότητες.

Είναι αυτό που λέμε «ωραίοι σαν έλληνες!»

ΕΥΑΛΩΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΡΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

ΜΑΛΛΙΑ: αρπάξτε και τραβήξτε προς τα πίσω

ΑΥΤΙΑ: πιέστε τα

ΜΑΤΙΑ: χώστε τα δάχτυλα

ΜΥΤΗ: πιέστε τη χτυπήστε τη

ΤΟ ΜΗΛΟ ΤΟΥ ΑΔΑΜ: ζουπήξτε το

ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΚΛΕΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΩΜΟΥ:
πιέστε

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΩΜΟ:
χτυπήστε ή τσιμπήστε του τη σάρκα

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΑ ΠΛΕΥΡΑ:
σφίξτε τα γρήγορα

ΟΦΑΛΟΣ:
χώστε τα δάχτυλα, χτυπήστε το

ΓΕΝΝΗΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ:
σιδήποτε

ΔΑΚΤΥΛΑ: τσακίστε τα

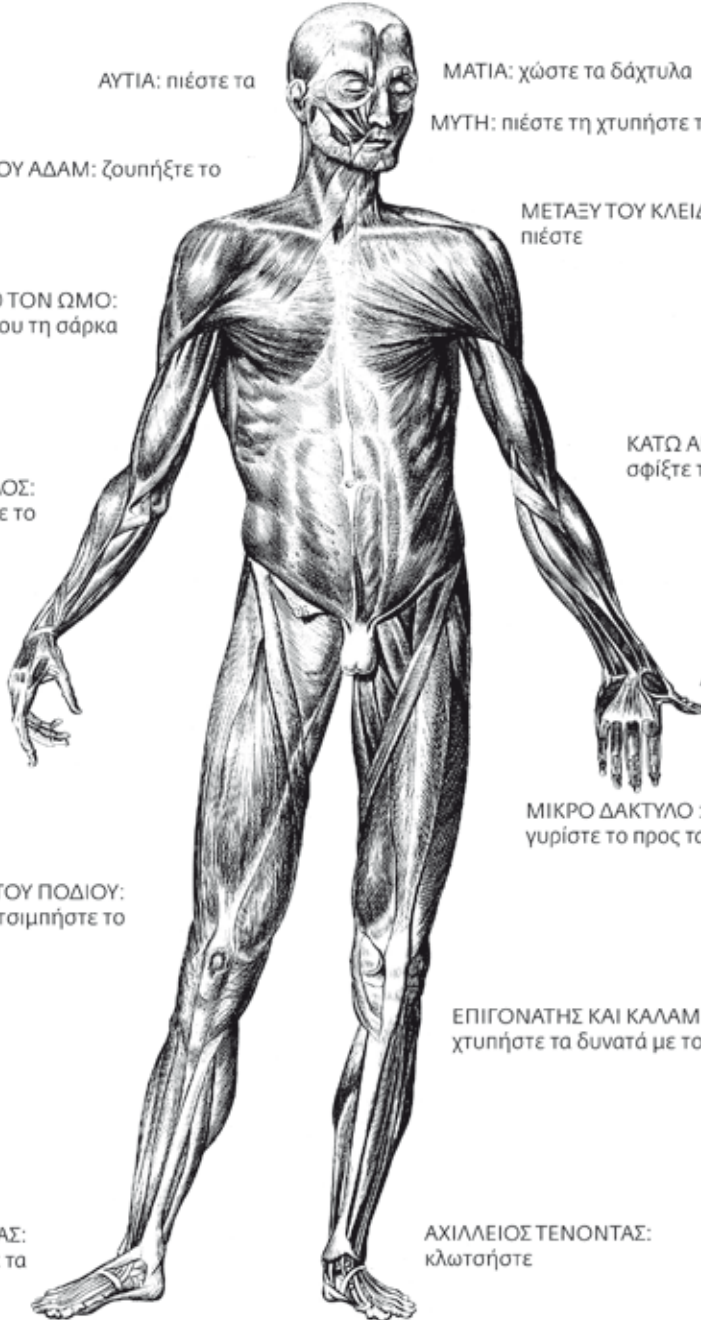
ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΠΟΔΙΟΥ:
τσιμπήστε το

ΜΙΚΡΟ ΔΑΚΤΥΛΟ :
γυρίστε το προς τα πίσω

ΕΠΙΓΟΝΑΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΑΜΙ:
χτυπήστε τα δυνατά με το πόδι

ΚΟΚΚΑΛΑ ΤΗΣ ΠΑΤΟΥΣΑΣ:
πατήστε τα και συνθλίψτε τα

ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ ΤΕΝΟΝΤΑΣ:
κλωτσιήστε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

Εβραίες Γυναίκες στα χέρια των Ναζί

(Η περίπτωση του Ravensbrück και των Στρατοπέδων Συγκέντρωσης Γυναικών)

Η Ευρώπη των Ναζί αποτελεί μια εφήμερη γεωγραφία της κόλασης. Μέσα σε αυτήν ακριβώς τη γεωγραφία βρίσκουμε διάσπαρτες εστίες ανείπωτων βιωμάτων: στο Άουσβιτς, στο Dachau, στο Sachsenhausen, στην Treblinka, στο Chelmnno, στο Majdanek, στο Mauthausen, στο Ravensbrück για να πούμε κάποια από αυτά τα γνωστά (υπήρχαν δεκάδες άλλα). Σε αυτό το τελευταίο, το Ravensbrück, ο πληθυσμός που κρατούταν και εξοντωνόταν εκεί ήταν αμιγώς γυναικείος. Στο Ravensbrück δεν στάλθηκαν όσες στάλθηκαν γιατί ήταν απλώς γυναίκες, δεν μιλάμε για ένα στρατόπεδο φύλου σε καμία περίπτωση. Ωστόσο, εκ των υστέρων, έχει μεγάλο ενδιαφέρον να δούμε πως διέκριναν οι Ναζί και μεταξύ των φύλων αυτούς και αυτές που προόριζαν ήδη για τη βιομηχανία θανάτου τους. «Οι εβραίες γυναίκες την περίοδο της γενοκτονίας υπέφεραν, και ως Εβραίες και ως γυναίκες, από τον αντισημισμό των ναζί και από το σεξισμό της κοινωνίας στην οποία ζούσαν. Υπάρχουν ενδείξεις ότι εκποτίστηκαν περισσότερες γυναίκες από ότι άνδρες, ότι λιγότερες γυναίκες κατάφεραν να διαφύγουν. Με δυο λόγια οι πιθανότητες των γυναικών να επιβιώσουν δεν ήταν οι ίδιες με εκείνες των αντρών»¹. Στη γενοκτονία, ο σεξισμός και ο ρατσισμός έδρασαν αδιαχώριστα. Η Αμπατζοπούλου ισχυρίζεται πως με το να τονίσουμε ως ένα σημείο τις γυναικείες εμπειρίες αναδεικνύουμε τις ειδικότερες πλευρές της γενοκτονίας φωτίζοντας, όμως, ακόμη περισσότερο την ολόκληρη της καταστροφής («οι ιδιαίτερες λεπτομέρειες δίνουν μορφή και υπόσταση στη γενική εμπειρία, επειδή ακριβώς η συγκεκριμένη εμπειρία είναι πιο εύγλωπτη από τη γενικότητα»)². Έτσι, εν τέλει δεν αναδεικνύουμε τις έμφυλες ματιές στα ΚΖ ώστε να εξάγουμε συμπεράσματα για κάποιον «γυναικείο πολιτισμό» ή κάποια «γυναικεία φύση», ουσιοκρατικές αντιλήψεις που μετέπειτα θα εγκλώβιζαν και την προσέγγιση συνολικότερα της γενοκτονίας, αλλά ίσα-ίσα στοχεύουμε στο να «ελέγξουμε τους κυρίαρχους λόγους και τις ερμηνείες για τη θεωρητική και πολιτική σημασία αυτών των διαφορών»³, πράγμα που βοηθά και τη γενικότερη προσέγγιση.

Η προσβολή του θηλυκού και το έθνος

Πιο νωρίς μιλήσαμε για κάποιες από τις αιχμές των σχέσεων έθνους και φύλου, μιας εθνικιστικής λογικής στον σημερινό κόσμο μέσα στην οποία η γυναίκα χρησιμοποιείται, καταστέλλεται, βιάζεται είτε ως εθνική αναπαραγωγική μήτρα είτε ως μήτρα-μονάδα αναπαραγωγής εκθρών⁴. Το Ravensbrück αλλά και άλλα γυναικεία στρατόπεδα θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν στιγμές κορύφωσης αυτής της λογικής. Στο Ravensbrück και στο γυναικείο Άουσβιτς δεν άρκεσε ο πλήρης εξευτελισμός, η θανάτωση, ο βασανισμός με όλα τα υπόλοιπα μέσα και για όλες τις υπόλοιπες δήθεν αιτίες – έπρεπε παρόλα αυτά να δοθεί βάρος στο θηλυκό μιας και η προσβολή αυτού του τελευταίου ήταν που θα επικύρωνε την κατάκτηση της κατώτερης φυλής, κυρίως της εβραϊκής. Όταν αναλογιζόμαστε την εξόντωση των έξι εκατομμυρίων Εβραίων πολλές φορές μας διαφεύγει το πόσο

¹ Karin Windaus-Walsler, παρατίθεται στο **Η γενοκτονία και η γυναικεία φωνή** - Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, στο φεμινιστικό περιοδικό Δίνη (τεύχος 9, 1997)

² Marlene Heinemann, παρατίθεται στο Αμπατζοπούλου (1997), σελ.18

³ Αμπατζοπούλου, ό.π., σελ.42.

⁴ Οι ναζί ήθελαν να κάνουν τα πάντα για να αυξήσουν τον αριθμό των "Αρίων". Δημιούργησαν φάρμες αναπαραγωγής, τα λεγόμενα Liebensborn ("Ίδρύματα Ζωής") μέσα στα οποία άντρες των SS που πληρούσαν τα κριτήρια της Άριας Φυλής θα γονιμοποιούσαν Άριες Γερμανίδες (συμπεριλαμβανομένων πολύ μικρών κοριτσιών). Η έκτρωση για αυτά τα νεαρά κορίτσια (που δεν ήξεραν ποτέ ποιος τους γονιμοποιούσε) ήταν απολύτως απαγορευμένη. Επίσης, έκλεβαν ξανθά κορίτσια και αγόρια με μπλε μάτια, τύπου "Άριου", από την Πολωνία, τη Βαλτική, τη Ρωσία και άλλες κατακτημένες χώρες και τα μεγάλωναν σε ορφανοτροφεία στη Γερμανία. Τέλος, ανάγκαζαν μη Άριες γυναίκες στις κατακτημένες χώρες να κάνουν εκτρώσεις και στείρωσεις με σκοπό να μειώσουν τους πληθυσμούς (αυτό κατέληξε σε γενοκτονίες) ή ανάγκασαν ακόμη και Άριες γυναίκες που χαρακτηρίζονταν ως "καθυστερημένες" ή με "κατώτερα γονίδια", να κάνουν εκτρώσεις ή να στείρωνονται.

από αυτούς ήταν γυναίκες και παιδιά και το τι θα σήμαινε πληθυσμιακά σήμερα να είχε αναπτυχθεί αυτός ο πληθυσμός στην Ευρώπη. Ο Χίτλερ δεν θέλησε απλώς να εξοντώσει τους τότε Εβραίους της Ευρώπης αλλά και να καθορίσει μακροπρόθεσμα το “δίκως Εβραίους” μέλλον της Ευρώπης, να καταστήσει την Ευρώπη judenrein (“καθαρή από Εβραίους”) ή judenfrei (“ελεύθερη από Εβραίους”) όπως έλεγε. Η εξόντωση του γυναικείου πληθυσμού σήμαινε, λοιπόν, και μια παρακαταθήκη βίας για το μέλλον. Για αυτό το πρόβλημα δεν τέλειωσε με την απελευθέρωση των στρατοπέδων: τόσο για τις γυναίκες των οποίων οι γιατροί είχαν κόψει τις ωοθήκες, τόσο για τις γυναίκες που πέθαιναν 5 και 10 και 20 χρόνια μετά γιατί δεν είχαν βρει το αντίδοτο της “ιατρικής αγωγής” των Ναζί, τόσο για τις πολύτιμες μαρτυρίες των γυναικών που χάσαμε, τόσο για τα παιδιά που σώθηκαν από τα στρατόπεδα αυτά που ωστόσο γύρισαν σε έναν κόσμο χωρίς δέκα ή είκοσι ή και περισσότερες δεκάδες μέλη από τις οικογένειές τους, τόσο για τις γυναίκες που σώθηκαν και ξυπνούσαν με εφιάλτες τα βράδια όσο και για όλους τους άλλους. Οι Ναζί κατάφεραν να κόψουν βίαια το ιστορικό συνεχές των Εβραίων. Οι Ναζί κατάφεραν να διαμελίσουν την μνήμη. Η τελευταία κατηγορηματική προσταγή που άφησε ο Χίτλερ στον κόσμο, σύμφωνα με τον Αντόρνο, ήταν να μην επιτρέψουμε ξανά να υπάρξει το Άουσβιτς. Αυτή η προσταγή μπορεί να γίνει κατανοητή, πιστεύουμε, μόνον αν εστιάσουμε στις μερικότερες ιστορίες αυτού του ούτως ή άλλως ασύλληπτου γεγονότος-σταθμού και αναλύσουμε τα επιμέρους φρικώδη στοιχεία του. Κάποιες από αυτές τις μικρές ιστορίες κρύφτηκαν στα γυναικεία στρατόπεδα συγκέντρωσης και στο Ravensbrück. Τα διδάγματα που μπορούμε να πάρουμε από εκεί, με κανέναν τρόπο δεν θα ήταν ανεπίκαιρα.

Ravensbrück

Το στρατόπεδο του Ravensbrück δημιουργήθηκε το Φθινόπωρο του 1938 κοντά στο Furstenberg της Γερμανίας, 90 χλμ βόρεια του Βερολίνου. Εκεί μέσα θανατώθηκαν 92,000 γυναίκες και το στρατόπεδο απελευθερώθηκε από τον Σοβιετικό Στρατό στις 30 Απριλίου του 1945.

Το Ravensbrück αποτελούσε ένα χωριό όπου εκεί επιλέχτηκε από τον Himmler να χτιστεί το μοναδικό στρατόπεδο συγκέντρωσης των Ναζί που προοριζόταν για έναν αμιγώς γυναικείο πληθυσμό. Πριν το Ravensbrück υπάρχουν πάλι φυσικά γυναίκες κρατούμενες, αλλά στέλλονται είτε “στο μικρό στρατόπεδο γυναικών του Μέρινγκεν (1933) είτε στον Πύργο του Λίχτενμπεργκ, κοντά στο Τόργκαου”. Στα τέλη του 1938, μεταφέρθηκαν από το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Sachsenhausen σε αυτό του Ravensbrück 500 κρατούμενοι για να κατασκευάσουν τις νέες εγκαταστάσεις: 14 στρατώνες, μια κουζίνα, ένα νοσηλευτήριο καθώς και ένα μικρό στρατόπεδο για άντρες το οποίο ήταν εντελώς απομονωμένο από τους υπόλοιπους χώρους. Το όλο στρατόπεδο περιτριγυριζόταν από ένα ψηλό τείχος με ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα στην κορυφή⁵. Οι πρώτες κρατούμενες που έφτασαν στο Ravensbrück στις 18 Μαΐου του 1939 ήταν 860 Γερμανίδες και 7 Αυστριακές. Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα ο αριθμός των κρατουμένων αυξήθηκε δραματικά – στις 29 του Μάη του 1939 έφτασαν 400 Ρομά από την Αυστρία και στις 28 Σεπτέμβρη του 1939 έφτασαν και οι πρώτες γυναίκες από την Πολωνία. Στα τέλη του 1939, ο πληθυσμός του στρατοπέδου έφτανε ήδη τα 2,290 άτομα. Αφού ξεκίνησε ο πόλεμος, οι γυναίκες που έφταναν στο στρατόπεδο κατάγονταν από 20 διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες. Όταν μια

⁵ Η πλειονότητα των στοιχείων για το γυναικείο στρατόπεδο του Ravensbrück προέκυψε από την ιστοσελίδα του Μουσείου του Ravensbrück και από το λήμμα “Ravensbrück” της ηλεκτρονικής εγκυκλοπαίδειας του Wikipedia.

καινούργια έφτανε στο στρατόπεδο, έπρεπε να φορέσει το γνωστό τρίγωνο διάκρισης κατηγοριών των κρατουμένων. Οι πολιτικές κρατούμενες από την Πολωνία έφεραν κόκκινο αστέρι, με το γράμμα “Π”, οι Γερμανίδες και Αυστριακές κομμουνίστριες και οι Σοβιετικές αιχμάλωτες πολέμου φορούσαν απλώς κόκκινο αστέρι, οι Εβραίες κίτρινο αστέρι (η πλειοψηφία τους στάλθηκε και θανατώθηκε στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου), οι Ρομά και οι πόρνες έφεραν μαύρο αστέρι, οι Μάρτυρες του Ιεχωβά με βιολετί αστέρι⁶ ενώ το ροζ αστέρι για τους ομοφυλόφιλους δεν χρησιμοποιούταν αν και υπήρχαν φυλακισμένες λεσβίες που, όμως, βρίσκονταν εκεί για άλλους λόγους. Οι “κοινές εγκληματίες” έφεραν πράσινο αστέρι. Το 25% ήταν Πολωνές, το 20% Γερμανίδες, το 15% Εβραίες (:), το 15% Ρωσίδες, το 7,5% Γαλλίδες, το 5,5% Ρομά και ένα ακόμη 12% ήταν άλλων εθνικοτήτων.

Οι συνθήκες ζωής ήταν το ίδιο άσχημες και ντροπιαστικές όσο και σε άλλα στρατόπεδα – θάνατοι από πείνα, ξυλοδαρμοί, βασανισμοί, απαγχονισμοί και εκτελέσεις ήταν κάποια από τα καθημερινά φαινόμενα. Οι γυναίκες που ήταν ανίκανες για εργασία μεταφέρονταν κατευθείαν είτε στο Άουσβιτς είτε στους θαλάμους αερίων του Uckermark, στο “Στρατόπεδο των Νέων”, που βρισκόταν δίπλα στο Ravensbrück. Άλλες εξοντώνονταν από θανατηφόρες ενέσεις ή χρησιμοποιούνταν στα “ιατρικά” πειράματα από τους γιατρούς των SS. Γύρω από το στρατόπεδο υπήρχαν διάφορες επιχειρήσεις των SS, μεταξύ των οποίων η Siemens, όπου δούλευαν οι κρατούμενες μέρα και νύχτα. Από τα στοιχεία της δίκης του Ravensbrück προέκυψε ότι περίπου 35,000 γυναίκες απασχολούνταν επίσης σε καταναγκαστικούς “οίκους ανοχής” μέσα στα στρατόπεδα όπου αναγκάζονταν σε 7 ή 8 βιασμούς ημερησίως η καθεμία.

Λόγω της συνεχόμενης αύξησης του πληθυσμού του, το στρατόπεδο χρειάστηκε να επεκταθεί τέσσερις φορές κατά τη διάρκεια του πολέμου. Στα τέλη του 1941, υπήρχαν 12,000 κρατούμενες. Στα τέλη του 1942, ήταν 15,000 και στα 1943 έφτασε τις 42,000. Όπως και στα άλλα στρατόπεδα, έτσι και το Ravensbrück είχε το δικό του κρεματόριο και το Νοέμβριο του 1944 τα SS αποφάσισαν να χτίσουν και έναν θάλαμο αερίων. Εκείνη την εποχή, ο πληθυσμός του στρατοπέδου αριθμούσε 80,000 γυναίκες.

Γενικά, πάνω από 132,000 γυναίκες και παιδιά φυλακίστηκαν στο Ravensbrück. Υπολογίζεται ότι 92,000 γυναίκες πέθαναν στο στρατόπεδο από πείνα, εκτελέσεις ή εξάντληση. Στους τελευταίους μήνες του πολέμου και ενώ ο Σοβιετικός Στρατός έκανε την προέλασή του, οι SS αποφάσισαν να εξοντώσουν όσο περισσότερες κρατούμενες μπορούσαν, έτσι ώστε να αποφύγουν κάθε μαρτυρία σε σχέση με το τι έγινε στο στρατόπεδο. Για παράδειγμα, το Μάρτη του 1945 εξόντωσαν με αέριο 130 μωρά και εγκύους γυναίκες. Τον ίδιο μήνα επίσης, αποφασίστηκε να μεταφερθούν τα αρχεία και οι μηχανές του στρατοπέδου σε πιο ασφαλές μέρος. Στις 27 και 28 Απρίλη διέταξαν τις ακόμη ικανές για πεζοπορία γυναίκες (γύρω στις 20,000) να αφήσουν το στρατόπεδο σε μια Πορεία Θανάτου (Death March). Μόνο 3,000 άρρωστες ή εξαντλημένες γυναίκες αφέθηκαν στο στρατόπεδο καθώς και 300 άντρες. Ενώ 7,000 γυναίκες, κυρίως Γαλλίδες, παραδόθηκαν στον Δανέζικο και Σουηδικό Ερυθρό Σταυρό. Δύο μέρες μετά ο Σοβιετικός Στρατός βρήκε και απελευθέρωσε το στρατόπεδο – οι επιζώντες της Πορείας Θανάτου βρέθηκαν στις επόμενες ώρες από ρωσική μονάδα ανίχνευσης.

Το “Στρατόπεδο Νεολαίας” του Uckermark

Κάθε δύο ή τρεις εβδομάδες, ο SS διοικητής του στρατοπέδου Suhren και οι γιατροί των SS Schwarzhuber και Pflaum έκαναν διαλογή των αρρώστων ή εξαντλημένων γυναικών με σκοπό τη “μεταφορά στην Mittweida”. Οι γυναίκες έπρεπε να σηκώσουν τις φούστες τους μέχρι τους γοφούς και να τρέξουν μπροστά από τους γιατρούς και τους φρουρούς των SS. Οι γυναίκες με πρησμένα πόδια, τραύματα ή ουλές ή απλά αυτές που ήταν πολύ άρρωστες ή αδύναμες για να τρέξουν, επι-

⁶ Στο Άουσβιτς υπήρξαν, επίσης, μερικές εκατοντάδες κρατουμένων που ήταν Μάρτυρες του Ιεχωβά. Από αυτούς η συντριπτική πλειοψηφία ήταν γυναίκες.

λέγονταν αμέσως για μια περίοδο “ανάρρωσης” στο Uckermark. Αυτή η περίοδος “ανάρρωσης” περιλάμβανε φυλάκιση σε ένα σφραγισμένο στρατόνω χωρίς ιατρική φροντίδα και φαγητό μέχρι να πεθάνεις. Αλλά οι πιο πολλές από τις επιλεγμένες γυναίκες δεν έφταναν καν στο Στρατόπεδο Νέων του Uckermark. Εξοντώνονταν με αέριο σε ειδικά φορητά που είχαν μετατραπεί σε θαλάμους αερίων. Το «ψέκασμα» διαρκούσε 15 με 20 λεπτά. Η “μεταφορά στη Mittweida” ήταν ένα κωδικό των SS για την εξόντωση με αέριο. Η πόλη "Mittweida" αποτελούσε υποτίθεται μέρος όπου οι κρατούμενες θα ανάρρωναν μετά την καταναγκαστική εργασία. Φυσικά, αποτελούσε τόπο φανταστικό και το "Mittweida" ήταν απλά συνώνυμο του “Θαλάμου αερίου”.

Τα παιδιά του Ravensbrück

Εκατοντάδες παιδιά φυλακίστηκαν στο Ravensbrück. Η βαναυσότητα και ο σαδισμός των Ναζί εναντίον των παιδιών πραγματικά δεν είχε όριο. Τα παιδιά και τα μωρά στην πραγματικότητα καταδικάζονταν σε θάνατο πριν ακόμη γεννηθούν. Τα νεογνά παιδιά χωρίζονταν αμέσως από τη μητέρα τους και πνίγονταν ή πετιόνταν σε ένα σφραγισμένο δωμάτιο όπου πέθαιναν. Τις περισσότερες φορές αυτό γινόταν μπροστά στα μάτια της μητέρας. Υπάρχουν δεκάδες μαρτυρίες σχετικά με παιδιά στο Ravensbrück που δηλητηριάστηκαν, στραγγαλίστηκαν, πνίγηκαν, θάφτηκαν ζωντανά ή και πετάχτηκαν ζωντανά στο κρεματόριο. Πολλά παιδιά χρησιμοποιήθηκαν επίσης για τα σαδιστικά “ιατρικά” πειράματα. Εκατοντάδες μικρά κορίτσια, κάποια από τα οποία ήταν 8 χρονών, στείρωθηκαν με απευθείας έκθεση των γεννητικών τους οργάνων σε ακτίνες X. Στους πρώτους μήνες του στρατοπέδου, τα παιδιά σκοτώνονταν αμέσως. Ο γιατρός Rosenthal των SS και η ερωμένη του Gerda Quernheim προκαλούσαν αποβολές των εγκύων γυναικών με τη βία κι αυτό συχνά γινόταν με χρήση κτηνωδών μεθόδων. Αργότερα, τα νεογνά αφήνονταν να επιβιώσουν κάποιες φορές αλλά λόγω της έλλειψης τροφής και των άθλιων συνθηκών, ακόμη κι αυτά τα μωρά πέθαιναν. Μόνο τα δυνατότερα παιδιά μπορούσαν να επιβιώσουν. Αυτά τα παιδιά έπρεπε να δουλέψουν μέρα και νύχτα με τις γυναίκες στα εργαστήρια και να τις βοηθήσουν με τις σκληρότερες και βαρύτερες εργασίες. Μόνον λίγα από αυτά επιβίωσαν τον πόλεμο.

Die Aufseherinnen (οι επιτηρήτριες των φυλακισμένων γυναικών)

Τμήμα των έμφυλων αυτών εμπειριών για τη γενοκτονία αποτελούν και οι θηλυκοί θύτες της. Οι Εβραίες υπέφεραν και από γυναίκες. Οι γυναίκες συνολικά κρατούμενες υπέφεραν από γυναίκες δεσμοφύλακες και επιτηρήτριες. Όπως έδειξε η Karin Windaus-Walser, είναι εξαιρετικά επικίνδυνο να διατηρήσουμε μια ερευνητική οπτική σχετική με τις έμφυλες διακρίσεις στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, αν δεν επιμείνουμε «στη διαφορά ανάμεσα στις γυναίκες που η ζωή τους απειλήθηκε θανάσιμα από το ναζισμό, και σε εκείνες που απείλησαν τη ζωή άλλων γυναικών».

Άλλωστε, η Marion Kaplan έδειξε ότι «η ναζιστική ιδεολογία δεν αφορούσε μόνο λίγες γυναίκες καριερίστριες, αλλά ότι πολύ γρήγορα είχε κυριαρχήσει στις ίδιες τις φεμινιστικές οργανώσεις. Η Ένωση Εβραίων Γυναικών, η JFB, ήταν κλάδος της Ένωσης Γερμανικών Φεμινιστικών Οργανώσεων, της BDF, της μεγαλύτερης φεμινιστικής οργάνωσης της Γερμανίας. Το 1933 η BDF διασπάστηκε. Ορισμένες γυναίκες μπροστά στην απειλή της ναζιστικοποίησης αποχώρησαν. Όμως οι περισσότερες παρέμειναν και δέχτηκαν “με μεγάλη λύπη” την αναχώρηση των εβραίων γυναικών που ήταν μέλη της». Έτσι, η Kaplan συμπεραίνει πως «εμπειρία των εβραίων γυναικών στη Γερμανία αποκαλύπτει τα ισχυρά σημεία αλλά και τα όρια της γυναικείας αλληλεγγύης»⁷. Έτσι, «ο πόλεμος έσπασε τον διεθνή φεμινισμό, αναπτύσσοντας ένα ρεύμα «εθνικοφεμινισμού» στους κόλπους των

⁷ Marion Kaplan, παρατίθεται στο «**Η γενοκτονία και η γυναικεία φωνή**», ό.π., σελ.17.

γυναικείων κινημάτων στις εμπόλεμες χώρες...». Η Αμπατζοπούλου γράφει πως: «Σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον συνέδριο με θέμα το φεμινισμό και το ναζισμό, η Karin Windaus-Walsler υποστήριξε ότι... σύμφωνα με τη δική της οπτική, καμιά γυναίκα δεν είναι “αθώα” επειδή γεννήθηκε γυναίκα: οι ναζί εγκλημάτισαν και εν ονόματι των γυναικών τους, οι οποίες επίσης υποστήριξαν το ναζισμό. Για αυτό πρέπει να απαλλαγούμε από την αυταπάτη ότι οι γυναίκες εκπροσωπούν το αντίθετο της αποξένωσης στη μοντέρνα κοινωνία, επειδή είναι πιο κοντά στη ζωή, πιο κοινωνικές και πιο συνδιαλλακτικές. Κατά τη γνώμη της η εξομίωση σεξισμού και ρατσισμού είναι αμάλγαμα χωρίς σημασία και, ακόμη χειρότερα, αντιστοιχεί σε μια κοσμοθεωρία μνησικάκη, που ψάχνει για αποδιοπομπαίους τράγους, εξίσου ολοκληρωτική και γεμάτη προκαταλήψεις, και που πότε ρίχνει το βάρος στους άντρες και την πατριαρχία, και πότε στους ξένους και στον φιλελευθερισμό».⁸

Στο Ravensbrück υπηρετούσαν, πέρα από τους άντρες διοικητές, 150 γυναίκες SS. Το Ravensbrück, λοιπόν, αποτελούσε και τόπο εκπαίδευσης τους. «Aufseherin» ήταν ο όρος που χαρακτήριζε τη γυναίκα-φρουρό των στρατοπέδων των Ναζί. Η βαναυσότητα τους προς τις γυναίκες κρατούμενες ήταν πολύ μεγάλη. Η SS Elfriede Muller ονομαζόταν, για παράδειγμα, από τις κρατούμενες “Το τέρας του Ravensbrück”.

Το 1976, εντοπίστηκε από τον Εβραίο κυνηγό Ναζί Simon Wiesenthal και προσήχθη σε δίκη η Hermine Braunsteiner, η οποία αναγνωρίστηκε από πολλές κρατούμενες ως η, 23χρονη τότε, “χλωμή, ξανθιά με μπλε μάτια και ύψος δύο μέτρων” γυναίκα των SS που ονόμαζαν “Φοράδα”. “Φοράδα” λόγω της αρέσκειάς της να ποδοπατά με τις επενδυμένες με σίδηρο μπότες της μέχρι θανάτου τα παιδιά μπροστά στις μπότες τους. Επίσης, κλοτσούσε μέχρι θανάτου γριές κρατούμενες. Άλλη μια συνήθειά της ήταν το να βάζει τα αγαπημένα της σκυλιά του στρατοπέδου να επιτίθενται στις εγκύους κρατούμενες με σκοπό το σκίσιμο της κοιλιάς τους και την αποβολή του εμβρύου. Η Braunsteiner είχε στην αρχή συλληφθεί και καταδικαστεί από αυστριακό δικαστήριο αλλά απελευθερώθηκε το 1949! Έπειτα, ξέφυγε με Αμερικανό στρατιώτη στις ΗΠΑ, τον παντρεύτηκε, απέκτησε αμερικανική υπηκοότητα και μείνανε μαζί στο Queens της Νέας Υόρκης μέχρι να την εντοπίσει ο Wiesenthal. Στο Queens έμενε στην συνοικία των Πολωνών μεταναστών! Όλοι την ήξεραν και την αγαπούσαν. Χαρακτηριστική ήταν, λέγανε οι γείτονες, η αγάπη της για τα σκυλιά!

Τα, δε, βασανιστήρια με σκυλιά εναντίον γυναικών δεν σπάνιζαν στα ΚΖ. «Οι περισσότερες αναφέρουν ότι συχνά οι φρουροί έριχναν πάνω τους τα σκυλιά για να διασκεδάσουν. Λέει η Στέλλα Ναχούμ: “Σ’ αυτό το κομάντο είχε σκυλιά, τα είχανε πάντα από πίσω μας. [...] ήταν μια κοπελίτσα μικρή, αυτές ήταν τέσσερις αδελφές, Κερκυραίες, δεν μπορούσε να βαδίσει, το χιόνι ήταν ψηλό, ή θα σου έμενε η αρβύλα, ή θα έχανε τη γραμμή σου, στέλνουν τα σκυλιά από πίσω της και την κατασπαράξανε, αυτό δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Την κάνανε κομμάτια, κάτι σκυλιά μέχρι εκεί απάνω, σαν θηρία μεγάλα».⁹

«Τόσο τυφλός είναι ο φασίστας σφαγέας, μπροστά στη φύση» έχει γράψει ο Αντόρνο «που σκέφτεται το ζώο μόνον ως μέσον για να ταπεινώσει τους ανθρώπους. Γι’ αυτόν ισχύει [...] ότι “ήξερε να μεταμφιέξει το μίσος (του) για ορισμένα πράγματα και ανθρώπους σε ευσπλαχνία απέναντι στα ζώα”. [...] Το ανάλαφρο χάιδεμα στα μαλλιά των παιδιών και το τρίχωμα των ζώων σημαίνει: αυτό το χέρι μπορεί να εξοντώσει. Χτυπά χαιδευτικά το ένα θύμα προτού πατάξει το άλλο...».¹⁰

Η 61 ετών γιαγιά πλέον Braunsteiner καταδικάστηκε σε δις ισόβια κάθειρξη για πολυάριθμες δολοφονίες παιδιών και άλλα βάνουσα εγκλήματα⁵. Το 1990 ωστόσο αφέθηκε ελεύθερη λόγω προ-

⁸ Αμπατζοπούλου (1997), ό.π., σελ.42-43.

⁹ Αμπατζοπούλου (1997), ό.π., σελ.21.

¹⁰ Διαλεκτική του Διαφωτισμού – Αντόρνο/ Χόρκχαϊμερ (Νήσος, 1996)

¹¹ Majdanek “Frauenlager”: Στο στρατόπεδο του Μάιντανεκ φυλακίστηκαν 500,000 άτομα εκ των οποίων 250,000 άτομα εξοντώθηκαν. Σε λιγότερα από 3 χρόνια δολοφονήθηκαν εκεί 100,000 γυναίκες. Η 23χρονη Braunsteiner “δούλεψε” κι εδώ. Αλλά εξίσου σαδίστρια φαίνεται να ήταν η 22χρονη Hildegard Lachert, σύμφωνα με τις κρατούμενες η “Ματωμένη Μπριγκίτε” λόγω του συνήθειού τους να μαστιγώνει τις κρατούμενες μέχρι να ματώσουν. Ωστόσο, για την ίδια την Lachert δεν ήταν το σημείο με το μαστίγιο που θυμόταν καλύτερα όταν περιέγραφε τη ζωή της στο στρατόπεδο, κατά τη διάρκεια της δίκης του Majdanek: «Στο Μάιντανεκ», είπε, «είχαμε πολύ καλαμπούρι, γελάσαμε πολύ. Είχαμε πράγματι μια εγκάρδια σχέση».

βλημάτων υγείας ενώ πέθανε το 1999. Συνολικά καταδικάστηκαν 15 γυναίκες των SS από αυτό το στρατόπεδο. Οι Aufseherinnen, ωστόσο, δεν υπήρχαν μόνον στο Ράβενσμπρουκ αλλά και σε άλλα στρατόπεδα όπως στο Μπίρκενου, στο Μάϊντανεκ ή και αλλού... Αυτό που είναι πλέον αποκαλυπτικό για τη Γερμανία αλλά και το είδος του υποκειμένου που στελέχωνε αυτό το σώμα στρατού, είναι ότι η κεντρική εξουσία βασίστηκε απλά στο λαό της και (για αυτό) πέτυχε! Κατά τη δίκη του Μάϊντανεκ, σε ερώτηση που τέθηκε για το αν “Οι KZ-Aufseherinnen επιλέγονταν με ιδιαίτερα κριτήρια;”, μία από τις κατηγορούμενες απάντησε αφοπλιστικά “Όχι, οι προσλήψεις γίνονταν εντελώς κανονικά, ακόμα και μέσω αγγελιών στις εφημερίδες”.¹²

Η ζωή στα στρατόπεδα γυναικών – Θρυμματισμένα Σώματα

Το γυναικείο σώμα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης γυναικών έχανε κάθε αξία, δεχόταν κάθε πειραματισμό, μάθαινε να ζει στον εξευτελισμό και σε ένα ατελείωτο μαρτύριο θανάτου. Μια πολύ σημαντική παράμετρος ήταν η γύμνια του σώματος, η συνεχής δημιουργία συνθηκών ντροπής έτσι ώστε να χαθεί κάθε αξιοπρέπεια, να επιτευχθεί η ζωοποίηση. Όπως γράφει ο Πρίμο Λέβι «Η άχρηστη βαναυσότητα της προσβολής της αιδούς καθόριζε την ύπαρξη όλων των Λάγκερ. Οι γυναίκες του Μπίρκενου διηγούνται πως, από τη στιγμή που αποκτούσαν μια караβάνα (από σμαλτωμένη λαμαρίνα), θα έπρεπε να τη χρησιμοποιήσουν για τρεις διαφορετικές χρήσεις: για να πάρουν την καθημερινή σούπα, για τις φυσικές τους ανάγκες τη νύχτα, όταν απαγορευόταν η χρήση του αποχωρητηρίου, και για να πλυθούν όταν υπήρχε νερό στα λουτρά». Και παρακάτω: «Στο Λάγκερ μπαίναμε γυμνοί: μάλλον κάτι παραπάνω από γυμνοί, γιατί όχι μόνον ήμασταν χωρίς ρούχα και παπούτσια (τα οποία κατάσχονταν), αλλά επίσης με ξυρισμένο το κεφάλι και όλο μας το σώμα. Το ξύρισμα ήταν ολικό και εβδομαδιαίο και η συλλογική και δημόσια γύμνια ήταν μια συνθήκη επαναλαμβανόμενη, τυπική και πλήρης νοήματος. Ήταν κι αυτή βία. Καθημερινά στο Λάγκερ εξαναγκαζόμασταν να γδυθούμε αμέτρητες φορές: έλεγχος των ψειρών, έρευνα των ρούχων, έλεγχος της ψώρας, πρωινό πλύσιμο, επιπλέον για τις περιοδικές επιλογές κατά τις οποίες μια “επιτροπή” αποφάσιζε ποιος ήταν ακόμα ικανός για δουλειά και ποιος προοριζόταν για εξόντωση»¹³. Στο Ravensbrück με ξυρισμένο κεφάλι έφταναν οι Εβραίες, οι Πολωνές κλπ και όχι οι Άριες, πχ οι Γερμανίδες, οι Αυστριακές, οι Νορβηγές. Αναμφίβολα το ξύρισμα του κεφαλιού στόχευε στον εξευτελισμό. Τα μαλλιά συμβολίζουν άλλοτε τον ανδρισμό, άλλοτε τη θηλυκότητα. Στόχος της κοπής τους ήταν να χαθεί οποιοδήποτε, έμφυλο ή μη, στοιχείο της προσωπικότητας. Η αφαίρεση του ονόματος είχε έναν παρόμοιο χαρακτήρα επίσης. Το όνομα της κρατούμενης αντικαθιστούσε ένα τατουάζ στο χέρι με έναν αριθμό. Ο αριθμός ήταν το όνομά της. Πέρα από την εκμηδένιση, οι Ναζί αξιοποίησαν και οικονομικά όλη αυτή τη διαδικασία. Χρησιμοποίησαν το μαλλί σαν πρώτη ύλη – «στις 6 Φεβρουαρίου του 1943, ο Himmler πληροφορείται ότι το Υπουργείο Οικονομίας παρέλαβε τρεις χιλιάδες κιλά ανθρώπινο μαλλί από το Άουσβιτς και το Μάϊντανεκ». Αντίστοιχα, βέβαια το τατουάζ με τον αριθμό στην αρχή γινόταν μόνο για τις Εβραίες, μετά για όλες τις γυναίκες. Οι μόνες που εξαιρούνταν ήταν οι Γερμανίδες, αρκεί να μην ήταν Γερμανοεβραίες. Παραμένει πολύ ενδιαφέρον το να δούμε πως η άποψη κάποιων κρατούμενων για το τατουάζ αλλάζει φυσικά μετά την απελευθέρωση των Lager και από μέτρο εξευτελισμού τους, αποανθρωποποίησής τους γίνεται σημείο απόδειξης του ότι υπήρξαν εκεί. Μετά την απελευθέρωση των στρατοπέδων, αναπτύσσεται παράλληλα ένα ρεύμα άρνησης του βιώματος των Εβραίων από φασίστες ιστορικούς που με κομψό τρόπο ονομάζονται «αναθεωρητές» (revisionists). Έτσι, η συμπεριφορά σχετικά με το τατουάζ ποικίλλει στην κάθε κρατούμενη μετά την απελευθέρωση. Κάποιες το κρατούν αμήχανα, κάποιες το κρατούν επίτηδες για να αποδεικνύουν ότι βίωσαν αυτά που βίωσαν. Κάποιες άλλες, όπως η Lilly που 14 χρόνια μετά την απελευθέρωση δουλεύει

¹² Αναφέρεται στο “Nadelstiche mit stumpfer Nadelspitze?” του Cafe Morgenland (08.11.97).

¹³ Αυτοί που βούλιαξαν και αυτοί που σώθηκαν - Πρίμο Λέβι (Αγρας)

σαν σερβιτόρα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Το 1959 όταν η τηλεοπτική εκπομπή “Βασίλισσα για μια μέρα” περνάει από την πόλη της, η Lilly συμμετέχει και κερδίζει στον τηλεοπτικό διαγωνισμό. Το όνειρό της μπορεί να εκπληρωθεί. Την ημέρα της χειρουργικής επέμβασης της μεταμόσχευσης δέρματος είναι η τελευταία φορά που θα δει τον αριθμό A10862 στο χέρι της. «Η Lilly αρνείται την τοπική αναισθησία».¹⁴

Πέρα από τη γύμνια, το ξύρισμα, και τα τατουάζ που περίμεναν τις κρατούμενες από την αρχή της διαβίωσής τους στα Lager, ιδιαίτερα άτυχες ήταν αυτές οι οποίες θα έπρεπε να γεννήσουν μέσα στα στρατόπεδα. Στην περίπτωση του γυναικείου στρατοπέδου του Άουσβιτς, μια παράγκα όλη κι όλη ήταν αυτή όπου ξεγεννούσαν τα παιδιά. Από μαρτυρία της πρώην Πολωνής κρατουμένης Στανισλάβα Λεσίγκα γνωρίζουμε ότι «Μέσα στην παράγκα δεξιά και αριστερά υψώνονταν τετραώροφα σανιδένια κρεβάτια κι εκεί, πάνω σε βρόμικες κουρελούδες με λεκέδες από ξερά αίματα και περιπτώματα, ξάπλωναν από 2-3 γυναίκες στο καθένα... Στη μέση, στο διάδρομο ήταν χτισμένο ένα τραπέζι-σόμπα που άναβε απ' τις δύο άκρες. Εκεί ξεγεννούσαν τις γυναίκες... Άλλη θέρμανση δεν είχε η παράγκα, η παγωνιά τρυπούσε τα κόκαλα, απ' το ταβάνι κρέμονταν σταλακτίτες. [...] Ως το Μάη του 1943 όλα τα βρέφη που γεννιόντουσαν στο στρατόπεδο τα σκότωναν με τον πιο φριχτό τρόπο. Τα έπνιγαν στο βαρέλι με τις ακαθαρσίες, στη λεγόμενη βούτα. Την εξόντωσή τους την είχε αναλάβει η Κλάρα, μια Γερμανίδα, πρώην νοσοκόμα, που είχε καταδικαστεί για παιδοκτονία... Ακούγαμε τις μπουρμπουλήθρες την ώρα που έπνιγε τα βρέφη. Την άλλη μέρα η δυστυχισμένη μάνα έβλεπε το κορμάκι του παιδιού της έξω από την παράγκα, καταφαγωμένο από τα ποντίκια»¹⁵. Η μητρότητα τιμωρούταν, λοιπόν, με αποτρόπαιο τρόπο.

Όπως παρατηρεί και η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου: «οι γυναίκες έπρεπε να τιμωρηθούν όχι μόνο για τη φυλή τους αλλά και για το φύλο τους: η Εβραία γυναίκα είναι εκείνη που εγγυάται για τη συνέχιση της φυλής, εφόσον αυτή γεννά τα παιδιά και η μητρότητα είναι άμεσα ελέγξιμη, αντίθετα από την πατρότητα. Σύμφωνα με τη φυλετική λογική το παιδί της Εβραίας είναι αυταπόδεικτα ένας Εβραίος, ακόμη κι όταν αγνοεί κανείς την ταυτότητα του πατέρα ή όταν είναι βέβαιο ότι ο πατέρας είναι Άριος. Η μητρότητα στα στρατόπεδα τιμωρούταν αυστηρά. [...] Το ίδιο ισχύει και για τα πειράματα στείρωσης των γυναικών. [...] Δεν μπορώ να σκεφτώ κάποια χειρότερη μορφή βιασμού του γυναικείου σώματος. Οι περισσότερες Εβραίες που υπέστησαν τα πειράματα πέθαναν και το ποσοστό θνησιμότητας των γυναικών ήταν μεγαλύτερο από εκείνο των αντρών. [...] Η σεξουαλική επαφή μαζί της απαγορεύεται από τον κανονισμό, εφόσον η Εβραία θεωρείται φυλετικά “ακάθαρτη”. Θα βιασθεί λοιπόν με άλλους τρόπους. Η δικτυική φαντασία, σε συνδυασμό με την φυλετική ιατρική, στο σημείο αυτό επέδειξαν μεγάλη εφευρετικότητα»¹⁶. Είναι σήμερα γνωστό ότι όσες υφίσταντο “ιατρικά” πειράματα ονομάζονταν από τους Ναζί “κουνέλια”. Η πρώτη φάση πειραμάτων συμπεριλάμβανε εισαγωγή στο σώμα ουσιών που βρίσκονταν στο ξύλο ή στο γυαλί, η δεύτερη φάση αφορούσε τη “μεταμόσχευση οστών” από ένα άτομο σε ένα άλλο¹⁷. Άλλη μια σημαντική παράμετρος ήταν και ένα είδος τεχνητής εμμηνόπαυσης για τις γυναίκες, στην ουσία αμηνόρροια η οποία προκαλούταν, σύμφωνα με κάποιους γιατρούς, από την κακή διατροφή. Ωστόσο, στο φαγητό οι ναζι έβαζαν βρωμιούχα άλατα για να σκοτώνουν τις σεξουαλικές επιθυμίες! «Η Ζερμαίν Μανό θυμάται και ένα άλλο περιστατικό από το μπλοκ των πειραμάτων: “Διαλέξετε κάμποσα κορίτσια, Εβραίες που είχαν μεγάλες μύτες. Πήγα να δω και είδα κάτι μάσκες, αυτές οι μάσκες ήταν εκμαγεία. Σε τριάντα ημέρες τις έβαλαν στο τρένο και δεν τις ξαναείδαμε πια. Λέγανε ότι τις έκαναν μούμιες, τις βαλσαμώσανε”. Διασταυρώσαμε τη μαρτυρία της Ζερμαίν με τα συμπεράσματα από μια έρευνα που έκανε ο Jean-Pierre Faye στο στρατόπεδο Στρούτχοφ, 30 χλμ από το Στρασβούργο. Τον Αύγουστο του 1943 ο

¹⁴ Άουσβιτς, 60 Χρόνια μετά - Annette Wiewiorka (Πόλις)

¹⁵ Ολοκαύτωμα: άγνωστες πτυχές, Εσδρά Μωυσή, έκδοση της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας (2006), κείμενο “Η μαμή του Άουσβιτς” (σελ. 26-8)

¹⁶ Η γραφή και η βία: ζητήματα λογοτεχνικής αναπαράστασης, Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου (Εκδόσεις Πατάκη, 2000)

¹⁷ Γενικά, μετά την απελευθέρωση, 14 από τους γιατρούς από αυτό το στρατόπεδο μετά τον πόλεμο δικάστηκαν και καταδικάστηκαν σε κάθειρξη ενώ ο προσωπικός γιατρός του Χίτλερ που εργάστηκε κι αυτός εκεί, αυτοκτόνησε και δεν πρόλαβαν να τον συλλάβουν.

Obersturmbannführer Hirt, ένας “ανθρωπολόγος” ναζί, που είχε τον έλεγχο του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, έκανε ενέργειες για να διατηρήσει ορισμένα κρανία των εβραίων “υπανθρώπων” για την επιστήμη, μπροστά στην προοπτική της εξαφάνισής τους. Σώζονται τα έγγραφα στα οποία εξέθεσε το σχέδιό του στον Himmler, ο οποίος διέταξε να σταλούν για τον σκοπό αυτό τριάντα Εβραίες από το Άουσβιτς, που ανήκαν σε μια αποστολή από τη Θεσσαλονίκη»¹⁸.

Ο Λέβι μας μεταδίδει, σε πείσμα των νεομαρξιστικών αναλύσεων της ίδρυσης των ΚΖ, πως τα Lager ήταν πρώτα στρατόπεδα εξόντωσης και εκμηδένισης της προσωπικότητας και, έπειτα, στρατόπεδα εργασίας. Είναι ενδεικτικό αυτό από το είδος της «εργασίας» στο οποίο υποβάλλονταν χιλιάδες κρατούμενες και στην περίπτωση του Ravensbrück όπου η καταναγκαστική δουλειά των κρατούμενων, πριν την εισαγωγή τους σε εργοστάσια, συχνότατα δεν είχε κανένα απολύτως παραγωγικό αποτέλεσμα για τη γερμανική βιομηχανία των ναζί: «Οι γυναίκες του Ravensbrück διηγούνται πως πέρασαν ατέλειωτες μέρες στο διάστημα της καραντίνας (πριν από το σχηματισμό των ομάδων για να δουλέψουν στο εργοστάσιο) φτυαρίζοντας αμμόλοφους: σε κύκλο, στη ζέστη του Ιουλίου, κάθε κρατούμενη έπρεπε να μετακινεί την άμμο από τον δικό της σωρό στο σωρό της διπλανής, δεξιά της, σε ένα είδος γύρω-γύρω όλοι χωρίς σκοπό και χωρίς τέλος, εφόσον η άμμος επέστρεφε στο σημείο από όπου είχε ξεκινήσει»¹⁹. Παρατηρούμε εδώ άλλη μια εξευτελιστική διαδικασία στην οποία το γυναικείο σώμα δεσμεύεται να συμμετέχει υπό την απειλή εξόντωσης. Στο, δε, Μπίρκεναου όπου οι ανειδίκευτες γυναίκες (λόγω του συνήθους τότε καταμερισμού εργασίας) υπήρξαν χιλιάδες σε σχέση με τους άντρες, είχε δημιουργηθεί ένα ολόκληρο κομάντο για γυναίκες, το κομάντο «Μεξικό», στο οποίο τοποθετούνταν οι γυναίκες που θεωρούνταν άχρηστες. Εκεί θα κρινόταν η τύχη τους, η οποία συνήθως ήταν η εξόντωση μετά έναν-δύο μήνες. Μέσα σε ένα τέτοιο χρονικό διάστημα η Danuta Czech μας πληροφορεί ότι πέρασαν περίπου 50,000 Εβραίες.²⁰

Είτε στην είσοδό της, λοιπόν, στο Ravensbrück είτε στην καθημερινότητά της (την «εργασία») και εν τέλει στο θάνατό της, η γυναίκα κρατούμενη αποτελεί εκμηδενισμένο σώμα. Η κορύφωση αυτής της διαδικασίας λαμβάνει χώρα είτε όταν τολμά να εκδηλωθεί το σώμα της θηλυκά (με μία γέννα) είτε όταν μέσω του κύκλου της εξαθλίωσης φτάνει στον τελικό της προορισμό, τον θάλαμο αερίων και την καμινάδα του κρεματορίου. Είναι προφανές ότι τα «εργατικά χέρια» δεν ήταν το βασικό κίνητρο για τη λειτουργία των Lager των Ναζί. Η «selektion» που διεκπεραιώναν προόριζε και κατεύθυνε τους κρατούμενους είτε στη γραμμή της ζωής είτε στη γραμμή του θανάτου. Όμως, όλα τα μέτρα που έπαιρναν μέσα στα ΚΖ δεν ήταν μέτρα επιμόρφωσης εργατών αλλά μέτρα προετοιμασίας θανάτου. Από το στοιβαγμα στα τρένα χωρίς φαί και νερό κατά τη μεταφορά στα στρατόπεδα μέχρι την επίτευξη της απόλυτης εξαθλίωσης με διάφορα μέσα, το κίνητρο ήταν η γερμανική mania εξόντωσης και όχι οτιδήποτε άλλο. Η έννοια «ικανότητα για εργασία» ήταν άλλος ένας κωδικός της ναζιστικής ιδιόγλωσσας με βάση τον οποίο κρινόταν ότι ο α' και όχι ο β' μελλοθάνατος θα ζούσε για ακόμη λίγες ώρες, ή μήνες ή μήνες (άγνωστο πόσο) ζωντανός. Επιλεγόταν να ζήσει αυτός που δεν φαινόταν τόσο εξαθλιωμένος. Και φρόντιζαν, από κει και πέρα, με την καθημερινότητα του ΚΖ να τον ή την εξαθλιώσουν ώστε στην επόμενη selektion να είναι μέσα στη γραμμή του θανάτου ακόμη κι αυτός που προηγουμένως γλίτωσε. Ήταν επόμενο πως οι κρατούμενοι και οι κρατούμενες έπρεπε να ψάξουν μέσα σε ένα παρανοϊκό σύμπαν να βρουν ψυχικά αποθέματα. Οι γυναίκες συνήθιζαν μάλιστα να τρίβουν με κόκκινο χαρτί τα μάγουλά τους για να φαίνονται υγιείς! Η Έρικα Κούνιο-Αμαρίλιο στη σχετική μαρτυρία της τονίζει τις προσπάθειες «να κρατηθεί ψηλά το ηθικό και να μην παραιτηθούν, δηλαδή να μην εγκαταλειφθούν στο άγχος του θανάτου» σαν προϋπόθεση «να παρατείνουν έστω και λίγο τη ζωή τους»²¹. «Είναι εμφανές ότι η συγγραφέας σχετίζει την επιβίωση με τη διάσωση του ανθρώπινου προσώπου, ακόμη και υπό οριακές συνθήκες και με βέβαιη την προοπτική του θανάτου.

¹⁸ Αμπατζοπούλου (1997), ό.π., σελ.34.

¹⁹ Πρίμο Λέβι, ό.π.

²⁰ Παρατίθεται στο Αμπατζοπούλου, (1997), ό.π., σελ.37.

²¹ Η μαρτυρία της εμπεριέχεται στο **Πενήντα χρόνια μετά. Αναμνήσεις μιας Σαλονικιώτισσας Εβραίας** - Έρικα Κούνιο-Αμαρίλιο (εκδόσεις Παρατηρητής 1995)

Μια “τούρτα γενεθλίων”, δηλαδή μια φέτα ψωμί με ίκνη μαργαρίνης, που προσέφεραν οι συγκρατούμενες στην Έρικα ή ένα νυχτικό που προσπάθησε να βρει η Ρασέλ Παρέντε ανταλλάσσοντας λίγες πατάτες ήσαν λεπτομέρειες που κρατούσαν ζωντανή στις κρατούμενες την ελπίδα, την ανθρωπινή επικοινωνία και τη σχέση με τις αξίες της προηγούμενης ζωής τους. Στις μαρτυρίες των γυναικών βλέπουμε πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε η αλληλεγγύη. Η Σάρα Ναχμία, στην ανέκδοτη προφορική μαρτυρία της, αφηγείται ότι χρωστά τη ζωή της στην Πολωνή γιατρό Wanda, η οποία την “ανέλαβε”, και αυτό σήμαινε ότι την πήρε υπό την προστασία της, και όχι μόνο στον χώρο του νοσοκομείου”. Αυτό ήταν ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Πάμπολλες είναι οι αφηγήσεις περιστατικών που δείχνουν την αυτοθυσία και την προσπάθεια για βοήθεια ανάμεσα σε εντελώς εξασθετημένες γυναίκες».²²

Αντίστοιχη μαρτυρία έχουμε από μια αγωνίστρια της ΕΠΟΝ, η οποία ήταν μία από τις 16 Ελληνίδες του Ravensbrück. Περιγράφει το ότι μια μέρα που δούλευε στον τόρνο, αφαιρέθηκε και άρχισε να φαντάζεται πως επέστρεψε στο σπίτι της στην πατρίδα της. Η Aufseherin που την επέβλεπε στη δουλειά της, της πέταξε έναν κάλυκα δίπλα στο κεφάλι της. «Ένωσε, φαίνεται, πως το νούμερο 42320 ταξίδευε αλλού. Είχε για λίγες στιγμές δραπετεύσει από την κόλασή του. Είχε διαπράξει ένα έγκλημα! Από νούμερο, τόλμησε να ξαναγίνει άνθρωπος. Ένα κορίτσι που ονειρευόταν. Όχι! Έπρεπε, ώπου να πεθάνω, να είμαι το νούμερο 42320 και τίποτε άλλο... Ανταλλάξαμε ματιές με τις συμπατριώτισσές μου. Μιλούσαμε μόνο με τα μάτια. Πονάμε, πεινάμε, παγώνουμε, καιγόμαστε στον πυρετό και δουλεύουμε. Τα μάτια μόνο μας απομένουν για να μιλάμε μεταξύ μας. [...] Συνεχίζαμε, κι απ’ αυτό το έσοχα μετερίζι, τον αγώνα του λαού μας. Της γενιάς μας. Ανυπόταχτες! Άνθρωποι! Όχι νούμερα...».²³

Άλλες, μάλιστα, τολμούσαν να αντιπαρεθεθούν σε αυτή την εξασθένιση με τον πιο ρητό τρόπο. Αν το γυναικείο εβραϊκό σώμα εκατομμύρια φορές υποδουλώθηκε και διαμελίστηκε, υπήρξαν και περιπτώσεις όπως αυτής της Mala Zimetbaum η γενναία συμπεριφορά της οποίας ενίσχυσε τα ψυχικά αποθέματα εκατοντάδων άλλων γυναικών κρατουμένων. Η Mala Zimetbaum ήταν μια νεαρή Πολωνοεβραία που το καλοκαίρι του 1944 κατάφερε να αποδράσει από το Άουσβιτς-Μπίρκεναου. Συνελήφθη, όμως, ξανά στα σύνορα με τη Σλοβακία και στάλθηκε πίσω στο στρατόπεδο. «Ενώ περίμενε τους ανακριτές της στο κελί, μια σύντροφος κατόρθωσε να την πλησιάσει και τη ρώτησε: “Πως τα πας Μάλα;”. Απάντησε “Εγώ είμαι πάντα καλά”. Είχε καταφέρει να κρύψει πάνω της ένα ξυράφι”. Πριν την κρεμάσουν έκοψε μια αρτηρία του καρπού της. “Ο SS που εκτελούσε χρέη δημίου προσπάθησε να της αποσπάσει το ξυράφι και η Μάλα μπροστά σε όλες τις γυναίκες του στρατοπέδου, τον χαστούκισε στο πρόσωπο με το ματωμένο χέρι της. Αμέσως έσπευσαν άλλοι φρουροί εξαγριωμένοι: μια κρατούμενη, μια Εβραία, μια γυναίκα τόλμησε να τους προκαλέσει! Ποδοπατήθηκε έως θανάτου και άφησε την τελευταία της πνοή για καλή της τύχη στο καρότσι που τη μετέφερε στο κρεματόριο».²⁴

Από το Ravensbrück στο Άουσβιτς: μία διαδρομή

Το Άουσβιτς μέχρι την Άνοιξη του 1942 ήταν ένα αμιγώς αντρικό στρατόπεδο. Αυτό αλλάζει «με την άφιξη 999 Εβραίων γυναικών από το Πόπραντ της Σλοβακίας καθώς και με την άφιξη 999 Γερμανίδων από το Ravensbrück (μάρτυρες του Ιεχωβά, αντικοινωνικές και εγκληματίες). Το νεόκτιστο στρατόπεδο γυναικών του Άουσβιτς μέχρι και το Καλοκαίρι του 1942 εξαρτάται διοικητικά από το Ravensbrück. Από τον Μάρτιο ως τον Αύγουστο του 1942 το γυναικείο του Άουσβιτς (καμιά δεκαριά μπλοκ) δέχεται “περί τις 17,000 γυναίκες, η πλειονότητα των οποίων ήταν Εβραίες. Πέντε χιλιάδες από αυτές πεθαίνουν πριν μεταφερθούν στο Μπίρκεναου»²⁵. Πέρα από τις κρατούμενες υπάρχουν

²² Αμπατζοπούλου, ό.π.

²³ Λούλα Βλαχούτσικου-Γιαννακοπούλου, Κρατούμενη στα στρατόπεδα Ράβενσπρουκ και Μπούκενβαλντ (Παρέμβαση από το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο, Νοέμβριος 1998, προς το Προεδρείο της Ημερίδας για την Διεκδίκηση των Γερμανικών Αποζημιώσεων).

²⁴ Πρίμο Λέβι, ό.π.

²⁵ Annette Wieviorka, ό.π.

και οι καρο, οι δεσμοφύλακες οι οποίες δεν ανήκαν στους Ναζί αλλά σε μια άλλη κλάση κρατουμένων (το ίδιο συνέβαινε και στα αντρικά στρατόπεδα). Ο Rudolf Hoss, διοικητής του Άουσβιτς και στέλεχος των SS, «δεν φειδεται σκληρών λόγων για τις κρατούμενες. Η ομοφοβία του συναγωνίζεται τον μισογυνισμό του. Αναφερόμενος στις παλαιότερες κρατούμενες, αυτές που τα SS προόριζαν για την πλαισίωση των συγκρατούμενών τους, γράφει: “Μας είχαν στείλει, όπως μου φαίνεται, από το Ravensbrück τα αποβράσματα της κοινωνίας. Αυτές οι γυναίκες ξεπερνούσαν κατά πολύ τους ομόλογους τους άνδρες σε χυδαιότητα, μικροπρέπεια και φαυλότητα. [...] Αυτά τα αιμοχαρή κτήνη αναπόφευκτα θα ικανοποιούσαν τις πρόστυχες ορμές τους πάνω στις κρατούμενες που είχαν την υποχρέωση να επιβλέπουν”. Το ελάττωμα για το οποίο μιλούσε, δε, πιο πολύ ήταν η ομοφυλοφιλία των γυναικών αυτών: “Οι λεσβιακοί έρωτες έδιναν και έπαιρναν στο στρατόπεδο των γυναικών. Ακόμη και οι αυστηρότερες τιμωρίες δεν στάθηκαν ικανές να εμποδίσουν αυτό το έθος. Πολλάκις ήρθαν και μου ανέφεραν τέτοιες σχέσεις ανάμεσα σε κρατούμενες και δεσμοφύλακες, γεγονός που μας επιτρέπει να κρίνουμε το ηθικό επίπεδο των γυναικών δεσμοφυλάκων”. Ο Hoss σημειώνει ότι στο Άουσβιτς, όπως και στο Μπίρκεναου, η κατάσταση των γυναικών ήταν πάντα πιο αφόρητη από των αντρών, γιατί εξαρχής διέθεταν λιγότερο χώρο και τα αποχωρητήρια ήταν επίσης λιγότερα»²⁶. Από τον Αύγουστο του 1942 όλες οι γυναίκες κρατούμενες στοιβάζονται αδιακρίτως στο Μπίρκεναου. Αξιζει να σημειώσουμε, επί τη ευκαιρία, μιας και είδαμε την αντιμετώπιση της ομοφυλοφιλίας από τον Hoss, ότι από το 1935, με το άρθρο 135 του γερμανικού ποινικού κώδικα, η μεταξύ των αντρών φιλία που βασίζεται στην ομοφυλοφιλία (ακόμη και αν δεν υπήρχαν ομοφυλοφιλικές πράξεις) θεωρούνταν αδικήμα. Τον Αύγουστο του 1936 άρχισαν μαζικές συλλήψεις σε στέκια ομοφυλόφιλων αντρών – με τις κατηγορίες περί «αντικοινωνικών στοιχείων» - σε μεγάλες πόλεις της Γερμανίας. Οι «χρόνιοι ομοφυλόφιλοι» στέλνονταν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ωστόσο, μέσα στις τάξεις των Ναζί η στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία ήταν διφορούμενη. Αφενός, σε δημόσιες συναντήσεις υπήρξαν λάβροι εναντίον της. Αφετέρου, σε κλειστούς κύκλους ατόμων, γινόταν ανεκτή ή αγνοούταν (πχ στην περίπτωση του Ernst Rohm, αρχηγού των SA αλλά και άλλων εμπιστών του Χίτλερ).²⁷

Η ματιά του Ναζί πάνω στην Εβραία

Ι.Χωρίς βούληση

Η αντιστροφή θύματος-θύτη δεν είναι άγνωστη στην κουλτούρα της Δύσης. Το ίδιο και η παραγνώριση της βούλησης της γυναίκας, ενός υποκειμένου που έγινε δεκτό στην κυριαρχία, αλλά ως «σπασμένο», όπως το χαρακτήριζε ο Αντόρνο²⁸. Ήδη ο Χάβελock Έλις έγραφε πολύ πριν τους Ναζί πως «...το πρωταρχικό στοιχείο του θηλυκού στο φλερτ είναι η παιχνιδιάρικη, αλλά σοβαρή, αποδοχή του ρόλου ενός κυνηγημένου ζώου που ξεγελάει αυτόν που το παρενοχλεί ερωτικά, όχι όμως με αντικειμενικό σκοπό να του ξεφύγει, αλλά με την επίγνωση ότι στο τέλος θα αφηθεί να το συλλάβουν». Η άποψη αυτή για το σεξ είναι αντρική. Σημαίνει ότι η γυναίκα αντιστέκεται από τη φύση της διότι θέλει να νικηθεί από αυτήν. Έτσι, θεωρείται υπεύθυνη για τη βία που δέχεται. Το ότι ο Εβραίος αποτελεί άλλο ένα υποκείμενο στον δυτικό πολιτισμό με παραγνωρισμένη βούληση, άλλο ένα συμπληρωματικό υποκείμενο προς τον κυρίαρχο Ευρωπαϊό λευκό άντρα, δεν αποτελεί σύμπτωση. Ο αντισημιτισμός ήταν συστατικό στοιχείο της γερμανικής κίνησης προς το μοντέρνο²⁹.

²⁶ Annette Wieviorka, Ο. π.

²⁷ *Encyclopedia of the Holocaust* (Macmillan Publishing Company, New York, 1990)

²⁸ «Υποδουλωμένη, καθρεφτίζει στα μάτια του νικητή τη νίκη του με την αυθόρμητη υποταγή της: Την ήπτα ως αφοσίωση, την απελπισία ως ωραία ψυχή, την ατιμασμένη καρδιά ως το στήθος που χαρίζει την αγάπη» από το κεφάλαιο «Άνθρωπος και Ζώο» - Αντόρνο/ Χόρκχαιμπερ, σελ.396, ό.π.

²⁹ Απαραίτητα προαπαιτούμενα για αυτό το συμπέρασμα είναι τόσο το κείμενό μας στην αρχή αυτού του τεύχους σε σχέση με το γυναικείο υποκείμενο («Η συγκρότηση του υποκειμένου») όσο και το κεφάλαιο «Η δύση και τα υποκείμενά της» (σελ. 46-63) του 1ου τεύχους του terminal 119 (2006-07), **Σχετικά με τους νέους (ιερούς) και τους παλιούς (ανίερους) πολέμους**.

Σήμερα η παραγνώριση της εβραϊκής βούλησης φτάνει στην καρδιά του προβλήματος: τη Shoah. Αμφισβητούν αν έγινε το Άουσβιτς, αν αντιστάθηκαν όσο έπρεπε οι Εβραίοι, το αν αξιοποίησαν όλες τις πιθανότητες δραπετεύσης από τα ΚΖ. Πολεμούν την ιστορική μνήμη με τα όπλα που έφτιαξαν για αυτούς οι ναζί: με το πώς οι ναζί κατασκεύασαν τη σεξουαλικοποιημένη Εβραία, με το πώς την ζωοποίησαν³⁰, την τεμάχισαν, την έκαψαν, την εξόντωσαν. Αντλώντας από τα ήθη που άφησαν πίσω τους οι ναζί, εξοπλίζεται ο «νέος σαδισμός», στοιχείο της σημερινής σεξουαλικότητας που δεν τίθεται σε αμφισβήτηση γιατί θεωρείται αυτονόητο. Αντλώντας και αναπαράγοντας, επίσης, από μια αιμοχαρή, σεξιστική και αντισημιτική πορνογραφία.

“Τα μάτια της λάμπουν. Χαμογελάει. Χώνει μαχαίρια στη μήτρα της, χαμογελάει. Έρχεται σε οργασμό. Οι Εβραίοι δεν το έκαναν οι ίδιοι στον εαυτό τους και δεν έρχονταν σε οργασμό. Στην σύγχρονη, όμως, αμερικανική πορνογραφία, φυσικά, οι Εβραίοι το κάνουν στον εαυτό τους – αυτές, συνήθως γυναίκες, ψάχνουν τους Ναζί, πηγαίνουν εθελοντικά στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, ικετεύουν έναν κυρίαρχο Ναζί να τις πληγώσει, να τις κόψει, να τις κάψει. [...] Αλλά κανείς, ούτε και ο Γκέμπελς δεν είπε ότι άρεσε αυτό στους Εβραίους... Δεν υπήρξαν φωτογραφίες των Εβραίων να χαμογελούν και να καλούν τους Ναζί να έρθουν κοντά τους, να μπαίνουν στα τρένα με τα χέρια τους χαρούμενα να δείχνουν τα εκτεθειμένα γεννητικά τους όργανα ή να χρησιμοποιούν τα όπλα των Ναζί, τις σβάστικες ή τους Σιδερένιους Σταυρούς για σεξουαλική διείσδυση. Αν οι άντρες πιστεύουν στην πορνογραφία επειδή τους κάνει να χύνουν – αυτούς, όχι τις γυναίκες – τότε τι σημαίνει σεξ για τους άντρες και πως θα επιβιώσουν οι γυναίκες από αυτό; [...] Η εξουσία είναι αληθινή, η βαναυσότητα είναι αληθινή, ο σαδισμός είναι αληθινός, η υποταγή είναι αληθινή: το πολιτικό έγκλημα εναντίον των γυναικών είναι αλήθεια!”.³¹

Όταν υπάρχει επιθυμία για κατάκτηση δίχως αντίλογο, ξέρει κανείς πολύ καλά τι θέλει. Μόνον όταν υπάρχει ρήγμα σε αυτό το συνεχές βίας, μεταφράζεται ως “δεν ξέρω τι θέλω”. Κι αυτό (συμβαίνει) γιατί η μόνη δυνατότητα απάντησης που αφήνεται σε μια γυναίκα είναι να πει “όχι” και πρέπει να αλωθεί και αυτή από την αντρική κουλτούρα. Η αμφισβήτηση της οδύνης του βιώματος λειαιίνει το μίσος και την αγανάκτηση σε “μπέρδεμα”, “σύγχυση” και ίσως “κακή διάθεση”. Η γλώσσα μετριάζει και το βίωμα τελικά, γυρνάει πίσω στην κρίση. Η βούληση παραγνωρίζεται συνεχώς άρα μαθαίνει το υποκείμενο να αμφισβητεί την ίδια του τη βούληση. Μήπως δεν έζησε καμιά αυτό που έζησε; Γιατί η βία δεν αναγνωρίζεται ως βία;

«Το βασικό ερώτημα δεν είναι: τι σημαίνει βία και τι ελευθερία; Αυτή είναι μια καλή ερώτηση, αλλά στο πλαίσιο της ανθρώπινης σκληρότητας – στο πλαίσιο της Ιστορίας – είναι εντελώς αφηρημένα. Το βασικό ερώτημα είναι: γιατί η βία δεν αναγνωρίζεται ποτέ σαν τέτοια όταν χρησιμοποιείται ενάντια στους φυλετικά ή σεξουαλικά καταφρονημένους; Η τρομοκρατία που ασκούσαν οι Ναζί στους Εβραίους δεν αμφισβητείται. Κι όμως, υπάρχει μια σχεδόν γενική – και στο βάθος αντισημιτική – πεποίθηση ότι οι Εβραίοι πήγαιναν με τη θέλησή τους στους φούρνους. Με τον ίδιο τρόπο, και ανεξάρτητα από το πόση βία ασκείται ενάντια στις γυναίκες, σαν τάξη ή σαν άτομα, η γενική πεποίθηση ότι οι γυναίκες θέλουν (αν δεν το επιζητούν κιόλας) οτιδήποτε τους συμβαίνει, αδιάφορο με το πόσο τρομερό, επικίνδυνο, καταστροφικό, οδυνηρό ή ταπεινωτικό είναι αυτό. Υπάρχει μια διαπίστωση που αφορά τη φύση των Εβραίων και τη φύση των γυναικών: είναι καμωμένοι και οι δύο για να είναι θύματα».

Η τελευταία ίσως μορφή εκμετάλλευσης αυτής της αντίληψης των υποκειμένων αυτών ως «υποκειμένων λειψών, χωρίς βούληση», μπορεί πιθανόν να εντοπιστεί στο πως οι αναθεωρητές της Shoah και απολογητές του ναζισμού στηρίζονται για τα δήθεν ιστορικά τους εκτρώματα στις ανακρίβειες που εντοπίζουν στις μαρτυρίες των επιζώντων του Ολοκαυτώματος, πόσο μάλλον όταν αυτές είναι γυναίκες και μάλιστα Εβραίες. Οι ανακρίβειες μπορεί να είναι γεγονός: όσοι και

³⁰ Για τη «ζωοποίηση», βλέπε και 1ο τεύχος terminal 119, σελ.79.

³¹ Όλο αυτό το κεφάλαιο έχει γραφεί κυρίως μέσα από αποσπάσματα του βιβλίου **Πορνογραφία** της Εβραίας ριζοσπάστριας φεμινίστριας Andrea Dworkin που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά (“Pornography: Men possessing women”). Όπου δεν υπάρχει αναφορά σε συγκεκριμένο συγγραφέα μετά τα εισαγωγικά, πρόκειται για απόσπασμα της Dworkin.

όσες καταθέτουν τα βιώματά τους να μπερδεύουν ονόματα πόλεων, ανθρώπων, ημερομηνίες ή λεπτομέρειες των τόπων των στρατοπέδων. Δεν είναι αμελητέο εξάλλου ότι διαταραχές μνήμης και προσανατολισμού συνόδευαν πολλούς και πολλές από τις κρατούμενες λόγω του περιορισμένου δημόσιου χώρου στον οποίο περιορίζονταν σε βασανισμούς και καταναγκαστική εργασία ή λόγω και της πλήρους εξαφάνισης στα ΚΖ ενός ιδιωτικού χώρου. Ωστόσο, «οι ανακρίβειες αυτές, όπως εξηγεί ο αμερικανός ψυχίατρος Dorí Laub που ασχολήθηκε με μαρτυρίες επιζώντων για το αρχείο του ιδρύματος Fortunoff του Πανεπιστημίου του Yale, είναι βιωμένες, συνεπώς αποτελούν πραγματικότητες της μαρτυρίας. Η πραγματικότητα του τραύματος επιβεβαιώνεται από την επανάληψή του. “Το πραγματικό είναι αυτό που επανέρχεται στην ίδια θέση” σύμφωνα με τον Lacan. Μια επιζώσα λέει ότι άκουγε κραυγές από το κρεματόριο, πράγμα αδύνατον από το σημείο στο οποίο βρισκόταν το μπλοκ της. Δεν έχουμε δικαίωμα να αμφιβάλουμε ότι πράγματι “άκουγε” φωνές».³²

II. Ο «νέος σαδισμός»

Δεν έχει καμία απολύτως σημασία για τις ίδιες τις μετά-Άουσβιτς κοινωνίες για το αν προσπάθησαν να κρύψουν όσα έγιναν εκεί, να απωθήσουν ή να αρνηθούν, να επεξεργαστούν με τρόπους ιδεολογικούς και άσχετους τα συμβάντα που έλαβαν χώρα “εκεί”. Δεν έχει καμία απολύτως σημασία γιατί η “βιομηχανία του θανάτου”, έτσι όπως στήθηκε και όπως ίσχυσε, δεν περιορίστηκε χωρικά και χρονικά μόνον μέσα σε αυτές τις διάσπαρτες εστίες ανείπτων βιωμάτων, αλλά επηρέασε το σύνολο της κοινωνικής ζωής. Μπορεί λιγότερο ρητά και περισσότερο άρρητα, αλλά τις επηρέασε. Κι αυτό για διάφορους λόγους: όχι μόνον γιατί έλειψαν οι Εβραίοι από το ιστορικό συνεχές της Ευρώπης. Αλλά και γιατί οι Ναζί δημιούργησαν μια τεράστια, νέα, ριζική μορφή δημιουργίας της οποίας τα ατελείωτα αλλά και τα τέλεια κομμάτια δεν μπορούσαν με τίποτα να κρυφτούν, να “γυρίσουν πίσω στο χρόνο”, να ξεχαστούν είτε μιλάμε για την Γερμανία είτε μιλάμε για οπουδήποτε αλλού. Δεν ήταν μόνον η “πρόοδος” και η “ορθολογικότητα” στη μηχανοργάνωση, στην κατασκευή αυτοκινητόδρομων, στην ιατρική και την βιοτεχνολογία, στο σκότωμα κτλ κτλ κτλ αλλά και μια ολόκληρη θεμελιώδης κληρονομιά στο πεδίο των χαρακτήρων, των ταυτοτήτων, των κοινωνικών σχέσεων. Και κομμάτι των τελευταίων αναμφίβολα ήταν και οι ερωτικές σχέσεις, ο σαδισμός, το κυνήγι για την φυλετική προσβολή μέσω του σεξ. Η πιο απλή εκδοχή του “νέου σαδισμού” που παρατηρεί η Andrea Dworkin είναι αντισημιτική: οι πορνοταίνιες με Ναζί και Εβραίες, που ξεδιπλώνουν το σενάριό τους με όλο το μεγαλείο της γλώσσας της σεξουαλικοποιημένης βίας, αποτελούν πολύ άμεσα και πολύ ξεκάθαρα μια αμφισβήτηση της πραγματικότητας των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Οι πορνοταίνιες αυτές παράγουν μια νέα πραγματικότητα. Δεν διαπαιδαγωγούν μόνο σεξουαλικά στον αντανανισμό ενός εφάβου, αλλά και ιστορικά στην γενικότερη κατάρτισή του. “Μήπως τελικά οι Εβραίες τα ήθελαν;”. Η αμφισβήτηση του Ολοκαυτώματος είναι απλώς αρχή αυτού του συλλογισμού. Η “επανάσταση στα ήθη” συνεχίζεται με τη γενικότερη αναμόρφωση των σεξιστικών κοινωνικών σχέσεων, με μια εξέλιξη στον τομέα της βίας και της επιθετικότητας, της συνδεδεμένης με τη σεξουαλικότητα και το φύλο. Ο σημερινός σαδισμός εμφανίζεται ως φυσικότητα ή, έστω από την άλλη, μια «απελευθερωμένη επιθυμία». Ωστόσο, τα όρια του «φυσικού» ή του «απελευθερωμένου» έχουν προ πολλού διαρραγεί εκεί όπου τίποτα δεν είχε νόημα (Hier ist kein Warum). Ο “νέος σαδισμός” ακόμη και σημειολογικά εμπνεύστηκε από τους ναζί (εισαγωγή στο s/m των μαστίγιων, του καπέλου με το γείσο του αξιωματικού των ναζί, της μακριάς καμπαρντίνας των αξιωματικών και πάλι κοκ). Οι κοινωνικές σχέσεις, οι ερωτικές δη μετά τις καταστροφές, ενσωμάτωσαν αυτό το κενό νοήματος, σαν τίποτα να μην είναι καινούργιο πάνω από το στρώμα της βίας. Η αποστροφή του Hoss εξάλλου για την ομοφυλοφιλία δεν μας λέει κάτι καινούργιο γιατί πλέον το ήθος του Hoss έχει γίνει ήθος του κόσμου. Η τερατώδης αντιστροφή των όρων του θύματος και του θύτη – ονόμαζε τις κρατούμενες και τις καρο “αιμοστα-

³² Αμπατζοπούλου (1997), ό.π., σελ.23.

γείς” μέσα σε ένα σύμπαν εξίσωσης των πάντων, μέσα σε ένα σύστημα για το οποίο ο ίδιος ήταν πολλαπλά υπεύθυνος – ακόμη κι αν προκαλεί ένα ίχνος αδικίας, δεν γίνεται αντιληπτό ότι αποτελεί μια κορυφαία στιγμή της λειτουργίας της καταπιεστικής εξουσίας. Μέσα στο σύμπαν του Hóss, αυτό της αμετροεπούς βίας, η βία της “ετεροσεξουαλικής κλίμακας” αποτέλεσε συστατικό που δεν χάραχτηκε στην ιστορία μόνον μέσα από το Ημερολόγιό του λίγο πριν το ικρίωμα, αλλά κυρίως μέσα από τους θεσμούς της σημερινής κοινωνίας. Η ανάγκη για διείσδυση, κατάκτηση χωρίς προλόγους ήταν γερμανική ανάγκη και σήμερα παγκόσμια επιθυμία. Η ευρωπαϊκή σεξουαλικότητα επανορίστηκε με γεωπολιτικούς όρους, με όρους κατάκτησης ζωτικού χώρου με τη βία. Αξίζει να σημειωθεί, από την άλλη, ότι και η σεξουαλικότητα των επιζώντων των ΚΖ σημαδεύτηκε μια για πάντα. Τα ψυχικά τραύματα ήταν τεράστια (μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, αναγνωρίζεται το «σύνδρομο ΚΖ» στην ψυχιατρική). Οι κρατούμενοι ήταν αναγκασμένοι να χτίσουν εσωτερικούς κόσμους οι οποίοι θα τους προστάτευαν από την μετέπειτα επαφή τους με τη «νέα σαδιστική» πραγματικότητα. Ήταν, δε, συχνότατο, όπως παρατηρούν οι ιστορικοί, είτε το να αυτοκτονούν (αν τολμούσαν να κοιτάξουν προς τα πίσω, όπως το θέτει ο Λέβι) είτε το να παντρεύονται οι επιζώντες με άλλους επιζώντες μέσα σε «γάμους απελπισίας», όπως χαρακτηρίστηκαν. «Οι “γάμοι της απελπισίας” αποτελούσαν έναν τρόπο εξέγερσης για τους επιζώντες ενάντια στην προσπάθεια να τους αρνηθούν την ανθρωπινή τους ιδιότητα. Πολλοί από αυτούς δεν ήταν ευτυχημένοι γάμοι, αλλά υπήρχαν λίγα διαζύγια, λες και τα ζευγάρια ένιωθαν πως αν χώριζαν αυτό θα ισοδυναμούσε με μια τελική νίκη των Ναζί. “Στην αρχή νόμιζα πως επρόκειτο για ζώα”, είπε κάποιος σχετικά με αυτά. “Ήταν οικογένειες πέντε ή έξι ζευγαριών μέσα σε ένα δωμάτιο, με ολόκληρη τους τη σεξουαλική ζωή και όλα τα υπόλοιπα εκεί μέσα”. Αλλά “από τη στιγμή που είχαν ζήσει τη ζωή τους σε στρατόπεδο” και είχαν υποφέρει πολύ... “για αυτούς όλα αυτά ήταν φυσικά»³³. Ένα ακόμη ζήτημα ήταν πως πολλές και πολλοί από τους επιζώντες δεν μπόρεσαν να κάνουν παιδιά, γιατί τους είχαν αφαιρεθεί τα γεννητικά όργανα κατά τα πειράματα των Ναζί ή και είχαν επηρεαστεί μόνιμα βασικές λειτουργίες του οργανισμού τους. Αυτή η συνθήκη μας υπενθυμίζει πως τα ΚΖ δεν έφτιαξαν νέους ανθρώπους, δεν ήταν σχολεία για να παραδώσουν μαθήματα, δεν ήταν αναμορφωτήρια. Τα ΚΖ ήταν τόποι βιομηχανικού θανάτου. Νίκη της σαδιστικής βίας, έστω κι αν αυτή η τελευταία αργότερα πλασαρίστηκε ως αυτονόητη ή απόρροια της ελευθερίας.

«Ακόμα και ο Σαντ δεν τόλμησε να σκεφτεί αυτά που έκαναν οι Ναζί και, φυσικά, ούτε οι Κοζάκοι. Έτσι η σεξοποίηση της Εβραίας πήρε μια καινούργια διάσταση: έγινε ο φορέας μιας νέας σεξουαλικής μνήμης, και μάλιστα τόσο σκληρής και σαδιστικής ώστε η ίδια η ύπαρξή της άλλαξε τον χαρακτήρα του βασικού ρεύματος της σεξουαλικής φαντασίας. Η γυναίκα του στρατοπέδου συγκέντρωσης, η Εβραία – εξασθενημένη, με πρησμένα μάτια και πεσμένα στήθη, με τα κόκαλά της να εξέχουν από παντού και με ξυρισμένο το κεφάλι, βρώμικη, δαρμένη, μωλωπιασμένη, μαστιγωμένη, πεινασμένη – έγινε το κρυμμένο σεξουαλικό μυστικό της εποχής μας. Η μνήμη της σεξουαλικής υποβάθμισης που ελάχιστα έχει αμβλυνθεί και που εύκολα μπορεί κανείς να την ανακαλέσει στη μνήμη του, βρίσκεται στον πυρήνα του σαδισμού ενάντια στις γυναίκες που προωθείται τώρα στο βασικό κανάλι της σεξουαλικής προπαγάνδας: είναι αυτή – κατά εκατομμύρια, είναι αυτή στην απόλυτη εξουσία και το έλεος οποιουδήποτε – κατά εκατομμύρια, είναι αυτή για την οποία δεν θα υπάρξει ποτέ δικαιοσύνη ή εκδίκηση – κατά εκατομμύρια. Είναι η ύπαρξη αυτής της γυναίκας που διαμόρφωσε τη σύγχρονη μαζική σεξουαλικότητα, δίνοντάς της τον ξεχωριστό και άκαμπο σαδιστικό της χαρακτήρα. Οι Γερμανοί την είχαν στη διάθεσή τους και είχαν την δύναμη να την “φτιάξουν”. Οι άλλοι τη θέλουν, λαχταρούν να είχαν τη δύναμη να τη φτιάξουν. [...] Αναμφισβήτητα, δημιουργώντας ένα υποβαθμισμένο θηλυκό που ξεπερνάει κάθε ανθρωπινή σύλληψη, οι Ναζί δημιούργησαν ταυτόχρονα ένα καινούργιο πρότυπο ανδρισμού, που τιμάται ιδιαίτερα από τη ναρκωμένη συνείδηση που δεν υποπτεύεται καν το σαδισμό ενάντια στις γυναίκες, διότι ο σαδισμός αυτός είναι πολύ συνηθισμένος».

³³ **The Seventh Million** - Tom Segev, σελ.117.

“Τα μυθιστορήματα που παράγονται βάσει αυτού του νέου κώδικα ολοκληρωτικής ζωής, φωνάζουν στους ήρωές τους: γδύσου, συνουσιάσου, κάνε αυτή ή εκείνη την σεξουαλική πράξη. Το ίδιο έκαναν και οι φρουροί των SS στους συνταγμένους άντρες και γυναίκες που είχαν στην εξουσία τους. Οι ολοκληρωτικές στάσεις δεν είναι νομίζω απόλυτα διακριτές. Δεν αποκλείεται να υπάρχουν βαθύτερες συγγένειες, από όσο μπορούμε ακόμα να καταλάβουμε, ανάμεσα στην “απόλυτη ελευθερία” της ανεξέλεγκτης ερωτικής φαντασίας και στην απόλυτη ελευθερία του σαδιστή. Το ότι οι δύο αυτές ελευθερίες πρόβαλλαν σε μικρή ιστορική απόσταση η μία από την άλλη μπορεί να μην είναι συμπτωματικό. Και οι δύο ασκούνται σε βάρος της ανθρώπινης ιδιότητας κάποιου άλλου, σε βάρος του πιο πολύτιμου δικαιώματός τους: να έχει μια ιδιωτική συναισθηματική ζωή” (George Steiner).

«Ό,τι αποτελεί το σεξουαλικό θρίαμβο του σαδιστή είναι η εικόνα της γυναίκας στις διάφορες φάσεις του μαρτυρίου της: να κρύβεται, να τρέχει, να συλλαμβάνεται, να σκοτώνεται. Αυτή συνιστά τη σεξουαλική μνήμη του σαδιστή, και ο σαδιστής ζει μέσα σε όλους τους άντρες. Η μνήμη, όμως, αυτή δεν αναγνωρίζεται σαν σεξουαλικός παράγοντας και δεν ομολογείται σαν αντρική επιθυμία: παραείναι φρικτή για κάτι τέτοιο. Έτσι, η γυναίκα το θέλει μόνη της, όλες το θέλουν. Οι Εβραίοι πήγαιναν με τη θέλησή τους στους φούρνους».

III. «Μία όμορφη Εβραία»

«Ο Χίτλερ περιέγραψε τον Εβραίο αρσενικό σαν βιαστή και διαφθορέα των άριων γυναικών και την Εβραία γυναίκα σαν πόρνη, πρωτόγονη και σεξουαλικά ακαλίνωτη, σαν τον αντίποδα της άριας γυναίκας που ήταν ξανθή και αγνή. Οι Εβραίοι – άντρας και γυναίκα – χαρακτηρίζονταν σαν κτηνώδεις στη σεξουαλικότητά τους. Το άγριο ζώο είναι επικίνδυνο και πρέπει να κλείνεται σε κλουβί. Η πρώτη και η πιο βασική αντισημητική καταγγελία του Χίτλερ δεν ήταν οικονομικής υφής, δεν έλεγε δηλαδή ότι οι Εβραίοι ελέγχουν το χρήμα αλλά ήταν σεξουαλικής υφής... Ο πραγματικός ανθρωπισμός απαιτούσε να εξημερωθούν τα σεξουαλικά κτήνη έτσι ώστε οι άριες γυναίκες να μη διαφθείρονται από τους έκφυλους Εβραίους και το άριο σπέρμα να μη χαμαρίζεται στις ακόλαστες Εβραίες παράγοντας μη καθαρόαιμα όντα. Και ιδού το πρότυπο κάθε σεξουαλικά ρατσιστικής ιδεολογίας: η φυλετικά περιφρονημένη ομάδα χρεώνεται με μια κτηνώδη σεξουαλική φύση».

● Claude Langemann το 1985 περίπου γύρισε την Πολωνία προκειμένου να τραβήξει το ντοκιμαντέρ του για την Shoah σε εκείνους τους τόπους που στήθηκε το Χέλμνο³⁴, το Άουσβιτς και άλλα στρατόπεδα. Μίλησε με τους ντόπιους Πολωνούς και τους ρώτησε αν τους έλειψαν οι Εβραίοι (να υπενθυμίσουμε ότι σχεδόν οι μισοί Εβραίοι από όσους εξοντώθηκαν στα ΚΖ ήταν από την Πολωνία). Δεν ήταν λίγοι εκείνοι οι Πολωνοί από τα γύρω χωριά που απάντησαν πως τους έλειψαν, γιατί υπήρχαν «οι Εβραίες ήταν πολύ όμορφες». Από την καταστροφή, δεν ήταν τυχαίο ότι τους είχε μείνει αυτή η ανάμνηση, είτε γιατί οι Εβραίες υποτίθεται ήταν πολύ πλούσιες και δεν δούλευαν οπότε είχαν χρόνο να φροντίσουν για την ομορφιά τους, είτε γιατί για οποιονδήποτε άλλο περιεργό λόγο οι Εβραίες ήταν χαρακτηριστικά όμορφες. Τι τις έκανε τόσο όμορφες αν όχι αυτό το εκρηκτικό μείγμα που έφεραν πάνω τους ως πρόσωπα; Φύλου θηλυκού και καταγωγής Εβραϊκής, κυνηγημένες με διαφορετικούς τρόπους και αποκλεισμένες με διαφορετικά μέσα. Φυσικά, εδώ έγκειται το παροϊμιώδες της ομορφιάς τους, στον τρόπο που κυνηγήθηκαν. Πάνω σε αυτά τα υποκείμενα πρόκειται για μια από τις περιπτώσεις που η κατασκευή της ομορφιάς φανερώνει το πιο ωμό και βασανιστικά βίαιο πρόσωπό της. «Στις λέξεις “μια όμορφη Εβραία”, υπάρχει μια εντελώς ιδιαίτερη σεξουαλική σημασία... Είναι σα να έχουν οι λέξεις αυτές μια μυρωδιά βιασμού και σφαγής. Η “όμορφη Εβραία” είναι εκείνη που οι Κοζάκοι, την εποχή των τσάρων, έσερναν από τα μαλλιά στους δρόμους του πυρπολη-

³⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Χέλμνο στάλθηκαν 400,000 Εβραίοι και επέζησαν μόνο δύο.

μένου χωριού της. Και τα ειδικά βιβλία που επιδίδονται σε περιγραφές μαστιγώσεων, διατηρούν μια τιμητική θέση για την Εβραία. Δεν είναι όμως ανάγκη να καταφύγουμε στην απόκρυφη λογοτεχνία... η Εβραία έχει μια πολύ καθορισμένη λειτουργία ακόμα και στα πιο σοβαρά μυθιστορήματα. Συχνά βιασμένη ή δαρμένη, καταφέρνει μερικές φορές να ξεφύγει την ατίμωση με τον θάνατο, αλλά αυτό είναι μια μορφή δικαιοσύνης».³⁵

Η Andrea Dworkin πιάνει αυτό το νήμα διαπιστώνοντας πως «Η σεξοποίηση “της Εβραίας” σε πολιτισμούς που νιώθουν φρίκη για τους Εβραίους – έμμεσα ή άμεσα – αποτελεί παράδειγμα για τη σεξοποίηση όλων των φυλετικά ή εθνικά υποβαθμισμένων γυναικών» και δίνει αμέσως τον λόγο στην Susanne Brownmiller:

«Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η φήμη για ακαλίνωτο αισθησιασμό που συνοδεύει τις Εβραίες σε όλη τη διάρκεια της Ιστορίας... έχει την αφετηρία της στην ιστορική εμπειρία του αναγκαστικού βιασμού που έχουν οι Εβραίες γυναίκες, και αποτελεί προέκταση των αντρικών σεξουαλικών φαντασιώσεων γύρω από αυτές. Από αυτή την άποψη, οι Εβραίες και οι μαύρες γυναίκες έχουν έναν κοινό δεσμό: τη φήμη της λαγνείας και της ακαλίνωτης σεξουαλικής πρακτικής που κυνηγάει τις μαύρες γυναίκες της Αμερικής σήμερα και που μπορεί να αποδοθεί στο ίδιο υψηλό ιστορικό επίπεδο αναγκαστικών βιασμών». (Susanne Brownmiller)

Σε έναν κόσμο δίχως Εβραίους, ο αντισημιτισμός συνεχίζει να διαχέεται. Είτε με την αναπαγωγή παλιών στερεοτύπων, είτε ως αντισιωνισμός, είτε διά της διαδοχής του σε άλλες κοινωνικές σχέσεις, όπως αυτή του ρατσισμού. Η “πονηριά” των Εβραίων στην Ελλάδα έχει «μεταδοθεί» στους “Αλβανούς” από το εθνικιστικό φαντασιακό, δίχως να μπορούμε να πούμε βέβαια ότι αφήνει ήσυχους τους παλιούς φταίχτες. Η “εβραϊκή συνωμοτική ικανότητα” σε παγκόσμιο επίπεδο έχει μεταδοθεί αντίστοιχα στους “Αραβες”. Η “ακαλίνωτη ερωτική διάθεση της Εβραίας” και η “τάση για βιασμό από τον Εβραίο άντρα” διαδέχθηκαν την “μαύρη γαζέλα” και τον “μαύρο-κτίνος βιαστή”. Πρόκειται για την ίδια κοινωνική σχέση, διαπλεκόμενη το ίδιο καλά με σεξιστικά και ρατσιστικά στερεότυπα, όπου όμως το αντικείμενο του μίσους εναλλάσσεται με μια χαρακτηριστική ευκολία. Η “όμορφη Εβραία” είναι το αντισταθμιστικό βάρος της κακής άποψης για τους Εβραίους. Μια δυσθυμία υπάρχει γύρω από αυτήν. Η ίδια μανία υποβάθμισης και εξόντωσης, στα αλήθεια. Ο θηλυκός χαρακτήρας τίθεται ως το θετικό σύμπτωμα της κυριαρχίας. Είναι τόσο όμορφη ώστε να βιαστεί. Στο Ravensbrück,

όπως και σε όλα τα ΚΖ, υπήρχε μια ιδιαίτερη γλώσσα που μιλιόταν, η γλώσσα του Τρίτου Ράιχ, μια κωδικοποιημένη ιδιόγλωσσα, δημιουργημένη έτσι ώστε να κρύβεται η αλήθεια των εγκλημάτων που λάμβαναν χώρα μέσα στα Lager, πχ οι Θάλαμοι Αερίων ονομάζονταν «Mittweida». Επίσης, «η έννοια της αθεράπευτα εξαντλημένης, καταβεβλημένης, κοντά στον θάνατο κρατούμενης “εκφραζόταν με τα δύο κατοπτρικά ουσιαστικά “Schmutzstück” και “Schmuckstück”, “σκουπίδι” και “κόσμημα” αντίστοιχως, το ένα σχεδόν παρωδία του άλλου».³⁶ Μπορεί οι Βούλγαροι μετανάστες στην Ελλάδα να ήταν μέχρι πρότινος κάποιοι από τους κύριους υπεύθυνους για το ότι “χάνουμε τις δουλειές μας”. Ωστόσο, στην Αμάρυνθο, όπως και αλλού, η ομορφιά μιας Βουλγάρας κοπέλας πρέπει να τεθεί άμεσα στο πεδίο της διεκδίκησης και της αρπαγής. Το μαστίγιο υπάρχει εξίσου καλά και για την Βουλγάρα. Αυτό απλώς που την διαφοροποιεί από τον άρρενα συμπατριώτη της είναι η ευχαρίστηση που προκαλεί στο ξύπνημα του σαδιστή Έλληνα πατριώτη. Η “ομορφιά”, εδώ, προκαλεί εμετό. Ποιοι την

³⁵ Στοχασμοί για το εβραϊκό ζήτημα - Ζαν Πολ Σαρτρ (Εστία, 2006), σελ.63.

³⁶ Πρίμο Λέβι, ό.π.

καθόρισαν; Πως την επέβαλαν; Η ομορφιά είναι βία. Οι πεινασμένοι για σαδιστική, σεξουαλικοποιημένη βία παράγουν τις “όμορφες ξένες”, έτοιμες για κατασπάραξη. «Πίσω από το θαυμασμό του άντρα για την ομορφιά παραμονεύει πάντοτε το τρανταχτό γέλιο, η άμετρη ειρωνεία, η βάρβαρη αισχρολογία του σεξουαλικά ικανού εις βάρος της ανικανότητας, με την οποία αυτός ναρκώνει τον κρυφό φόβο ότι είναι παραδομένος στην ανικανότητα, στο θάνατο, στη φύση» (Αντόρνο). Η Dworkin επανέρχεται και ρωτάει (και εκτός του πλαισίου της πορνογραφίας):

«Η σεξοποίηση της φυλής μέσα σε ένα ρατσιστικό σύστημα είναι πρωταρχική επιδίωξη και συνέπεια της πορνογραφίας. Πώς μπορεί λοιπόν να παλέψει κανείς το ρατσισμό και ταυτόχρονα να χύνει εξαιτίας του;».

ΕΞΟΔΟΣ - ΠΡΟΤΑΓΜΑ

Το ολικό και το μερικό (το αφηρημένο και το συγκεκριμένο)

«Μια χειραφετημένη κοινωνία δεν θα ήταν ένα ενιαίο κράτος, αλλά η πραγματοποίηση του γενικού μέσα από τη συμφιλίωση των διαφορών. Η πολιτική που θα προσέβλεπε ακόμα στα σοβαρά σε αυτή, δεν θα έπρεπε για αυτό να προπαγανδίζει την αφηρημένη ισότητα των ανθρώπων ούτε ως ιδέα. [...] Πιστοποιώντας στο νέγρο πως είναι ακριβώς όπως ο λευκός, ενώ αυτός παρά ταύτα δεν είναι, πάλι τον αδικεί κανείς στα κρυφά. Τον ταπεινώνει φιλικά θέτοντας ένα κριτήριο βάσει του οποίου υπό την πίεση των συστημάτων κατ' ανάγκη υστερεί, και η ικανοποίηση του οποίου θα ήταν επιπλέον ένα αμφίβολο επίτευγμα»

(Ανάμιξη, αφορισμός 66, Αντόρνο, σ. 183)

«Πρέπει να ξεπεράσουμε την αντίθεση ανάμεσα στην αυταπάτη ενός ολικού ειδέναι πάνω στην κοινωνία και στην αυταπάτη ότι θα μπορούσαμε να μετριάσουμε τις απαιτήσεις μας και να αρκεστούμε σε μια σειρά ειδικευμένων και αποσπασματικών κλάδων γνώσης. Το ίδιο το πεδίο στο οποίο υπάρχει αυτή η αντίθεση είναι αυτό το οποίο πρέπει να καταστραφεί»

(Μια ερώτηση δίχως τέλος, Καστοριάδης, σ.141)

«Μπορούμε να διατηρήσουμε την κατηγορία της ιδεολογίας ... μόνο αν αντιστρέψουμε το παραδοσιακό περιεχόμενό [της]. Τώρα το ιδεολογικό δεν θα συνίσταται στην παραγνώριση μιας θετικής ουσίας, αλλά στο ακριβώς αντίθετο. Θα συνίσταται στη μη αναγνώριση του επισφαλούς χαρακτήρα κάθε θετικότητας, στην αδυναμία κάθε ύστατης συρραφής. [...] Το ιδεολογικό αποτελεί τη θέληση κάθε ολοποικτικού λόγου να προκύψει ως «ολότητα». Το κοινωνικό υπάρχει μόνον ως η μάταια απόπειρα να συγκροτηθεί αυτό το αδύνατο αντικείμενο: η κοινωνία»

(Το αδύνατον της κοινωνίας, Laclau, σ. 182)

Αυτό που σήμερα αποκαλείται «ριζοσπαστικός χώρος» χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων από έναν σημαντικό διχασμό που ταυτόχρονα φορά τον μανδύα ενός διλήματος: 'είμαστε υποστηρικτές και φορείς ενός συνολικού προτάγματος που έχει ως στόχο τη συθέμελη ανατροπή και αλλαγή της κοινωνίας ή αναλωνόμαστε απλά σε προτάγματα «μερικά» που αδυνατούν να βάλουν μπροστά αιτήματα που αφορούν στο σύνολο του κοινωνικού και που, πρωτίστως, αδυνατούν να κατανοήσουν την κοινωνία την ίδια ως μια ολότητα';

Τι είναι όμως η κοινωνία; Είναι για μάς ένα έγκυρο σημείο αναφοράς; Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αναφορά στον όρο «κοινωνία» μας οδηγεί αυτομάτως στο συμπέρασμα πως η κοινωνία γίνεται αντιληπτή από την παραδοσιακή σκέψη και τα κυρίαρχα πολιτικά κινήματα ως μια ολότητα με θετικό περιεχόμενο, καταληπτή και περιγράψιμη: «Πρέπει να απευθυνθούμε στην κοινωνία», «Η κοινωνία είναι αυτή που θα αποφασίσει», κλπ. Η κοινωνία αποτελεί σαφέστατα ένα «προνομιούχο» σημείο αναφοράς. Μια πιο κοντινή εστίαση στο κοινωνικό, ωστόσο, μας βοηθά να καταλάβουμε πως η κοινωνία δεν υφίσταται ως ένα αρμονικό όλον, αλλά διαπερνάται από ανταγωνισμούς που καθιστούν αδύνατη μια τέτοια αρμονία: άντρας-γυναίκα, εργαζόμενος-αφεντικό, ντόπιος-μετανάστης, κλπ. Μιλάμε ασφαλώς για ανταγωνισμούς που έχουν βρει την πολιτική τους έκφραση μέσα από κινήματα που χαρακτηρίζονται από την ιστορικότητά τους, όπως ο φεμινισμός ή το εργατικό κίνημα. Οι συνθήκες δυνατότητας, όμως, ανάδυσης των ανταγωνισμών αυτών είναι πάντοτε παρούσες με τρόπο (πρωταρχικά) αρνητικό: καμία κοινωνία δεν μπορεί να «κλείσει» το κοινωνικό, καμία δομή δεν μπορεί να μας καρφισώσει πλήρως και οριστικά σε σταθερές «υποκειμενικές θέσεις», καμία κλειστότητα δεν είναι τόσο πλήρης ώστε να διαγράψει την δυνατότητα ανάδυσης ενός υποκειμένου. Ο πρώτος που το συνέλαβε αυτό ήταν ίσως ο Freud που μίλησε για τη δυσφορία μέσα στον πολιτισμό: το ασυνείδητο δυσανασχετεί απέναντι σε κάθε προσπάθεια υποταγής του, αρνείται την πλήρη ταύτιση του με έναν ρόλο, κάτι που συμβάλει στη διατήρηση της δυνατότητας αντίστασης. Αυτό είναι και το σημείο μηδέν του προτάγματος: η αρνητικότητα. Κάθε θετικοποίηση, κάθε υποστασιοποίηση της άρνησης αυτής έρχεται εκ των υστέρων.

Αυτό το οποίο πρέπει, λοιπόν, να αποδεχτούμε είναι πως το κοινωνικό έχει όρια, τα οποία γίνονται εμφανή μέσω των κοινωνικών ανταγωνισμών, μέσω αυτού που ενσωματώνεται στην κοινωνία διά του

αποκλεισμού του. Όπως είδαμε στο κείμενο για τον πόλεμο, η γυναίκα εισάγεται στο κοινωνικό με έναν παράδοξο τρόπο: μέσω ενός αποκλεισμού, ως ένα συμπλήρωμα και ταυτόχρονα παρέκκλιση από την αντρική νόρμα, ως ένα αντρικό σύμπωμα. Αυτό είναι καταστατικό στοιχείο της σύστασης του κοινωνικού: η έσχατη αδυνατότητα της πλήρης πραγμάτωσής της¹. Τι μπορεί να είναι λοιπόν η κοινωνία μετά από αυτήν την παραδοχή; Δύο συμπεράσματα μπορούν να υπάρξουν. Το πρώτο είναι να ξεμπερδέψουμε στα γρήγορα λέγοντας πως η κοινωνία είναι μια μεταφυσική κατηγορία και να προχωρήσουμε «προς τα κάτω», εντοπίζοντας τον δομικό θρυμματισμό και τις αντιφάσεις που, όντως, χαρακτηρίζουν κάθε ταυτότητα, κάθε δομή και υπο-δομή. Μια «ρηχή» εκδοχή του συμπεράσματος αυτού θα μας οδηγήσει στον πολυπολιτισμό (που μπορεί στα γρήγορα να οριστεί ως ένα «πάγωμα» της κοινωνικής πολυδιάσπασης σε ένα συγκεκριμένο σημείο, στο επίπεδο αναγνώρισης διαφόρων μορφών εθνικής κουλτούρας, διαφορετικών θρησκειών, κλπ) κάτι που επίσης φετιχοποιεί και αντιμετωπίζει προνομιακά τους υπάρχοντες πολιτισμούς, δημιουργώντας μια νέα κλειστότητα. Μια πιο σοφιστική εκδοχή του παραπάνω συμπεράσματος και, ομολογουμένως, πιο πιστή σε αυτό θα ήταν μια μεταμοντέρνα λογική (μηδενιστικής) συναίνεσης στον συνεχή θρυμματισμό του κοινωνικού, ρέποντας προς το μηδέν (κάτι που δεν αποτελεί παρά την μετατροπή της θεωρητικής διάγνωσης σε πρόταγμα). Το δεύτερο συμπέρασμα είναι να αντιμετωπίσουμε τη θετική αντίληψη της κοινωνίας ως μια φαντασίωση, με την λακανική έννοια του όρου: η «κοινωνία» αποτελεί την ασυνείδητη επιπόηση ενός κλεισίματος, μιας επικάλυψης και καταστολής της δυνατότητας ανταγωνισμού. Η κοινωνία σίγουρα διέπεται από κοινά νοήματα και λόγους που της προσδίδουν μια κάποια παγίωση. Από τη στιγμή όμως που τα νοήματα αυτά θα καλύψουν και θα εξαντλήσουν πλήρως το κοινωνικό, από τη στιγμή που θα αρκεί να πούμε «η κοινωνία» για να μιλήσουμε για μια οργανική ολότητα που θα ταυτίζεται μόνο με τον εαυτό της, οδηγούμαστε σε μια φαντασίωση που εξωθεί τους ανταγωνισμούς στη σφαίρα του άρρητου. Δεν πρόκειται παρά για μια απολίτικη κατάσταση που προσπαθεί όχι να αντιμετωπίσει τον Πραγματικό και τραυματικό χαρακτήρα της αδυνατότητας, αλλά να τον μεταμφιέσει, επινοώντας εχθρούς «εξωτερικούς»: φταίει ο Εβραίος που δεν μας αφήνει να διαπρέψουμε σα λαός, φταίει οι Αμερικάνοι που μας βάζουν και μαλώνουμε, φταίει ο καπιταλισμός (ως μισθωτή εργασία, όχι ως «μάγμα σημασιών») που δεν έχουμε μια αρμονική κοινωνία, που συγκρουόμαστε «μεταξύ μας», που δεν είμαστε όπως παλιά, κλπ.

Οι εχθροί αυτοί είναι φυσικά είτε ανύπαρκτοι (όπως ο Εβραίος) είτε υπερβολικά φετιχοποιημένοι (όπως οι Αμερικάνοι που μας βάλαν να κάνουμε εμφύλιο πόλεμο ενώ δεν το θέλαμε, ενώ δεν υπήρχε καμιά πρόθεση ανταγωνισμού). Το ίδιο ισχύει φυσικά και για το μεγαλύτερο κομμάτι του ριζοσπαστικού χώρου που συνεχίζει να ελπίζει στην κοινωνία ως τέτοια. Αυτή η φετιχοποίηση της κοινωνίας που προϋποθέτει η άνευ όρων επίκλησή της, κοντολογίς η άρνηση των ανταγωνισμών, είναι αυτή που παγιδεύει τον πολιτικό λόγο και δράση σε προκαθορισμένες συμπληγάδες. Ο πολιτικός λόγος εξαντλείται σε ένα δεδομένο, προνομιακό πεδίο, σε ένα «οικουμενικό» του οποίου τα όρια και τους όρους έχουμε λίγο πολύ ήδη αποδεχτεί: τα φεμινιστικά αιτήματα αποτελούν το «μερικό», ενώ το αντικρατικό το «ολικό». Από που προκύπτει αυτό; Δεν προϋποθέτει ήδη άρρητα μια τέτοια λογική τα υπάρχοντα (και μάλλον κυρίαρχα) όρια της «κοινωνίας»; Κάθε σημαίνον που έρχεται να ηγεμονεύσει την κοινωνία χωρίς να καταδεικνύει τον τρόπο δόμησής της και τα όρια της είναι μια σιωπηλή συναίνεση σε αυτά, όσο ριζοσπαστική και αν είναι. Κλασικό παράδειγμα εδώ η Αρχαία Αθήνα: η άμεση δημοκρατία έγινε κυρίαρχη, η αμφισβήτηση έγινε πραγματικότητα, αλλά τα ίδια τα όρια της αμφισβήτησης παρέμειναν εξωτερικά ως προς αυτή. Το τι μπορούσε να αμφισβητηθεί είναι τεράστιας σημασίας προσκολλήθηκε, όμως σε μια στατική παγίωση του ποιος μπορούσε να αμφισβητήσει: τα ίδια τα όρια της δημοκρατίας παρέμειναν εκτός της ρητής αυτοθέσμησης και για την κατάρρευσή τους χρειάστηκαν ανταγωνισμοί εξωτερικοί ως προς αυτήν (στο βαθμό που αυτό επιτεύχθηκε).

Κάθε «ολικό» πρόταγμα που απορρίπτει την μερικότητα, λοιπόν, είτε αποτελεί έναν δυνάμει

Βλέπε Ernesto Laclau (1997) «Το αδύνατον της κοινωνίας» στο Για την Επανάσταση της Εποχής μας, Νήσος.

ολοκληρωτισμό (για παράδειγμα ο υπαρκτός σοσιαλισμός που επιτέθηκε σε κινήματα φεμινιστικά ή οικολογικά ως «αστικά») είτε αποτελεί μια μεταφυσική (όταν ακούγεται πως η «αναρχία» ή η «αυτονομία» εμπειρεύουν ήδη και εκ των πραγμάτων την απάντηση στα πάντα). Και στις δύο περιπτώσεις το στοιχείο της ιδεολογικής φαντασίωσης κραυγάζει: με μια μονολιθική αντίληψη η κοινωνία θα μεταμορφωθεί και η ανάγκη για ανταγωνισμό θα εκλείψει: θα πέσει το κράτος, δε θα χρειάζεται κανένας νόμος, δε θα υπάρχει αλλοτρίωση, τα πάντα θα είναι ρητά και αντικείμενο θέσμισης στη δημόσια σφαίρα, η κοινωνία και οι άνθρωποι δε θα ετεροκαθορίζονται, αλλά θα είναι αυτοί οι ίδιοι, οι εαυτοί τους, θα υπάρχουν ως τέτοιοι (... και άλλες ταυτολογίες).

Τα ζητήματα αυτά δεν εξαντλούνται εδώ. Για να πάρει, όμως, η κουβέντα αυτή ένα δρόμο προς κάποιο τελικό συμπέρασμα, πρέπει να πούμε πως στο δίλλημα «ολικότητα» ή «μερικότητα» το πρόβλημα για εμάς δεν βρίσκεται σε ένα από τα δύο σκέλη του διλήμματος, αλλά στο ίδιο το «ή» και είναι ο ίδιος ο διχασμός που πρέπει να προβληματοποιηθεί.

Αυτά τα διαζευκτικά «ή» τα θέτει τόσο η κληρονομημένη σκέψη που δεν ασχολήθηκε ποτέ σοβαρά με το γυναικείο ζήτημα και, έτσι, άφησε μια απωθημένη εκκρεμότητα μέσα της όσο και οι νεομυθδενιστικές θεωρίες των διαπροσωπικών σχέσεων που το ξεπέρασαν βιαστικά, αφήνοντας από την πλευρά τους – και κάπως βολικά για τις ίδιες – απείραχτη μια επώδυνη ουλή. Η διάζευξη διαλύθηκε, όμως, μόνο όταν εκατομμύρια γυναίκες σε διάφορα μέρη του πλανήτη πάλεψαν ενάντια στον αδερφό, τον σύζυγο, τον σύντροφο, τον πατέρα με σκοπό την αλλαγή των κοινωνικών ηθών, των πολιτισμικών κανόνων, των σεξουαλικών ταμπού. Και εκείνη η φωνή που έβγαλαν στάθηκε ικανή – ίσως η πιο ικανή τότε αλλά και μέχρι σήμερα από όλα τα κινήματα – να αποκαλύψει τον φενακισμό των ιδεολογικών αυτών διαζεύξεων. Επρόκειτο για την εποχή όπου η παραχώρης παλίσροια της δημιουργίας τους τάραζε τον κόσμο ολόκληρο. Θα ήταν οξύμωρο να μιλήσει κανείς διακριτά για αυτονομία και φεμινισμό τότε, ως ασύμβατες κατευθύνσεις μιας και τα γυναικεία προτάγματα περί αυτοδιάθεσης του σώματος, αυτοκαθορισμό, ανατροπή των σεξιστικών κοινωνικών σχέσεων δεν αποτελούσαν παρά συνέχεια και θεμελίωση διάφορων αγώνων και διάφορων ανθρώπων που ήθελαν σε κάποιες ιστορικές στιγμές να θεσμίζουν ρητά και να θέτουν τους νόμους της κοινωνίας που θα επέλεγαν οι ίδιες. Η αυτονομία ανήκε στους φεμινισμούς, ή σε κάποιους από αυτούς. Και, ταυτόχρονα, οι φεμινισμοί συνέχιζαν το έργο της ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας. Κανείς δεν θα μπορούσε να πείσει ότι είναι αναγκαία η ταυτισή τους αλλά και ο αλληλοαποκλεισμός τους, παρά μόνο όσοι δουλεύουν σε ιδεολογικά εργαστήρια.

Από κει ακριβώς απορρέει για μας, τέλος, ένα ζήτημα πολιτικού ήθους να αποδεχτούμε πως πάντα κάτι θα μας διαφεύγει, πως «ποτέ δεν έχουμε ήδη πει τα πάντα»: πρέπει να κρατήσουμε το πρόταγμα της αυτονομίας, στο έσχατο σημείο, μη καθορισμένο, ανοικτό σε νέους ανταγωνισμούς, διατηρώντας πάντα ανοικτή την δυνατότητα για τον ευρύτερο εμπλουτισμό του. Στο μέτρο που, ατομικά, όλες μας είμαστε απαραίτητες για αυτήν την κοινωνία, αλλά και αντικαταστατές. Στο μέτρο που, κοινωνικά, η ηθική μας και η δέσμευσή μας δεν απορρέουν από ιερά βιβλία και δόγματα. Είναι η μόνη επιλογή για να διατηρήσουμε την αυτονομία ως τέτοια και να μη τη μετατρέψουμε σε ένα νέο «τέλος της ιστορίας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Becker, Bovenschen, Brackert κ.α. (1977) *Aus der Zeit der Verzweiflung*, Frankfurt: Main.
- Butler, J. & Scott, J. (επιμ.) (1992) *Feminists Theorize the Political*, Routledge.
- Caws, M. A., Keunzli, R & Raabelg, G. (επιμ.) (1991) *Surrealism and Women*, MIT Press.
- Dworkin, A. (1983) *Πορνογραφία και ανδροκρατική κοινωνία, Ουτοπία*.
- Encyclopedia of the Holocaust (1990) New York: Macmillan Publishing Company.
- Evans, D. (2005) *Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα.
- Evans, M. *Φύλο και Κοινωνική Θεωρία, Μεταίχμιο*.
- Firestone, S. (1983) *Η διαλεκτική του σεξ*, Εκδόσεις Ράππα.
- Gente, H. P. (1970) *Marxismus, Psychoanalyse, Sexpol*, Hg.
- Jay, M. (1976) *Dialektische Phantasie*, Frankfurt.
- Laclau, E. (1997) *Για την Επανάσταση της Εποχής μας*, Νήσος.
- Laquer, T. (2003) *Κατασκευάζοντας το φύλο, Πολύτροπον*.
- Marx, K. & Engels, Fr. *Marx Engels Werke*, τ.3.
- McLeod, J. (2003) *Εισαγωγή στη συμβουλευτική, Μεταίχμιο*.
- Pomeroy (1985) *Frauenleben im klassischen Altertum, Gebundene Ausgabe*.
- Reiche R. (1968) *Sexualität und Klassenkampf: Zur Kritik repressiver Entsublimierung*, Berlin.
- Reinsberg (1989) *Ehe, Hetärenum und Knabenliebe im antiken Griechenland*, Broschiert.
- Salecl, R. (1994) *The Spoils of Freedom: Feminism and Psychoanalysis After the Fall of Socialism*, Routledge.
- Salih, S. (επιμ.) (2004) *The Judith Butler reader*, Blackwell.
- Sandkühler, H.J. (1970) *Psychoanalyse und Marxismus*, Frankfurt/M.
- Schultz, L. G. (επιμ.) (1977) *Rape victimology*.
- Segev, T. (1991) *The Seventh Million*, Owl Books.
- Suleiman, S. R. (επιμ.) (2008) *Το γυναικείο σώμα στον δυτικό πολιτισμό*, Σαββάλας.
- Walker (1989) *Η κακοποιημένη γυναίκα*, Ελληνικά γράμματα.
- Wieniorka A. *Άουσβιτς, 60 Χρόνια μετά*, Πόλις.
- Αβδελά, Ε. (2002) *Δια λόγους τιμής: Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Νεφέλη.
- Αθανασίου, Α. (επιμ.) *Φεμινιστική Πολιτική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, Νήσος.
- Αμπατζοπούλου, Φ. (2000) *Η γραφή και η βία: ζητήματα λογοτεχνικής αναπαράστασης*, Πατάκης.
- Αντόρνο, Τ. *Minima Moralia*, Αλεξάνδρεια.
- Αντόρνο, Τ. & Χορκχάιμερ, Μ. (1996) *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, Νήσος.
- Βαρίκα, Ε. (2001) *Η φεμινιστική ουτοπία και ο ορισμός του πολιτικού*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.
- Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμ.) *Σεξουαλικότητα, Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*, Αλεξάνδρεια.
- Δασκαλάκης, Η. (1983) *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Ε.Κ.Κ.Ε..
- Δελιγιάννη-Κουμπζή, Β. (2006-2007) *Γυναίκες και ψυχική υγεία: θέσεις και προβληματισμοί της φεμινιστικής ψυχολογίας*.
- Εσδρά, Μ. (2006) *Ολοκαύτωμα: άγνωστες πτυχές, Έκδοση της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας*.
- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών (1995) *Εθνικισμός, Ρατσισμός και Κοινωνικό Φύλο*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Ζίζεκ, Σ. (2001) *Μίλησε Κανείς για Ολοκληρωτισμό;*, Scripta.
- Καστοριάδης, Κ. (1991) *Τα Σταυροδρόμια του Λαβυρίνθου*, Ύψιλον.
- Καστοριάδης, Κ. (1995) *Οι Χώροι του Ανθρώπου*, Ύψιλον.
- Κραβαρίτου, Γ. (1996) *Φύλο και Δίκαιο: Η προβληματική της βαρύτητας των νομικών ρυθμίσεων στις έμφυλες κοινωνικές σχέσεις*, Παπαζήση.

Κούνιο-Αμαρίλιο, Ε. (1995) Πενήντα χρόνια μετά. Αναμνήσεις μιας Σαλονικιώτισσας Εβραίας, Παρατηρητής.
 Κυρίτσας, Φ. (1993) Το Τρελόχαρτο (ημερολόγια 1987), Χάος & Κουλτούρα
 Κωστόπουλος, Τ. (2007) Πόλεμος και εθνοκάθαρση: η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης (1912-1922), Βιβλιόραμα.
 Λέβι, Π. Αυτοί που βούλιαξαν και αυτοί που σώθηκαν, Άγρας.
 Λεοντίδου Ε. & Ammer, S. (επιμ.) Η Ελλάδα των Γυναικών, Εναλλακτικές Εκδόσεις.
 Λιθοξόου, Δ. (2005) Σύμμικτος λαός, εκδόσεις Μπατάβια
 Μόλλο, Ρ. (2001) Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856-1919: μια ιδιαίτερη κοινότητα, Θεμέλιο.
 Μυριβήλης, Σ. (1997) Το Κόκκινο Βιβλίο, Εστία.
 Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, Κ. (2007) Βιασμός: Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις, Μεταίχμιο.
 Παπαταξάρχης-Παραδέλλης (επιμ.) Ταυτότητα και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, Αλεξάνδρεια.
 Παταμιάνου, Α. (2005) Το τραυματικό: επανάληψη και διεργασία, Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
 Σαρτρ, Ζ. Π. (2006) Στοχασμοί για το εβραϊκό ζήτημα, Εστία.
 Σιαφλέκης, Ζ. (1989) Από τη νύχτα των αστραπών στο ποίημα-γεγονός: Συγκριτική ανάγνωση Ελλήνων και Γάλλων υπερρεαλιστών, Επικαιρότητα.
 Φουκό, Μ. (1978) Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας: τόμος 1ος, Εκδόσεις Ράππα.
 Χαλκιά, Α. Το Άδειο Λίκνο της Δημοκρατίας: Σεξ, Έκτρωση και Εθνικισμός στη Σύγχρονη Ελλάδα, Αλεξάνδρεια.
 Χάφτον, Ο. (2003) Ιστορία των γυναικών στην Ευρώπη (1500-1800), Νεφέλη.

ΑΡΘΡΑ και ΕΝΤΥΠΑ

Amery, J. 'Überleben - aber wie?', Essays 1968-78, Stuttgart.
 Card, C. (1996) 'Rape as a Weapon of War', Hypatia, Vol. 11, No. 4.
 Dalla Costa, M & James, S. (1973) 'Die Macht der Frauen und der Umsturz der Gesellschaft', Berlin.
 Feild, H. S. (1978) 'Attitudes toward rape: A comparative analysis of police, rapists, crisis counsellors, and citizens', Journal of Personality and Social Psychology, 36: 2.
 Flood, M. (19/08/02) 'Tips for good sex', Australia.
 Fredrickson, B. L. & Roberts, T. A. (1997) 'Objectification theory: Toward understanding woman's lived experiences and mental health risks', Psychology of Woman Quarterly, 21, p. 173-206.
 Greer, G. 'Απελευθερώνοντας τη Γυναικεία Σεξουαλικότητα - Συνέντευξη με την Germaine Greer', Πόλη των Γυναικών, τεύχος 1.
 Hammer, J. (Δεκέμβρης 1977) 'Βία και Κοινωνικός έλεγχος των γυναικών', Questions Feministes.
 Krisis (1998) 'Τι είναι η Κριτική της Αξίας'.
 Kuenzli, R. (2003) 'Σουρεαλισμός και Μισογυνισμός', Αυτοδιαχειριζόμενο αντιεραρχικό στέκι στην Ιατρική, Θεσσαλονίκη.
 New York Times (7/10/07) 'Rape Epidemic Raises Trauma of Congo War'.
 Schneider, M. (1974) 'Neurosis and Class Struggle: Toward a Pathology of Capitalist Commodity Society', New German Critique, No. 3.
 Stepanyan the stormy petrel (2008) 'Αντρικές Άμυνες σε Γυναικεία Ζητήματα', Ασκήσεις Ετερότητας, Δοκιμή 1η, Θεσσαλονίκη.
 Terminal 119, (2006-2007) 'Σχετικά με τους νέους (ιερούς) και τους παλιούς (ανιέρους) πολέμους', terminal 119, τ.1.
 Trumann, A. (2004) 'Das bürgerliche Subjekt und sein Anderes', Phase 2, τεύχος 13, Berlin.
 Αμπατζοπούλου, Φ. (1997) 'Η γενεοκτονία και η γυναικεία φωνή', φεμινιστικό περιοδικό Δίλη, τεύχος 9.
 Έκ-Φυλες (2006) Σώμα – Φύλο – Σεξουαλικότητα.
 Ελευθεροτυπία (30/11/07) 'Υπέγραφα συμφωνητικό με την κόλαση'.
 Ελευθεροτυπία (06/04/97) 'Κορίτσια στον πόλεμο του 2000'.
 Έρευνα: 'Executive Summary/The Canadian Panel on Violence Against Women' (1993).
 Έρευνα: 'Women in Canada a Statistical Report: Third Edition' (1993).
 Μιχαηλίδου Μ. (2005) 'Η ψυχρή σύζυγος', Η παραγωγή του κοινωνικού σώματος, φεμινιστικό περιοδικό Δίλη.
 Ν. Ι. (2001) 'Η σφαγή των Εβραίων στο Βραχόρι το 1821', περιοδικό «Contact», No 2, Αργίνο.
 Τσιγκρής, Α. (1998) Ψευδείς Καταγγελίες Βιασμού, μερικές αλήθειες για έναν μύθο, Υπεράσπιση, τόμος 8ος, τεύχος 4ο.
 Τσιγκρής, Α. (1998) 'Οι συνέπειες του εγκλήματος βιασμού στο θύμα του', Ο Αγώνας της Γυναίκας, τεύχος 63ο-64ο.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Café Morgenland (22/11/06) 'Αναλαμπή στο Σκοτάδι: ανοιχτή επιστολή προς όλες και όλους που πήραν μέρος στην διαδήλωση στην Αμάρυνθο'

http://www.cafemorgenland.net/archiv/2006/2006.11.21%20Ein%20Blitzlicht%20in%20der%20Dunkelheit_gr.htm .

Café Morgenland (08/11/97) 'Nadelstiche mit stumpfer Nadelspitze?'

http://www.cafemorgenland.net/archiv/1997/1997.11.09_Nadelstiche.htm .

Cafe Morgenland, 'Μανία Εξόντωσης και άλλα γερμανικά αισθήματα' (16/07/03)

http://www.cafemorgenland.net/archiv/2003/2003.07.16_vernwahn.htm

Cockles, W. 'Taking the First Step: Suggestions to people called out for abusive behavior'.

<http://fruitiondesign.com/dealwithit/02wispy.php>'.

Coedt , A. (1970) 'The myth of the vaginal orgasm',

<http://www.feministezine.com/feminist/modern/The-Myth-of-the-Vaginal-Orgasm.html>

Hines J. 'False Accusations'

http://www.xyonline.net/Hines_False_accusations.shtml

'Hot Pants',

www.hotpants.gr

Klauda, G. (12/112007) 'With Islamophobia Against Homophobia', Monthly Review

<http://mrzine.monthlyreview.org/klauda121107.html>.

Ravensbruck, Ιστοσελίδα Μουσείου,

www.ravensbrueck.de/mgr/english/home/index.htm

Spiegel, L. 'Re-defining Rape'.

<http://fruitiondesign.com/dealwithit/article1.php3>

Women's International League for Peace and Freedom, 'Mass rape in Bosnia'

<http://www.peacewomen.org/news/BosniaHerzegovina/newsarchive/massrape.html> .

Ελευθεροτυπία (13/7/2003) '«Κάνε ό,τι θέλεις, νταβατζή!»: ΠΑΖΑΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΠΟΡΝΕΙΑ'

http://www.enet.gr/online/online_hprint?q=%F3%E5%EE%EF%F4%EF%F5%F1%E9%F3%EC%FC%F2&a=&id=54345528 .

Καθημερινή (18/06/06) 'Μια ξένη μόνη απέναντι σε όλο το χωριό'

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_252346_18/06/2006_187742 .

Καθημερινή (25/02/07), 'Σωματέμποροι, καταδικές χωρίς αντίκρισμα'

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_25/02/2007_217254 .

Συντρόφισσες της Αναρχικής Συλλογικότητας "Κύκλος της Φωτιάς" (Μάρτης 2007) 'Η Καταναγκαστική Πορνεία – Δουλεμπόριο Μεταναστριών'

http://www.geocities.com/anar_gr2/gr/brotraf.htm .

